

มหาวิทยาลัยรังสิต
RANGSIT UNIVERSITY

รายงานฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

บทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิตกับการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย

Role of Rangsit University in Driving the Society of
Dhamma Democracy/ Moral Democracy

ดร.สุริยะใส กตะศิลา

วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม

มหาวิทยาลัยรังสิต

มหาวิทยาลัยรังสิต
RANGSIT UNIVERSITY

รายงานฉบับสมบูรณ์

เรื่อง

บทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิตกับการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย

Role of Rangsit University in Driving the Society of

Dhamma Democracy/ Moral Democracy

โดย

ดร.สุริยะใส กตะศิลา

วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

งานวิจัยชิ้นนี้ได้รับทุนสนับสนุนและเป็นลิขสิทธิ์ของสถาบันวิจัย มหาวิทยาลัยรังสิต

คำนำ

ปัญหาประชาธิปไตยในสังคมไทยได้เป็นประเด็นถกเถียงกันมาแทบทุกยุคทุกสมัย นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 โดยเฉพาะคำถามที่ว่า แท้ที่จริงแล้วประชาธิปไตยในสังคมไทยเป็นเพียงรูปแบบแต่ปราศจากซึ่งเนื้อหาจริงหรือไม่ หรือระดับความเป็นประชาธิปไตยตั้งอยู่ในระดับไหนถึงจะเรียกว่าเป็นประชาธิปไตย หรือประชาธิปไตยเป็นระบอบที่เหมาะสมกับสังคมไทยแล้วจริงหรือไม่ หรือปัญหาประชาธิปไตยเป็นปัญหาของระบบที่ไม่สอดคล้องหรือคนไม่พร้อม หรือเราจะออกแบบให้ประชาธิปไตยให้เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยได้อย่างไร ข้อถกเถียงเหล่านี้ดำรงอยู่ทุกยุคทุกสมัยและยากที่จะหาข้อยุติได้ ข้อถกเถียงเหล่านี้ไม่ได้จำกัดแคบอยู่เฉพาะในแวดวงประชาชนพลเมือง นักการเมือง หรือสื่อสารมวลชนเท่านั้น หากแต่ในแวดวงวิชาการปัญญาชนเองก็ตาม คำว่าประชาธิปไตยได้กลายเป็นโจทย์วิจัยและมีการค้นพบประเด็นใหม่ที่ชวนวิวาทะตลอดเวลา จนดูราวกับว่าแท้ที่จริงแล้วคำว่าประชาธิปไตยก็อาจจะไม่ได้มีความหมายเดียวหรือความหมายใดความหมายหนึ่งตายตัวเสมอไป อาจจะขึ้นอยู่กับยุคสมัย มุมมอง บทเรียน ประสบการณ์หรือสถานะของผู้ตีความนั้นๆ ด้วย

แต่ก็ปฏิเสธไม่ได้ว่านับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลง พ.ศ. 2475 เมื่อราว 86 ปีที่แล้วเป็นต้นมาจวบจนกระทั่งปัจจุบัน สังคมไทยได้สมทานระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขว่าเป็นระบอบที่สอดคล้องและเหมาะสมกับสังคมไทยมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับระบอบการปกครองหรืออุดมการณ์ทางการเมืองชนิดอื่น แม้เดิมทีประชาธิปไตยจะถูกบิดูบให้เป็นเพียงเครื่องมือของชนชั้นปกครองหรือชนชั้นนำในสังคมที่พยายามจะจำกัดความหมายอยู่เพียงการเลือกตั้ง การสรรหาผู้แทน หรือพยายามจะจำกัดวงอยู่เฉพาะในหมู่นักการเมืองหรือองค์กร สถาบันหลักทางการเมืองเท่านั้น แต่ด้วยความตื่นตัวของประชาชนในบริบทสังคมที่เปิดมากขึ้น ทำให้สำนึกพลเมืองของประชาชนเติบโตขยายใหญ่ขึ้น ประชาธิปไตยจึงถูกขยายขยายความหมายและเนื้อหาถกเถียงไปถึงสิทธิและอำนาจอธิปไตยอันแท้จริงของประชาชนคนระดับล่างหรือคนชายขอบมากขึ้น ความตื่นตัวของพลเมืองดังกล่าวนี้ ได้ทำให้ประชาธิปไตยถูกแย่งชิงความหมายและการตีความจากภาคฝ่ายต่างๆ มากขึ้น ไม่ได้ผูกขาดการนิยามโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งอีกต่อไป

สภาวะหนึ่งประเทศสองสังคมหรือที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่าเรามีกฎหมาย มีรัฐธรรมนูญฉบับเดียวกัน มีระบอบประชาธิปไตยแบบเดียวกัน แต่ทำไมเราถึงมีช่องว่างทางชนชั้นหรือความเหลื่อมล้ำมากเป็นอันดับสามของโลก การเลือกปฏิบัติ การทุจริตคอร์รัปชันหลงรวมไปถึงการละเมิดสิทธิเสรีภาพขั้นพื้นฐานของประชาชนกลับกลายเป็นปัญหาคุกคามที่ไม่มีแนวโน้มคลี่คลายลดลงแต่อย่างใด ข้ำร้ายปัญหาเหล่านี้ก็ยังมีแนวโน้มทวีความรุนแรงมากขึ้นเป็นลำดับ ประกอบกับการเมืองที่ล้มเหลวซ้ำซาก ความไม่ไว้วางใจนักการเมืองที่สูงขึ้น ภายใต้วงจรอุบาทว์ที่มีรัฐบาลพลเรือนสลับกับรัฐบาลที่มาจากการยึดอำนาจหรือการรัฐประหารทำให้การเมืองไทยอยู่ในสภาวะไร้เสถียรภาพบางครั้งเลวร้ายถึงขั้นเรียกว่า “สภาวะสูญญากาศ” หรือ “รัฐล้มเหลว (Fail Stated)” ก็มีในบางช่วง ถ้าจะกล่าวเฉพาะเหตุการณ์ในช่วงทศวรรษกว่าที่ผ่านมา นับตั้งแต่การรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 จนมาถึงรัฐประหารครั้งล่าสุดเมื่อวันที่ 22 พฤษภาคม 2557 ช่วงเวลาดังกล่าวจึงเกิดคำถามขึ้นตัวโตๆ ในสังคมไทยว่าเราจะปฏิรูประบอบประชาธิปไตยให้มีความสมบูรณ์ทั้งรูปแบบและเนื้อหา มีความเหมาะสมกับสังคมไทยได้หรือไม่ อย่างไร ซึ่ง “ประชาธิปไตยในระยะเปลี่ยนผ่าน (Transitional Democracies)” จึงเป็นอีกช่วงสถานการณ์ที่มีนัยยะสำคัญต่อการพัฒนาประชาธิปไตยไทย ว่า “ระยะเปลี่ยนผ่าน” เรากำลังจะเปลี่ยนจากอะไรไปสู่อะไร กล่าวคือ เปลี่ยนผ่านจากประชาธิปไตยในเชิงรูปแบบสู่ประชาธิปไตยในเชิงเนื้อหาหรือจากประชาธิปไตยที่มุ่งหมายแค่การเลือกตั้งสู่ประชาธิปไตยที่ประกันสิทธิเสรีภาพความเสมอภาคและภราดรภาพได้อย่างไร กระทั่งการเปลี่ยนผ่านจากประชาธิปไตยที่หลงหลักปักฐานในสังคมตะวันตกสู่ประชาธิปไตยที่สอดคล้องเหมาะสมกับสังคมไทยได้อย่างไร นี่จึงเป็นโจทย์ที่คงไม่รอให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งหาคำตอบตามลำพัง แต่ได้กลายเป็นวาระของสังคมไทยที่จะช่วยกันขบคิดและปรับแก้โครงสร้างเปลี่ยนผ่านอย่างมีส่วนร่วมในการกำกับออกแบบกระทั่งผลักดันให้การเปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยในครั้งนี้ได้ ประชาธิปไตยที่เข้มแข็งตั้งมั่นสอดคล้องกับสังคมไทยและสามารถทำให้สังคมไทยมีเสถียรภาพในทุกๆ ด้านได้ในที่สุด

ด้วยเหตุดังนั้นสถาบันการศึกษาโดยเฉพาะสถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยไทยในฐานะที่เป็นหน่วยทางวิชาการของสังคมคงต้องตระหนักและตื่นตัวมากกว่าทุกฝ่าย กล่าวเฉพาะมหาวิทยาลัยรังสิตที่มี ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดี ด้วยประสบการณ์และผลงานทางการเมืองในอดีตอันโชกโชนจนถูกกล่าวขวัญว่าเป็น “วีรบุรุษประชาธิปไตย” ที่สามารถเปลี่ยนผ่านวิกฤติการเมืองสู่ความมีระเบียบและความหวังได้ในช่วงเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ 2535 ดังนั้นมหาวิทยาลัยรังสิตจึงถูกออกแบบให้ทำหน้าที่มากกว่าการเป็นสถาบันการศึกษาที่ว่ๆไปกล่าวคือ ดร.อาทิตย์ ได้วางวิสัยทัศน์และนโยบายไว้ชัดเจนว่ามหาวิทยาลัยรังสิตจะต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขไปพร้อมกับสังคม บัณฑิตของมหาวิทยาลัยต้องรับผิดชอบต่อตัวเองและต่อสังคมไปพร้อมกันได้ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่ในยามบ้านเมืองเข้าสู่สถานการณ์อัปมงคล เราจะเห็นทั้งบทบาทของ ดร.อาทิตย์

อุไรรัตน์ บัณฑิตและบุคลากรของมหาวิทยาลัยรังสิตมีส่วนร่วมต่อสังคมในหลายๆเหตุการณ์ มหาวิทยาลัยรังสิตได้แสดงบทบาททั้งชี้แนะ เสนอแนะ และเข้าร่วมหนุนเสริมเคียงข้างการขับเคลื่อนของภาคประชาสังคมในการเรียกร้องความยุติธรรมในสังคม นอกจากนี้ในช่วงวิกฤติความขัดแย้งแตกแยกทางการเมืองหรือที่เรียกกันว่า “สงครามสี” มหาวิทยาลัยรังสิตได้ตระหนักถึงภารกิจอันสำคัญในการมีส่วนร่วมผ่าทางตันของบ้านเมืองและนำการเมืองออกจากความล้มเหลว โดยที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยเมื่อปี 2551 ได้ประกาศวิสัยทัศน์ของมหาวิทยาลัยรังสิตของสร้าง “สังคมธรรมาธิปไตย” ขึ้น โดยหวังนำหลักคุณธรรมจริยธรรมเข้ามาปรับแก้ระบบการเมืองไทยและข้อจำกัดของระบอบประชาธิปไตยแบบตะวันตก โดยเฉพาะการถอดกุมหลักการเสียงข้างมากจนบางครั้งปราศจากความชอบธรรมและความยุติธรรมหรือปัญหาความเป็นตัวแทน ซึ่งต้องถูกควบคุมและกำกับด้วยหลักคุณธรรมจริยธรรม กล่าวให้ถึงที่สุด “คนกับระบบ” ต้องถูกพัฒนาควบคู่กันไป นับตั้งแต่คำประกาศดังกล่าวต่อเนื่องมาจวบจนกระทั่งปัจจุบันนี้ทศวรรษของปรัชญา “สังคมธรรมาธิปไตย” มหาวิทยาลัยรังสิตได้มุ่งมั่นออกแบบกิจกรรมโครงการกระทั้งการพัฒนาบุคลากรและปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยทุกระดับให้ตระหนักในภารกิจนี้ร่วมกัน รวมทั้งการเพิ่มความเข้มข้นในการเข้าร่วมกับกลุ่มพลังต่างๆในสังคม

งานวิจัยหัวข้อ “บทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิตกับการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย (Role of Rangsit University in Driving The Society of Dhamma Democracy/Moral Democracy) จึงมีเป้าหมายสำคัญเพื่อสำรวจตรวจตราพันธกิจของมหาวิทยาลัยรังสิต องค์ความรู้ธรรมาธิปไตยกระทั้งบทบาทผลงานภาคปฏิบัติการอื่นๆที่เกิดขึ้นในนามมหาวิทยาลัยรังสิตทั้งภายในและภายนอก ว่าท้ายที่สุดแล้วการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตยภายใต้มหาวิทยาลัย ที่เป็นส่วนเล็กๆส่วนหนึ่งในสังคมได้บรรลุจุดมุ่งหมายพร้อมทั้งมีปัญหาอุปสรรคหรือไม่อย่างไร งานวิจัยขึ้นนี้อาจจะอย่างน้อยก็ทำหน้าที่ตอบโจทย์ตอบข้อสงสัย รวมไปถึงการตั้งคำถามเพื่อค้นคว้าวิจัยต่อยอดและตั้งโจทย์ให้ผู้เกี่ยวข้องได้พิจารณาและกำหนดบทบาทที่เหมาะสมในอนาคต

ผู้วิจัยในบทบาทของอาจารย์ประจำวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มีความมุ่งมั่นที่จะสร้างงานวิชาการในเรื่อง “สังคมธรรมาธิปไตย” และค้นหาองค์ความรู้ ความหมายและนิยามที่เหมาะสมกับสังคมไทยอย่างแท้จริง และที่สำคัญเราจะนำองค์ความรู้ “ธรรมาธิปไตย” มาปรับปรุงกระบวนการเรียนการสอนให้บัณฑิตมหาวิทยาลัยรังสิตมีความรู้ความสามารถเป็นพลังในการขับเคลื่อนสังคมไทยสังคมที่ถือเอาความดีความชอบธรรมและความยุติธรรมเป็นหลักนำได้อย่างไร

ผู้วิจัยในฐานะที่มีบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมและการเมืองภาคประชาชน จึงมีความเข้าใจต่อขบวนการเคลื่อนไหวของภาคประชาชน ปัญหาการเมืองและประชาธิปไตยไทย และพยายามถอด

บทเรียนนำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ทางวิชาการให้สังคมทั่วไปได้ขบคิดและเปิดมุมมอง งานวิจัย
ชั้นนี้จึงเป็นการผสมผสานระหว่างประสบการณ์ในภาคสนามและการเปรียบเทียบกับทฤษฎีรวมไปถึงความรู้
จากผู้รู้ต่างๆ พัฒนาขึ้นมาเป็นงานเขียนที่เกี่ยวกับ “สังคมธรรมาธิปไตย” หากมีข้อผิดพลาดหรือบกพร่องผู้วิจัย
กราบขออภัยและยินดีน้อมรับทุกคำวิพากษ์วิจารณ์เพื่อการปรับปรุงให้งานสมบูรณ์ขึ้นเพื่อเป็นประโยชน์ต่อ
มหาวิทยาลัยรังสิตและสังคมไทยต่อไป

ดร.สุริยะใส กตะศิลา

ผู้วิจัย

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษานี้ประกอบด้วย; 1) เพื่อศึกษาสถานภาพขององค์ความรู้ในแนวคิดเรื่องสังคม “ธรรมาธิปไตย” ที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยรังสิต 2) เพื่อศึกษาการนำองค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมาธิปไตยไปเผยแพร่ต่อสังคมสาธารณะ 3) เพื่อศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิตต่อการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย 4) เพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอนวิชา RSU 101 ธรรมาธิปไตยในมหาวิทยาลัยรังสิต ผลการศึกษาพบว่า จุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตยของมหาวิทยาลัยรังสิตนั้นเกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤติประชาธิปไตยและการเมืองที่ล้มเหลว การนำหลักธรรมาธิปไตยเข้าสู่ระบบการเมืองระบอบประชาธิปไตยและการสร้างคนที่เข้าใจหลักการธรรมาธิปไตยจึงน่าจะเป็นคำตอบ/ทางรอดที่เป็นจริงของรูปแบบและเนื้อหาประชาธิปไตยที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทสังคมการเมืองไทย งานวิจัยชิ้นนี้เป็น การผสมผสานระหว่างประสบการณ์ในภาคสนามและการเปรียบเทียบกับทฤษฎีรวมไปถึงความรู้จากผู้รู้ต่างๆ เพื่อพัฒนาขึ้นมาเป็นงานเขียนที่บอกรายละเอียดของเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย ปัญหาและอุปสรรคหนึ่งที่ผ่านมาในการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย คือ การรับรู้และความเข้าใจของบุคลากรภายในของมหาวิทยาลัยมี คำอธิบายที่ไม่เป็นเอกภาพและแตกต่างกัน งานวิจัยขอเสนอให้มี “การนิยามความหมายที่ชัดเจน” หรือ “การให้ความหมายอย่างแคบ” ของคำว่าธรรมาธิปไตย และสังคมธรรมาธิปไตย เพื่อที่จะได้สร้างการรับรู้และความเข้าใจของบุคลากรภายในไปในทิศทางเดียวกัน และเพื่อนำไปสู่การสร้าง “ตัวชี้วัดที่ชัดเจน” โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1. “ธรรมาธิปไตย” คือ “หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดีของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยที่ยึดเอาความจริง ความถูกต้องและความดีเป็นใหญ่” 2. “สังคมธรรมาธิปไตย” คือ “สังคมประชาธิปไตยที่ประชาชนมีหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดีโดยยึดเอาความจริง ความถูกต้องชอบธรรมและความดีเป็นใหญ่” ส่วนในด้าน การดำเนินงานมหาวิทยาลัยรังสิตนั้นได้ถูกออกแบบให้ทำหน้าที่ “มากกว่าการเป็นสถาบันการศึกษา” ทั่วไป กล่าวคือ ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ ได้วางวิสัยทัศน์และนโยบายไว้ชัดเจนว่ามหาวิทยาลัยรังสิตจะต้องร่วมทุกข์ร่วมสุขไปพร้อมกับสังคมไทย บัณฑิตของมหาวิทยาลัยทุกระดับต้องรับผิดชอบต่อตัวเองและต่อสังคมไปพร้อมกันได้ จึงไม่ใช่เรื่องแปลกที่เ็นยามบ้านเมืองเข้าสู่สถานการณ์อัปจน เราจะเห็นทั้งบทบาทของ ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ และบัณฑิตของมหาวิทยาลัยรังสิตมีส่วนต่อสังคมในทุกเหตุการณ์ มหาวิทยาลัยรังสิตได้แสดงบทบาททั้งชี้แนะและเข้าร่วมหนุนเสริมเคียงข้างพลังภาคประชาสังคมในการเปลี่ยนผ่านบ้านเมืองแทบจะทุกยุคทุกสมัยขอเสนอจากการศึกษาเพื่อขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตยคือการกำหนด “หลักธรรมาธิปไตย” ไว้ในรัฐธรรมนูญ รัฐและ

สังคมทุกภาคส่วนต้องร่วมกันอย่างแข็งขันในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ผู้นำธรรมาธิปไตย และธรรมราชาผู้
ด้วยการทำให้การศึกษาแบบเป็นทางการและพลเมืองศึกษา/การเรียนรู้นอกระบบ ในทุกภาคส่วนของสังคม

Abstract

The objectives of this study are; 1. To study the state of knowledge of the society of Dhamma Democracy/moral democracy for using in the instruction of Rangsit University. 2. To study a leading of the society of Dhamma Democracy/moral democracy for distributing to society. 3. To study role of Rangsit university in driving the society of Dhamma Democracy/moral democracy. 4. To improve the instruction of the subject called “RSU 101 Dhamma Democracy/moral democracy” in Rangsit university. Results of the study revealed that the beginning of Rangsit university in driving the society of Dhamma Democracy/moral democracy has happened among crisis of the failed representative democracy and politics. A leading of the concept of Dhamma Democracy/moral democracy to the democratic system and creating people that understand Dhamma Democracy/moral democracy would be the practical solution of forms and contents of democracy according with social and political contexts of Thailand. This study has used the combination of field experiences and theoretical comparatives, including knowledge from many experts in order to develop this study described any details of the society of Dhamma Democracy/moral democracy. One of previous problems and obstacles in driving the society of Dhamma Democracy/moral democracy has had perception and understanding of many internal staffs in Rangsit university inharmoniously and differently. This study has proposed a definition of “the exact meaning” or “narrow meaning” of “Dhamma Democracy/moral democracy” and “the society of Dhamma Democracy/moral democracy” in order to make perception and understanding of all internal staffs in the same direction, and set up “the exact key performance indicators”, as the following; 1. “Dhamma Democracy/Moral Democracy is “Rules of good decision making of the people in

democratic system by holding truth, justice and virtues as the main priority.” 2. “The Society of Dhamma Democracy/Moral Democracy” is “The democratic society that the people have rules of good decision making by holding truth, justice and virtues as the main priority.” In the operations of Rangsit university it was designed to be function of “The More Educational Institution/University’, in other words Dr. Arthit Ourairat, the president of Rangsit University has set up proposed vision and policy that Rangsit university will have to share good times and bad times together with the society. All of undergraduate and graduate students have to take individual and social responsibility at the same time. It's not uncommon when the society fall between crisis or deadlock we've found that Dr. Arthit Ourairat and many of ex-students of Rangsit university participating and collaborating in many important social issues. Rangsit university has had a leading role with both guiding and supporting many groups of civil society in order to join many of important transitional changes of the society at almost all ages. A recommendation for driving the society of Dhamma Democracy/moral democracy is the determination of the concept or the principle of “Dhamma Democracy/moral democracy” in the constitution. Government organizations and all parts of the society (private sector, non-governmental organizations and civil society organizations) have to actively cooperate/collaborate for constructing the society of Dhamma Democracy/moral democracy and social leaders and citizens with Dhamma Democracy/moral democracy characteristics by using both formal education and civic education/informal education in every sectors of the society.

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์	5
1.3 คำถามวิจัย	5
1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	6
1.5 กรอบแนวคิด	6
1.6 ขอบเขตการวิจัย	6
1.7 วิธีการศึกษา	7
บทที่ 2 ทบทวนวรรณกรรม	8
2.1 นิยามความหมาย	8
2.2 นิยามความหมายจากต่างประเทศ	21
2.3 ทฤษฎีที่ใช้อธิบายสังคมธรรมาธิปไตยในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม	79
บทที่ 3 ปฐมบทแห่งมหาวิทยาลัยรังสิตว่าด้วยหลักคิดสังคมธรรมาธิปไตย	99
3.1 บทบาทและพันธกิจ	99
3.2 ปัญหาและอุปสรรคของการดำเนินงาน	129
บทที่ 4 วิเคราะห์ทฤษฎีว่าด้วยสังคมธรรมาธิปไตย	140
บทที่ 5 สรุปและเสนอแนะ	162
5.1 บทบาทมหาวิทยาลัยรังสิตกับสังคมธรรมาธิปไตย	162
5.2 องค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย	165
5.3 ข้อเสนอทางนโยบายเพื่อขับเคลื่อนสังคม	171
บรรณานุกรม	176

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญของปัญหา

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 จากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่ดูเหมือน 86 ปีที่ผ่านมาประชาธิปไตยในสังคมไทยก็ยังล้มลุกคลุกคลานไร้เสถียรภาพขาดความเข้มแข็งตั้งมั่น เกิดวิกฤติการณ์การเมือง การรัฐประหารมาเป็นระยะจนเกิดคำถามและข้อถกเถียงลามไปถึงความเหมาะสมของระบอบประชาธิปไตยในสังคมไทย วิกฤติต่างๆวนเวียนซ้ำรอยเป็นวัฏจักรจนบางคนเรียกกันว่าวงจรอุบาทว์ เช่น 1) วิกฤติชาติอันเกิดจากรัฐบาลที่ล้มเหลว (Failed Government) จนเกือบนำไปสู่รัฐที่ล้มเหลว (Failed State) 2) วิกฤติของประชาธิปไตยแบบตัวแทน (Crisis of Representative Democracy) อันเกิดจากวิกฤติรัฐสภา (Crisis of Parliament) 3) วิกฤติศรัทธาของประชาชนต่อหน่วยงานระบบราชการและกลไกของรัฐ (Crisis of People's Faith to Government Sectors) 4) วิกฤติศรัทธาของประชาชนต่อรัฐบาล (Crisis of People's Faith to Government) (สุริยะใส, 2559)

ความล้มเหลวทางการเมืองและวิกฤติศรัทธาต่อระบอบประชาธิปไตยที่ชี้หน้าโดยปรัชญา ความเชื่อ ความเข้าใจจากตะวันตกที่บางครั้งมีลักษณะย้อนแย้งกับบริบทของสังคมไทยทั้งฐานทางวัฒนธรรม ศาสนา ความพร้อม ความตื่นตัวของผู้คนในสังคมไทย และบทบาทของนักการเมือง พรรคการเมืองหรือสถาบันทางการเมืองที่มีส่วนสำคัญในการจรรโลงประชาธิปไตย ได้เกิดการตั้งคำถามว่าเราจะทำให้ประชาธิปไตยลงหลักปักฐานในสังคมไทยทั้งในทางรูปแบบและเนื้อหาได้อย่างไร ข้อถกเถียงดังกล่าวได้กลายเป็นกระแส และเป็นวาระว่าเราจะออกแบบประชาธิปไตยให้สอดคล้องเหมาะสมกับสังคมไทยและจะหลายขีดจำกัดหรือจุดอ่อนของประชาธิปไตยที่เผชิญกันโดยทั่วไปในทางสากลได้อย่างไร โดยเฉพาะขีดจำกัดของความเป็นตัวแทน หลักการเสียงข้างมาก ปัญหาอำนาจอธิปไตยที่แท้จริงของปวงชน เป็นต้น ซึ่งไม่จำเป็นเสมอไปว่าในที่สุดแล้วประเทศเราต้องเป็นประชาธิปไตยโดยเฉพาะเป็นแบบตะวันตก เพราะความจริงแล้วประชาธิปไตยเป็นผล

จากความขัดแย้ง ต่อสู้ แข่งขัน ประท้วง กดดัน ปรามปราม ประนีประนอมและก็ปรองดองกันไปเรื่อยๆของหลายฝ่าย(เอนก,2558)

วิกฤติการเมืองที่ล้มเหลวและความเป็นหรือไม่เป็นประชาธิปไตยในสังคมไทย สังคมจึงคาดหวังการใช้หลักคุณธรรมนำการเมือง สร้างสำนึกรับผิดชอบของนักการเมืองและสำนึกความเป็นพลเมืองของประชาชน น่าจะช่วยกอบกู้วิกฤติประชาธิปไตยไทยได้ รวมทั้งแนวคิดเรื่องทศพิธราชธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้ถูกคาดหวังจากสังคมไทยว่าจะสามารถกอบกู้วิกฤติการเมืองและประชาธิปไตยไทยได้

ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรังสิต เป็นอีกผู้หนึ่งที่เล็งเห็นความสำคัญของปัญหาดังกล่าวจึงได้นำเสนอหลักคิดสำคัญในการปรับปรุงปฏิรูประบอบประชาธิปไตยให้สอดคล้องเหมาะสมกับสังคมไทย ด้วยการเสนอหลักคิด “สังคมธรรมาธิปไตย” คือ สังคมที่มีความเป็นธรรม ต้องมีความเป็นธรรมมากขึ้น มีความเป็นธรรมอย่างไร เป็นธรรมในทุกทาง ถ้าเผื่อทุกทางเป็นธรรม บ้านเมืองสงบสุข เจริญรุ่งเรือง ความเป็นธรรมที่ต้องเป็นธรรมทั้งทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม มีธรรมะมีความถูกต้อง มีความชอบธรรมไม่มีการเอารัดเอาเปรียบ ไม่มีการรังแกข่มเหง ไม่มีการโกงกินทุจริตคอร์รัปชัน ไม่มีการไม่ดีไม่งามทั้งหลาย สังคมนี้ต้องไม่มีสิ่งที่ไม่ดีและเลวร้าย กฎหมายก็ต้องเป็นธรรม การปฏิบัติงานของรัฐก็ต้องโปร่งใสและเป็นธรรม เพื่อเป้าหมายสังคมธรรมาธิปไตยคือ ประโยชน์สุขของมหาชนปวงชน ดังนั้น สามารถเริ่มต้นฝึกคนให้มีคุณธรรมจากนักศึกษาทุกคนที่จะได้เรียนวิชาสังคมธรรมาธิปไตย(RSU101) แต่อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาพบว่าความรู้และเนื้อหาของวิชาธรรมาธิปไตยของผู้สอนแต่ละคนยังมีความเข้าใจไม่ตรงกันและยังไม่แตกผลึก การจะสร้างสังคมธรรมาธิปไตยได้ จึงจะต้องเริ่มที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมของคน

ดังนั้น ก่อนที่จะเริ่มต้นฝึกฝนดังกล่าว มหาวิทยาลัยรังสิตต้องมีองค์ความรู้อย่างไรในเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย ซึ่งต้องกำหนดความหมายที่ชัดเจนขึ้นมา และต้องมาตั้งโจทย์ใหม่นั้นคือการสอนในเรื่อง สังคมธรรมาธิปไตย จึงเป็นคำถามสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ว่ามหาวิทยาลัยรังสิตควรมีบทบาทอย่างไรในการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย และมหาวิทยาลัยรังสิต ควรจะสร้างองค์ความรู้อะไร เพื่อการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย ซึ่งจะทำให้สามารถนำผลการศึกษา คือ องค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย ที่เป็นมาตรฐานเดียวกันมาใช้ในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยรังสิต สามารถนำความรู้ในเรื่ององค์ความรู้สังคมธรรมาธิปไตย เผยแพร่สู่สาธารณะ นอกจากนี้ผลการศึกษาเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย จะทำให้มหาวิทยาลัยรังสิต เป็นผู้นำในเรื่องการนำคุณธรรม จริยธรรม มาใช้นำหน้าความขัดแย้งและก้าวข้ามความขัดแย้งในสังคมไทย และจะทำให้ทราบว่า บทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิต ควรดำเนินการอย่างไรในการขับเคลื่อนสังคม

ธรรมาธิปไตย การศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมในเรื่องการนำแนวคิดคุณธรรม จริยธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาสังคมไทยในท่ามกลางความขัดแย้งในปัจจุบัน

อย่างไรก็ตาม ในการบริหารนั้นมีอยู่หลายระดับ สูงสุดก็คือการบริหารประเทศหรือปกครองประเทศ รองลงมา ก็จะเป็นการบริหารหน่วยงาน ผู้มีอำนาจสูงสุดก็คือผู้นำหรือผู้บริหาร โดยสามารถแบ่งอำนาจหรืออธิปไตย 3 ประเภท คือ

1) อัตตอธิปไตย ถือตนเป็นใหญ่ คือ ถือเอาตนเอง ฐานะ ศักดิ์ศรี เกียรติภูมิของตนเองเป็นใหญ่ ลักษณะของอัตตอธิปไตย ถ้าเป็นตัวบุคคลก็เชื่อมั่นในตนเอง ไม่ฟังความคิดของคนอื่น เอาแต่ใจตนเองเป็น เรื่องสำคัญ สิ่งใดที่ได้ทำตามใจตนเองอาจจะมีผลดีเพราะการกระทำของเราแต่สิ่งนั้นอาจกระทบกระเทือนถึงประโยชน์และชีวิตผู้อื่น คนที่เป็นอัตตอธิปไตยมักไม่ได้คำนึงถึงข้อนี้ ดังนั้น การกระทำต่างๆ ต้องพิจารณาว่าจะกระทบกระเทือนถึงผู้อื่นหรือไม่

2) โลกอธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่ คือ ถือความนิยมของชาวโลกเป็นใหญ่ หวั่นไหวไปตามเสียงนินทา และสรรเสริญ กระทำด้วยปรารถนาจะเอาใจผู้นั้น หากความนิยมและหวั่นกลัวเสียงกล่าวหาว่า ลักษณะของคนที่เป็นโลกอธิปไตย ถือโลกเป็นใหญ่นั้นชาวโลกเขาจะนิยมชมชอบแม้จะเป็นสิ่งที่ผิดกฎหมายหรือศีลธรรมก็ตาม ก็ทำไปตามความคิดเห็นของโลกหรือความคิดของชาวบ้าน

3) ธรรมาธิปไตย ถือธรรมเป็นใหญ่ คือ ถือหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำและตรวจสอบข้อเท็จจริง พิจารณาอย่างเต็มขีดแห่งสติปัญญา มองเห็นได้ด้วยความรู้สุจริตใจ เป็นไปโดยชอบธรรม เพื่อความดีงามและทำด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา

ดังที่กล่าวไว้ว่า ธรรมาธิปไตย ไม่ใช่ระบอบการปกครอง แต่เป็นหลักเกณฑ์หรือเป็นปรัชญาการเมืองก็ได้ ดังนั้นแนวคิดของนักวิชาการต่างๆข้างต้น จะเห็นว่า คนทุกคนและทุกศาสนาในสังคมล้วนต้องการความยุติธรรม ความถูกต้อง ความดีงาม และต้องการให้ผู้บริหารประเทศบริหารอย่างถูกต้องและเป็นธรรมกับทุกคนในสังคม ถ้าหากมองย้อนกลับไปตลอดประวัติศาสตร์ของมนุษย์ การปกครองระบอบใดก็ตาม หากผู้ปกครองใช้ธรรมาธิปไตยเป็นฐานอำนาจ ใช้ความถูกต้องเป็นศูนย์กลางในการตัดสินใจ ไม่ได้ใช้อำนาจเงิน ผลประโยชน์ อำนาจเผด็จการ กำลังอาวุธ หรือกฎหมายที่ไม่ชอบธรรม เอาเปรียบข่มเหงประชาชน ระบอบการปกครองนั้นย่อมเป็นระบอบการปกครองที่ดีสำหรับประชาชนทั้งสิ้น

ดังนั้น จึงสรุปกว้างๆ ได้ว่า ธรรมาธิปไตย หมายถึง การใช้หลักธรรมในการบริหารตนเอง บริหารครอบครัว บริหารหน่วยงานหรือการบริหารประเทศ ต้องยึดถือความถูกต้อง ความดีงาม ความจริงใจ และความบริสุทธิ์ใจ การตัดสินใจต้องอยู่บนหลักเหตุผล มีจิตใจที่มั่นคงและซื่อสัตย์

เมื่อคนทุกคนไม่ว่าจะนับถือศาสนาใดแล้วยึดหลักธรรมาธิปไตยในการดำเนินชีวิต เมื่อมารวมอยู่กันเป็นสังคม ก็ย่อมเป็น “สังคมธรรมาธิปไตย” ที่ทุกคนในสังคมใช้หลักธรรมในการบริหารตนเอง บริหารครอบครัว บริหารหน่วยงานหรือการบริหารประเทศ ยึดถือความถูกต้องและความดีงาม และเป็นสังคมที่ดีในที่สุด

จากแนวคิดดังกล่าว การมุ่งที่จะค้นหาคุณลักษณะของ “สังคมธรรมาธิปไตย” โดยเบื้องต้นขอให้ความหมายคำๆ นี้ หมายถึง การปกครองที่ประชาชนมีส่วนร่วมสร้างตามหลักการว่าด้วยความชอบธรรม โดยตั้งอยู่บนฐานความเป็นไปตามกระบวนการของสังคม ซึ่งเป็นการผสมความหมายของคำ 3 คำเข้าด้วยกัน คือ สังคม + ธรรม + ประชาธิปไตย (การปกครองโดย/ของประชาชน) และเป็นการให้ความหมายตามลักษณะของ “ประชาธิปไตยทางตรงหรือประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม” (Direct or Participatory Democracy) ซึ่งเป็นหนึ่งในสามรูปแบบของประชาธิปไตยตามแนวคิดของเดวิด เฮลด์ (David Held) โดยอีกสองแบบ เฮลด์ อธิบายว่าเป็น “ประชาธิปไตยแบบเสรีและเลือกตั้งผู้แทน (liberal or Representative Democracy) และ “ประชาธิปไตยภายใต้พรรคการเมืองพรรคเดียว” (Democracy Based on a one Party) (Held, 1993)

ความจำเป็นที่จะต้องค้นหาคุณลักษณะของ “สังคมธรรมาธิปไตย” ก็เพราะว่า ประชาธิปไตยแบบเสรีและเลือกตั้งผู้แทนที่เป็นที่นิยมกันอย่างแพร่หลายมาก่อนหน้านี้ เริ่มถดถอยและไม่มีความสามารถเพียงพอที่จะแก้ปัญหาที่ซับซ้อนได้ ไดมอนด์ (Diamond, 2015: 141-155) ผู้ก่อตั้งและบรรณาธิการวารสารประชาธิปไตยของมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด ชี้ว่า ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2006 เป็นต้นมา พัฒนาการของประชาธิปไตยประสบภาวะชะงักงัน ไม่มีจำนวนประเทศที่ใช้ระบบเลือกตั้งเพิ่มขึ้น

ประชาธิปไตยในรูปแบบนี้ ยังถูกวิพากษ์ถึงความชอบธรรมในการกำหนดกฎหมายและการปกครองไม่สามารถกระจายความมั่งคั่งทางเศรษฐกิจให้ทั่วถึงได้ ไม่สามารถที่จะแก้ไขปัญหาความยากจน การบริการด้านสาธารณสุข การจัดบริการด้านการศึกษา และความขัดแย้งทางสังคม ฯลฯ ยิ่งไปกว่านั้น ประเทศกำลังพัฒนาหลายประเทศที่กำลังเร่งรัดการพัฒนาเศรษฐกิจ เช่น จีน และรัสเซีย หันไปนิยมประชาธิปไตยภายใต้พรรคการเมืองพรรคเดียวมากกว่าแบบเลือกตั้งผู้แทน หลายประเทศรวมทั้งประเทศไทยที่มีการใช้ประชาธิปไตยในรูปแบบนี้มานานหลายสิบปี กลับเผชิญสภาวะหวนกลับหลังของการพัฒนาประชาธิปไตยพร้อมกับเน้นระบบอำนาจนิยม (Authoritarian) และคาดกันว่าประเทศในกลุ่มอาฟริกา จะไม่มีประสบการณ์

ของการพัฒนาประชาธิปไตยที่จะก้าวผ่าน “คลื่นสุดท้ายของการพัฒนาประชาธิปไตย” (Last Wave of Democratization) เหมือนกับประเทศในภูมิภาคอื่น (Diamond, 2015; Saxer, 2009)

การวิจัยครั้งนี้เน้นการตอบใจภัยพิบตาทของมหาวิทยาลัยรังสิตต่อการขับเคลื่อนหลักคิดสังคมธรรมาธิปไตย ผ่านกิจกรรม โครงการต่างๆ และกระบวนการเรียนการสอนวิชา RSU 101(ธรรมาธิปไตย) โดยเน้นกรอบ 3 ประเด็นคือ 1) การสร้างสรรค์พลังขึ้นใหม่ (Newness) 2) การพัฒนาจากความรู้และความคิดสร้างสรรค์ และ 3) การมีประโยชน์ต่ออาจารย์ นักศึกษา เศรษฐกิจและสังคม การวิจัยนี้ให้ความสำคัญต่อการค้นหายุทธศาสตร์ที่เหมาะสม วาทกรรม และเป็นการสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมธรรมาธิปไตยเพื่อนำไปสู่การเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยและการขับเคลื่อนที่ส่งผลต่อสังคมโดยรวมต่อไป

1.2 คำถามวิจัย

- 1) มหาวิทยาลัยรังสิตควรมีบทบาทอย่างไรในการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย
- 2) มหาวิทยาลัยรังสิต ควรจะสร้างองค์ความรู้อะไรและอย่างไร เพื่อการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย
- 3) มหาวิทยาลัยรังสิตควรมีการปรับปรุง วิชา RSU 101 ธรรมาธิปไตย สำหรับใช้ในการเรียนการสอนของนักศึกษาทุกคนอย่างไร ให้สอดคล้องกับนโยบายของมหาวิทยาลัย

1.3 วัตถุประสงค์การวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาสถานภาพขององค์ความรู้ในแนวคิดเรื่องสังคมธรรมาธิปไตยที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยรังสิต
- 2) เพื่อศึกษาการนำองค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมาธิปไตยไปเผยแพร่ต่อสังคมสาธารณะ
- 3) เพื่อศึกษาบทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิตต่อการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย
- 4) เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนวิชา RSU 101 ธรรมาธิปไตย ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

1.4 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ รวมถึง การเผยแพร่ในวารสาร จดสิทธิบัตร ฯลฯ และหน่วยงานที่นำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

- 1) สามารถนำผลการศึกษา คือ องค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย ที่เป็นมาตรฐานเดียวกันมาใช้ในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยรังสิต
- 2) สามารถนำผลการศึกษาในเรื่ององค์ความรู้สังคมธรรมาธิปไตย ไปเผยแพร่สู่สาธารณะ เพื่อให้ประเทศมีความสงบและปราศจากความขัดแย้ง
- 3) ผลการศึกษาเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย จะทำให้มหาวิทยาลัยรังสิต เป็นผู้นำในเรื่องการนำคุณธรรมจริยธรรม มาใช้นำหน้าความขัดแย้งและก้าวข้ามความขัดแย้งในสังคมไทย
- 4) ผลการศึกษาจะทำให้ทราบว่า บทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิต ควรดำเนินการอย่างไรในการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย

1.5 กรอบแนวคิดการวิจัย

ธรรมาธิปไตย ไม่ใช่ระบอบการปกครอง แต่เป็นหลักเกณฑ์หรือเป็นปรัชญาการเมืองก็ได้ ธรรมาธิปไตย ถู้อธรรมเป็นใหญ่ คือ ถู้อหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำและตรวจสอบข้อเท็จจริง พิจารณาอย่างเต็มขีดแห่งสติปัญญา มองเห็นได้ด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นไปโดยชอบธรรมและเพื่อความดีงามและทำด้วยความเคารพหลักการ กฎ ระเบียบ กติกา ดังนั้น สังคมธรรมาธิปไตย ก็คือสังคมที่เป็นธรรมและอยู่กันอย่างสงบสุข งานวิจัยชิ้นนี้จึงมุ่งเน้น ในกรอบแนวคิดการให้คำนิยาม คำอธิบายและเป็นการสร้างองค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมาธิปไตยเพื่อนำไปสู่การขับเคลื่อนสังคมโดยรวมต่อไป

1.6 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพเป็นหลัก เป็นการรวบรวมเอกสารจากหนังสือ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย ข่าวหนังสือพิมพ์ และเว็บไซต์ต่างๆ นอกจากนี้ยังเป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประชาธิปไตยไทยและการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย โดยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) จากนักวิชาการ และบุคคลที่เกี่ยวข้องในการวิจัยในครั้งนี้

1.7 วิธีการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้จะใช้การสำรวจ และตีความเอกสาร (Documentary Research/ Textual Interpretation) เป็นหลัก โดยใช้วิธีการวิเคราะห์ในแนวสหวิทยาการ (Multi-Disciplinary Approach) และวิธีวิทยาทางทฤษฎี (Theoretical Methodology) โดยจะใช้แนวคิดทฤษฎีของสำนักต่างๆ ตามแนวการวิเคราะห์แบบปรากฏการณ์นิยม (Phenomenology) เพื่อการอธิบายและการจัดระเบียบความคิดอันจะนำไปสู่การเข้าใจพัฒนาการของการพัฒนาสู่สังคมธรรมาธิปไตย และนัยยะทางความคิดของการนำระบอบประชาธิปไตยมาปรับใช้ในประเทศไทย และเป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับพัฒนาการประชาธิปไตยไทยและการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย โดยจะใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-Depth Interview) และการสัมภาษณ์กลุ่ม (Focus Group) จากนักวิชาการและบุคคลที่เกี่ยวข้อง และการจัดเวทีสัมมนาเชิงปฏิบัติการแลกเปลี่ยนและระดมความคิดเห็นจากบุคคลทุกภาคส่วนในสังคมไทย

วิธีวิทยาสำหรับการวิเคราะห์นัยยะเชิงความคิดของสังคมธรรมาธิปไตย จะใช้แนวทางการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse) ความรู้/ความจริง และอำนาจของฟูโกต์ และจะใช้แนวทางการวิเคราะห์ตามทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movements) มาผสมผสานเพื่อการสร้างเป็นวิธีวิทยาในการวิจัยและวิธีวิทยาทางทฤษฎี เพื่อการอธิบายและการจัดระเบียบความคิดอันจะนำไปสู่การเข้าใจพัฒนาการและนัยยะทางความคิดของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีการนำไปพัฒนาสู่สังคมธรรมาธิปไตย รวมทั้งในการอธิบายบทบาทของมนุษย์ผู้กระทำในแง่ของปฏิบัติการ (Action) นำไปสู่การสร้างกลุ่ม องค์กร เครือข่าย และขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

บทที่ 2

การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศที่เกี่ยวข้อง

2.1 นิยามความหมาย

ศาสตราจารย์กิตติคุณ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้ประมวลความหมายของคำว่า “ธรรมาธิปไตย” (บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2559: 30-37) ไว้ดังนี้

คำว่า “ธรรม” โดยรากศัพท์หมายถึง ทรงไว้ ดำรงไว้ คงอยู่หรือมีอยู่ “ในเบื้องต้นจึงมีความหมายว่าสิ่งที่มีอยู่หรือสิ่งที่ดำรงอยู่ ซึ่งรากศัพท์นี้น่าจะเป็นที่มาของคำว่า truth (ความจริง, สิ่งที่มีอยู่จริง) (บรรจบ บรรณรุจิ , 2557 หน้า 26; อ้างใน ibid: 30)

นอกจากนั้น ธรรม ยังมีอีก 14 ความหมาย (เรื่องเดียวกัน; อ้างใน ibid: 30) คือ 1.) ภาวะที่แท้จริง (สภาวะ) 2.) สิ่งที่ต้องเรียนรู้ (ปริตติ) 3.) ความรอบรู้ (ปัญญา) 4.) ความถูกต้อง / ความเหมาะสม(ญาญ/ยุติ) 5.) ความจริง / สิ่งที่มีอยู่จริง (สัจ) 6.) ปกติ/ ธรรมดา (ปกติ / ธรรมดา) 7.) ความดี (คุณ) 8.) เหตุให้เกิด (เหตุ) 9.) สิ่งที่เกิดเป็นปัจจัยของกันและกันคือ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขารฯ เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญาณ ฯลฯ (ปัจจัยปปนุณมม) 10.) สิ่งที่ถูกจิตหรือวิญญาณรับรู้ (อารมมณ) 11.) สิ่งของ (ภณฺฑ) 12.) สมบัติ 13.) นิพพาน และ 14.) หน้าที

ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ (เรื่องเดียวกัน; อ้างใน ibid: 33) ได้ถอดความอธิปไตยสูตรอันว่าด้วยธรรมาธิปไตยไว้ว่า

“ธรรมาธิปไตย เป็นคำเก่ามีความหมายดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอธิปไตยสูตรคัมภีร์อังคุตตรนิกายติกนิบาต (พระไตรปิฎก เล่ม 20) ซึ่งว่าด้วยอธิปไตย 3 คือ อตตาทิปไตย โลกาทิปไตย และธรรมาธิปไตย พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องนี้เพื่อให้ภิกษุใช้สติปัญญาพิจารณา แล้วตัดสินใจละชั่ว ทำดี ด้วยคำนึงถึงสภาวะหรือศักดิ์ศรีของตน (อัตตาทิปไตย) ด้วยคำนึงถึงเสียงกล่าวขานของผู้อื่น (โลกาทิปไตย) หรือด้วยคำนึงถึงธรรม (ธรรมาธิปไตย) ซึ่งทรงเน้นว่า เป็นวิธีที่ดีที่สุด ดังพระพุทธพจน์ตอนหนึ่งว่า

“ภิกษุ นั้นย่อมเห็นประจักษ์ว่า ‘ความเพียรที่เราเริ่มไว้แล้วจักไม่ย่อหย่อน สติที่ตั้งมั่นแล้วจักไม่เลอะเลือน ภายที่สงบแล้วจักไม่กระสับส่าย จิตที่ตั้งมั่นแล้วจักมีอารมณ์แน่วแน่’ เรายกกรรมเท่านั้นให้เป็นใหญ่ ละกุศล บำเพ็ญกุศล ละกรรมที่มีโทษ บำเพ็ญกรรมที่ไม่มีโทษ รักษาตนให้บริสุทธิ์ ภิกษุทั้งหลาย นี้เรียกว่า ธรรมาธิปไตย”

ศาสตราจารย์กิตติคุณ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ กล่าวว่า ถ้าจะพิจารณากันให้ลึกซึ้งก็จะเห็นว่า **อธตฺตาธิปไตยกัถิ โลกาทิปไตยกัถิ ธรรมาทิปไตยกัถิ ในพุทธพจน์หาใช่ระบอบการปกครองไม่ แต่หมายถึง การตัดสินใจของคนที่จะทำความดีว่าจะยึดอะไรเป็นใหญ่** ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญจิ่งสรุปว่า

“อธิปไตยตามนัยอธิปไตยสุตรหมายถึง อำนาจของจิตหรือความคิดที่ถือเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นใหญ่หรือเป็นเหตุเพื่อละชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์ มีหลักการสำคัญ ดังนี้

1. **อธตฺตาธิปไตย** ความมีตนเป็นใหญ่ ถือตนเป็นใหญ่ หมายถึง การยกตนเป็นเหตุ เพื่อละชั่วทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์
2. **โลกาทิปไตย** ความมีโลกเป็นใหญ่ ถือโลกเป็นใหญ่ หมายถึง การยกความนิยมของชาวโลกเป็นเหตุเพื่อละชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์
3. **ธรรมาทิปไตย** ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง การยกความถูกต้อง ความเป็นจริงหรือความสมควรตามธรรม เป็นเหตุ เพื่อละชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์”

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า **ธรรมาทิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครอง** แต่คนส่วนใหญ่มักพุดสับสน โดยกล่าวว่า

“สับสนมาตลอด คือไปพุดให้ธรรมาทิปไตยเป็นระบบ แล้วมันมีที่ไหนระบบธรรมาทิปไตย ที่จัดตั้งวางไว้ว่าให้ทำอย่างนั้นๆ

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครอง...มันมีระบบที่กำหนดไว้หมดว่ามีการเลือกตั้งอย่างนั้นๆ มีกระบวนการและขั้นตอนในการปฏิบัติอย่างนั้นๆ ฯลฯ ...คำว่า “ธรรมาทิปไตย” ไม่ได้ใช้เป็นแบบแผนการปกครอง.....

ที่นี้**ธรรมาธิปไตย**คืออะไร มันคือหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของบุคคลที่อยู่หรือร่วมอยู่ในระบบการปกครองนั้น” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ”, 2557: 11-12)

และท่านก็ได้ชี้ให้เห็นว่า

“.....ในเรื่องการปกครองนี้ คำที่สำคัญอย่างยิ่งก็คือคำว่า “อำนาจตัดสินใจ” การใช้อำนาจตัดสินใจนี้แหละ เป็นตัวการที่ทำให้การปกครองสำเร็จผลเป็นความจริงขึ้นมา..... **อำนาจตัดสินใจ เป็นหัวใจของระบบการปกครองนั้น ๆ ใครมีอำนาจตัดสินใจสูงสุด นั่นคือตัวกำหนดระบบการปกครองนั้น**

.....

ถ้าเป็นระบบเผด็จการ ก็คือบุคคลเดียว ที่เรียกว่าผู้เผด็จการ หรือผู้นำมีอำนาจในการตัดสินใจ

ถ้าเป็นคณาธิปไตย ก็คือหมู่คณะหรือกลุ่มบุคคลเป็นผู้มีอำนาจตัดสินใจ

ถ้าเป็นประชาธิปไตย ก็คือประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจหรือว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจตัดสินใจ

ที่นี้ ใครมีอำนาจในการตัดสินใจ ก็ต้องให้คนนั้นตัดสินใจบนฐานของ**ธรรมาธิปไตย** คือตัดสินใจด้วยเกณฑ์ของ**ธรรมาธิปไตย**

.....

แต่ไม่จบแค่นี้ เมื่อก็ได้บอกว่า การปกครองระบอบประชาธิปไตย ก็คือ อำนาจตัดสินใจอยู่ที่**ประชาชน**แต่ระบบประชาธิปไตยของเราไม่ใช่เป็นประเภทประชาธิปไตยแบบตรง ที่ให้ประชาชนใช้อำนาจเองโดยตรง เรามีประชาธิปไตยแบบตัวแทน เรื่องจึงมีต่อไปอีกว่า มีคนที่ใช้อำนาจตัดสินใจแทนประชาชน หรือในนามของประชาชน **คนผู้นี้จะต้องใช้อำนาจตัดสินใจ** โดยสามารถพูดได้เต็มปากว่าเพื่อประชาชน ในนามประชาชน หรือแทนประชาชน **โดยที่ว่ามันเป็นการตัดสินใจที่เป็นธรรม ก็คือตัดสินใจเป็นธรรมาธิปไตย”** (ทีมา: เรื่องเดียวกัน, 2557: 28)

พระพรหมคุณาภรณ์ได้ย้ำว่า

“ทุกคนต้องเป็นธรรมาธิปไตย ที่จะตัดสินใจเลือกเอาธรรมเหมือนกัน แต่ธรรมที่ต่างคนต่างเลือกเอง อาจไม่เหมือนกัน

ตัวอย่างง่ายๆ เรามีธรรมะของลูก ธรรมะของพ่อแม่ธรรมะของราษฎร ธรรมะของผู้เลือกตั้งธรรมะของผู้แทนราษฎร ฯลฯ

.....

แม้แต่ธรรมอย่างเดียวกันที่ต้องปฏิบัติเหมือนกัน บางทีความจำเป็นที่จะต้องปฏิบัติ หรือความคาดหวังในการที่จะปฏิบัติสำหรับแต่ละคนก็อาจไม่เท่ากัน

.....

อย่างเช่นธรรมสำหรับพลเมืองทุกคน ว่าจะต้องเอาใจใส่ทำประโยชน์แก่ประเทศชาติ.....แต่ถ้าเขาบอกว่า ฉันมาสมัครเป็นผู้บริหาร ฉันจะมาทำหน้าที่ปกครองประเทศ....มันมีธรรมของผู้ปกครองกำกับอีกชั้นหนึ่ง....เมื่อจะดูรวบรัด ก็บอกว่า ถ้าเป็นผู้ปกครองแล้ว คุณยึดถือหรือตั้งมั่นอยู่ในธรรมของผู้ปกครองไหม” (ที่มา: เรื่องเดียวกัน, 2557: 22-24)

และพระพรหมคุณาภรณ์ ก็ได้สรุปไว้อย่างน่าฟังว่า

“ประชาธิปไตยที่ดี หรือที่พึงปรารถนา ไม่ว่าคุณจะเป็นราษฎร หรือเป็นผู้ปกครอง ถ้าจะให้ประเทศมีประชาธิปไตย ตัวคุณต้องมีธรรมาธิปไตย” (ที่มา: เรื่องเดียวกัน, หน้า 37) และ “...ในฐานะที่เป็นราษฎรของสังคมประชาธิปไตยเราต้องจับให้ได้ว่า ธรรมของราษฎรที่เป็นสมาชิกคนหนึ่งของสังคมหรือประเทศประชาธิปไตยนี้คืออะไร และต้องให้ประชาชนทุกคนมีธรรมนี้ให้ได้.....ถ้ามีธรรมาธิปไตยอยู่ตัวเดียวก็อยู่เลย พอถึงตอนเลือกตั้งก็แค่ราษฎรตัดสินใจด้วยธรรมาธิปไตยเท่านั้นแหละ แผ่นดินก็พลิกเลย ใช้นิยม ประชาธิปไตยตัวจริงก็เผยโฉมโฉลหน้าขึ้นมาเลย แต่นี่จนกระทั่งเดี๋ยวนี้ ก็ยังทำไม่ได้แม้แต่ขั้นพื้นฐาน แต่การเลือกตั้งก็วนเวียนกันอยู่ที่อัตตาธิปไตยกับโลกาธิปไตย แล้วจะเจอหน้าประชาธิปไตยได้อย่างไร.....โดยเฉพาะถ้าคุณเป็นผู้ปกครอง คุณต้องมีธรรมของนักปกครอง ต้องทำหน้าที่ผู้ปกครอง คุณก็สำรวจตรวจสอบตัวเองสิว่า คุณมิได้ตัดสินใจเพียงบนฐานอำนาจ แต่คุณได้ใช้อำนาจตัดสินใจบนรากฐานแห่งธรรมของผู้ปกครอง ใชหรือไม่ นี่มันต้องวัดกันเลยทีเดียวที่เกณฑ์การตัดสินใจ” (ที่มา: เรื่องเดียวกัน, 2557: 36-37)

ป.เพชรอรียะ (2551) ได้กล่าวว่า สภาพการณ์ที่แท้จริง คือประเทศไทยปกครองด้วยรัฐธรรมนูญ (กฎหมาย) อันเป็นระบอบเผด็จการรูปแบบหนึ่งที่ซ่อนเงื่อนไว้โดยแยบคาย ได้นำวิธีการประชาธิปไตยมาหลอกลวงประชาชนว่าเป็นระบอบประชาธิปไตย เช่น มีรัฐสภา มีสมาชิกรัฐสภา การเลือกตั้ง รัฐบาลมีวาระ ปลายข้างมาก เป็นรัฐบาล เป็นต้นจึงขอยืนยันเดิมพันด้วยชีวิต ว่าประเทศไทยยังปกครองด้วยระบอบเผด็จการโดยรัฐธรรมนูญ หรือเผด็จการระบบรัฐสภา หมายความว่า การปกครองชนิดนี้ (ทำลายชาติ) ไม่มีหลักการปกครอง (Principle of Government) ส่วนรูปแบบการปกครอง (Form of Government) คือระบบรัฐสภา (Parliamentary System) ประเทศไทยเลื่อมลงๆ ในทุกด้าน ทุกสถาบัน เพราะคณะผู้ปกครองนับแต่สูงสุดมีความเห็นผิด คิดผิด พูดยึด ทำผิดเรื่อยมาอย่างน้อย 3 ประเด็นหลัก คือ

1) ผู้ปกครองเข้าใจผิดว่ารัฐธรรมนูญ คือ ระบอบประชาธิปไตย รัฐธรรมนูญคือหมวดและมาตราต่างๆ ดูกดงกระຈกสองหน้า มีหน้าที่สะท้อนระบอบฯ จะเป็นระบอบฯ อะไรนั้นจะต้องดูที่หลักการปกครอง รัฐธรรมนูญก็จะสะท้อนระบอบนั้นๆ แปลกแต่จริง ไม่น่าเป็นไปได้แต่เป็นไปได้ถึง 76 ปี รัฐธรรมนูญไทย 18 ฉบับ ประเทศไทยเราไม่เคยมีหลักการปกครองเลยซักฉบับ (พวกเขาปิดหลักการ (ไม่มี) แต่กลับเปิดการปฏิบัติเพื่ออำพราง อันนี้เป็นแนวคิดของพวกเขาเผด็จการรูปแบบต่างๆ) ทั้งยังเป็นระบอบการปกครองที่ไร้จุดมุ่งหมาย จึงกลายเป็นว่าการปกครองนั้นมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่ผู้ปกครอง ผู้ปกครองรุ่นแล้วรุ่นเล่าล้วนเข้ามาโกงกินชาติ บ้านเมือง การปกครองจึงกลายเป็นของคณะผู้ปกครอง โดยคณะผู้ปกครอง และเพื่อคณะผู้ปกครอง พวกเขาจึงทุ่มทุนมหาศาลเป็นหมื่นล้านแข่งขันกันซื้อเสียง เพื่อจะได้มีอำนาจเข้ามาโกงชาติ นี้แหละเขาเรียกว่าระบอบเผด็จการ (Dictatorship)

2) ผู้ปกครองเข้าใจผิดว่ารูปแบบการปกครอง (Form of Government) คือระบอบประชาธิปไตย ประเทศไทยใช้ระบบรัฐสภา (Parliamentary System) ระบบการปกครองมีไว้เพื่อจัดความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายนิติบัญญัติ ฝ่ายบริหาร และฝ่ายตุลาการว่าจะถ่วงดุลอำนาจกันอย่างไร ซึ่งไม่เกี่ยวข้องว่าจะเป็นระบอบฯ อะไรก็ได้ มีข้อสังเกตว่าระบอบเผด็จการ จะเต็มไปด้วยกฎหมายที่ไม่เป็นธรรม ก็ระบอบฯ มันไม่มีหลักการปกครอง ไม่มีหลักนิติธรรม และกฎหมายต่างๆ จะเป็นธรรมได้อย่างไรกันเล่า ยังมีกฎหมายมาก ยิ่งเป็นเผด็จบ้านเมือง ยิ่งลุ่มจม

3) ผู้ปกครองเข้าใจผิดว่าการเลือกตั้ง คือระบอบประชาธิปไตย การเลือกตั้ง เป็นวิธีการประชาธิปไตย เป็นของกลาง หมายความว่าระบอบฯ อะไรๆ ก็นำไปใช้ได้ ตัวอย่างเช่น ลาว, เวียดนาม และสาธารณรัฐประชาชนจีน เขาก็มีการเลือกตั้ง และเขายอมรับ โดยเขียนไว้ในรัฐธรรมนูญมาตราที่ 1 ว่า “ประเทศสาธารณรัฐประชาชนจีนเป็นประเทศสังคมนิยมเผด็จการโดยประชาชนประชาธิปไตย โดยมีชนชั้นกรรมาชีพเป็นผู้นำ มี

พันธมิตรกรรมกรและเกษตรกรเป็นพื้นฐาน” โดยตัดสิทธิการเมืองของนายทุน และก็ใช้วิธีการประชาธิปไตย โดยผู้แทนประชาชนมาจากการเลือกตั้ง

ส่วนประเทศไทยอำนาจอธิปไตยเป็นของชนส่วนน้อยคือนายทุนเพียงหยิบมือเดียว ตัดสิทธิทางการเมืองของประชาชน แต่ก็ยังบิดเบือนว่าเป็นระบอบประชาธิปไตย ที่ถูกต้องตรงไม่บิดเบือนไปจากความจริงจึงควรเขียนไว้ในมาตรา 2 ว่า “ราชอาณาจักรไทยเป็นประเทศเผด็จการ โดยนายทุนเผด็จการ โดยมีชนชั้นนายทุนเป็นผู้นำ มีพันธมิตรคือตำรวจ และชาวบ้านผู้มั่งคั่งเป็นพื้นฐาน” เพราะความไม่รู้ ไม่ศึกษาให้ลึกซึ้ง หรือเพราะเชื่อตามๆ กันมาตามคำโฆษณาชวนเชื่อ พระพุทธเจ้า สอนว่า “อย่าปลงใจเชื่อ ด้วยการฟังตามๆ กันมา หรือการถือสืบๆ กันมา” ทุกวันนี้คนที่เห็นถูก คิดถูก พูดถูก ทำถูก กลับถูกกระทับ หรือห้ามไม่ให้แสดง แต่คนที่เห็นผิด คิดผิด ทำผิด กลับจ้องหน้าจอตีทุกวัน เช่น พวกทาสรับใช้ทางการเมืองของบุคคลผู้มีเงินมหาศาล ทั้งที่พวกคุณรักษาระบอบเผด็จการไว้อย่างเหนียวแน่น ก็ความเป็นจริงมา 76 ปี แท้จริงระบอบประชาธิปไตยยังไม่เกิด ไม่เคยมี ออกมาพูดมอมเมาครอบงำประชาชนให้เข้าใจผิดตามพูดแล้วเป็นอัมพมงคลต่อชาติและประชาชน

การสร้างประชาธิปไตยสำหรับเมืองไทยแล้วถือว่าเป็นรถเมล์ที่วิ่งสุดท้าย ประเทศเกิดใหม่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เขาทำการปฏิวัติประชาธิปไตยไปกว่า 50 ปีแล้ว ประเทศไทยยังไม่ได้มันบหนึ่งเลย และไม่มีอะไรใหม่ ทั้งจะยังเดินตามปรัชญา รูปแบบแนวคิดตะวันตก เหตุวิฤตของชาติ มันเป็นมิจฉาที่ฐิติที่หยั่งรากลึกครอบงำผู้ปกครองไทยมายาวนานถึง 76 ปี มันยากที่จะแก้ไขความเห็นผิดนี้ให้ผ่านพ้นไปได้ ทั้งกระแสความเลวร้ายที่ครอบงำโลกจนยากที่จะแก้ไขเว้นแต่จะแก้ไขด้วยปรมาตธรรมเท่านั้น จึงกล่าวได้ว่า “บุฤชนทำปฏิวัติประชาธิปไตย ส่วนอริยชนนำการปฏิวัติสู่ธรรมาธิปไตย”

จะเห็นว่า ควรยกระดับความคิดขึ้นสู่การสถาปนากการปกครองแบบธรรมาธิปไตยจะเป็นปัจฉัยให้แก้ไขเหตุวิฤตชาติอย่างรอบด้านได้สำเร็จ ลึกซึ้งถึงจิตใจและวิญญาณ พร้อมทั้งเป็นพลังแก้ไขเหตุวิฤตโลกได้ด้วย ใครมาบริหารประเทศภายใต้ระบอบนี้ ก็จะไม่สามารถแก้ปัญหของประเทศชาติได้เลย ในทำยที่สุดก็จะต้องฟังไปในที่สุด เป็นไปตาม กฎทิทัปัจฉยตา ฝ่ายลบ หรือฝ่ายเสื่อม คือ เพราะไม่มีหลักการปกครองโดยธรรม ย่อมเป็นเหตุปัจฉัยให้รัฐธรรมนุญไม่ชอบธรรม, เพราะรัฐธรรมนุญไม่ชอบธรรม ย่อมเป็นเหตุปัจฉัยให้รัฐบาลไม่ชอบธรรม, เพราะรัฐบาลไม่ชอบธรรม ย่อมเป็นเหตุปัจฉัยให้การปกครอง, เศรษฐกิจ, สัมพันธภาพที่เกี่ยวข้องทั้งหมดย่อมเสื่อมลง หายนะ พินาศอย่างย่อยยับตามไปด้วย

ทางเดียวเท่านั้นที่จะแก้ไขเหตุวิฤตชาติให้ผ่านพ้นไปได้ พระประมุขทรงสถาปนาหลักการปกครองโดยธรรมด้วยพระราชกฤษฎีกา (Royal Decree) จะเป็นเหตุปัจฉัยสุดมุ่งหมาย และเส้นทางสายใหม่ที่ใหญ่ยิ่ง

ของโลกตามกฎอิทิปปัจจยตาฝ่ายกุศล, ฝ่ายพัฒนา, ฝ่ายเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน โดยหลักธรรมาธิปไตย 9 คือ

- 1) หลักธรรมาธิปไตย คือ เหตุปัจจัยให้พระมหากษัตริย์พระองค์นั้นยิ่งใหญ่ของโลก
- 2) หลักพระมหากษัตริย์ คือ เหตุปัจจัยให้มีหลักอำนาจธิปไตยเป็นของปวงชน
- 3) หลักอำนาจธิปไตยของปวงชน คือ เหตุปัจจัยให้มีหลักเสรีภาพบริบูรณ์
- 4) หลักเสรีภาพบริบูรณ์ คือ เหตุปัจจัยให้มีหลักความเสมอภาคทางโอกาส
- 5) หลักความเสมอภาคทางโอกาส คือ เหตุปัจจัยให้มีหลักภราดรภาพ
- 6) หลักภราดรภาพ คือ เหตุปัจจัยให้มีหลักเอกภาพหรือรู้จักสามัคคีธรรม
- 7) หลักเอกภาพหรือรู้จักสามัคคีธรรม คือ เหตุปัจจัยให้มีหลักดุลยภาพ
- 8) หลักดุลยภาพ คือ เหตุปัจจัยให้มีหลักนิติธรรม
- 9) หลักนิติธรรม คือ เหตุปัจจัยให้กฎหมายรัฐธรรมนูญถูกต้องเป็นธรรม

ด้วยปัจจัยแห่งหลักการปกครองธรรมาธิปไตย 9 ย่อมเป็นปัจจัยต่อ รูปการปกครองระบบรัฐสภา ให้มีนักการเมืองยอดเยี่ยมมีประสิทธิภาพ และคือเหตุปัจจัยอิงอาศัยให้ระบบเศรษฐกิจพอเพียง ได้แบ่งบานทั่วเมืองไทยและสากลโลก และในที่สุดคือปัจจัยให้ปวงชนได้รับความยุติธรรมอย่างเสมอหน้ากัน การแก้ปัญหาเหตุวิกฤติชาติก็จะสำเร็จลงได้ และสามารถนำไปสู่การแก้ปัญหาอื่นๆ ให้ลุล่วงไปเป็นลำดับ ย่อมเป็นปัจจัยให้ประเทศชาติมั่นคง ประชาชนมั่งคั่งอย่างยั่งยืนสืบไป

จากแนวคิดข้างต้นโดยเฉพาะแนวคิดจากพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ทำให้หลายคนอาจจะเข้าใจว่า คำว่า ธรรมาธิปไตยนั้นเป็นคำและความหมายเฉพาะในพระพุทธศาสนา แต่แท้จริงแล้วในศาสนาอิสลามก็มีคำสอนที่เกี่ยวข้องกับสังคมธรรมาธิปไตย ดังนี้คือ

อิสลามเป็นวิถีชีวิตที่ครอบคลุมและมีความสมบูรณ์รอบด้านของมนุษย์ ดังนั้นจึงเป็นภารกิจโดยเฉพาะมุสลิมทุกคนที่จะต้องศึกษาเรียนรู้หลักคำสอนของอิสลามอย่างเข้าถึงและถูกต้อง ทั้งนี้เพราะอิสลามเป็น

ศาสนาแห่งคำวิวรรณ์จากพระเจ้าองค์อัลลอฮ์ ที่สามารถเข้าใจได้โดยสติปัญญา ทุกบทบัญญัติที่ปรากฏในคำสอนของอัลกุรอานและสุนนะฮ์ ล้วนแล้วแต่สอดคล้องกับสติปัญญาที่สมบูรณ์และไม่ขัดแย้งกับสัญชาตญาณอันบริสุทธิ์ของมนุษย์ ในขณะที่สติปัญญาและสัญชาตญาณอันดั้งเดิมของมนุษย์จำเป็นต้องได้รับการชี้แนะจากอัลลอฮ์ สังคมมนุษย์ในบางช่วงเวลาอาจเผชิญกับภาวะวิกฤติที่แทบไม่สามารถหาทางออกได้ แต่ในทัศนะอิสลามแล้ว มนุษย์เราจะไม่มีวันพบทางตันของชีวิต เพราะอิสลามได้เสนอทางออกสำหรับทุกปัญหาของสังคม และผู้สมควรเป็นแสงเทียนที่ปลายอุโมงค์ในทุกครั้งที่เกิดวิกฤติสังคมก็คือ มุสลิมนั่นเอง การอยู่ร่วมกันอย่างสันติกับศาสนิกในศาสนาอื่น ๆ ในทัศนะของอิสลามนั้นถือว่าเป็นความจริงของมนุษยชาติ อิสลามเป็นศาสนาสันติภาพ ใฝ่หาความสุข อยู่บนพื้นฐานของความยุติธรรม ความสอดคล้องกลมกลืนระหว่างพื้นฐานศาสนากับธรรมชาติมนุษย์ตามหลักศาสนาอิสลามนั้น ปรากฏชัดในพระดำรัสของพระเจ้าอัลลอฮ์ ในคัมภีร์ตอนหนึ่งว่า :

“...ไม่มีความดีใดๆ ปรากฏท่ามกลางการพุดชูปชิบนิทาอย่างมากมายของพวกเขา นอกจากผู้ที่ใช้ให้ทำทานหรือทำในสิ่งที่ดีงามหรือประนีประนอมระหว่างผู้คนเท่านั้น และผู้ใดกระทำดังกล่าวเพื่อแสวงหาความโปรดปรานจากอัลลอฮ์แล้ว เราจะให้แก่เขาซึ่งรางวัลอันยิ่งใหญ่...”

อายะฮ์(โองการ) นี้เป็นพื้นฐานประการแรกซึ่งแสดงให้เห็นว่าการเสวนาเป็นหนทางซึ่งสามารถตอบสนองของความต้องการของมนุษย์ได้ดีเสมอมา เช่น การรวมกำลังช่วยเหลือผู้ยากไร้ การแก้ปัญหาคาขัดแย้งด้วยสันติวิธี เป็นต้น อีกอายะฮ์หนึ่งที่อัลลอฮ์ ได้ตรัส มีความว่า

...แท้จริงอัลลอฮ์ ทรงให้พวกเจ้ามอบคืนบรรดาของฝากแก่เจ้าของของมัน และเมื่อพวกเจ้าตัดสินระหว่างผู้คน พวกเจ้าจะต้องตัดสินด้วยความยุติธรรม...

...แท้จริงอัลลอฮ์ ทรงให้รักษาความยุติธรรมและความดี และการบริจาคแก่ญาติที่ใกล้ชิดและให้ละเว้นจากการกระทำชั่วช้าลามกและบาปทั้งปวง...

นอกจากที่กล่าวมานั้น มีอายะฮ์หนึ่งที่อัลลอฮ์ ได้ตรัส มีความว่า

...ดังนั้น เพื่อการนี้แหละ เจ้าจงเรียนร้องเชิญชวนและดำรงมั่นอยู่ในแนวทางเที่ยงธรรมดังที่เจ้าได้รับคำบัญชา และอย่าได้ปฏิบัติตามอารมณ์ใฝ่ต่ำของเจ้า และจงกล่าวว่า ฉันได้ศรัทธาในสิ่งที่มีอยู่ในคัมภีร์ที่พระเจ้าทรงประทานลงมา และฉันได้รับคำบัญชาให้ตัดสินระหว่างพวกท่านด้วยความเที่ยงธรรม อัลลอฮ์ คือพระเจ้าของฉันและพระเจ้าของท่าน การงานของฉันก็จะให้แก่ฉัน การตอบแทนของพวกท่านก็จะให้แก่พวก

ท่าน ไม่มีการโต้แย้งใดๆระหว่างฉันกับพวกท่าน อัลลอฮ์จะทรงรวบรวมพวกเราทั้งหมดไปยังพระองค์ซึ่งเป็นสิ่ง
ที่กลับคืนแก่พวกเรา...

จากคำสอนข้างต้นนี้เป็นสิ่งบ่งบอกว่าศาสนาอิสลามประกาศให้เกียรติและเชิดชูมนุษยชาติไว้อย่าง
ชัดเจน อันเป็นการเชิดชูที่สมควรที่มนุษย์ได้สร้างอารยธรรมบนพื้นฐานจริยธรรม ตามหลักความยุติธรรมและ
เสมอภาค ซึ่งเราทุกคนมีความต้องการที่ตรงกันคือต้องการธรรมะ ต้องการความถูกต้อง ความดีงาม ความชอบ
ธรรม ความเป็นธรรม ต้องการประโยชน์และความสุขต่อตนเองและสังคม ถ้าคนเรามีธรรมาธิปไตยในตัว จะไม่
สร้างปัญหาให้คนอื่น เพราะจะไม่ถือพรรคถือพวก ถือกลุ่ม และไม่ยึดถือผลประโยชน์ส่วนตัวมาเป็นแนวทาง
ปฏิบัติหรือบริหาร แต่จะมุ่งหาแสงสว่าง มุ่งหาธรรมาธิปไตยในการครองตน เพื่อนำหลักธรรมมาเป็นเกณฑ์ใน
การตัดสินใจและแก้ไขปัญหารอบๆ ตัวเองและสังคม สู่ความสันติสุขแบบยั่งยืน (เปาซี เลงฮะ, 2551)

นอกจากคำสอนด้านธรรมาธิปไตยของศาสนาอิสลามแล้ว นักวิชาการจากตะวันตกซึ่งนับถือศาสนา
คริสต์ก็ได้มีการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับธรรมาธิปไตย คือ ไมเคิล แอล. กรอส (Michael L. Gross) เขียนไว้ใน
Ethics and Activism: The Theory and Practice of Political Morality (1997) เขามีความเชื่อว่า ความมั่นคง
ของประชาธิปไตยสมัยใหม่มีพื้นฐานอยู่บนจริยธรรมและการดำเนินการของจิต เมื่อรัฐทำผิดพลาด มันขึ้นอยู่กับ
การดำเนินการแก้ไขโดยพลเมืองที่ใช้อารมณ์ความรู้สึกเชิงศีลธรรมจรรยา นำพวกเขาไปสู่การรู้และแก้ไข
ความผิด แต่ความรู้สึกเชิงศีลธรรมจรรยาที่ว่านี้ยังคงมีปัญหาที่การตีความ

วรรณกรรมด้านประชาธิปไตยและจริยธรรมของนักทฤษฎีการเมืองกลุ่มจริยธรรมทางการเมืองแบบ
เข้มแข็ง อย่าง จอห์น สจิวต์ มิลล์ (John Stuart Mill), จอห์น รอลซ์ (John Rawls), เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส
(Jürgen Habermas), และ จอห์น ดีวีย์ (John Dewey) ซึ่งนักทฤษฎีเหล่านี้เห็นว่า ความยุติธรรมต้องเป็น
หลักการอันดับแรกของการเมือง และคำเหล่านี้ถูกใช้ในการออกแบบเพื่อขยายหลักการพื้นฐานของความเป็น
อิสระ ความมีเกียรติ และความเป็นปัจเจก ซึ่ง Gross เห็นว่า การมีจริยธรรมทางการเมืองที่เข้มแข็งต้องการคน
ที่ถูกกำหนดให้มีบทบาทไปกระทำกิจกรรมการเมือง โดยมุ่งให้เกิดความยุติธรรมทางสังคม ความเท่าเทียมกัน
และศักดิ์ศรีของมนุษย์ งานที่เกี่ยวข้องต้องถูกกำหนดไว้ในหน้าที่ ความเป็นธรรม และหลักการที่เห็นแก่
ประโยชน์ของผู้อื่นเป็นที่ตั้ง เขาต้องซ้ำของอย่างมีจริยธรรม และมีทรรศนะชัดเจนเกี่ยวกับหลักการทาง
จริยธรรม หมายความว่า พวกนี้จะต้องเป็นอิสระจากผลประโยชน์ของการแบ่งพรรคแบ่งพวก เป็นอิสระจาก
อิทธิพลทางการเมือง และระมัดระวังอย่างเต็มที่เกี่ยวกับความไม่แน่นอนของการเมือง

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวในหนังสือ “ธรรมาธิปไตยไม่มา จึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ” ซึ่งเป็นธรรมะบรรยายชุดธรรมะสู่การเมืองว่า ธรรมาธิปไตยเป็นคำเก่าที่มีอยู่ก่อนแล้วในพระไตรปิฎก โดยมีความหมายของมันเองมาแต่เดิม แต่ต่อมาก็มีการคิดบัญญัติคำใหม่ขึ้นมาไม่นานนี้เพื่อให้เป็นคำแปลของภาษาฝรั่งว่า Democracy เมื่อเวลาผ่านไปคำว่าประชาธิปไตยก็ใช้กันดาษดื่นมากจนกลายเป็นว่าคนทั่วไปรู้จักคำว่าประชาธิปไตยมากกว่าคำว่าธรรมาธิปไตย ไปๆมาๆ คำว่า ธรรมาธิปไตยจึงกลายเป็นคำที่มีความหมายสับสนหรือคลุมเครือและมักจะมีเงาของคำว่าประชาธิปไตยเข้ามาพาดผ่านด้วยเสมอ

ประชาธิปไตยเป็นระบอบการปกครอง มีระบบ กระบวนการ ขั้นตอน ระเบียบต่างๆ มีการดำเนินการที่เป็นรูปธรรมชัดเจน เช่น การเลือกตั้ง ดังนั้น ธรรมาธิปไตยจึงไม่ใช่ระบอบการปกครอง แต่ธรรมาธิปไตยจึงเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจในทุกกิจกรรมของประชาธิปไตย เริ่มตั้งแต่การเลือกตั้งซึ่งจะเป็นบททดสอบการใช้อำนาจการตัดสินใจครั้งยิ่งใหญ่สำหรับประชาชนในระบอบประชาธิปไตย

ระบอบประชาธิปไตยจะดีได้ คนต้องมีธรรมาธิปไตย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้บริหารสูงสุดที่ใช้อำนาจตัดสินใจในนามของประชาชน จะต้องทำการตัดสินใจบริหารประเทศด้วยเกณฑ์ธรรมาธิปไตย และประชาชนผู้เป็นเจ้าของอำนาจตัดสินใจแต่ละคนต้องทำการตัดสินใจบนพื้นฐานธรรมาธิปไตยที่จะเลือกผู้แทนมารับมอบอำนาจตัดสินใจของตนเองไปด้วยการเลือกตั้งที่ใช้เกณฑ์ธรรมาธิปไตย

ธรรมาธิปไตยจึงเป็นเสมือนแนวคิดแบบปรัชญาการเมือง ซึ่งปรัชญาแบบนี้ถือธรรมเป็นใหญ่ (Righteousness) โดยยกความจำเป็นและความสำคัญสุดยอดให้แก่ธรรม คำว่าธรรมในที่นี้ก็คือความถูกต้องที่จะนำมาใช้ให้เป็นแนวทางการสร้างความหวังให้แก่ชีวิตและในการดำเนินกิจการทุกอย่างและทุกระดับ แนวทางปรัชญาแบบนี้จะเชื่อว่า หากมนุษย์ไม่อิงอาศัยหลักธรรมแล้ว มนุษย์จักไม่ประสบ ความเจริญและความสุขสมหวังในชีวิตอย่างแท้จริง

ท่านพุทธทาสภิกขุได้แสดงความเห็นไว้ในหนังสือ “ธรรมะกับการเมือง” ว่า การแก้ไขปัญหามันเมือง จึงได้แก่การทำให้คนในสังคมยอมรับว่าการเมืองคือศีลธรรม ศีลธรรมคือการเมือง ศีลธรรมไม่กลับมาแก้ปัญหามันไม่ได้ ธรรมะกับการเมืองต้องอยู่ด้วยกันเป็นเนื้อเดียวกัน นักการเมืองที่ดีไม่ใช่เพียงแต่มีความตั้งใจจริงมีความซื่อสัตย์เท่านั้น ต้องมีความรู้เรื่องธรรมอย่างถูกต้องด้วย โดยหัวใจสำคัญของธรรมก็คือหลักอิทัปปัจจยตานั้นเอง

จากแนวคิดดังกล่าวจึงสอดคล้องกับแนวคิดการเข้าสู่สังคมธรรมาธิปไตยของมหาวิทยาลัยรังสิต โดยมีการให้คำนิยาม ดังนี้คือ คำว่า “ธรรมาธิปไตย” ตามความหมายจากพจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 หมายถึง การถือธรรมเป็นใหญ่ การถือความถูกต้องเป็นหลัก

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) ได้ให้ความหมายของ “สังคมธรรมาธิปไตย (หรือ ถือธรรมเป็นใหญ่)” คือ ถือหลักการความจริง ความถูกต้อง ความดีงาม เหตุผลเป็นใหญ่ กระทำด้วยปรารถนาสิ่งที่ดีศึกษา ตรวจสอบตามข้อเท็จจริง และความเห็นที่รับฟังอย่างกว้างขวาง แจ่มชัด และพิจารณาอย่างดีที่สุด เต็มขีดแห่งสติปัญญา มองเห็นได้ด้วยความรู้ที่จริง เป็นไปโดยชอบธรรม และเพื่อความดีงามเป็นประมาณ อย่างสามัญได้แก่ ทำการด้วยความเคารพ หลักการ กฎ ระเบียบ กติกา

พลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ประธานองคมนตรีและรัฐบุรุษ ปาฐกถาพิเศษ เรื่องการพัฒนาผู้นำเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ในการประชุมวิชาการว่าด้วยนวัตกรรมผู้นำระดับชาติครั้งที่ 2 ณ อาคารอาทิตย์อุไรรัตน์ มหาวิทยาลัยรังสิต ความตอนหนึ่งว่า

“ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานให้คำนิยามสังคมธรรมาธิปไตยว่า สังคมธรรมาธิปไตย คือการถือธรรมเป็นใหญ่ ถือความถูกต้องเป็นหลัก เพราะสังคมธรรมาธิปไตย จึงต้องเป็นสังคมที่น่าอยู่ น่าชื่นชม น่าศรัทธา ใครๆ ก็อยากเข้าไปเป็นสมาชิกสังคมนั้น เพราะฉะนั้น ผู้นำของสังคมธรรมาธิปไตยจะสะดวกสบายในการนำพัฒนาสังคม เพราะสังคมนั้นยึดถือธรรมยึดถือความถูกต้องเป็นปัจจัยเกื้อหนุน... ถ้าในชาติบ้านเมืองของเราสามารถสร้างสังคมธรรมาธิปไตยให้เกิดขึ้นจริงได้ คนไทยจะมีความสุข คนไทยจะมีความเป็นธรรม และคนไทยจะได้รับความเป็นธรรม เพราะสังคมไทยเรานั้นจะถือธรรมเป็นใหญ่ ถือความถูกต้องเป็นหลัก” ดังนั้นเราจำเป็นต้องสร้างผู้นำเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย คุณสมบัติของผู้นำว่า หลักการพื้นฐานผู้นำที่จะร่วมมือสร้างสังคมธรรมาธิปไตยได้นั้น ต้องเป็นคนดีอย่างน้อยที่สุด ต้องมีคุณสมบัติ 6 ประการ ดังนี้ 1. ต้องเข้าใจ และสามารถแยกแยะความดีกับความชั่วออกจากกันได้อย่างชัดเจน และเที่ยงธรรม 2. ต้องซื่อสัตย์สุจริตและต้องดูแลผู้เกี่ยวข้องของผู้ร่วมงานให้สุจริตด้วย 3. ต้องเสียสละและสอนให้ผู้เกี่ยวข้อง ผู้ร่วมงานรู้จักเสียสละ 4. ต้องจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และต้องให้ผู้เกี่ยวข้องผู้ร่วมงานเคร่งครัดในคำปฏิญาณ 5. ต้องประพฤติและปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดี 6. ต้องเข้าใจว่าเกิดมาต้องตอบแทนบุญคุณแผ่นดิน ทำทุกอย่างเพื่อประโยชน์แผ่นดิน และความเป็นปกติสุขของคนไทย ดังนั้นการสรรหาผู้นำที่ดีเป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง และมีความจำเป็นเร่งด่วน...”

อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรังสิต ได้ให้คำนิยามสังคมธรรมาธิปไตยว่า

“สังคมธรรมาธิปไตย คือสังคมที่มีความเป็นธรรม ต้องมีความเป็นธรรมมากขึ้น มีความเป็นธรรมอย่างไร? เป็นธรรมในทุกทาง ถ้าเมื่อทุกทางเป็นธรรม บ้านเมืองสงบสุข เจริญรุ่งเรือง ความเป็นธรรมที่ต้องเป็นธรรมทั้งทางการเมือง ทางเศรษฐกิจ ทางสังคม มีธรรมะมีความถูกต้อง มีความชอบธรรมไม่มีการเอาัดเอาเปรียบ ไม่มีการรังแกข่มเหง ไม่มีการโกงกินทุจริตคอร์รัปชัน ไม่มีการไม่ดีไม่งามทั้งหลาย สังคมนี้ต้องไม่มีสิ่งที่ไม่ดีและเลวร้าย กฎหมายก็ต้องเป็นธรรม การปฏิบัติงานของรัฐก็ต้องโปร่งใสและเป็นธรรม เพื่อเป้าหมายสังคมธรรมาธิปไตยคือ ประโยชน์สุขของมหาชนปวงชน”

แนวทางใหม่ที่มหาวิทยาลัยรังสิตแสวงหานั้นต้องทำให้สังคมกลายเป็นสังคมที่สงบสุข มีการเมืองที่ประชาธิปไตยมีความเป็นธรรมะ มีการกินดีอยู่ดี ประกอบอาชีพด้วยความมั่นคง เจริญรุ่งเรือง ต้องทำให้สังคมมีความเป็นธรรมกับทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจนหรือร่ำรวย ต้องสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุขซึ่งจะเรียกสังคมแบบนี้ว่าสังคมธรรมาธิปไตย โดยอาทิศย์ อุไรรัตน์ กล่าวในตอนหนึ่งว่า

“เป้าหมายและปณิธานของมหาวิทยาลัยรังสิตไม่ใช่ตั้งสังคมธรรมาธิปไตยขึ้นมาเพื่อจะดำเนินการในสูญญากาศ แต่ทำเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบ้านสร้างเมือง สร้างประเทศชาติ สร้างเยาวชนของชาติ ฉะนั้นประเทศชาติและเยาวชนที่เรามุ่งจะสร้างต้องทำเพื่อเสริมสร้างความเพียบพร้อมในประเทศชาติของเราที่เป็นสังคมธรรมาธิปไตยอย่างที่เรารู้จัก ฉะนั้น มหาวิทยาลัยจะดำเนินอยู่ในหอคอยงาช้างโดยไม่เกี่ยวข้องกับสังคมที่แท้จริงนั้นไม่ได้”

มหาวิทยาลัยรังสิต จึงเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันไม่ว่าจะเป็นงานวิชาการ งานวิจัย ชีวิต การฝึกอบรม การสร้างแสงสว่างและปัญญาให้เกิดขึ้นกับเยาวชน เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่ต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและสิ่งที่มหาวิทยาลัยรังสิตอยากจะทำให้เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย

อานันท์ หาญพานิชย์พันธ์ รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนาสังคม กล่าวว่า กว่า 20 ปีที่ผ่านมามหาวิทยาลัยรังสิตมีจุดประสงค์ปณิธานที่ชัดเจนคือ “ต้องการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้แก่สังคม พร้อมทั้งเน้นการมีความรับผิดชอบต่อสังคมและการบริการสังคม” ซึ่งในหลายสาขาวิชาที่เปิดสอนได้แสดงออกมาอย่างชัดเจนในมุมที่ทำเพื่อสังคมและประเทศชาติ อาทิ การเปิดวิทยาลัยแพทยศาสตร์ การเปิดหลักสูตรต่างๆ ในสายวิทยาศาสตร์มากมาย รวมถึงกิจกรรมต่างๆ เพื่อสังคมที่ดำเนินอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด จนกระทั่งปลายปีที่ผ่านมา อธิการบดีประสงค์ให้ดำเนินงานด้านนี้ชัดเจนมากขึ้น จึงได้กำหนดเป้าหมายความรับผิดชอบต่อสังคมให้ชัดเจน

ภายใต้คำที่ว่า สังคมธรรมาธิปไตย ซึ่งหมายถึง สังคมที่ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ ไม่ใช่ทุนเป็นใหญ่ หรือเงินเป็นใหญ่ ที่เหมือนกับสังคมไทยในช่วงเวลาที่ผ่านมา โดยขั้นตอนการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยนั้น ขณะนี้ได้จัดตั้งคณะกรรมการขึ้นมาหนึ่งชุด คือ คณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยมี ศ.ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง เป็นประธานกรรมการ และผู้บริหารของมหาวิทยาลัยมีหลายท่านเป็นกรรมการ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และนำเอาความคิดเห็นเหล่านั้นไปต่อยอดจัดการสัมมนา โดยจะมีการหารือกับผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่างๆ อาทิ ศ.นายแพทย์ประเวศ วะสี, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์, หม่อมราชวงศ์อคิน ทรัพย์พัฒน์ ฯลฯ เพื่อระดมความคิดเห็นว่าในอีก 10 ปีข้างหน้าจะร่วมสร้างสังคมธรรมาธิปไตยอย่างไร ซึ่งปัญหาที่นำมาคิดไม่ใช่ปัญหาใหม่เป็นปัญหาที่มีอยู่แล้วในสังคม

นอกจากนี้ ยังมีคณะกรรมการย่อยอีก 6 ชุด ได้แก่ คณะกรรมการวิจัยและสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับสังคมธรรมาธิปไตย ที่จะนิยามและสรุปปัญหาหลักของประเทศไทยออกมา ไม่ว่าจะเป็น 1. ด้านการเงิน 2. ด้านเศรษฐกิจ 3. ด้านการเมือง 4. ด้านการปฏิรูปสื่อ 5. ปฏิรูปการเรียนการสอน และ 6. ด้านระบบราชการ โดยจะร่วมมือกับองค์กรภายนอกในการร่วมสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มีคณะกรรมการด้านการเรียนการสอนซึ่งจะมีผลเกี่ยวข้องกับนักศึกษาโดยตรง

9 สิ่งที่ต้องปฏิบัติ ตามมติสภามหาวิทยาลัยรังสิต โดยความร่วมมือกันสร้างสังคมธรรมาธิปไตยนั้นมี 9 สิ่งที่จะต้องทำดังนี้ คือ 1. ปฏิรูปสังคมอุปถัมภ์ การเล่นพรรคเล่นพวก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในวงการเมือง 2. ปฏิรูประบบเศรษฐกิจ เนื่องจากมีความแตกต่างทางรายได้สูง มีการผูกขาดอำนาจทางความคิดผูกขาดอำนาจทางการเมือง 3. ปฏิรูปสื่อมวลชน ปัจจุบันสื่อมวลชนมีการรับใช้เจ้าของทุน ผู้มีอำนาจสปอนเซอร์ ฯลฯ เป็นจำนวนมาก 4. ปฏิรูปการปกครองท้องถิ่น การกระจายอำนาจ 5. ปฏิรูประบบราชการ วิสาหกิจ ให้มีจิตวิญญาณการทำงานเพื่อสังคม 6. ปฏิรูปการได้มาซึ่งอำนาจในระบบตัวแทน 7. ปฏิรูปจริยธรรม คุณธรรมของนักการเมือง เนื่องจากปัจจุบันต่ำลงไปมาก 8. ปฏิรูปการเมืองภาคพลเมือง และ 9. ปฏิรูปการเรียนรู้ของสังคมไทย ต้องฝึกคนในสังคมให้รู้จักคิด วิเคราะห์ เรียนรู้เพื่อประกอบอาชีพ

มหาวิทยาลัยรังสิตจะต้องเป็นแกนนำในการจัดเรื่องสังคมธรรมาธิปไตยให้มีความชัดเจน ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจให้เห็นว่าสังคมธรรมาธิปไตยเป็นอย่างไร หรือสร้างได้อย่างไร นอกจากนี้ ต้องพัฒนาองค์ความรู้ทั้ง 9 ข้อ ซึ่งเป็นเรื่องใหญ่ให้ทุกคนทุกสถาบันร่วมกันหาหนทาง และต้องประชาสัมพันธ์การทำงานต่อเนื่อง การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยไม่ใช่ใช้เวลาแค่ไม่กี่เดือน แต่ต้องเป็นปีที่สำคัญคือต้องเริ่มเปลี่ยนแปลงที่ตัวเองก่อนที่จะเริ่มเปลี่ยนแปลงคนอื่น

ดังนั้น “สังคมธรรมาธิปไตยของมหาวิทยาลัยรังสิต นับเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญจากสถาบันอุดมศึกษาที่มีหน้าที่ “สร้างคน” มาเป็น “สร้างคนต้นแบบ” ที่ต้องมีทั้งความสำเร็จและความรับผิดชอบต่อสังคม โดยแนวทางใหม่ที่มหาวิทยาลัยรังสิตแสวงหานั้นต้องทำให้สังคมกลายเป็นสังคมที่สงบสุข มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มีความเป็นธรรมะ มีการกินดีอยู่ดี ประกอบอาชีพด้วยความมั่นคง เจริญรุ่งเรือง ต้องทำให้สังคมมีความเป็นธรรมกับทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจนหรือร่ำรวย ต้องสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะเรียกสังคมแบบนี้ว่า “สังคมธรรมาธิปไตย”

2.2 นิยามความหมายจากต่างประเทศ

จุดประสงค์ของบทนี้ คือ การหานิยาม ความหมาย หลักปรัชญา รูปแบบ องค์ประกอบ หรือตัวชี้วัดสถานะ (Status) ของ “สังคมธรรมาธิปไตย”

คำว่า “สังคมธรรมาธิปไตย” เป็นการผสมผสานคำสำคัญ 3 คำ เข้าด้วยกัน คือ สังคม + ธรรม + ประชาธิปไตย ดังนั้น การศึกษางานจากต่างประเทศจะแบ่งการศึกษาออกเป็น 4 ส่วน ดังนี้

1. แนวคิดทฤษฎีและปรัชญาว่าด้วย “หลักการ-รูปแบบ (Principles-Forms)” ของระบอบประชาธิปไตย
2. แนวคิดทฤษฎีและปรัชญาว่าด้วย “ความดี-ศีลธรรม/คุณธรรม-จริยธรรม (Good-Moral/ Virtue-Ethics)”
3. แนวคิดทฤษฎีและปรัชญาว่าด้วย “ความยุติธรรม/ความยุติธรรมทางสังคม (Justice/ Social Justice)”
4. บทบาท (Role) ของ “ความดี/ศีลธรรม/คุณธรรม/จริยธรรม, ความยุติธรรม/ความยุติธรรมทางสังคม” ต่อสังคมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

2.2.1 แนวคิดทฤษฎีและปรัชญาว่าด้วย “หลักการ-รูปแบบ (principles-forms)” ของระบอบประชาธิปไตย

อะไรคือประชาธิปไตย (Democracy) ? (ศ.กิตติคุณ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ, บทความ “หลักนิติธรรม ประชาธิปไตย และธรรมาธิปไตย”, 2559: 18-24)

ประชาธิปไตยมาจากภาษากรีก 2 คำ คือ demos (the people หรือ ประชาชน) กับ kratia (Power, Rule หรือ อำนาจ การปกครอง) และภาษาละตินก็ใช้คำนี้จนมาถึงภาษาฝรั่งเศสโบราณว่า démocratie

ใน Merriam – Webster Dictionary ให้ความหมายว่า หมายถึง รูปแบบการปกครองซึ่งอำนาจสูงสุดอยู่ที่ประชาชน ผู้ซึ่งใช้อำนาจนั้นโดยตรง หรือโดยอ้อมผ่านระบบการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร ซึ่งจัดให้มีการเลือกตั้งโดยเสรี

คำนิยามของ “ประชาธิปไตย” (Democracy) เอง ก็มีความหลากหลาย ในยุคกรีก ประชาธิปไตยถูกจำแนกเพื่อเปรียบเทียบการปกครองรูปแบบกษัตริย์ (Monarchy) อมาตยาธิปไตย (Aristocracy) อภิชนาธิปไตย (Oligarchy) และ ทหารราชย์ (Tyranny) อริสโตเติลได้แยกรูปแบบการปกครองตามแนวทางนี้โดยยึดจำนวนผู้ปกครอง และจุดมุ่งหมายในการปกครอง

อริสโตเติลเห็นว่า รัฐธรรมนูญที่ดีย่อมสถาปนากการปกครองที่มุ่งความผาสุกร่วมกันของคนทุกกลุ่มในสังคม (common good) ถ้ากษัตริย์ปกครองเพื่อความผาสุกของทุกกลุ่ม ก็เรียกว่า ราชาธิปไตย (Royalty) แต่ถ้าปกครองเพื่อพระองค์เอง ก็เรียกว่า ทหารราชย์ (Tyranny) ซึ่งเป็นรูปแบบที่เลว ถ้าขุนนางปกครองเพื่อความผาสุกร่วมของทุกกลุ่ม ก็เป็นอมาตยาธิปไตย (Aristocracy) ซึ่งเป็นรูปแบบที่ดี แต่ถ้าปกครองเพื่อพวกตนเอง ก็เป็นอภิชนาธิปไตย (Oligarchy) เป็นการปกครองที่เลว ถ้าคนส่วนใหญ่ (ประชาชน) ปกครองเพื่อความผาสุกของทุกกลุ่ม ก็เรียกว่า รัชมิกประชาธิปไตย (Polity หรือ Constitutional Government) ซึ่งเป็นรูปแบบที่ดีที่สุด แต่ถ้าประชาชนส่วนใหญ่ที่ยากจน ปกครองเพื่อกลุ่มคนส่วนใหญ่ ไม่ให้ความสำคัญกับกลุ่มน้อย ก็เรียกว่า ประชาธิปไตย (Democracy) ซึ่งเป็นการปกครองที่เลว

อับราฮัม ลินคอล์น (Abraham Lincoln (1809 - 1865)) ให้คำนิยามประชาธิปไตยที่อ้างอิงกับทั่วโลกว่า ประชาธิปไตย คือ “การปกครองของประชาชน, โดยประชาชน และเพื่อประชาชน” (Democracy is the Government of the People, by the People, and for the People., เป็นสุนทรพจน์ที่เมืองเกตตีส์เบิร์ก (Gettysburg) ของประธานาธิบดีลินคอล์น)

เซอร์วินสตัน เชอร์ชิล (Sir Winston Churchill) ได้กล่าวสุนทรพจน์ต่อสภาสามัญของอังกฤษ เมื่อ 11 พฤศจิกายน 1947 ว่า

“รูปแบบการปกครองหลายรูปแบบได้เคยถูกทดลองใช้มาในอดีต และจะถูกทดลองใช้ต่อไปในโลกที่เต็มไปด้วยบาปและความทุกข์นี้ ไม่มีใครอ้างได้ว่าประชาธิปไตยเป็นการปกครองที่สมบูรณ์แบบหรือดีพร้อมจริงๆแล้ว เคยมีการพูดว่า ประชาธิปไตยคือรูปแบบการปกครองที่เลวร้ายน้อยที่สุดในบรรดา รูปแบบการปกครองทั้งหลายที่เคยลองใช้กันมา”

แลร์รี่ ไดมอนด์ (Larry Diamond) นักรัฐศาสตร์อเมริกันได้ให้องค์ประกอบของประชาธิปไตยว่ามี 4 ประการ (Diamond, 2004) คือ

- 1) ระบบการเมืองที่เลือกตั้ง และแทนที่รัฐบาลด้วยการเลือกตั้งที่อิสระและเป็นธรรม
- 2) การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมือง
- 3) การรับรองและคุ้มครองสิทธิเสรีภาพประชาชน
- 4) หลักนิติธรรม ซึ่งแสดงความศักดิ์สิทธิ์ของกฎหมายต่อประชาชนที่เท่าเทียมกัน

เว็บไซต์ Democracy Building (Democracy-Building [Definition of Democracy]) ให้นิยามระบบประชาธิปไตยว่า หมายถึงระบบการปกครองซึ่งมีรัฐธรรมนูญคุ้มครองสิทธิเสรีภาพพื้นฐานของประชาชน มีการเลือกตั้งที่อิสระและเที่ยงธรรมและมีศาลที่เป็นอิสระ โดยมีองค์ประกอบหลัก คือ

- 1) การรับรองและคุ้มครองสิทธิมนุษยชนพื้นฐานแก่บุคคลทุกคนต่อการกระทำของรัฐและเจ้าหน้าที่ต่อกลุ่มต่าง ๆ ทุกกลุ่มทางสังคม และต่อบุคคลอื่น
- 2) การแบ่งแยกการใช้อำนาจอธิปไตย
- 3) การให้เสรีภาพทางความคิด การแสดงออก และสื่อมวลชน
- 4) การให้เสรีภาพทางศาสนา
- 5) การรับรองสิทธิลงคะแนนเสียงเลือกตั้งโดยเสมอภาค

6) การมีธรรมาภิบาล

ฟรีด้อมเฮ้าส์ (Freedom House) ซึ่งเป็นองค์กรพัฒนาเอกชนของสหรัฐอเมริกา ได้ทำตัวชี้วัดระดับเสรีภาพในโลก โดยเฉพาะเน้นสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ได้จัดประเภท “ประชาธิปไตยโดยการเลือกตั้ง” (Electoral Democracies) ซึ่งต้องมีองค์ประกอบดังนี้ คือ

- 1) มีระบบพรรคการเมืองหลายพรรคที่แข่งขันกัน
- 2) มีการรับรองสิทธิเลือกตั้งเป็นการทั่วไปให้พลเมืองที่เป็นผู้ใหญ่
- 3) มีการเลือกตั้งที่แข่งขันกัน โดยยึดหลักความลับในการออกเสียง การไม่มีการโกงเลือกตั้งเป็นจำนวนมาก ซึ่งทำให้เจตนาของผู้มีสิทธิออกเสียงไม่เกิดอย่างแท้จริง
- 4) การที่พรรคการเมืองสามารถติดต่อผู้มีสิทธิเลือกตั้งโดยผ่านการหาเสียงที่เปิดเผย

สำหรับพัฒนาการประชาธิปไตยโลกนั้น ศาสตราจารย์ แซมมวล พี ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) นักรัฐศาสตร์จากฮาร์วาร์ด ได้เขียนหนังสือเรื่อง คลื่นลูกที่สาม: ความเป็นประชาธิปไตยในปลายศตวรรษที่ 20 (The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century, 1991) ได้แสดงพัฒนาการประชาธิปไตยเป็น 3 ยุค คือ

ยุคแรก หรือคลื่นลูกแรก เริ่มปลายศตวรรษที่ 18 ต้นศตวรรษที่ 19 ซึ่งเป็นยุคเริ่มประชาธิปไตย ตั้งแต่ประกาศเอกราชอเมริกาในปี 1776 และการปฏิวัติฝรั่งเศสในปี 1789 แล้วขยายไปยังประเทศยุโรปรวม 29 ประเทศ จนถึงมุสโสลินีขึ้นมามีอำนาจ และสถาปนาระบบอบเผด็จการฟาสซิสต์ในปี 1922 หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ก็มีการถดถอยของประชาธิปไตยยุคแรกที่หันกลับเป็นเผด็จการ เช่น อิตาลี สเปน เยอรมัน จนถึงปี 1942 เหลือประเทศประชาธิปไตยจริงเพียง 12 ประเทศ

ยุคที่สอง คือคลื่นลูกที่สอง คลื่นลูกนี้เกิดหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งสัมพันธ์มิตรชนะสงคราม และนำประชาธิปไตยกลับมาอีกครั้ง จนถึงปี 1962 ก็มีประเทศประชาธิปไตยเพิ่มขึ้นในโลกเป็น 36 ประเทศ

ยุคที่สาม หรือคลื่นลูกที่สาม เกิดตั้งแต่ปี 1974 เมื่อมีการปฏิวัติประชาธิปไตยในโปรตุเกส (Carnation Revolution) และการขยายประชาธิปไตยไปในละตินอเมริกาในทศวรรษ 1980 เอเชียแปซิฟิก เช่น ฟิลิปปินส์ เกาหลีใต้ ไทย ไต้หวัน หลังจากนั้นก็เป็นการล่มสลายของจักรวรรดิโซเวียต และยุโรปตะวันออกก็ก้าวเข้าสู่ประชาธิปไตย เมื่อสิ้นสงครามเย็น โลกก้าวเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ ประเทศต่าง ๆ ก็ทยอยเข้าสู่ประชาธิปไตย

นับว่าเพิ่มขึ้นถึง 100 ประเทศ แต่ประเทศส่วนใหญ่ก็เป็นประชาธิปไตยใหม่ ที่อาจมีปัญหาและหวนกลับไปสู่ระบอบอื่นอีกได้ เหมือนยุคแรก และยุคที่สอง โดยเฉพาะ เมื่อภัยจากการก่อการร้ายที่ความรุนแรงขึ้น

บัดนี้ นักวิชาการบางคนเริ่มพูดถึงคลื่นลูกที่สี่ เมื่อเกิดอาหรับสปริง (Arab Spring) ขึ้นในประเทศอาหรับในตะวันออกกลาง และแอฟริกาเหนือ ดังที่เกิดในอียิปต์ ตูนิเซีย โมร็อกโก แต่เมื่อเกิดการยึดอำนาจรอบใหม่ในอียิปต์ และสงครามกลางเมืองซีเรีย เสียงกล่าวถึงคลื่นลูกที่สี่ก็หรือลง

วิทยากร เชียงกุล (หนังสือ สังคมธรรมาธิปไตย, 2560: 45-47) ได้ชี้ให้เห็นว่า คำว่า “ประชาธิปไตย” ในประเทศไทยถูกใช้จนเฟื้อและคนจำนวนมากมักตีความระดับแคบแค่มีระบบเลือกตั้งผู้แทนไปเป็นสมาชิกสภาจัดตั้งรัฐบาลและฝ่ายค้าน ทั้งๆ ที่คำว่าระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง มีความหมายกว้างกว่านั้น คือ ต้องเป็นระบอบที่ทำเพื่อประโยชน์คนส่วนใหญ่

ประชาธิปไตยแบบตัวแทนเป็นเพียงรูปแบบหนึ่งใน 3 รูปแบบ คือ 1. ประชาธิปไตยแบบตัวแทน การที่ประชาชนเลือกตั้งผู้แทนไปเป็นสมาชิกรัฐสภา และตำแหน่งการเมืองอื่นๆ 2. ประชาธิปไตยทางตรง เช่น ประชาชนทั้งเมืองมาประชุมหาข้อตกลงกัน อย่างในสวิสเซอร์แลนด์การให้ประชาชนลงประชามติในเรื่องที่สำคัญ 3. ประชาธิปไตยแบบประชาชนมีส่วนร่วมกำหนดด้วยตนเอง การกระจายอำนาจ ความรับผิดชอบให้ประชาชนในท้องถิ่นปกครองตนเอง ส่งเสริมให้ภาคประชาชน เช่น สหภาพแรงงาน สหพันธ์เกษตรกร กลุ่มอาชีพ ฯลฯ เข้มแข็ง เป็นอิสระและมีสิทธิอำนาจ หลายอย่าง รวมทั้งการตรวจสอบ ถอดถอนผู้แทนได้เข้าชื่อเพื่อออกกฎหมายให้และยกเลิก กฎหมายเก่าได้ ฯลฯ ในประเทศอุตสาหกรรมหลายแห่งก็ใช้ทั้ง 3 รูปแบบผสมกัน แต่เรา มักจะเห็นรูปแบบที่ 1 มากกว่า

ในระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทน ก็ไม่ใช่ว่าถ้ามีการเลือกตั้งแล้วจะถือว่า เป็นประชาธิปไตย 100% และรัฐบาลเสียงข้างมากจะทำอะไรก็ได้ประเทศที่มีระบอบ ประชาธิปไตยอยู่ในเกณฑ์สูง (เพราะประชาธิปไตยเป็นเรื่องในเชิงเปรียบเทียบ) จะต้องประกอบไปด้วยสภาวะทางเศรษฐกิจการเมืองสังคม ที่ประชาชนมีสิทธิเสรีภาพและความเสมอภาคทางด้านโอกาสใน 6 ด้าน ดังต่อไปนี้คือ 1. มีการเลือกตั้งผู้แทนแบบทั่วไปที่เป็นอิสระและยุติธรรม 2. มีระบอบการตรวจสอบการถ่วงดุลอำนาจของฝ่ายบริหารที่ดี 3. การบริหารบ้านเมืองเป็นไปอย่างซื่อตรง โปร่งใส มีข้อมูลเป็นเหตุเป็นผลที่สามารถ อธิบายได้เน้นเป้าหมายเพื่อประโยชน์ส่วนรวม 4. มีรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ขนบธรรมเนียมที่มุ่งประโยชน์คนส่วนใหญ่ อย่างมีเหตุผล มีความคงเส้นคงวา คนส่วนใหญ่รับรู้ และรัฐธรรมนูญกฎหมายเหล่านั้นสามารถมีผลบังคับใช้ตามเจตนารมณ์ได้จริง 5. สื่อมวลชน

และองค์ประกอบประชาชนมีสิทธิเสรีภาพ เป็นอิสระมีศักดิ์ศรีและเข้มแข็ง และ 6. มีการกระจายทรัพยากร รายได้ การศึกษาฐานะทางสังคม ฯลฯ ผู้ประชาชนทั่วทั้งประเทศอย่างค่อนข้างทั่วถึงและเป็นธรรม

หลักการที่สำคัญของ “ระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริง” ต้องเป็นประชาธิปไตยที่ประชาชนได้รับสิทธิ และโอกาสทุกด้านอย่างเป็นธรรม และรัฐบาลยึดหลักการบริหารอย่างถูกต้องตามทำนองคลองธรรมนั้น จะต้องอยู่บนรากฐานหลักการ ที่สำคัญ 5 ประการ คือ 1. หลักอำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชน 2. หลักเสรีภาพ 3. หลักความเสมอภาค 4. หลักการปกครองโดยกฎหมายหรือหลักนิติธรรม (Rule of Law) 5. หลักการเสียงข้างมาก (Majority Rule) ควบคู่ไปกับการเคารพในสิทธิของเสียงข้างน้อย (Minority Rights)

หลักการเสียงข้างมากนี้ ต้องใช้ควบคู่ไปกับการเคารพและคุ้มครองสิทธิเสียงข้างน้อยด้วย ทั้งนี้เพื่อเป็นหลักประกันว่าฝ่ายผู้แทนเสียงข้างมากจะไม่ใช้วิธีการพวกมากลากไป เพื่อผลประโยชน์ของพวกตนอย่างสุดโต่ง แต่ต้องดำเนินการเพื่อประโยชน์ของประชาชนทั้งหมด เพื่อสร้างสังคมที่ประชาชนผู้เลือกฝ่ายเสียงข้างน้อย รวมทั้งชนกลุ่มน้อยและ ผู้ด้อยโอกาสต่างๆ ให้สามารถอยู่ร่วมกับประชาชนกลุ่มอื่นๆ ได้อย่างสันติสุข โดยไม่มีการเอาเปรียบกัน และไม่มีการสร้างความขัดแย้งในสังคมมากเกินไป

ประชาธิปไตยที่แท้จริง หมายถึง ส.ส. ในฐานะผู้แทนของปวงชน รวมทั้งคณะรัฐมนตรีซึ่งเป็นผู้บริหารจัดการประเทศแทนประชาชนต้องปรึกษาหารือกันให้รอบคอบ ก่อนที่จะตัดสินใจเรื่องนโยบาย กฎหมาย โครงการสาธารณะ เรื่องต่างๆ แบบมีข้อมูล รู้จุดแข็งจุดอ่อน ข้อดีข้อเสียอย่างรอบด้าน และหาข้อสรุปที่เป็นประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ ในระยะยาว เรื่องสำคัญบางเรื่อง เช่น การแก้ไขรัฐธรรมนูญ ควรจะใช้เสียงข้างมากแบบ 2 ใน 3 ไม่ใช่เสียงข้างมากแค่กึ่งหนึ่ง (1 ใน 2) เพื่อจะได้สะท้อนเสียงคนส่วนใหญ่มากขึ้น

อภิชัย พันธเสน (หนังสือ สังคมธรรมาธิปไตย, 2560: 193-195) ได้อธิบายถึง “ประชาธิปไตยกับความมีเหตุผลของมนุษย์” เขาไว้ว่า แนวคิดประชาธิปไตยซึ่งแปลได้ว่าประชาชนเป็นเจ้าของอำนาจสูงสุด อันประกอบด้วย อำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และอำนาจตุลาการ โดยที่อำนาจบริหาร หมายถึง อำนาจในการบริหารจัดการหรือการดำเนินการใดๆ ที่ก่อประโยชน์ให้ประเทศชาติที่จะตกไปถึง ประชาชนทุกคน หรืออย่างน้อยก็คือประชาชนส่วนใหญ่ ให้สามารถดำเนินชีวิตด้วยกันอย่างมีความสุข ซึ่งโดยปกติประชาชนทั้งหมดไม่สามารถทำหน้าที่นี้ได้โดยตรง จึงจะมอบอำนาจอ้างกล่าวให้ตัวแทนจำนวนหนึ่งที่มีชื่อเรียกว่า “รัฐบาล” เป็นผู้ใช้อำนาจ ส่วนอำนาจนิติบัญญัติได้แก่อำนาจในการออกกฎหมายมาบังคับใช้กับทุกคนเพื่อให้ประเทศชาติเกิดความมั่นคงและมีความสุข ซึ่งประชาชนได้มอบอำนาจอ้างกล่าวให้กับตัวแทนอีกจำนวนหนึ่งที่มีชื่อเรียกว่า “สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร” ได้ทำหน้าที่นี้ ส่วนอำนาจอ้างกล่าวได้แก่อำนาจตุลาการ คือ

อำนาจในการตัดสินใจตามที่ได้มีกำหนดไว้ในกฎหมายเพื่อให้เกิดความยุติธรรม หรือการยุติความขัดแย้งด้วย “ธรรม” คือยุติความขัดแย้งตามข้อกฎหมาย โดยกระบวนการยุติธรรมที่ได้มีการตกลงยอมรับร่วมกัน ตัวแทนประชาชนที่ทำหน้าที่ดังกล่าวได้แก่ “ฝ่ายตุลาการ”

เหตุที่มีการแบ่งแยกอำนาจสูงสุดออกเป็น 3 ฝ่าย และให้ตัวแทนประชาชนแต่ละกลุ่มดูแลอำนาจแต่ละฝ่ายก็เพราะถ้าหากปล่อยให้อำนาจทั้ง 3 อยู่ในกลุ่มคนกลุ่มเดียว หรือที่ร้ายแรงที่สุดคืออยู่ในมือของบุคคลคนเดียว บุคคลคนนั้นหรือกลุ่มบุคคลเหล่านั้นก็จะมีอำนาจเบ็ดเสร็จเด็ดขาดแต่เพียงผู้เดียว หรือกลุ่มเดียวและประชาชนจะต้องเป็นฝ่ายยอมรับอำนาจเผด็จการโดยบุคคลคนเดียวหรือกลุ่มเดียวซึ่งเท่ากับเป็นการแย่งชิงหรือปล้นอำนาจดังกล่าวไปจากประชาชนให้ไปอยู่ที่บุคคลคนเดียวหรือกลุ่มบุคคลกลุ่มเดียว เพื่อให้แน่ใจว่าประชาชนยังคงเป็นเจ้าของอำนาจดังกล่าวจึงต้องมีกลุ่มตัวแทนที่มีความหลากหลายในการใช้อำนาจทั้ง 3 ซึ่งสามารถคานอำนาจกันได้ อำนาจทั้งหมดจึงยังคงอยู่ในมือประชาชน และถ้าหากตัวแทนส่วนหนึ่งส่วนใดเริ่มคิดที่จะขยายขอบเขตอำนาจให้มากกว่าที่ตนควรมี ประชาชนก็สามารถเรียกคืนอำนาจดังกล่าวได้ ระบบดังกล่าวจึงเป็นการช่วยให้ประชาชนยังคงรักษาอำนาจอธิปไตยของตนเองเอาไว้ได้ เพราะเมื่อใดอำนาจดังกล่าวถูกแย่งชิงไปจากประชาชน ย่อมไม่มีหลักประกันว่าประชาชนจะมีชีวิตอย่างมีความสุข ตามที่คาดหวังไว้ได้

แนวคิดที่ว่าอำนาจสูงสุดนั้นเป็นของประชาชน เพราะมีความเชื่อที่เป็นวิวัฒนาการมาจากอารยธรรมตะวันตกที่มีอิทธิพลจากศาสนายูโร-คริสเตียน ที่ว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมา มีความเท่าเทียมกันในสายพระเนตรของพระเจ้า เนื่องจากพระองค์สร้างมนุษย์มาให้เป็นภาพสะท้อนของพระองค์และพระองค์ทรงไว้ซึ่งเหตุผล มนุษย์ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของพระองค์ สร้างขึ้นมาก็ต้องทรงไว้ซึ่งเหตุผลด้วย แต่ต่อมาเกิดมีข้อสงสัยว่าถ้าหากมนุษย์มีเหตุผลจริง เหตุใดจึงมีมนุษย์บางคนดำเนินชีวิตอย่างชั่วร้าย มีการทะเลาะวิวาท อาฆาตมาดร้าย รวมทั้งมุ่งร้ายและประทุษร้ายต่อชีวิตและทรัพย์สินผู้อื่น ทั้งเป็นรายบุคคลและกลุ่มบุคคล ซึ่งมีกรณีที่เกิดขึ้นในลักษณะดังกล่าวตั้งแต่มีการจารึกไว้ในประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันเป็นจำนวนมาก ถ้าจะอธิบายตามหลักศาสนาดังกล่าวก็อาจจะเกิดจากความตกต่ำของมนุษย์เหล่านั้นเฉพาะ บุคคลของมนุษย์แต่ละคนเอง เพราะเมื่อพระเจ้าสร้างมนุษย์ขึ้นมาแล้วก็ให้อิสระแก่มนุษย์ ที่จะตัดสินใจทุกอย่างด้วยตัวเอง หรืออาจจะมีคำอธิบายอีกแนวหนึ่งว่า เมื่อมนุษย์ปล่อยให้ วิญญาณแห่งความชั่วร้ายเข้าครอบงำความดีงามและความมีเหตุผลของมนุษย์ทำให้มนุษย์ทำความชั่วได้ง่าย แต่ก็มีอีกกระแสหนึ่งที่ไม่เชื่อในพระเจ้าแต่เชื่อในความดีงามของมนุษย์อธิบายว่า เพราะมนุษย์ถูกครอบงำด้วยโครงสร้างทางสังคมที่ชั่วร้าย ทำให้มนุษย์มีจิตใจที่ตกต่ำ ถ้าหากปลดปล่อยมนุษย์ออกจากโครงสร้างทางสังคมที่ชั่วร้าย มนุษย์จะกลับมาเป็นผู้มีเหตุผลและมีจิตใจที่ดีงาม

ดังนั้น จึงจะต้องแก้ที่โครงสร้างทางสังคมไม่ให้บีบคั้น ทำร้ายจิตใจของมนุษย์มากเกินไป จำเป็นต้องปลดปล่อยมนุษย์ให้หลุดพ้นจากการครอบงำโดยโครงสร้างของสังคมที่ชั่วร้ายดังกล่าวซึ่งมีผลที่นำไปสู่การปฏิวัติทางสังคมในในเวลาต่างๆ ในอดีต ดังนั้นการปฏิวัติประชาธิปไตยหรือการปฏิวัติเพื่อให้อำนาจสูงสุดเป็นของประชาชน จึงเป็นเหตุผลของการปฏิวัติทางสังคมดังกล่าว และเมื่อมีการปฏิวัติประชาธิปไตยเกิดขึ้น ประชาชนจะมีเสรีภาพ มีความเสมอภาคและมีภราดรภาพ ซึ่งเป็นคำขวัญที่เกิดขึ้นภายหลังจากการปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศส ในศตวรรษที่ 18 เพราะไม่ต้องถูกกดขี่โดยระบอบกษัตริย์ที่รวบอำนาจสูงสุดทั้งหมดไว้ที่ตนเอง ทุกคนมีความเสมอภาค หรือเท่าเทียมกันทุกคนและมีความเป็นพี่น้องกัน ซึ่งถือว่าเป็นคุณภาพที่ดีที่สุดของมนุษย์แต่ในความเป็นจริง ภายหลังจากมีการปฏิวัติดังกล่าว มนุษย์มีเสรีภาพมากขึ้นก็ตามแต่ความไม่มีเหตุผลของมนุษย์ก็ยังคงดำรงอยู่

สำหรับประเทศสหรัฐอเมริกา ประธานาธิบดีอับราฮัมลินคอล์น ในศตวรรษที่ 19 ในยุคสงครามกลางเมืองของประเทศสหรัฐอเมริกา ซึ่งเป็นผู้ประกาศให้เลิกทาสคนผิวดำ หรือปัจจุบันเรียกว่า อาฟริกัน - อเมริกัน ได้ให้คำจำกัดความประชาธิปไตยว่า อำนาจอธิปไตยเป็นของประชาชน โดยประชาชนและเพื่อประชาชน ตามนัยของความหมายนี้ก็คืออำนาจ ประชาธิปไตยต้องเป็นของประชาชนตามที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ประชาชนเองก็ต้องเป็นผู้ต่อสู้ เพื่อเรียกคืนอำนาจดังกล่าวกลับมาเป็นของตนด้วยตัวเองจึงจะได้ชื่อว่าโดยประชาชน และอำนาจดังกล่าวจะต้องถูกใช้เพื่อประโยชน์ของประชาชนเองซึ่งเป็นการสะท้อนประวัติการต่อสู้ของประชาชนชาวสหรัฐอเมริกาจากการปกครองโดยเจ้าอาณานิคมอังกฤษในยุคต้น ตั้งแต่การค้นพบทวีปอเมริกาโดยรัฐบาลหลายประเทศของยุโรป โดยมีประเทศอังกฤษเป็นเจ้าอาณานิคมหลักจนถึงศตวรรษที่ 18 (ค.ศ.1776) (พ.ศ. 2319) ที่ประเทศสหรัฐอเมริกา สามารถประกาศอิสรภาพจากประเทศอังกฤษเป็นผลสำเร็จ

ดังนั้น หลักการที่สำคัญของประชาธิปไตยก็คือ การที่มนุษย์ทุกคนมีความเท่าเทียมกันและมีเหตุผลและอำนาจอธิปไตยจะต้องถูกใช้เพื่อประโยชน์ของประชาชนเป็นหลัก แต่เนื่องจากประชาชนไม่สามารถใช้อำนาจโดยตรงได้เองทั้งหมดจึงต้องเลือกตัวแทนไปใช้ อำนาจดังกล่าว แต่ในการคัดเลือกตัวแทนหรือการตัดสินใจความคิดเห็นที่อาจจะเป็นประเด็นที่มีความเห็นต่างหลักการประชาธิปไตย ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นหลักจากข้อสมมติฐานว่า มนุษย์เป็นผู้มีเหตุผลและทุกคนมีความเท่าเทียมกัน

อภิชัย พันธเสน (หนังสือ สังคมธรรมาธิปไตย, 2560: 196-199) ได้ชี้ให้เห็นถึง “จุดอ่อนของประชาธิปไตย” เอาไว้ว่า ถึงแม้จะมีหลักการที่น่าสนใจ แต่จุดอ่อนของประชาธิปไตยอยู่ที่ข้อสมมติฐานว่ามนุษย์มีความเท่าเทียมกันและมีเหตุผลสำหรับแนวคิดจากอารยธรรมตะวันออกโดยเฉพาะอย่างยิ่งอารยธรรมที่มีพุทธศาสนาเป็นราก รวมทั้งศาสนาพราหมณ์ซึ่งปัจจุบันมีชื่อเรียกว่าฮินดูนั้น มนุษย์เกิดมาไม่เท่าเทียมกัน

ส่วนที่ไม่เท่าเทียมกันที่สำคัญมากคือ ปัญญา หรือความสามารถในการเข้าใจทุกสิ่งตามธรรมชาติที่แท้จริงของสิ่งนั้นๆ ทั้งนี้ เนื่องจากสิ่งที่อุบัติหรือเกิดขึ้นทุกชนิดล้วนเป็นผลสืบเนื่องจากการกระทำ (กรรม) ของตนเอง หรือผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงและปัจจัยอื่นๆ ประกอบอีกมากมาย ไม่มีสิ่งใดเกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้ด้วยตนเองเพียงอย่างเดียว การที่แต่ละคนที่เกิดมามีกรรมและปัจจัยที่เป็นองค์ประกอบที่หลากหลายย่อมทำให้แต่ละคนแตกต่างกันไปได้ และความแตกต่างที่สำคัญก็คือความเพียร สติ และปัญญา โดยมีปัญญาเป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด แต่ความแตกต่างดังกล่าวมิใช่ปัญหาหรืออุปสรรค ทั้งนี้เพราะมนุษย์ทุกคนล้วนแต่เกิดมาในลักษณะ “ผู้ร่วมทุกข์” คือ ไม่มีบุคคลใดที่จะหนีพ้นไปจากความทุกข์ไปได้ ความทุกข์เบื้องต้นภายหลังจากการเกิดคือ ความแก่ หรือความเสื่อมไปของสังขารร่างกายที่เกิดขึ้นตลอดเวลา แต่จะแสดงผลให้เกิดเป็นความทุกข์ เมื่อถึงกาลเวลาที่ไม่สามารถจะรักษาสภาวะปกติสุขได้อีกต่อไป ความเจ็บคือ อาการป่วยไข้ที่ทำให้ชีวิตไม่เป็นสุขและการตาย หรือการพลัดพรากจากสิ่งที่รักหรือความสูญเสียที่จะเกิดขึ้นในที่สุดแต่ในชีวิตประจำวัน ความอึดอัดขัดข้อง ความขุ่นเคืองความเศร้าหมอง ความโกรธความเกลียดรวมทั้งความปรารถนา เมื่อสมหวังหรือไม่สมหวังก็อาจจะกลายเป็นความทุกข์ไปได้ ดังนั้น ทุกคนเมื่อเกิดมาแล้ว ไม่มีผู้ใดเลยที่จะหนีพ้นจากทุกข์ไปได้ ซึ่งผู้มีปัญญา ย่อมทราบความจริงข้อนี้เป็นอย่างดี ดังนั้น แทนที่จะสร้างความทุกข์ให้แก่กัน จึงควรหันมาช่วยกันบรรเทาทุกข์ เพื่อทำให้ความทุกข์ลดน้อยลง หรือคลายทุกข์ไปได้อย่างน้อยเป็นการชั่วคราว หรือถ้าจะสามารถทำอย่างถาวรยิ่งเป็นการดี ดังนั้น ผู้ที่มีปัญญาย่อมจะไม่สร้างความทุกข์ให้กับผู้อื่น แต่จะช่วยผู้อื่นให้พ้นทุกข์เป็นสำคัญ

ในเมื่อมนุษย์มีปัญญาไม่เท่าเทียมกัน ผู้ที่มีปัญญาน้อยย่อมมีเหตุผลน้อย ถึงแม้จะสามารถพัฒนาปัญญาได้อย่างต่อเนื่องถ้ามีความเพียร ดังนั้น ในสังคมประชาธิปไตยที่มนุษย์ยังมีการแก่งแย่งแข่งขัน มีความต้องการที่จะเป็นใหญ่เหนือผู้อื่น ถึงแม้จะมีกฎกติกา มีการถ่วงดุลอำนาจ แต่ก็จะมีผู้แสวงหาโอกาส แสวงหาอำนาจ แสวงหาประโยชน์ส่วนตน ให้มีเหนือกว่าผู้อื่น พยายามหาช่องโหว่จากกติกา หรือใช้อำนาจบารมี ยกเลิกกติกาที่ทำให้ตนเองไม่ได้รับประโยชน์ ผูกขาดอำนาจในด้านต่างๆ เพื่อเพิ่มระดับความเป็นเผด็จการเพิ่มขึ้น แล้วใช้อำนาจดังกล่าวไปเพื่อผลประโยชน์ของตนเองและพวกพ้อง ประกอบกับระบบราชการที่ใหญ่โต เชื่องช้าและล่าช้า และมีผลประโยชน์ของกลุ่มแอบแฝง ลักษณะเช่นนี้จึงยากที่จะทำให้ประเทศมีความเป็นประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ได้ ชนส่วนน้อยที่เป็นชนชั้นนำของประเทศแสวงหาผลประโยชน์จากคนส่วนใหญ่ของประเทศ ทำให้ช่องว่างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และปัญญา ขยายกว้างขึ้นแทนที่จะลดลง อันเป็นผลจากความไม่มีคุณธรรมของมนุษย์ การต้องการเอาชนะฝ่ายตรงข้ามโดยไม่มีเหตุผลและไม่มีการยับยั้ง ไตร่ตรองเป็นเหตุให้เกิดปัญหาในสังคมประชาธิปไตย และในที่สุดอำนาจสูงสุดมิได้เป็นของประชาชนและเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง

นอกจากนั้นการที่บุคคลมีปัญญาไม่เท่ากัน เมื่อมีการตัดสินใจด้วยเสียงส่วนใหญ่ถ้าสังคม ประกอบด้วยบุคคลปัญญาน้อยเป็นจำนวนมาก หรือมีผู้ใช้เล่ห์เหลี่ยมหลอกล่อผู้ที่มีปัญญา น้อยกว่าไม่รู้เท่าทัน ลงมติในประเด็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเสียงส่วนใหญ่ที่เข้าไปทำหน้าที่แทนประชาชนเกิดมีปัญหามาจากความข้อผิดพลาด ทำให้เสียงส่วนใหญ่อาจไม่ใช่เสียงที่ถูกต้อง และเป็นประโยชน์แก่ประชาชนส่วนใหญ่ได้จริง ทำให้เกิดเป็นปัญหาและเกิดเป็นภาวะไม่ปกติสุขและกลายเป็นถูกอำนาจเผด็จการเข้าครอบงำและแย่งชิงอำนาจอธิปไตยไปจากประชาชนส่วนใหญ่ได้ อย่างเช่นสิ่งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยในระยะต่างๆ ตั้งแต่เผด็จการทหารเต็มรูปแบบตั้งแต่ปี 2490 เป็นต้นมา จนเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญในปี 2516 ที่ฝ่ายเผด็จการทหารได้ถูกแทนที่ด้วยนักการเมืองจากระบบทุน และมีการต่อสู้ระหว่างนักการเมือง ในระบบทุนกับเผด็จการทหารจนถึงปี 2535 ที่ฝ่ายเผด็จการทหารต้องพ่ายแพ้แก่การเมืองในระบบทุนอย่างชัดเจน โดยมีพลังประชาชนจำนวนมากเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยล้มล้างเผด็จการทหาร หลังจากนั้นนักการเมืองในระบบทุนเริ่มเข้มแข็งจนสามารถสถาปนาเป็นเผด็จการ ของระบบทุนได้ในที่สุด โดยมีปี 2544 เป็นจุดเริ่มต้น และได้ปะทะกับพลังของประชาชน ในปี 2548 เป็นต้นมาซึ่งถึงแม้พลังของประชาชนจะเข้มแข็งมากขึ้น แต่ก็ไม่สามารถประมาทการเมืองที่มีพลังทุนหนุนหลัง และมีความข้อฉลาดได้ บทเรียนเหล่านี้ทำให้ประเทศไทยต้องหันมาทบทวนว่าจะยังคงนำเอาประชาธิปไตยที่มีรากอารยธรรมของตะวันตกมาใช้ต่อไปหรือมองหาทางเลือกอื่น ที่มีรากของอารยธรรมตะวันออกมาพิจารณาประกอบด้วย

ตัวอย่างของประเทศที่ประสบความสำเร็จจนเส้นทางประชาธิปไตยก็มีตัวอย่างอยู่แล้วเช่นกัน เช่น ประเทศในกลุ่มยุโรปตอนเหนือ หรือ Scandinavia อันประกอบด้วย ประเทศนอร์เวย์ สวีเดน และเดนมาร์ก ความสำเร็จของประเทศเหล่านี้อยู่ที่การสร้างระบบ การศึกษาที่หล่อหลอมประชาชนในประเทศให้เป็นพลเมืองที่มีความรับผิดชอบ เจ้าหน้าที่ของรัฐและนักการเมืองต่างรู้จักหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองเป็นอย่างดี ทั้งหมดนี้ เกิดจากประเทศเหล่านี้ต้องการการพัฒนาประเทศตามแนวทางสังคมนิยม (Socialism) โดยที่สังคมนิยมก็มีหลายรูปแบบ ซึ่งอาจมีแนวความคิดที่แตกต่างกันไปบ้างดังนี้

1) สังคมนิยมยูโทเปีย (Utopian Socialism) หรือสังคมนิยมอุดมคติพวกนี้มีความเห็นว่า โครงสร้างสังคม ระเบียบประเพณีที่เป็นอยู่ ทำให้คนที่แข็งแรงกว่าคนที่อ่อนแอกว่า พวกนี้เสนอแนวความคิดให้จัดตั้งประชาคมขึ้นมาใหม่ คำนึงถึงสังคมส่วนรวมให้มากขึ้น ลดการแข่งขันทางเศรษฐกิจให้รัดกุม นักคิดที่สำคัญที่เสนอแนวทางสังคมนิยมแนวนี้ เช่น โรเบิร์ต โอเวน (Robert Owen) ได้เสนอให้มีการจัดตั้งประชาชนแบบสหกรณ์ขึ้นและได้รับสมญาว่า “บิดาแห่งการสหกรณ์”

2) สังคมนิยมเฟเบียน (Fabian Socialism) คือ สังคมนิยมแบบประชาธิปไตยซึ่งมีแหล่งกำเนิดในอังกฤษ สังคมนิยมแบบนี้มุ่งให้รัฐบาลดำเนินนโยบายรัฐสวัสดิการให้ประชาชนทุกคนโดยเสมอภาคและใช้วิถีทางรัฐสภา โดยไม่จำเป็นต้องจำกัดชนชั้นนายทุน ไม่จำเป็นต้องใช้วิธีรุนแรง แต่สามารถปรับปรุงความเสมอภาคทางรายได้และเศรษฐกิจโดยสันติวิธีด้วยวิธีการทางรัฐสภา มีการออกกฎหมายคุ้มครองแรงงานและสวัสดิการ ซึ่งจะช่วยเหลือกรรมกรให้มีการกินดีอยู่ดีได้ และได้พิสูจน์ให้เห็นว่าการต่อสู้ระหว่างชนชั้นไม่ได้เป็นไปตามคำทำนายของมาร์กซ์ คือ ไม่เกิดขึ้นในประเทศอุตสาหกรรมที่มีกรรมกรมากมาย เช่น อังกฤษ อเมริกา แต่กลับไปเกิดในรัสเซียและจีน ซึ่งเป็นประเทศเกษตรกรรม

3) สังคมนิยมมาร์กซิสต์ (Marxist Socialism) ระบบนี้ยึดแนวความคิดของคาร์ล มาร์กซ์ เป็นแนวทางจัดระเบียบทางเศรษฐกิจ คือ ทรัพย์สินทุกอย่างเป็นของรัฐทั้งสิ้น เอกชนไม่มีสิทธิ์เป็นเจ้าของทรัพย์สินใดๆ การดำเนินงานทางเศรษฐกิจ เช่น จะผลิตอะไรผลิตอย่างไร ผลิตเพื่อใคร รัฐจะเป็นผู้วางแผนดำเนินการเองทั้งสิ้น ประชาชนอยู่ในฐานะเป็นเจ้าของแรงงานเท่านั้น

2.2.2 แนวคิดทฤษฎีและปรัชญาว่าด้วย “ความดี-ศีลธรรม/คุณธรรม-จริยธรรม (good-moral/virtue-ethics)”

ศีลธรรม/คุณธรรม (Morality/ Virtue) และจริยธรรม (Ethics) เป็นคำศัพท์ที่มีความหมายใกล้เคียงกันทั้งในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ตามที่บัญญัติไว้ในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 ดังนี้

“ศีลธรรม/คุณธรรม” หมายถึง สภาพคุณงามความดี เป็นสภาพคุณงามความดีทางความประพฤติและจิตใจ ซึ่งสามารถแยกออกเป็น 2 ความหมาย คือ 1. ความประพฤติดีงาม เพื่อประโยชน์สุขแก่ตนและสังคม ซึ่งมีพื้นฐานมาจากหลักศีลธรรมทางศาสนา ค่านิยมทางวัฒนธรรม ประเพณี หลักกฎหมาย จรรยาบรรณวิชาชีพ 2. การรู้จักไตร่ตรองว่าอะไรควรทำไม่ควรทำและอาจกล่าวได้ว่า คุณธรรม คือ จริยธรรม แต่ละข้อที่นำมาปฏิบัติจนเป็นนิสัย เช่น เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีความรับผิดชอบ ฯลฯ

“จริยธรรม” แปลว่าธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติศีลธรรม กฎศีลธรรม ซึ่งก็คือ กฎเกณฑ์ ความประพฤติของมนุษย์ซึ่งเกิดขึ้นจากธรรมชาติของมนุษย์เอง ความเป็นผู้มีปรีชาญาณ (ปัญญา และเหตุผล) ทำให้มนุษย์มีมโนธรรม รู้จักแยกแยะ ความถูก ผิด ควร ไม่ควร โดยจริยธรรมมีลักษณะ 4 ประการ คือ 1. การตัดสินใจทางจริยธรรม (Moral Judgment) บุคคลจะมีหลักการของตนเองเพื่อตัดสินใจการกระทำของผู้อื่น 2.

หลักการของจริยธรรมและการตัดสินใจเป็นความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในตัวบุคคล ก่อนที่จะปฏิบัติการต่างๆ ลงไป

3. หลักการทางจริยธรรมเป็นหลักการสากลที่บุคคลใช้ตัดสินใจในการกระทำสิ่งต่างๆ 4. ทักษะเกี่ยวกับจริยธรรมได้มาจากความคิดของบุคคลหรืออุดมคติของสังคมจนเกิดเป็นทักษะในการดำรงชีวิตของตนและของสังคมที่ตนอาศัยอยู่

นอกจากนี้ ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการส่งเสริมคุณธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ลงวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2550 ซึ่งได้ประกาศในราชกิจจานุเบกษาเมื่อวันที่ 25 กรกฎาคม 2550 ได้กำหนดความหมายของ “คุณธรรม” ว่าหมายถึง สิ่งที่มีคุณค่า มีประโยชน์ เป็นความดีงาม เป็นมโนธรรม เป็นเครื่องประดับประดาใจให้เกลียดความชั่วกลัวบาป ใฝ่ความดี เป็นเครื่องกระตุ้นผลักดันให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบ เกิดจิตสำนึกที่ดีมีความสงบเย็นภายใน เป็นสิ่งที่ต้องปลูกฝังโดยเฉพาะ เพื่อให้เกิดขึ้นและเหมาะสมกับความต้องการในสังคมไทย ส่วนคำว่า “จริยธรรม” หมายถึง กรอบหรือแนวทางอันดีงามที่พึงปฏิบัติ ซึ่งกำหนดไว้สำหรับสังคม เพื่อให้เกิดความเป็น ระเบียบเรียบร้อยงดงาม ความสงบร่มเย็นเป็นสุข ความรักสามัคคีความอบอุ่น มั่นคงและปลอดภัยในการดำรงชีวิต

นักคิดนักปรัชญาอย่างโสเครตีส (Socrates) มีความเห็นว่า คุณธรรมที่แท้จริงมีคุณค่าภายในตัวของมันคือทำให้ผู้ครอบครองความดีเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ส่วนเพลโต (Plato) เสนอว่า คุณธรรมต้องตั้งอยู่บนความรู้ สิ่งที่ยึดถือว่าเป็นคุณธรรม เช่น ความกล้าหาญ ความพอดี ความยุติธรรม และศาสนกิจ จะไม่เป็นคนคุณธรรม หากสิ่งต่างๆ เหล่านั้นไม่มีความรู้เป็นส่วนประกอบที่สำคัญ สังคมที่คนในสังคมไม่มีคุณธรรมจริยธรรม ก็จะเป็นสังคมไร้ระเบียบ มีการเบียดเบียนละเมิดและขัดแย้งกัน ดังนั้น “คุณธรรมและจริยธรรมระดับบุคคล” จึงหมายถึง สภาพคุณงามความดีที่เป็นประโยชน์ของปัจเจกบุคคล การมีคุณธรรมและจริยธรรมระดับบุคคลมีความสำคัญต่อการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เนื่องจากหลักการอิสรภาพ เสรีภาพ และความเสมอภาคของประชาธิปไตยมีความเสี่ยงต่อการทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในสังคม ถ้าสมาชิกในสังคมขาดคุณธรรม โดยจำแนกคุณธรรมและจริยธรรมระดับบุคคลในสังคมประชาธิปไตยออกเป็น 2 ส่วน คือ “การมีคุณสมบัติของมนุษย์ที่ดี” และ “การเป็นประชาชนที่ดีในสังคมประชาธิปไตย”

การเป็นประชาชนที่ดีในสังคมประชาธิปไตยเป็นลักษณะเฉพาะและเป็นเรื่องจำเป็นสำหรับประชาชนที่ต้องมีคุณธรรมจริยธรรมแตกต่างไปจากสังคมในระบอบการปกครองอื่น ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นคุณลักษณะทางจิตของบุคคลต้องสอดคล้องกับการพิทักษ์อิสรภาพ เสรีภาพ และความเสมอภาคของตนเองไปพร้อมกับการเคารพในอิสรภาพ เสรีภาพ และความเสมอภาคของคนอื่นด้วย ได้แก่ 1. การเคารพในสิทธิศักดิ์ศรีของมนุษย์โดยเท่าเทียมกัน 2. การยอมรับความแตกต่างทางความคิด 3. ความเคารพสิทธิในการแสดงความคิดเห็นของ

ผู้อื่น 4. การตระหนักและแสดงความรับผิดชอบต่อสาธารณะ 5. การตระหนักในหน้าที่ของพลเมืองที่มีต่อส่วนรวม และ 6. การเห็นแก่ประโยชน์สาธารณะมากกว่าประโยชน์ส่วนบุคคล เพราะหากบุคคลคำนึงถึงแต่สิทธิเสรีภาพของตนเองโดยไม่สนใจสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นก็จะเป็นความเห็นแก่ตัว ยิ่งถ้ามีพัฒนาการขึ้นเป็นผู้ปกครองก็จะกลายเป็นผู้ปกครองที่เผด็จการ

คำว่า “ความดี” หรือ “Good” หมายถึง การมีจริยธรรม (Ethics) ตามแนวคิดของอริสโตเติล ความดี จริยธรรม และความยุติธรรมเป็นแนวคิดเดียวกัน จริยธรรม (Ethics) หมายถึง การประพฤติดีงามนั้นเป็นเรื่องเดียวกันกับความดีและความยุติธรรมนั่นเอง แนวคิดที่ว่าด้วยความดี (Good) เป็นแนวคิดที่พัฒนามาตั้งแต่อดิทหลายพันปีจนถึงปัจจุบัน ความหมายของความดีดังกล่าวนี้อาจมีความแตกต่างกันจนสร้างปัญหาในการนิยามว่าความดีคืออะไรบ้าง ก็นิยามความดีในลักษณะเป็นเรื่องศีลธรรม (Moral) บ้าง หรือก็นิยามในลักษณะคุณธรรม (Virtue) บ้าง อย่างไรก็ตาม ภายใต้นิยามความหมายที่แตกต่างกันไปนั้น ความหมายของ “ความดี” สามารถแยกออกเป็น 2 แนวคิดหลัก (สมชาย ภาภาสวิวัฒน์, หนังสือ สังคมธรรมาธิปไตย, 2560: 31-34)

แนวคิดแรก นักปราชญ์กลุ่มหนึ่งของกรีกที่เรียกว่า “Sophists” ซึ่งมีชีวิตอยู่ในช่วง 400-500 ปีก่อนคริสตกาลกลุ่มเหล่านี้มีความเชื่อว่าความจริงแท้ (Absolute Reality) ซึ่งเป็นสิ่งที่ถาวรและอยู่ทุกแห่ง สามารถอธิบายปรากฏการณ์ได้ทุกเรื่องก็คือ “มุมมอง” (Perception) กล่าวคือ ความจริงหรือข้อเท็จจริงนั้นไม่สามารถที่จะอธิบายออกมาเป็นกรอบหรือเป็นระบบ ทั้งหมดขึ้นอยู่กับมุมมองของแต่ละคน ในกรอบความคิดดังกล่าวนี้จึงนำไปสู่การประหารชีวิตโสเครติสจากการตัดสินของคนหมู่มากด้วยวิธีการให้โสเครติสกลืนยาพิษ เหตุที่ทำให้ประชาชนส่วนใหญ่ในนครรัฐเอเธนส์ไม่พอใจ เพราะแนวคิดของโสเครติสไม่ตรงกับคนส่วนใหญ่หรือเสียงข้างมาก สิ่งที่โสเครติสคิดว่าดี สำหรับคนส่วนใหญ่อาจเป็นสิ่งที่ไม่ดี ในเมื่อไม่มีการจำกัดนิยามความหมายของคำว่า “ดี” เสียงข้างมากจึงมีมติให้ประหารโสเครติส ซึ่งเป็นเสียงข้างน้อยที่มีแนวคิดไม่ตรงกับเสียงข้างมาก

แนวคิดที่สอง เพลโต ผู้เป็นลูกศิษย์ของโสเครติสต้องกลืนน้ำตาเมื่อเห็นอาจารย์ของเขาต้องถูกประหารชีวิตโดยเสียงข้างมากตามระบอบประชาธิปไตย เพียงเพราะมีแนวคิดต่างจากคนส่วนใหญ่ เพลโตจึงมีแนวคิดเป็นปฏิกิริยาตอบโต้กับกลุ่ม Sophists สำหรับเพลโต ทุกอย่างสามารถอธิบายได้ด้วยกรอบหรือมาตรฐาน เขาเรียกว่า “Form” (รูปแบบ) ทุกเรื่องในโลกนี้สามารถอธิบายได้ตามรูปแบบ (Form) ลูกศิษย์ของเพลโต คือ อริสโตเติลก็ได้รับแนวคิดดังกล่าวจากเพลโต แต่ก็มี การดัดแปลงมาเป็นแนวคิดของตัวเอง ดังนั้น สำหรับอริสโตเติล ความจริงในโลกนี้สามารถแบ่งเป็น 2 กลุ่ม กลุ่มแรก ความจริงจะเปลี่ยนแปลงตามเวลา กลุ่มที่สอง ความจริงจะไม่เปลี่ยนแปลงตามเวลาและสถานที่ ซึ่งตรงกับแนวคิดเรื่อง Form ของเพลโต กล่าวอีกนัยคือ ทั้ง

อริสโตเติลและเพลโตเห็นว่า มีบางอย่างถาวรไม่ว่ากาลเวลาจะเปลี่ยนแปลงสังคมจะเปลี่ยนไปอย่างไร จากกรอบดังกล่าวนี้เองที่ทำให้มีการนิยาม “ความดี” ในลักษณะของกรอบหรือรูปแบบที่สามารถใช้ได้ทุกสถานการณ์ทุกสถานที่ ทุกเวลา และใช้ได้กับทุกคน “ความดี” ในแนวคิดของอริสโตเติลสามารถอธิบายได้ด้วยหลัก “จงทำกับคนอื่นในสิ่งที่อยากให้คนอื่นทำกับเรา และจงหลีกเลี่ยงการกระทำกับคนอื่นในสิ่งที่ไม่อยากให้คนอื่นทำกับเรา” แนวคิดนี้มีความหมายว่า ความดี/ความยุติธรรม คือ ความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ส่วนตนกับผลประโยชน์สังคม

2.2.3. แนวคิดทฤษฎีและปรัชญาว่าด้วย “ความยุติธรรม - ความยุติธรรมทางสังคม (Justice-Social Justice)”

ทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น รอลส์ (John Rawls' A Theory of Justice)

กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุล ได้อธิบายถึง “ทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น รอลส์ (John Rawls' A Theory of Justice)” (สำนักข่าว เจ้าพระยานิวิศ, 7 กุมภาพันธ์ 2556) เขาไว้ว่า จอห์น รอลส์ (John Rawls) เป็นนักปรัชญาการเมืองชาวอเมริกันที่มีความสำคัญมากที่สุด ในคริสต์ศตวรรษที่ 20 ผลงานของเขาเป็นที่ยอมรับอย่างกว้างขวางในสังคมโลกร่วมสมัย รอลส์เกิดเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ ค.ศ. 1921 ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ 24 พฤศจิกายน ค.ศ. 2002 รอลส์เป็นศาสตราจารย์ด้านปรัชญาการเมืองของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด เขาเป็นนักปรัชญาการเมืองแนวเสรีนิยม งานเขียนที่สำคัญ ได้แก่ A Theory of Justice (1971), Political Liberalism (1993), The Law of Peoples (1999), Justice as Fairness: A Restatement (2001).

ที่มาของทฤษฎีความยุติธรรม (a Theory of Justice) ของรอลส์ คือ ก่อนยุคสมัยของรอลส์ ความยุติธรรมได้รับอิทธิพลจากแนวคิดอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) ซึ่งมองว่า สังคมควรจะยังประโยชน์ที่ดีงามที่สุดให้กับกลุ่มคนส่วนมากที่สุดในสังคม จึงจะเรียกได้ว่าสังคมนั้นมีความเป็นธรรมทางสังคม รอลส์ไม่เห็นด้วย เพราะว่าการใช้แนวคิดดังกล่าวทำให้คนส่วนน้อยถูกกลืนโดยสิทธิ ยิ่งไปกว่านั้น แนวคิดอรรถประโยชน์นิยมยังมีผลให้เสรีภาพของปัจเจกบุคคลมีความสำคัญเป็นอันดับสอง เมื่อเปรียบเทียบกับผลประโยชน์ของประชาชนส่วนใหญ่ ในทฤษฎีความยุติธรรม รอลส์พยายามแสดงการประนีประนอมอย่างมีหลักการระหว่างเสรีภาพ (Liberty) กับความเสมอภาค (Equality) โดยนำเสนอให้เห็นชุดของแนวคิดที่มองความยุติธรรมเสมือนการปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นธรรม (Justice as Fairness) รอลส์ใช้แนวคิดดังกล่าวเป็นชุดแนวคิดหลักในการ

ถ่ายทอดเนื้อหาของความยุติธรรมในฐานะที่เป็นการปฏิบัติต่อกันอย่างเป็นธรรม เขาพยายามที่จะแสวงหาหนทางแก้ไขปัญหาสำคัญอย่างหนึ่งคือ “การกระจายความยุติธรรม” (Distributive Justice)

รอลด์สตั้งคำถามถึงหลักการสัญญาประชาคม (Social Contract) เราควรจะยอมรับหลักการความยุติธรรมใดบ้าง เมื่อเรตกลงใจที่จะทำงานร่วมกันกับผู้อื่น แต่เรายังคงอยากที่จะรักษาผลประโยชน์ของเราหลายๆ และลดภาระต่างๆ ลงให้เหลือน้อยที่สุด โดยที่ยังต้องประสานงานกับผู้อื่น ความยุติธรรมในฐานะความเป็นธรรม หรือ Justice as Fairness เป็นทางออกของผู้คนธรรมดา ที่ไม่ได้เป็นทั้ง “นักบุญที่แสนจะเสียสละ” และไม่ได้เป็น “คนละโมภที่สุดจะเห็นแก่ตัว” เขาเห็นว่า มนุษย์เราโดยทั่วไปเป็นผู้มีเหตุผล รู้ความเหมาะสมเหมาะสมและเข้าใจในเหตุผลได้ (Rational and Reasonable) เราทุกคนมีจุดมุ่งหมายปลายทาง เราทุกคนอยากที่จะบรรลุความสำเร็จ เราจะมีความสุขมากที่เราบรรลุความสำเร็จพร้อมๆ กับคนอื่นๆ ถ้ามันเป็นไปได้ เรายังอยากให้การบรรลุความสำเร็จของเราเป็นไปตามกฎเกณฑ์ที่เป็นที่ยอมรับซึ่งกันและกัน อย่างไรก็ตาม ความต้องการและความปรารถนาของเราแต่ละคนมักมีความแตกต่างกัน ปัญหาก็คือ เราจะหาหลักการอะไร? ที่จะเป็นที่ยอมรับของเราแต่ละคนได้

หลักการข้อแรก รอลด์สเสนอแบบจำลอง (Model) ของสถานการณ์ที่มีความเป็นธรรมเท่าเทียมกัน (Fair Situation) เพื่อช่วยให้เราสามารถตัดสินใจได้ เขาเสนอว่า เราควรยืนยันถึงหลักการพื้นฐานในเสรีภาพที่เสมอภาคเท่าเทียมกัน (a Principle of Equal Basic Liberties) เพื่อปกป้องคุ้มครองเสรีภาพในด้านต่างๆ ที่เราคุ้นเคยเป็นอันดี อาทิ เสรีภาพในด้านวิชาการ เสรีภาพในการสมาคม เสรีภาพในการแสดงออก และอื่นๆ ทุกคนในสังคมต้องได้รับสิทธิเสรีภาพพื้นฐานอย่างเข้มข้นและอย่างเท่าเทียมกับคนอื่นๆ ยิ่งไปกว่านั้น เราต้องการที่จะมีหลักประกันว่า ไม่ว่าเราจะอยู่ในตำแหน่งใดในสังคม เสรีภาพจะเสมือนเป็นตัวแทนทางเลือกที่มีความหมายต่อเรา ตัวอย่างเช่น การมีหลักประกันที่เป็นทางการในด้านเสรีภาพทางการเมืองและเสรีภาพในการรวมตัวถือว่ามีคุณค่าน้อยมากต่อคนยากจนและคนที่อยู่ชายขอบสังคม จำเป็นต้องเริ่มต้นจากการเรียกร้องให้คนทุกคนในสังคมมีโอกาสที่มีผลเป็นจริงในชีวิต อย่างน้อยที่สุดเราต้องการให้เสรีภาพของเราทุกคนมีคุณค่าเท่ากัน ไม่ว่าบุคคลนั้นจะอยู่ส่วนใดในสังคม บุคคลนั้นย่อมต้องการให้ชีวิตของเขามีคุณค่าที่มีเสรีภาพอันมีผลจริงที่จะทำให้ชีวิตของเขาหรือเธอได้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

หลักการข้อที่สอง ได้แก่ หลักการเรื่องความแตกต่าง หลักการข้อนี้เป็นหลักประกันว่า เมื่อบุคคลที่มีสภาพและแรงจูงใจคล้ายๆ กัน ก็พึงได้รับโอกาสในชีวิตที่คล้ายคลึงกัน ดังนั้น คนที่ด้อยโอกาสที่สุดในสังคมก็ควรจะได้รับโอกาสอย่างทัดเทียม ความไม่เท่าเทียมทางเศรษฐกิจและสังคมจะถือว่าเป็นความยุติธรรมก็

ต่อเมื่อ ความไม่เท่าเทียมนั้นได้ช่วยส่งเสริมให้คนที่ด้อยโอกาสที่สุด – คนที่ยากจนที่สุด ได้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดี

แนวคิดของรอลล์ส คือ การมองว่าสังคมที่มีความยุติธรรมนั้น กฎหมายและสถาบันต่างๆ ไม่ควรมีให้ประโยชน์กับคนกลุ่มหนึ่งบนต้นทุนของคนกลุ่มอื่นๆ บนฐานธรรมชาติและฐานสังคมที่มีความแตกต่างกัน ในการพัฒนาแนวคิดที่ว่าความยุติธรรมในฐานะความเป็นธรรม “Justice as Fairness” รอลล์สบอกให้เราลองใช้จินตนาการตัวเราที่ตัดสินใจเลือกหลักความยุติธรรมจากจุดกำเนิดของความไม่เท่าเทียม อย่างไม่คำนึงถึงฐานะทางสังคม เศรษฐกิจของเรา ไม่คำนึงถึงชาติพันธุ์ของเรา เพศ หรือความสามารถที่ติดตัวเรามา ตลอดจนข้อเท็จจริงทางสังคมอื่นๆ รอลล์สเสนอว่า *ประการแรก* เราต้องให้ความสำคัญเป็นอันดับแรกๆ กับเสรีภาพที่เท่าเทียมกัน และโอกาสที่เป็นธรรมสำหรับทุกคนในสังคม และ *ประการที่สอง* ต้องพยายามแบ่งปันส่วนรายได้และความมั่งคั่งไปยังกลุ่มคนที่ยากจนให้ได้อย่างทั่วถึงที่สุด

กระนั้นก็ตาม ปัญหาใหญ่ที่ตามมาก็คือ เราจะทำให้ประชาชนในสังคมเห็นพ้องด้วยการมีโครงสร้างสังคมที่สอดคล้องกับหลักการทั้งสองประการของรอลล์สได้อย่างไร? รอลล์สตอบว่า เราจำเป็นต้องร้อยพันแนวคิดสัญญาประชาคมของนักคิดยุคก่อนๆ อาทิ โทมัส ฮอบบส์ (Thomas Hobbs) จอห์น ล็อก (John Locke) และฌอง ฌาคส์ รูซโซ (Jean Jacques Rousseau) ทั้งนี้ สำหรับคนที่จำเป็นต้องตัดสินใจในส่วนที่เป็นสัญญาประชาคม รอลล์สเสนอแนะให้ใช้แนวความคิดที่เรียกว่า “ปกปิดความไม่รู้” (Veil of Ignorance) ซึ่งหมายถึงว่าบุคคลแต่ละคนจะต้องเลือกกฎกติกาที่จะดำรงชีวิตอยู่โดยปราศจากความรู้ว่าตนเป็นคนร่ำรวยหรือเป็นคนยากไร้ในสังคมนั้น สถานะตอนนี้รอลล์สเรียกมันว่า “ตำแหน่งจุดกำเนิด” (Original Position) บัจเจกชนผู้หนึ่งผู้ใดที่อยู่ในตำแหน่งจุดกำเนิด จะเลือกสังคมในตำแหน่งที่อาจจะเลวร้ายที่สุด ซึ่งเท่าที่เขาหรือเธอพอจะล่วงรู้ได้คือ สถานการณ์ที่เขาหรือเธอเผชิญอยู่อาจจะยังดีกว่าสถานการณ์เลวร้ายในระบบของผู้อื่น รอลล์สเห็นว่าผลที่เกิดขึ้นก็คือคนที่มีความยากลำบากที่สุดจะได้รับการคุ้มครองดูแลอย่างดีที่สุด คนที่ยากไร้ที่สุดในสังคม จะได้รับการยกระดับความเป็นอยู่ให้สูงขึ้นกว่าเดิม ความไม่เสมอภาคเท่าเทียมไม่ได้ถูกขจัดออกไป ทว่านำมาให้แก่ผู้ที่มีความยากไร้ขาดแคลนและมีความต้องการอย่างที่สุด กระนั้นก็ตาม ความไม่เท่าเทียม - ที่เราต้องให้คนยากไร้มากกว่าคนอื่นนั้น ก็จะต้องอยู่ในระดับน้อยที่สุดเท่าที่จะกระทำได้

ผลงานระยะหลังของรอลล์สเป็นการเสนอแนะว่า สังคมที่มีความเป็นพหุลักษณะ (Pluralistic Society) สามารถที่จะเป็นสังคมที่มีความยุติธรรมสำหรับสมาชิกทุกคนในสังคม เขาเสนอความเห็นที่ว่าสาธารณชนควรจะค้นหาคำตอบอย่างมีเหตุผลโดยหลีกเลี่ยงเหตุผลในเชิงศาสนาเข้มข้นหรือเหตุผลตามลัทธิปรัชญาต่างๆ

รอลฟ์สนับถือแนวคิดของคานท์ (Kant) เป็นอย่างยิ่ง เขายกความคิดของคานท์มากล่าวว่า ตามหลักการของประชาธิปไตยเสรีที่มีเหตุผลอันรับรู้กันแพร่หลาย เราพึงหลีกเลี่ยง “สงคราม” อย่างที่สุด

รอลฟ์สได้รับการวิจารณ์ว่าแนวคิดของเขาเป็นแนวคิดเพ้อฝันแบบยูโทเปีย (Utopia) ที่ไม่อาจคาดหวังผลได้แท้จริง – เป็นความฝันลมๆ แล้งๆ เหมือนการมองโลกด้วยสายตาของเด็กไร้เดียงสา (Damon Linker, 2000, National Review) บางท่าน อาทิ นักปรัชญาแนวอนุรักษนิยมที่ชื่อ โรเบิร์ต โนซิก (Robert Nozick) มองว่า ข้อคิดเห็นของรอลฟ์สมีลักษณะของนักปรัชญาความเท่าเทียมที่ไร้สาระ ทว่ามีผลสะท้อนไปยังหนังสือหรือบทความมากกว่า 5,000 เล่ม หนังสือของรอลฟ์สขายได้มากกว่า 200,000 เล่ม นับเป็นหนังสือวิชาการที่ขายดีที่สุดเล่มหนึ่ง ผู้อ่านหนังสือของเขาพากันประทับใจกันอย่างสุดๆ กับความฉลาดแหลมคมและความชัดเจนในเชิงจริยธรรมของเขา เบน โรเจอร์ส (Ben Rogers, 1999, The New Statesman) กล่าวยกย่องว่า รอลฟ์สเป็นนักปรัชญาที่พูดภาษาอังกฤษที่มีความสำคัญที่สุดในหมู่นักปรัชญารุ่นเดียวกับเขา เขาแสดงการผสมผสานการทดลองทางความคิดอย่างหาญกล้า มีความแข็งแกร่งของแนวคิด และจินตนาการเชิงประวัติศาสตร์ที่เยี่ยมยอด งานของเขาถือเป็นการประดิษฐ์คิดค้นความคิดวิเคราะห์ทางการเมืองที่สำคัญ

ความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice)

ภิรมย์ จินธาดา และคณะ (2558: 174-176) ได้อธิบายถึงความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) เอาไว้ว่า มันมีความพยายามมากมายที่จะอธิบายที่มาของความยุติธรรม เริ่มจากเพลโตที่ได้ให้ความหมายไว้ว่า ความยุติธรรม คือ สิทธิที่พึงจะได้ (KeKes, 2003) ส่วน Miller (1976) ได้บันทึกไว้ว่าความเข้าใจเกี่ยวกับความยุติธรรมได้ถูกเรียบเรียงไว้โดยอริสโตเติลและโรมัส อควีนัส ในสองลักษณะด้วยกัน คือ ความยุติธรรมทางกฎหมาย (Legal Justice) และความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) ความยุติธรรมทางกฎหมายนั้นถูกมองว่าเป็นการจัดการด้วยการทำโทษจากการกระทำที่ผิดกฎหมาย การชดเชยการได้รับบาดเจ็บผ่านการสร้างและการบังคับใช้กฎหมายสาธารณะ ในขณะที่ความยุติธรรมทางสังคมเกี่ยวข้องกับภาระกระจายหรือการแบ่งปันปันส่วนผลประโยชน์และภาระผ่านสังคม

สำหรับหลักการแบ่งปันปันส่วน (Distributive Principle) หมายถึง ส่วนแบ่งที่ดีที่สมาชิกของกลุ่มสมควรจะได้รับตามความแตกต่างของบุคคล (Miller, 1976) Miller ยังชี้ให้เห็นว่า หลักของการกระจายมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. หลักการแบ่งสัณปันส่วนที่ดีอาจประกอบด้วยค่านิยมที่เกิดขึ้นภายในตัวบุคคล เช่น ความสุข และจากแหล่งภายนอก เช่น การศึกษา หรือความมั่งคั่ง เป็นต้น
2. หลักการแบ่งสัณปันส่วนที่ดีจะต้องระบุวิธีการแบ่งสัณปันส่วนตามความเหมาะสมของแต่ละบุคคล
3. หลักการแบ่งสัณปันส่วนที่ดีอาจถูกกำหนดด้วยการจัดการกระจายทรัพยากรทั้งหมดหรือเฉพาะทรัพยากรบางส่วนขึ้นอยู่กับพื้นฐานของการจัดสรร

ส่วนยัง (Young, 1990) ได้แย้งว่า ทฤษฎีการแบ่งสัณปันส่วนของความยุติธรรมยังไม่เหมาะสมกับการนิยามของความยุติธรรมทางสังคมในแง่ของจริยธรรมในการกระจายผลประโยชน์และภาระให้กับสมาชิกของสังคม ในกรณีนี้ Young ยืนยันว่าถึงแม้ว่าประเด็นการแบ่งสัณปันส่วนจะมีความสำคัญต่อแนวคิดที่น่าพอใจของความยุติธรรม การลดลงของความยุติธรรมทางสังคมต่อประเด็นการแบ่งสัณปันส่วนจึงเป็นความผิดพลาดอยู่สองเหตุผลด้วยกัน คือ *เหตุผลแรก* กระบวนทัศน์ของการแบ่งสัณปันส่วนมีแนวโน้มที่มุ่งเน้นไปในด้านแนวคิดที่เกี่ยวกับความยุติธรรมทางสังคมบนพื้นฐานของการจัดสรรด้านวัตถุ เช่น สิ่งของ ทรัพยากร รายได้ และความมั่งคั่ง หรือบนพื้นฐานของการกระจายตำแหน่งทางสังคม โดยเฉพาะหน้าที่การงาน Young ยืนยันว่านี่คือปัญหาที่เกิดจากการไม่ใส่ใจโครงสร้างทางสังคมและบริบทของสถาบันที่ช่วยในการกำหนดรูปแบบของการแบ่งสัณปันส่วน

เหตุผลที่สอง Young (1990) ชี้ให้เห็นว่า ทฤษฎีความยุติธรรมทางสังคมทั้งหลายพยายามที่จะประยุกต์การแบ่งสัณปันส่วนไปยังสิ่งที่ไม่ใช่วัตถุ เช่น อำนาจ โอกาส หรือความคาดหวังส่วนบุคคล Young เชื่อว่าเป็นสิ่งที่เหมาะสม เพราะว่าทรัพยากรทางสังคมที่ไม่ใช่วัตถุเหล่านั้นเป็นตัวแทนของสิ่งที่คงที่ แทนที่จะเป็นหน้าที่ของความสัมพันธ์และกระบวนการทางสังคม Young ไม่สนับสนุนที่จะกำหนดแนวคิดของความยุติธรรมที่มองบุคคลเป็นเพียงเจ้าของและผู้บริโภคสินค้าเท่านั้น ด้วยบริบทที่กว้างขึ้น ความยุติธรรมทางสังคมหมายรวมถึงการกระทำที่ตัดสินใจเกี่ยวกับการกระทำ และข้อกำหนดเกี่ยวกับวิธีการที่จะพัฒนาและแสดงออกซึ่งความสามารถของบุคคล Young ไม่ได้บอกว่าการแบ่งสัณปันส่วนเป็นสิ่งที่ไม่สำคัญ แต่หวังว่าการเผยแพร่แนวคิดเกี่ยวกับความยุติธรรมทางสังคมที่รวมเอาความคาดหวังของกฎเกณฑ์แห่งสถาบันและความสัมพันธ์จะนำไปสู่การตัดสินใจร่วมกันที่อาจจะเกิดขึ้น Young ยังได้เสนออีกว่าแนวคิดเกี่ยวกับการปกครองและการกตัญญูจะเป็นจุดเริ่มต้นสำหรับแนวคิดของความยุติธรรมทางสังคมมากกว่าแนวคิดเรื่องการแบ่งสัณปันส่วน เพราะจะนำมาซึ่งปัญหาในการตัดสินใจการแบ่งงาน และวัฒนธรรมที่ต้องทนอยู่กับความยุติธรรมทางสังคม แต่มักจะเพิกเฉยกับการอภิปรายที่ยึดหลักปรัชญาและ Young ได้นิยามรูปแบบของการกตัญญูไว้ 5 รูปแบบ

ด้วยกัน คือ 1) การแสวงหาผลประโยชน์ (Exploitation) 2) ขาดขอบ (Marginalization) 3) ความปราศจากอำนาจ (Powerlessness) 4) การครอบงำทางวัฒนธรรม (Cultural imperialism) และ 5) การใช้ความรุนแรง (Violence)

เฟรเซอร์ (Fraser, 1997) ได้สนับสนุนการความหมายของความยุติธรรมทางสังคมที่กว้างขึ้น ซึ่งเขาบอกว่าสามารถบูรณาการการแบ่งสันปันส่วนที่เป็นธรรมของสินค้าและทรัพยากรด้วยโดยยึดภาพรวมของสังคมและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม Fraser เสนอว่าเนื่องจากความซับซ้อนของสังคมสมัยใหม่และการแบ่งชนชั้น ความเคลื่อนไหวของความหลากหลายทางสังคม ถูกผลักดันไปสู่การลดระดับของความแตกต่างกัน ซึ่งการเคลื่อนไหวทางสังคมเหล่านี้จะขัดแย้งกับความไม่ยุติธรรมทางสังคม ดังนั้น ความต้องการการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจึงผสมผสานไปกับความต้องการการเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ Fraser ยอมรับว่า ถึงแม้จะมีความแตกต่างระหว่างความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจและความไม่เป็นธรรมทางวัฒนธรรม แต่ก็มีความสัมพันธ์กันในแง่ของความสำคัญและบรรทัดฐานซึ่งส่งผลต่อกัน

Fraser อธิบายว่า ความยุติธรรมทางเศรษฐกิจและสังคมเป็นรากฐานของโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของสังคม เขามองว่าความยุติธรรมทางสังคมต้องไม่มีลักษณะดังนี้ คือ การแสวงหาผลประโยชน์ (Exploitation) เศรษฐกิจชายขอบ (Economic marginalization) และการกีดกัน (Deprivation) ส่วนความยุติธรรมทางวัฒนธรรมนั้นจะต้องไม่มีลักษณะดังนี้ คือ การครอบงำทางวัฒนธรรม (Culture Domination) การไม่ได้รับการยอมรับ (Non-Recognition) และการดูหมิ่น (Disrespect)

ในการอภิปรายเกี่ยวกับทางออกของปัญหาความยุติธรรมทางสังคม Fraser ย้ำว่าแต่ละรูปแบบต้องการวิธีการที่ต่างกัน การแก้ปัญหาความยุติธรรมทางเศรษฐกิจนั้นต้องใช้การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งหมายถึงการปรับโครงสร้างด้วยการกระจาย ส่วนการแก้ปัญหาความยุติธรรมทางวัฒนธรรมนั้นจะเกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมหรือสัญลักษณ์ ซึ่งจะต้องให้คุณค่ากับอัตลักษณ์ของบางกลุ่มและอาจรวมถึงการเปลี่ยนแปลงรูปแบบทางสังคมเกี่ยวกับการแสดงออก การตีความ และการสื่อสาร นั่นก็หมายถึง ความยุติธรรมทางสังคมนั้นต้องการการแบ่งสันปันส่วนที่เป็นธรรม และการยอมรับในความแตกต่าง ความยุติธรรมทางสังคมได้มีการพัฒนาการมาสู่แนวคิดที่ว่าด้วยความเป็นธรรมในทุกมิติของสังคม มิใช่เพียงแค่มิติทางด้านกฎหมายเท่านั้น ซึ่งความยุติธรรมทางสังคมในตัวของมันเองก็ตีความได้หลายความหมาย ความยุติธรรมทางสังคมทั่วไปแล้ว จะหมายถึงความเท่าเทียมกันหรือโอกาสที่เท่าเทียมกันในสังคม แม้ว่าความเท่าเทียมอาจเป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมก็ตาม ความหมายของความยุติธรรมทางสังคมที่เป็นจริงกว้างมาก

Rawls (1999) มองว่า ความยุติธรรมทางสังคมเป็นเรื่องเกี่ยวกับความเชื่อมั่นกับการปกป้องความเท่าเทียมในการเข้าถึงเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน และโอกาส เช่นเดียวกับการดูแลสมาชิกส่วนน้อยของสังคม ดังนั้นไม่ว่าจะเป็นเพียงสิ่งที่เป็นธรรมหรือไม่เป็นธรรมก็ตาม ขึ้นอยู่กับว่าจะส่งเสริมหรือเป็นอุปสรรคต่อความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงสิทธิเสรีภาพ สิทธิมนุษยชน โอกาสในการมีสุขภาพดีและการเติมเต็มในชีวิต เช่นเดียวกับว่าจะจัดสรรผลประโยชน์ที่ยุติธรรมให้กับสมาชิก แม้จะเป็นส่วนน้อยของสังคม

ส่วน Miller (1999) กล่าวว่า ความยุติธรรมทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการกระจายผลประโยชน์ ให้แก่ประชาชนโดยสถาบันทางสังคม เช่น เงิน อสังหาริมทรัพย์ งาน การศึกษา การรักษาพยาบาล การดูแลเด็ก การดูแลผู้สูงอายุ เกียรติยศ และของรางวัล การรักษาความปลอดภัยส่วนบุคคล ที่อยู่อาศัย การขนส่ง และโอกาสสำหรับการพักผ่อน นอกจากการกระจายผลประโยชน์แล้ว การกระจายส่วนที่ไม่ใช่ผลประโยชน์ไว้ในสังคมซึ่งได้แก่ การบริหารราชการทหารในการทำงานที่เป็นอันตรายและความยากลำบากอื่นๆ ก็ต้องมีความเท่าเทียมกันเช่นกัน เช่นเดียวกันแนวคิดของ Standish (2011) ที่มองว่า ความยุติธรรมทางสังคม คือ ความเป็นธรรมที่จำเป็นในหมู่คน ซึ่งสอดคล้องกับการสรุปของ Miller และ Engle (2011) ที่ว่า ความยุติธรรมทางสังคม คือ การที่คนในสังคมจะได้รับการปฏิบัติที่มีความเท่าเทียมและความเสมอภาคกัน โดยไม่แบ่งแยกเชื้อชาติ ศาสนา ชนชั้น เพศ สีผิว หรือแม้แต่ถิ่นกำเนิด

Fleischacker (2005) ได้ย้ำอย่างชัดเจนว่า ความคิดเรื่องความยุติธรรมทางสังคม (Social Justice) นั้นมีความหมายแตกต่างไปจากความคิดเรื่องความยุติธรรมในยุคก่อนหน้า โดยเฉพาะสิ่งที่เรียกว่าความยุติธรรมที่จัดสรรปันส่วนอย่างเป็นธรรม (Distributive Justice) ซึ่งเชื่อว่าบุคคลทุกคนเสมอภาคกันและควรได้รับการเคารพในคุณค่าของความเป็นมนุษย์เท่าเทียมกัน รวมทั้งมีสิทธิที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองเสมอเหมือนกัน ภายใต้สิทธิขั้นพื้นฐานข้างต้นนั้นยังรวมถึงการจัดสรรแบ่งปันทรัพยากรที่สามารถเป็นไปได้จริงในทางปฏิบัติและอยู่บนพื้นฐานของเหตุผล โดยรัฐมีหน้าที่จัดสรรทรัพยากรและสร้างกลไกเชิงสถาบันสำหรับการกระจายทรัพยากรอย่างเป็นธรรม

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นว่า แนวคิดของความยุติธรรมทางสังคมได้พัฒนาจากแนวคิดที่มีมุมมองว่า ความยุติธรรมทางสังคมเป็นเรื่องของความยุติธรรมในเชิงของกฎหมายและสิทธิขั้นพื้นฐานที่ทุกคนควรได้รับการปฏิบัติที่เสมอภาคกันมาสู่แนวคิดที่กว้างขึ้นในลักษณะของความยุติธรรมในการแบ่งปันปันส่วน ซึ่งยังคงเป็นมุมมองที่เกี่ยวข้องกับการกระจายผลประโยชน์ในแง่ที่เป็นวัตถุหรือทรัพยากรต่างๆ ของสังคมอย่างเป็นธรรม ซึ่งนักการศึกษา มองว่ายังเป็นมุมมองที่แคบอยู่ ความยุติธรรมทางสังคมนั้นได้พัฒนาการไปสู่ความหมายที่หมายถึงสิทธิที่เท่าเทียมกัน (Equal Right) ความสามารถในการเข้าถึงสิทธิ (Accessibility) และ

การได้รับการปฏิบัติที่เป็นธรรม แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับประเด็นในการทำให้เกิดสังคมที่เป็นธรรม (Just Society) มากกว่าเป็นเรื่องของการตีความกฎหมายเพื่อสร้างความเป็นธรรม และมีได้เป็นเรื่องเฉพาะมิติต่างๆ ในทางกฎหมายเท่านั้น ความหมายของยุติธรรมทางสังคมครอบคลุมในมิติต่างๆ ทางด้านวัฒนธรรม ขึ้นอยู่กับพื้นฐานและความสนใจของผู้ที่สนใจ

ดังนั้น จึงมีความเกี่ยวข้องเชื่อมโยงอยู่กับอุดมการณ์ ความคิด ความเชื่อในทางการเมือง เศรษฐกิจ ศาสนา มีลักษณะที่พลวัตขึ้นไหลตามบริบทและสถานการณ์ ดังนั้น การที่จะตัดสินว่าอะไรคือความยุติธรรมในแง่เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมนั้นจึงมีความยากลำบาก และอาจนำไปสู่การตัดสินใจที่ผิดพลาดได้ ดังนั้น ผู้ที่มีหน้าที่ในการตัดสินใจทางนโยบายจำเป็นต้องเข้าใจหลักการสำคัญของความยุติธรรมเป็นอย่างดี

ที่มาและพลวัตของความยุติธรรม

วิวัฒน์ชัย อัตถการ (หนังสือพิมพ์ไทยโพสต์, 2555; อ้างใน <http://openworlds.in.th/>) ได้มีการให้นิยามของคำว่า “ยุติธรรม VS อยุติธรรม” ไว้ดังนี้

อริสโตเติล ปราชญ์ชาวกรีกกล่าวว่า “ความอยุติธรรมเกิดขึ้นเมื่อคนที่เท่ากันได้รับการปฏิบัติที่ไม่เท่าเทียมกัน และเมื่อคนที่ไม่เท่ากันได้รับการปฏิบัติเท่าเทียมกัน (Injustice arises when equals are treated unequally, and also when unequals are treated equally.)”

เจฟเฟอร์สัน อดีตประธานาธิบดีคนที่ 3 ของประเทศสหรัฐอเมริกา ร่วมร่างคำประกาศอิสรภาพอเมริกา ถือเป็นหลักการสิทธิมนุษยชน กล่าวว่า “มนุษย์ทั้งมวลล้วนเสมอภาคเท่าเทียมกัน (All men are created equal.)” มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ไม่ว่าจะเชื้อชาติ ศาสนา สีผิว หรือเพศใดก็ตาม ล้วนปรารถนาอยากมีชีวิตที่ดีด้วยกันทั้งนั้น หลายคนแม้พยายามทำดีประกอบอาชีพสุจริตแต่ไม่รวยถูกเบียดเบียนรังแก ถูกละเมิดสิทธิ แม้ในระดับโลก ประเทศเล็กหลายประเทศอยู่อย่างสงบไม่ระรานใคร แต่ไม่รวยถูกประเทศใหญ่รุกรานย่ำยีปล้นทรัพยากร ละเมิดสิทธิมนุษยชน โลกาวัดวันที่สลับซับซ้อน ยิ่งถูกออกแบบยิ่งถูกกำหนดกฎเกณฑ์ บ่อยครั้งที่เอาเปรียบผู้ไร้อำนาจ

ทฤษฎีว่าด้วยยุติธรรมและอยุติธรรมเปรียบเทียบระหว่างหนังสือของ “ไมเคิล แซนเดล” และของ “อมาตยา เซน”

หนังสือเรื่อง “JUSTICE : WHAT’S THE RIGHT THING TO DO?” (2009) โดยผู้เขียนไมเคิล แซนเดล (Michael Sandel) แซนเดลผู้เขียนกล่าวไว้ในตอนจบของหนังสือว่า “การเมืองแห่งการมีส่วนร่วมทางศีลธรรมยังเป็นรากฐานอันสดใสสำหรับสังคมที่ยุติธรรม” จึงต้องพัฒนา “ศีลธรรมสาธารณะ (Public morality)” ให้มากขึ้น ศาสตราจารย์ ดร.ไมเคิล แซนเดล ผู้เขียนหนังสือเรื่อง “ความยุติธรรม” นั้นเป็นอาจารย์สอนปรัชญาการเมืองวิชาความยุติธรรม วิชานี้ได้รับความนิยมสูงสุดในประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด อาจารย์แซนเดลเป็น “ปัญญาชนสาธารณะ (Public Intellectual)” อุทิศตนเองสอนและวิจัยวิชานี้ได้รับความนิยมนิยมสูงสุดในประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด อาจารย์แซนเดลได้อุทิศตนเองสอนและวิจัยอย่างจริงจังเพื่อสาธารณะ อาจารย์แซนเดลเป็นคนสอนสนุก สอนปรัชญาการเมืองอย่างมีชีวิตชีวาโดนใจนักศึกษาอย่างน่าทึ่ง ในรอบ 20 ปีนี้มีคนลงทะเบียนเรียนรวมแล้วกว่า 15,000 คน ช่วงหลังมีผู้เรียนกว่าหนึ่งพันคนในแต่ละภาคการศึกษาจนต้องใช้โรงละครขนาดใหญ่เป็นห้องเรียนแทน แม้เป็นคลาสใหญ่ วิธีสอนแบบสนทนาโต้ตอบกัน (Dialogue) เลือกลงประเด็นปัจจุบันที่อยู่ในความสนใจสาธารณะมาตั้งคำถามหาคำตอบแบบ ปุจฉา-วิสัชนา จึงเร้าใจโดนใจ อาจารย์แซนเดลสร้างบรรยากาศกระตุ้นผู้เรียนให้อยากรู้อยากได้แย่งอยากแลกเปลี่ยนตลอดเวลา ไม่ใช่แบบบรรยายจดเลคเชอร์ท่องจำหรือเฉื่อยเนือย สอนตามตำราตามอย่างผู้สอนคนอื่นทั่วไปที่นำเบือ การสอนอย่างกระฉับกระเฉงของอาจารย์แซนเดล จึงมีเสน่ห์ นักการศึกษาเรียกวิธีการสอนแบบนี้ว่า “Socratic Method” (การสร้างปัญหาด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ด้วยการสนทนาแบบยุคกรีกโบราณอย่างปราชญ์โสเครตีส) ไมเคิล แซนเดล ได้รับรางวัลครูผู้สอนดีเด่นจากมหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ดในปี 1985 เคยเป็นสมาชิกสภาที่ปรึกษาประธานาธิบดีด้านชีวิตจริยธรรม มีผลงานทางวิชาการ เช่น Democracy’s Discontent : America in Search of a Public Philosophy (1996), Public Philosophy : Essays on Morality in Politics (2005), The Case Against Perfection : Ethics in the Age of Genetic Engineering (2007) กล่าวได้ว่า ศาสตราจารย์ ดร.ไมเคิล แซนเดล เป็นนักวิชาการผู้ให้ความสนใจเป็นพิเศษเรื่องจริยธรรมและศีลธรรมกับอำนาจทางการเมืองสมัยใหม่ในยุคเทคโนโลยีโลกที่ก้าวเร็ว

กลุ่มแนวความคิดทฤษฎีว่าด้วยยุติธรรมและอยุติธรรม แบ่งตามหลักคิดออกเป็นสี่แนวทางหรือในสี่กลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 สำนักคิดอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) เจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) มองว่าหลักการสูงสุดของศีลธรรมคือการสร้างความสุขให้ได้มากที่สุดโดยสร้างอรรถประโยชน์สูงสุด คำว่า “อรรถประ

โยชน์” คือ อะไรก็ตามที่ทำให้เกิดความเพลิดเพลินหรือความสุข (เช่น แปลงที่วัดเป็นสนามกอล์ฟ, แปลงหอยไต้ดินมาเป็นบนดิน) ที่เป็นรากฐานเศรษฐศาสตร์นีโอคลาสสิกหรือทุนนิยม ที่มุ่งเน้นเรื่องได้รับความพอใจมากที่สุดในการบริโภค และมุ่งได้กำไรสูงสุดจากการลงทุน ให้น้ำหนักตรงที่ “สิทธิของปัจเจกบุคคล” ตามแนวคิดเสรีนิยม (Libertarian) เช่น แนวคิดเรื่องสุขภาพหรือรักษาพยาบาล ใครมีเงินจ่ายได้รับบริการก่อน

กลุ่มที่ 2 สำนักคิด “พันธสัญญาทางสังคม/สัญญาประชาคม (Social Contract)” กลุ่มนี้วิจารณ์กลุ่มแรกว่าคิดคับแคบซึ่งปัจเจกมากเกินไป จึงปฏิเสธความคิดกลุ่มที่ 1 สำนักคิดกลุ่มที่ 2 นี้เป็นทฤษฎีกระแสหลักที่เป็นกรอบเป็นวิธีคิดสำหรับวิเคราะห์เรื่องความยุติธรรมที่ครอบงำแทบทุกวงการความคิดกลุ่มที่ 1 สำนักคิดกลุ่มที่ 2 นี้เป็นทฤษฎีกระแสหลักที่เป็นกรอบเป็นวิธีคิดสำหรับวิเคราะห์เรื่อง ความยุติธรรมที่ครอบงำแทบทุกวงการในโลกนี้ รวมทั้งเมืองไทยอยู่ในปัจจุบัน ความเป็นมาย้อนไปในศตวรรษที่ 17 เริ่มจากนักคิดอย่างโทมัส ฮอบบส์ (Thomas Hobbes) ตามมาด้วยคนอื่นๆ คือ จอห์น ล็อก (John Locke), ฌองฌาคส์ รูสโซ (Jean Jacques Rousseau) และอิมมานูเอล คานท์ ((Immanuel Kant) ข้อเสนอเน้นหนักให้ออกแบบจัดระเบียบสังคมที่ยุติธรรม กลุ่มนี้เชื่อว่าความยุติธรรมทางสังคมขึ้นอยู่กับกรณี “สถาบันต่างๆ ในสังคมที่ยุติธรรม” จึงต้องสร้างขึ้นหรือเปลี่ยนแปลงปฏิรูปหรือละทิ้ง (โดยอ้างว่าไม่ยุติธรรม)

จอห์น รอลส์ (John Rawls) เขียนหนังสือเรื่อง “ทฤษฎีความยุติธรรม” (Theory of Justice, 1971) โดยใช้เหตุผลตามนักคิดกลุ่มที่ 2 รอลส์เน้นการค้นหาสถาบันทางสังคมในอุดมคติเพื่อสร้าง “สถาบันทางสังคมที่ยุติธรรม” ขึ้นมา เขาเสนอว่าสถาบันทางสังคม กฎหมาย และนโยบายสาธารณะควรมีความเป็นธรรม โดยมีหลักการสำคัญ 2 ข้อ คือ (1) บุคคลแต่ละคนควรมีสิทธิและเสรีภาพเท่าเทียมกัน (2) ปัญหาความไม่เป็นธรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ควรได้รับการแก้ไขโดยมุ่งเน้นไปยังผู้ที่ทุกข์ยากที่สุดหรือผู้ที่อยู่ระดับล่างสุดของสังคมก่อน

กลุ่มที่ 3 สำนักคิดทฤษฎีรู้แจ้ง (The Enlightenment) ซึ่งคิดครอบคลุมมากขึ้น โดยไม่เห็นด้วยกับกลุ่มที่ 2 ที่อาศัยสัญญาทางสังคมอย่างเดียว ซึ่งสมมุติอะไรขึ้นสักอย่างหรือจินตนาการเอาเอง ซึ่งไม่ยุติธรรมเพราะไม่ครอบคลุมกับมนุษย์ทุกกลุ่มคน เช่น กลุ่มชาติพันธุ์, ชาวไทยภูเขา, คนผิวสี, คนไร้สัญชาติ, คนชายขอบ ฯลฯ เพราะพฤติกรรมในชีวิตจริงของผู้คนเป็นผลลัพธ์ของปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้คนกับปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะสัญญาข้อตกลงที่ทำให้ผู้มีอำนาจได้เปรียบผู้ไร้อำนาจ นักคิดในกลุ่มที่ 3 ในทัศนะของ อมาตยา เชน เห็นว่าหลายคนใช้วิธีมองปัญหาแตกต่างกันมาก แต่มีจุดร่วมตรงที่ยอมรับวัฒนธรรมหลากหลายกับความเป็นมนุษย์ ได้แก่ อัดัม สมิธ (Adam Smith), มาร์กีส์ เดอ กอนดอร์เซท์ (Marquis de Condorcet), แมรี วอลล์สโตนคราฟท์ (Mary Wollstonecraft), คาล มาร์กซ์ (Karl Marx), จอห์น สจิวต มิลล์ (John Stuart Mill) รวมถึงนัก

เศรษฐศาสตร์การเมืองและนักคิดในกลุ่มทฤษฎีการเลือกทางสังคม (Social Choice Theory) ที่ให้ความสำคัญกับประชาชนผู้รับผลจากนโยบายสาธารณะ และการคะคานถ่วงดุลตรวจสอบรัฐจากฝ่ายต่างๆ นักเศรษฐศาสตร์บางท่านอย่างเคนเน็ธ แอร์โรว์ อธิบายโดยใช้โมเดลคณิตศาสตร์ กลุ่มที่ 3 นี้อาจรวมนักคิดตั้งแต่สายกลางซีกเสรีนิยมก้าวหน้าจนถึงซีกซ้ายสังคมนิยม มองสิทธิความเสมอภาค ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง ทุกคนเท่ากันหมด (Egalitarian)

อมาตยา เซน (Amartya Sen) วิพากษ์ทฤษฎีของจอห์น รอลล์ และกลุ่มที่ 2 ว่า เป็นทฤษฎีในอุดมคติ ไม่สอดคล้องกับโลกที่เป็นจริงในยุคโลกาภิวัตน์ในปัจจุบัน ซึ่งแต่ละสังคมมีความแตกต่าง มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม อมาตยา เซน เขียนหนังสือเรื่อง “The Idea of Justice” (2009) วิเคราะห์ทฤษฎียุติธรรมของรอลล์ว่า “สถาบันต่างๆ ที่ยุติธรรม” ไม่สามารถให้คำรับรองและให้หลักประกัน “ความยุติธรรมทางสังคม” ให้เกิดขึ้นได้เสมอไป เพราะสถาบันต่างๆ อาจไม่อำนวยความสะดวกยุติธรรม เพราะอาจถูกแทรกแซงโดยผู้มีอำนาจจนเกิดความอยุติธรรมขึ้นได้ เช่น การแก้ไขรัฐธรรมนูญ หากไม่ยึดหลักการที่ถูกต้อง ยิ่งจะรวบอำนาจเบ็ดเสร็จสำหรับคนบางคน บางกลุ่ม บางตระกูล ยิ่งจะเป็นอันตรายต่อความยุติธรรมและประชาธิปไตยโดยรวม วิถีคิดกลุ่มที่ 2 จึงไม่เพียงพอจะตอบโจทย์ความยุติธรรมโลกอย่างครอบคลุมได้ ควรเติมเต็มด้วยความคิดอมาตยา เซน ดังต่อไปนี้ด้วย

กลุ่มที่ 4 พุทธวิถี เสนอโดย อมาตยา เซน นักเศรษฐศาสตร์เจ้าของรางวัลโนเบล สาขาเศรษฐศาสตร์ ปี 2541 ผู้เชิดชู “แนวทางพระพุทธเจ้า” อย่างมั่นใจ เขามีผลงานมากมายที่เน้นศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เขามองสาเหตุแห่งความยากจนและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคมเป็นเรื่องจนโอกาสไม่ใช่เงินอย่างเศรษฐศาสตร์ทุนนิยม เขาชี้สาเหตุเรื่องขาดสิทธิ (Entitlement) จึงขาดขีดความสามารถ (Capability) จึงขาดโอกาสการประกอบอาชีพที่มั่นคงจากการถูกกีดกัน ถูกปิดกั้นจากโครงสร้างอำนาจการเมือง - สังคม - วัฒนธรรมที่ไม่ยุติธรรม จึงไม่อาจเข้าถึง (Access) ฐานทรัพยากรเพื่อเลี้ยงชีพดูแลชีวิตได้ ดังนั้น สังคมจึงเหลื่อมล้ำประชาชนจึงทุกข์ยาก ในการปาฐกถาพิเศษหัวข้อ “The Idea of Justice : From Idea to Action” ที่เมืองไทยปี 2553 อมาตยา เซน แห่งคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด ได้เสนออย่างแข็งขันให้ละทิ้งความคิดเก่าคือ “วิถีคิดในกรอบคิดพันธสัญญาทางสังคม” (ความคิดกลุ่มที่ 2) เพราะไม่เพียงพอจะรับมือกับปัญหาหนักๆ ด้านความไม่มั่นคงของมนุษย์ (เช่น โลกไร้อน, น้ำท่วม, ภัยแล้ง, วิกฤติเศรษฐกิจการเงินโลก, โรคระบาด) และความยุติธรรมทางสังคมในโลกปัจจุบันและอนาคตที่ซับซ้อนยุ่งยากมากขึ้น

อมาตยา เซน เสนอให้เปลี่ยนจุดสนใจจากการแสวงหา “สถาบันที่ยุติธรรม” ไปสู่ “การมุ่งกำจัดความอยุติธรรม” อย่างถาวร โดยพุ่งความสนใจไปที่ลักษณะของวิถีชีวิตของผู้คนอย่างครอบคลุม ตลอดจน

สัมพันธภาพเชิงอำนาจในชุมชนอันหลากหลาย ถือเป็น การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ (Paradigm Shift) ครั้งใหญ่ อมาตยา เช่น เชื่อความเป็นเลิศทางปัญญาในพุทธปรัชญาที่สามารถกำจัดความอยุติธรรมในโลกได้ตรงจุดตรงต้นต่อตรงที่รากเหง้าได้ จึงเสนอให้ใช้ “แนวทางพุทธวิถีของพระพุทธเจ้า” วิถีนี้มีลักษณะ 3 ประการ (1) วิถีที่มีชีวิตเป็นศูนย์กลาง (ทั้งคน – สัตว์ - ธรรมชาติ) ที่สรรพสิ่งมีอิสรภาพแท้จริง “อิสรภาพ” หมายถึงปลอดปราศจากถูกครอบงำเอาเปรียบจากโครงสร้างอำนาจที่ไม่พึงประสงค์ (2) วิถีครอบคลุม (ไม่กีดกันใครออกไปเลย) ไม่ว่าชาติ-ศาสนา-สีผิว-เพศ-เผ่าพันธุ์ใด (3) วิถีพันธสัญญาทางสังคม (ความรับผิดชอบต่ออำนาจหรือพันธะแห่งอำนาจเชิงศีลธรรม) รับผิดชอบต่อสัตว์ทั้งปวง (ไม่ใช่เพียงแค่มนุษย์) หรือไม่ตีความตามข้อกฎหมายตามตัวอักษรอย่างตายตัวอย่างเถรตรง หรืออย่างกระด้างหรือเข้าข้างเกรงกลัวผู้มีอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อมาตยา เช่น เสนอให้เน้นเรื่อง “พันธะทางศีลธรรม” จำต้องเชิดชูให้สูงเด่นเสมอๆ เพื่อสร้าง “ความยุติธรรมโลก” อย่างแท้จริง ต่อคำถามที่ว่า “ทฤษฎีความยุติธรรมของอมาตยา เช่น” เกี่ยวโยงกับวิถีของ “พระพุทธเจ้า” หรือไม่นั้น ศาสตราจารย์ ดร.อมาตยา เช่น ตอบอย่างไม่ลังเลชัดถ้อยชัดคำว่า “แน่นอนครับ”

2.2.4 บทบาท (Role) ของ “ความดี/ศีลธรรม/คุณธรรม/จริยธรรม, ความยุติธรรม/ความยุติธรรมทางสังคม” ต่อสังคมการเมืองในระบอบประชาธิปไตย

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (บทความ “หลักนิติธรรม ประชาธิปไตย และธรรมาธิปไตย”, 2559: 38-56) ได้อธิบายถึง “ประชาธิปไตยที่ดีและประชาธิปไตยที่เลว” เอาไว้ดังนี้

ในสังคมระดับรัฐซึ่งกฎหมายมหาชนถือว่าเป็นนิติบุคคลในกฎหมายโดยสภาพนั้น ปัญหาว่าใครตัดสินใจแทนสังคมนั้น ก็คือปัญหาที่ว่ารัฐนั้นใช้ระบอบการปกครองแบบใด

1.1 อริสโตเติลกับรัฐบาลที่ดีและเลว

ถ้าพิจารณาจำนวนคนที่ตัดสินใจแทนสังคมนั้นอย่างที่เป็นนักปรัชญาการเมืองในอดีต อย่างเช่นอริสโตเติล (Aristotle) ใช้ก็อาจมีระบอบตัดสินใจที่คนๆ เดียวตัดสินใจแทนสังคมนั้น (เช่น ราชาธิปไตย) ระบอบการตัดสินใจที่คณะบุคคลตัดสินใจแทนสังคมนั้น (เช่น อมาตยาธิปไตย) หรือระบอบการตัดสินใจที่ประชาชนตัดสินใจแทน (เช่น ประชาธิปไตย)

อย่างไรก็ดี อริสโตเติลก็ยังใช้จุดมุ่งหมายของการตัดสินใจของผู้มีอำนาจเป็น 6 แบบ ขึ้นอยู่กับการตัดสินใจนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของใคร ถ้าคนๆ เดียว (พระราชา) ตัดสินใจเพื่อประโยชน์สุขของคนทั้งหมด อริสโตเติลถือว่าเป็นการปกครองที่ดีจึงเรียกว่า ราชาธิปไตย (Monarchy) แต่ถ้าคนๆ นั้นตัดสินใจเพื่อประโยชน์ของตนหรือพรรคพวกตน อริสโตเติล เรียกว่า ทรวราชย์ (Tyrant)

ถ้าคณะบุคคลตัดสินใจเพื่อประโยชน์สุขของคนทั้งหมดเป็นการปกครองที่ดีจึงเรียกว่า อมาตยาธิปไตย (Aristocracy) แต่ถ้าการตัดสินใจนั้นเป็นไปเพื่อคนบางกลุ่มหรือพรรคพวกตัวเอง จัดเป็นการปกครองที่เลว จึงเรียกว่า อภิชนาธิปไตย (Oligarchy)

ถ้าประชาชนตัดสินใจเพื่อประโยชน์สุขของคนทั้งหมด (ไม่ใช่เพียงแต่เพื่อประชาชนฝ่ายข้างมาก) เรียกว่า Polity หรือ Constitutional Government ซึ่งบวรศักดิ์ อุวรรณโณแปลว่า “ธัมมิกประชาธิปไตย” แต่ถ้าการตัดสินใจนั้นเป็นไปเพื่อประโยชน์ของประชาชนฝ่ายข้างมาก แต่ละเลยคนส่วนน้อยที่มีฐานะดีกว่าพวกตน อริสโตเติลเห็นว่าเป็นการปกครองที่เลว หรือ “ประชาธิปไตย” (Democracy)

อริสโตเติลให้ความสำคัญกับความผาสุกร่วมกัน (Koinei Sympheron หรือ Common Good) ในฐานะเป็นจุดมุ่งหมายของการเมืองและสังคม และใช้แยกแยะระหว่าง “รัฐธรรมนูญที่ถูกต้อง” (Right Constitution) กับ “รัฐธรรมนูญที่ผิดพลาด” (Wrong Constitution) รัฐธรรมนูญที่ถูกต้องกำหนดการปกครองเพื่อความผาสุกร่วมกันของทุกคนในสังคม แต่รัฐธรรมนูญที่ผิดพลาดกลับกำหนดการปกครองเพื่อประโยชน์ของผู้ปกครองเท่านั้น (Diggs.B.J, 1973: 283-293) ความผาสุกร่วมกันมีที่มาจากความผาสุกของคนทุกคนนั่นคือทำให้คนเป็นมนุษย์เต็มเปี่ยม มีสิทธิและกระทำในสิ่งที่มนุษย์ควรทำ ซึ่งเป็นจุดมุ่งหมายของชีวิตมนุษย์ แต่แม้บุคคลกับรัฐจะมีจุดมุ่งหมายเดียวกันก็จริง แต่จุดมุ่งหมายของรัฐย่อมยิ่งใหญ่และสมบูรณ์กว่าจุดมุ่งหมายของแต่ละคน โดยสรุปอริสโตเติลย้ำว่าการปกครองต้องสร้าง “ชีวิตที่ดี” (Good Life) ซึ่งทำให้ประชาชนมีความสุขนั่นเอง

1.2 ประชาญัตตะวันตกกับรัฐบาลที่ดีและเลว

แม้ในยุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการก็มีการกำหนดจุดมุ่งหมายของการปกครองที่ดีไม่ว่าจะเป็น **เซนต์ โทมัส อควินัส** (Thomas Aquinas) **ฌอง ฌาคส์ รูสโซ** (Jean Jacques Rousseau) ต่างก็พูดถึงความผาสุกร่วมกันของประชาชนทุกคนว่าเป็นจุดหมายของการปกครองที่ดีแม้จะมีรายละเอียดของปรัชญาต่างกัน แต่ต่อมาความผาสุกร่วมกันถูกตีความไปต่างๆ นานา ตามความคิดของปรัชญาเมธีแต่ละคน เช่น **อดัม สมิท** (Adam Smith) เชื่อว่ามนุษย์มีผลประโยชน์ส่วนตนและเห็นแก่ตัว แต่เมื่อให้มนุษย์ลงมือผลิตและแลกเปลี่ยน

สินค้ากัน กฎแห่งอุปสงค์-อุปทาน จะเป็นมือที่มองไม่เห็นที่จะกำหนดราคา และจำนวนการผลิตสินค้า ดังนั้น เสรีภาพตามธรรมชาติที่ให้แต่ละคนสามารถใช้ความเห็นแก่ตัวของตนกระทำการผลิตและจำหน่ายได้ภายใต้ การแข่งขันเสรี และกฎเกณฑ์แห่งกฎหมายแบบเดียวกัน จะให้คนจำกัดตนเองและเศรษฐกิจเฟื่องฟู พุดอีกนัย หนึ่งก็คือระบบเศรษฐกิจแบบตลาดที่มีการแข่งขันเสรีจะทำให้ความเห็นแก่ตัวของแต่ละคนกลายเป็นความ ผาสุกร่วมกันได้!

สำหรับ **เจเรมี เบนธัม** (Jeremy Bentham) นักปรัชญาอรรถประโยชน์นิยม (Utilitarianism) เห็นว่า “ความผาสุกที่ยิ่งใหญ่ที่สุดก็คือความผาสุกของคนจำนวนมากที่สุด (the greatest possible good for the greatest possible number of individuals)”

ส่วน **จอห์น รอว์ลส์** (John Rawls) นักปรัชญาร่วมสมัยชาวอเมริกันผู้เขียนหนังสือ “ทฤษฎีเกี่ยวกับความ ยุติธรรม” (Rawls, 1999) ไปจากฐานความคิดของสัญญาประชาคม ที่ว่าถ้าคนจะต้องเลือกจัดสรรความ ยุติธรรม (Distribution Justice) คนๆ นั้นจะต้องไปจากจุดยืนดั้งเดิม (original position) ที่สมมุติว่าไม่รู้อะไร เลยเพราะ “ม่านแห่งความไม่รู้” (Veil of Ignorance) คือไม่รู้ว่าเป็นใคร มีฐานะอะไร ฯลฯ เพื่อสลัดความเห็น แก่ตัวออกไปให้หมด เพราะถ้าคนๆ นั้น ไม่รู้ว่าตนจะเป็นเช่นไรในสังคมนั้นๆ เขาจะเลือกจัดสรรความยุติธรรมที่ เป็นธรรม (fair) สำหรับทุกคน ซึ่งรวมทั้งคนอื่นๆ และตัวเขาเอง เขาจะเลือกความยุติธรรม 2 หลัก

หลักแรก คือ ทุกคนจะต้องมีสิทธิเสมอกันที่จะมีเสรีภาพพื้นฐานที่สอดคล้องกับเสรีภาพของผู้อื่นที่มี เหมือนๆ กัน โดยเฉพาะ เสรีภาพทางการเมือง เสรีภาพในความเชื่อและการแสดงออก เสรีภาพในรวมตัวกัน เสรีภาพในชีวิตร่างกาย เสรีภาพในทรัพย์สิน

หลักที่สอง คือ ความไม่เท่าเทียมกันทางเศรษฐกิจและสังคมต้องแก้ไขโดย

- ก.) ให้ผู้ที่ด้อยโอกาสที่สุดในสังคมได้ประโยชน์สูงสุด ซึ่งต้องสอดคล้องกับหลักการคอมมิวนิสต์ที่เป็นธรรม
- ข.) ตำแหน่งต่างๆ ในภาครัฐและเอกชนต้องเปิดให้ทุกคนภายใต้เงื่อนไขความเท่าเทียมแห่งโอกาส

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้สรุปว่า จะเห็นได้ว่าแม้ปรัชญาตะวันตกก็เห็นว่าการปกครองไม่ว่าเป็นรูปแบบใดแต่ เพียงอย่างเดียวไม่เพียงพอ แต่ผาสุกร่วมกัน” บ้างก็เรียกว่า “ความยุติธรรม” การปกครองนั้นต้องมีจุดมุ่งหมาย ที่ดีซึ่งบ้างก็เรียกว่า “ความ

1.3 จุดอ่อนของแนวคิดประชาธิปไตยสมัยใหม่

ถึงแม้ว่าปรัชญาเมธีเหล่านั้นมักจะเน้นที่ความต้องการของคนในสังคม และทำที่สุจริตก็ลงเอยที่ความต้องการเสรีภาพที่จะทำอะไรก็ได้ประการหนึ่ง และความมีกินมีใช้ไปจนถึงความมั่งมี อีกประการหนึ่ง ซึ่งล้วนเป็นเรื่องของวัตถุนิยม (materialism) ทั้งสิ้น ทั้งที่ก่อนหน้านี้ อริสโตเติลเน้นว่าจุดมุ่งหมายของการปกครองที่ดีคือ “ชีวิตที่ดี” (Good Life) ของพลเมืองและชีวิตที่ดีก็คือชีวิตที่มีความสุข (Happiness)

อย่างไรก็ตาม นักรัฐศาสตร์และนักการเมืองส่วนใหญ่ในศตวรรษที่ 20 เป็นต้นมากลับไม่ให้ความสำคัญกับ “คุณค่าและคุณธรรม” ของการปกครองซึ่งเป็นเรื่องปรัชญาการเมืองแบบเดิม แต่ไปให้ความสนใจกับกลไก (Mechanism) และพฤติกรรม (Behavior) ของการปกครองและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการปกครอง มิติทางคุณธรรมจริยธรรมของการปกครองถูกละเลย เราจึงเห็นค่านิยมของประชาธิปไตยถูกลดลงเหลือเพียงกลไกในการเลือกตั้ง กลไกในการแบ่งแยกอำนาจและการแข่งขันในการเข้าสู่อำนาจและใช้อำนาจอย่างที่ไม่แคคิอาเวลลี (Machiavelli) ให้ความสำคัญ...

ประชาธิปไตยแบบนี้ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เห็นว่าเป็น **ประชาธิปไตยเชิงกลไก หรือ ประชาธิปไตยแบบเครื่องยนต์กลไก** ที่อาจเรียกในภาษาอังกฤษว่า *Mechanical Democracy* ประชาธิปไตยแบบนี้ขาดส่วนสำคัญคือ **“ส่วนจิตใจ”** อันเป็นส่วนที่ทั้งผู้ปกครองและประชาชนต้องมี ดังที่พระพรหมคุณาภรณ์ได้แสดงไว้ข้างต้น ผลของประชาธิปไตยแบบเครื่องยนต์กลไกที่นักรัฐศาสตร์ตะวันตกและรัฐบาลตะวันตกพยายามกดดันให้ทั่วโลกเป็นนั้น ทำให้นักปราชญ์หลายท่านเริ่มตั้งคำถาม แม้ **จอห์น อัดัมส์** (John Adams, 1814: 484(1851)) ผู้ร่างรัฐธรรมนูญอเมริกา ก็กล่าวว่า

“จงจำไว้ ประชาธิปไตยไม่ยืนยาวหรอก ไม่ข้ามันจะเสียของ หมดยกกำลังและฆ่าตัวเอง ไม่เคยมีประชาธิปไตยที่ไม่ฆ่าตัวตายหรอก” (Remember, democracy never lasts long. It soon wastes, exhausts and murders itself . There never was a democracy yet that did not commit suicide.)”

ท่าน **ลอร์ด วูดเฮาส์ลี** (Lord Woodhouselee, Alexander Fraser Tyter) ได้ให้ข้อสังเกตว่า

“ประชาธิปไตยไม่อาจเป็นรูปแบบถาวรของรัฐบาลได้ ประชาธิปไตยจะอยู่ได้จนกระทั่งผู้ลงคะแนนเสียงได้ค้นพบว่าตนเองสามารถลงคะแนนให้ตนเป็นผู้รับของฟรีที่ได้จากคลังหลวง จากนั้นไป คนส่วนใหญ่จะลงคะแนนให้ผู้สมัครรับเลือกตั้งที่สัญญาว่าจะให้ผลประโยชน์จากเงินหลวง และนโยบายการคลังที่หละหลวม จะทำให้ประชาธิปไตยล้มครืนลง และตามมาด้วยการปกครองแบบเผด็จการ อายุเฉลี่ยของอารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ของโลกจึงอยู่เพียง 200 ปี” (Platt, 1989: 84)

ที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะ “ประชาธิปไตยจะเกิดขึ้นก็ต่อเมื่อมนุษย์เชื่อว่าการลงคะแนนของจูดาห์ (Judas) ดีเท่าๆ กับการลงคะแนนของพระเยซูคริสต์เจ้า” (*Democracy will prevail when men believe the vote of Judas as good as that of Jesus Christ*) (คำกล่าวของ Thomas Carlyle, เรื่องเดิม, 1989: 83)

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เห็นว่า เนื่องจากประชาธิปไตยมักมีคนส่วนใหญ่ที่ไม่มีฐานะทางเศรษฐกิจที่ดี (หรือจน ตามที่อริสโตเติลประเมิน) หรือคนส่วนใหญ่ที่เป็นคนชั้นกลางที่กำลังประสบปัญหาเช่นจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ การที่พรรคการเมืองหรือผู้สมัครรับเลือกตั้งจะใช้นโยบาย “ประชานิยม” (Populism) หาเสียงเพื่อ “ลด แลก แจก แถม” ทรัพยากรต่างๆ จากงบประมาณของรัฐที่มาจากภาษีที่ประชาชนต้องเสีย เพื่อเอาใจประชาชนส่วนใหญ่เพื่อให้ได้เสียงข้างมาก และเป็นรัฐบาลปกครองประเทศ จึงเป็นเรื่องที่ทำกันแพร่หลาย ซึ่งในท้ายที่สุดเมื่อพรรคการเมืองนั้นได้อำนาจการเมืองแล้ว ก็อาจแปรเปลี่ยนเป็นเผด็จการในท้ายที่สุด ดังเช่นที่ Fritzsche ได้สรุปไว้ว่าฮิตเลอร์ (Hitler) จอมเผด็จการนาซีก็ใช้นโยบายประชานิยมเอาใจคนชั้นกลางที่เป็นผู้ใช้แรงงาน เพื่อต่อต้านทุนใหญ่ที่ครอบครองโดยยิว (En, Wikipedia.org.wiki.Populism) ประเทศในละตินอเมริกาก็นิยมใช้ประชานิยมจนได้อำนาจการเมือง และลงท้ายก็กลายเป็นเผด็จการ เช่น นายฮวน เปรอง (Juan Peron) ในอาร์เจนตินา ฮูโก ชาเวซ (Hugo Chavez) ในเวเนซุเอลา นายอปริโม (Aprimo) ในเปรู นายวาร์กัส (Vargas) ในบราซิล

นโยบายประชานิยมดูจะไปได้ดีกับการจูงใจประชาชนส่วนใหญ่ที่ต้องการได้ประโยชน์ ดังนั้น ทุกพรรคจึงมักมีนโยบายเอาใจประชาชนโดยนโยบายประชานิยมแบบอ่อนๆ เช่น นโยบายเงินผันของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช นโยบายกู้ยืมเงินโดยไม่มีดอกเบี้ย เพื่อการศึกษาของพรรคประชาธิปัตย์ แต่นโยบายประชานิยมสุดขั้วเกิดขึ้นหลังปี 2544 โดยรัฐบาลพรรคไทยรักไทย ซึ่งดำเนินนโยบายประชานิยมสุดขั้วทุกมิติในชีวิตประจำวันของประชาชน เช่น นโยบาย 30 บาทรักษาทุกโรค นโยบายกองทุนหมู่บ้าน นโยบายธนาคารคนจน นโยบายบัตรทอง นโยบายพักและปลดหนี้เกษตรกร การแปลงสินทรัพย์เป็นทุนเร็วไปจนถึงนโยบาย 1 ทุน(การศึกษาไปเรียนต่างประเทศ) ต่อ 1 ตำบล นโยบายโอท็อป (OTOP) นโยบาย 1 อำเภอ 1 โรงเรียนในฝัน นโยบายจักรยานยืมเรียน นโยบายแจกแท็บเล็ตให้นักเรียน นโยบายให้โบนัสข้าราชการ ฯลฯ จนรัฐบาลหลังๆ ของรัฐบาลพลังประชาชน และเพื่อไทยก็ดำเนินการขยายไปมาก เช่น นโยบายจำนำข้าว นโยบายรถคันแรก นโยบายบ้านหลังแรก นโยบายรถเมล์-รถไฟฟ้าฟรี ฯลฯ จนท้ายที่สุด บางนโยบายก่อให้เกิดผลเสียหายนามหาศาล เช่น นโยบายจำนำข้าว ที่ทำให้ตลาดข้าวในประเทศเกือบสูญสลาย และเกิดการทุจริตมากมาย นโยบายรถคันแรกทำให้เกิดความบิดเบือนของภาษีสรรพสามิต และผลกระทบต่ออุตสาหกรรมผลิตภัณฑ์และธุรกิจสินซื้อ

เพื่อการซื้อขายรถยนต์ โดยเฉพาะนโยบายจํานำขำวันนั้น รัฐได้แถลงว่าก่อให้เกิดความเสียหายกว่า 5 แสนล้านบาท !

นโยบายประชานิยมสุดขั้วนี้ แม้จะหอมหวานสำหรับคนส่วนใหญ่ เพราะตนได้ประโยชน์จากเงินของรัฐ สมดังที่ลอร์ด วูดเฮาส์ ได้กล่าวไว้ข้างต้น ผลร้ายที่ตามมาบางเรื่องมองเห็นง่าย บางเรื่องมองเห็นยาก

ที่มองเห็นง่ายก็คือ การทุจริตที่ตามมาจากนโยบายสุดขั้วเช่น กรณีจํานำขำว กรณีบ้านเอื้ออาทร และ ความเสียหายที่เกิดภาวะการณ์คลังของประเทศจากการขาดทุนมหาศาล และเป็นการเอาเงินปัจจุบันมาใช้ ผลักภาระหนี้ไปไว้ในอนาคต

ที่มองเห็นยากก็คือ นโยบายประชานิยมสุดขั้วไม่ต่างจากการซื้อเสียง ในแง่การใช้ผลประโยชน์ทางการเงิน เป็นเครื่องจูงใจให้ได้รับความนิยทางการเมือง จะต่างกันก็คงที่การซื้อเสียงเป็นสิ่งผิดกฎหมายเพราะกระทำโดยเงินส่วนตัวของพรรคหรือผู้สมัครรับเลือกตั้ง และกระทำเมื่อมีพระราชกฤษฎีกาให้มีการเลือกตั้งแล้ว แต่การหาเสียงโดยนโยบายประชานิยมเป็นการเสนอนโยบายสาธารณะที่ใช้เงินของสาธารณะ ทั้งยังทำได้ก่อนและหลังเลือกตั้ง แต่ผลของ 2 อย่างนี้เหมือนกัน คือต่างก็รักษาระบบอุปถัมภ์ในการเลือกตั้ง ทำให้คนไม่มีฐานะดีส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้รับประโยชน์ “ติดหนี้” ทางมโนธรรม ที่จะต้องกลับมาเลือกพรรคการเมืองหรือผู้สมัครซึ่งเป็น “ผู้ให้” กลับมาสู่อำนาจการเมืองอีก จึงไม่ต้องสงสัยว่า พรรคการเมืองที่ใช้นโยบายประชานิยมสุดขั้วแบบนี้ จะได้รับเลือกตั้งเข้ามาด้วยคะแนนเสียงท่วมท้นและเมื่อความนิยมพุ่งขึ้นสูงสุด รัฐบาลก็ย่อมใจมักใช้อำนาจเกินควรจนถูกกล่าวหาว่าเป็น “เผด็จการเสียงข้างมาก” และเมื่อฝ่ายข้างน้อยถูกปิดกั้น ความขัดแย้งทางการเมืองที่นำไปสู่การต่อสู้บนท้องถนน ดังความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในประเทศไทยมาตั้งแต่ปลายปี 2548 มาจนถึงทุกวันนี้ !

1.4 ทำนพุทธทาสภิกขุกับประชาธิปไตยมิตมิต

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เห็นว่า ประชาธิปไตยที่ถูกละย่อส่วนให้เป็นเพียงประชาธิปไตยแบบเครื่องยนต์กลไก (Mechanical Democracy) ที่อาศัยการเลือกตั้งและเสียงข้างมากของคนส่วนใหญ่โดยใช้ “ความพอใจ” ของประชาชนส่วนใหญ่ที่อยากได้ “ของฟรี” เป็นฐานในการตัดสินใจลงคะแนนเลือกตั้ง เพื่อเข้าสู่อำนาจการเมืองในสภา และในฝ่ายบริหาร และเมื่อมีอำนาจนิติบัญญัติและอำนาจบริหารในระบบรัฐสภาแล้วก็ใช้อำนาจตามอำเภอใจ และใช้อำนาจโดยมิชอบนำไปสู่การทุจริตอย่างมหาศาลเกิดขึ้นในหลายประเทศ ดังที่องค์การเพื่อความโปร่งใสนานาชาติ (Transparency International) ได้ทำรายงานสรุปการทุจริตของผู้นำการเมืองแบบนี้เอาไว้

ประธานาธิบดีแฟรงกลิน ดี รูสเวลท์ (Franklin D. Roosevelt) จึงเตือนว่า

“เสรีภาพของระบอบประชาธิปไตยไม่มีทางปลอดภัยได้ ถ้าประชาชนเพิกเฉยต่อการขยายตัวของอำนาจเอกชนจนถึงจุดที่อำนาจเอกชนนั้นแข็งแกร่งกว่ารัฐ ประชาธิปไตยเอง เมื่อถึงจุดนั้นก็กลายเป็นฟาสซิสต์ ซึ่งเอกชนเป็นเจ้าของรัฐบาลไม่ว่าจะเป็นคนๆเดียว คณะบุคคล หรือกลุ่มเอกชนอื่นๆ” (Quote about Democracy, www.goodreads.com)

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้อธิบายเพิ่มเติมว่า สภาวะนี้ ทำให้ท่านพุทธทาสภิกขุตั้งคำถามเกี่ยวกับ “ประชาธิปไตยมีมิติ” กับ “ประชาธิปไตยฟ้าสาบ” ivo อย่างน่าฟังว่า

“ระบอบประชาธิปไตย มันเป็นระบบครองโลกหรือเกี่ยวกันไปหมดทั้งโลก ถ้าว่าระบบนี้มันมีมิติแล้วก็ทั้งโลกมันจะมีมิติ แล้วก็กำลังมีมิติเพราะว่าความเป็นประชาธิปไตยมันไม่ค่อยจะมี

ทางประชาธิปไตยนั้นฟ้าสาบอย่างไร พูดสั้นๆ ก็ว่า คือ การทำให้ศีลธรรมกลับมาเป็นรากฐานของประชาธิปไตย ประชาธิปไตยนี้มันดีต่อเมื่อมีศีลธรรมเป็นรากฐาน ถ้าไม่มีศีลธรรมเป็นรากฐานมันก็เป็นประชาธิปไตยโกง

ประชาธิปไตยโกงนั้นมันร้ายกาจอย่างไร คือประชาชนทั้งหลายไม่มีศีลธรรม แต่ถึระบบประชาธิปไตย มันก็มีโอกาสที่จะใช้กิเลสของตนอย่างเสรี แต่ละคนๆ มีเสรีภาพที่จะใช้กิเลสของตนอย่างเต็มที่ แล้วจะทนไหวหรือ ในเมื่อทุกคนใช้กิเลสของตนอย่างเต็มที่

เมื่อประชาชนทุกคนมันไม่มีศีลธรรม มันโกง มันก็เลือกผู้แทนโกง

ระวังให้ดี อย่าเป็นประชาชนโกง เลือกผู้แทนโกง มันจะเป็นการทำลายกันไป

เมื่อประชาชนเลือกผู้แทนโกง ก็ได้ผู้แทนโกง ผู้แทนโกงทั้งหลายไปประกอบกันเป็นรัฐสภา ก็เป็นรัฐสภาโกง รัฐสภาโกงไปตั้งคณะรัฐบาล ก็เป็นคณะรัฐบาลโกง เจ้าหน้าที่ทุกคนก็เป็นคนโกง โกงกันทั้งบ้านทั้งเมือง จนกระทั่งพระเจ้าพระสงฆ์ก็ไม่เว้น หรือจะโกงขึ้นไปถึงเทวดา เพราะว่าคนโกงมันทำบุญทำกุศลไปเกิดเป็นเทวดา มันก็เป็นเทวดาโกง โกงกันหมดทั้งจักรวาล แล้วจะอยู่กันได้อย่างไร

ประชาธิปไตยต้องมีศีลธรรมเป็นรากฐาน ไม่อย่างนั้นจะเป็นประชาธิปไตยไม่ได้ ที่พูดว่าประชาธิปไตยดีกว่าระบบใดนั้น หลับตาพูด คนไทยนับถือฝรั่งเป็นอาจารย์ เมื่อฝรั่งเขาว่าอย่างไร ก็พูดตามกันไปอย่างนั้น ว่า

ประชาธิปไตยนี้เพื่อประชาชน ของประชาชน โดยประชาชน แต่ลืมพูดไปว่าที่มีศีลธรรม เมื่อไม่มีศีลธรรมเป็นพื้นฐานแล้ว ระบอบประชาธิปไตยนั้นแหละ จะเป็นระบบที่เลวร้ายที่สุด” (จาก “วาทะธรรมทางการเมืองของพุทธทาสภิกขุ” เรียบเรียงโดย ไพโรจน์ อยู่มณเฑียร)

บวรศักดิ์ ได้สรุปว่า โดยสรุปประชาธิปไตยแบบเครื่องยนต์กลไกแบบนี้ย่อมนำประเทศนั้นๆ เข้าสู่ตาจนอย่างที่น่าประหลาดหลายคนกล่าวไว้

ดังนั้น บวรศักดิ์จึงได้เสนอว่า เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาดังกล่าว เราจึงต้องเพิ่ม **ประชาธิปไตยส่วนจิตใจ** ประชาธิปไตยส่วนจิตใจที่เขาต้องการเน้นก็คือ “**ประชาธิปไตยที่ทั้งผู้ปกครองและประชาชนต่างก็ต้องมีธรรมาธิปไตย**” คือ ใช้ธรรมเป็นหลักในการตัดสินใจตามหน้าที่ของแต่ละคน โดยเขาเสนอว่า จะเรียกว่า **ธัมมิกประชาธิปไตย (Dharma Democracy หรือ Ethical Democracy)** ก็ได้

บวรศักดิ์ อูวรรณโณ ได้ขยายความของ **ธัมมิกประชาธิปไตย** ว่า ธัมมิกประชาธิปไตยนี้จะต้องมีความดีงามตามธรรม 4 ระดับ คือ (1) **ธรรมจิต (Ethical Mind)** หรือจิตใจที่ประกอบด้วยธรรม (2) **จริยธรรม (Ethical Behavior)** คือการกระทำที่ดี (3) **จุดมุ่งหมายที่ดี (Ethical Ends)** ซึ่งจะส่งผลให้เกิด **ประโยชน์สุขอันเป็น (4) ผลลัพธ์ที่ดีที่เกิดขึ้นกับคนในสังคม** คือมีทั้งประโยชน์และสุขแก่คนทั้งหลาย หรือที่อริสโตเติลเรียกว่าชีวิตที่ดี (Good life) นั่นเอง

1.4 ธัมมิกประชาธิปไตย : ตัวแบบประชาธิปไตยที่ดี

อริสโตเติลพูดถึงการปกครองที่ดีที่สุดคือ Polity หรือ Constitutional Government ซึ่งรวมเอาตยธิปไตยเข้ากับประชาธิปไตยและมีความผาสุกร่วมกันของคนในสังคมนั้นรัฐว่าเป็นรูปแบบการปกครองที่ดีที่สุด

แต่พระพรหมคุณาภรณ์และท่านพุทธทาสภิกขุต่างก็เน้นตรงกัน โดยพระพรหมคุณาภรณ์เห็นว่าประชาธิปไตยที่ทั้งประชาชนและผู้เป็นรัฐบาลมีหน้าที่บริหารบ้านเมืองต้องตัดสินใจทุกเรื่องโดยธรรมาธิปไตย ส่วนท่านพุทธทาสภิกขุเห็นว่าศีลธรรมของทุกฝ่ายคือรากฐานของประชาธิปไตยฟ้าสาง และธัมมิกสังคมนิยม/ธัมมิกสังคมนิยมเผด็จการ เป็นการปกครองที่ดีที่สุด

นักวิชาการตะวันตกเองก็เริ่มตระหนักเรื่องนี้ ด้วยเหตุนี้ ลีโอเนาร์โด มอร์ลิโน ศาสตราจารย์มหาวิทยาลัยฟลอเรนซ์ และมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ดจึงตีพิมพ์ผลงานชื่อ “อะไรคือประชาธิปไตย “ที่ดี”?

ทฤษฎีและการวิเคราะห์เชิงประจักษ์” (“what is a “good” Democracy? Theory and Empirical Analysis”) (Morlino, 2002: 44)

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เห็นว่า 2 แนวคิดแบบตะวันตกและแบบตะวันออกนี้ ต่างก็ส่งเสริมซึ่งกันและกัน โดยแนวคิดแบบตะวันออกเน้นที่ “ธรรม” คือความดีงามของประชาชนและผู้ปกครอง ส่วนแนวคิดแบบตะวันตกเน้นที่โครงสร้าง (Institution) กระบวนการ (Procedure) และผล (Result) ของการปกครองที่ดี

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้ขยายความของ “ประชาธิปไตยของแนวคิดแบบตะวันออก” โดยได้ศึกษาในหัวข้อ “ธัมมิกประชาธิปไตยแบบพุทธ” โดยแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ (1) มหาชนสมมติ กษัตริย์ และราชา (2) ธรรมของผู้ปกครอง และ (3) ธรรมราชา

ในส่วนแรก มหาชนสมมติ กษัตริย์ และราชา บวรศักดิ์ได้อ้างถึงพุทธพจน์ของพระพุทธเจ้าที่ระบุไว้ใน “อัครคัมภีร์” (พระไตรปิฎกเล่มที่ 11 พระสุตตันตปิฎก เล่ม 3 ทีฆนิกาย ปาฎิกวรรค) โดยสรุปได้ว่า

“...ผู้ปกครองในคติพุทธจึงเกิดขึ้นเพราะ “มหาชนสมมติ” คล้ายหลักประชาธิปไตยสมัยใหม่ เป็นกษัตริย์ เพราะยิ่งใหญ่ในเขตแดนตน แต่ที่สำคัญคือต้องเป็น “ราชา” ผู้ “ยังชนเหล่าอื่นให้สุขใจได้โดยธรรม” จึงเห็นได้ว่าผู้ปกครองมาจากความยินยอมของผู้ใต้ปกครอง (government by the consent of the governed) ตามคติประชาธิปไตยสมัยใหม่ ไม่ใช่มาจากพระเจ้าเป็นเจ้าหรือกำลังอำนาจ และผู้ปกครองต้องมีธรรมและทำให้ผู้ใต้ปกครองมีความสุข...”

ในส่วนที่สอง ธรรมของผู้ปกครอง บวรศักดิ์ได้อธิบายว่า “ธรรม หรือความดีงามที่ผู้ปกครอง” พึงมีในจิตใจและในพฤติกรรมตามคติพระพุทธศาสนาประกอบด้วยคุณสมบัติทางจิตใจและพฤติกรรมหลายประการ ซึ่งเรียกว่า “ธรรมราชา” โดยระบุ “ความหมาย” ของธรรมราชาว่ามีความหมาย 2 อย่าง โดยอ้างอิงจากพระพรหมบัณฑิต(ประยูร ธมฺมจิตโต) ดังนี้ (พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต), 2556: 5-6)

“... คำว่า ธรรมราชา มีความหมาย 2 อย่าง ดังนี้

1. คำว่าธรรมราชา หมายถึง “ผู้มีธรรมเป็นราชา” หมายถึง พระราชาผู้ถือธรรมเป็นใหญ่คือเป็นธรรมาธิปไตย ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า “พระราชาทรงอาศัยธรรมนั่นเอง สักการะธรรม เคารพธรรม นับถือธรรม บูชาธรรม ยำเกรงธรรม มีธรรมเป็นธงชัย มีธรรมเป็นยอด เป็นธรรมาธิปไตย

2. คำว่าธรรมราชา หมายถึง **“ธรรมิกราชา”** คือ พระราชาผู้ทรงธรรมหรือประพุดิราชาธรรมเพื่อสร้างคาม ยินดีพอใจแก่ประชาชนได้ปกครองคำถามที่ตามมาก็คือว่า ราชธรรมที่ทรงประพุดิปฏิบัตินั้นคืออะไร คำตอบ ที่ประมวลมาจากอรรถกถาจักกวัตติสูตรก็คือว่า ราชธรรม หมายถึง **กุศลกรรมบถ 10 จักรวรรดิวัตร 5 และ ราชสังคหวัตถุ 4**

รวมความว่าธรรมราชา หมายถึง กษัตริย์ผู้มีธรรม เป็นราชาคือผู้ถือธรรมเป็นใหญ่ เป็น**ธรรมาธิปไตย** และเป็น**ธรรมิกราชา** คือพระราชาผู้ทรงธรรมหรือประพุดิราชาธรรม ราชธรรมที่ทรงประพุดิปฏิบัติ นั้น คือจริยธรรม หมายถึงหน้าที่ที่ควรประพุดิปฏิบัติ ธรรมราชาที่แท้จริงทรงปฏิบัติราชธรรมคือทำหน้าที่อย่างเต็มกำลัง ความสามารถ โดยไม่บกพร่องต่อหน้าที่ ไม่ละทิ้งหน้าที่และไม่ทุจริตต่อหน้าที่ ดังพุทธภาษิตที่ว่า **“ธมฺมญฺเร สฺจุจฺริตฺติ คฺวณฺปิปฏิบัติหน้าที่ให้สุจริต”** ราชธรรมที่พระราชาต้องประพุดิปฏิบัติอย่างเต็มที่คือ **กุศลกรรมบถ จักรวรรดิวัตร และราชสังคหวัตถุ...**

พระพรหมบัณฑิต(ประยูร ธมฺมจิตฺโต) ได้ระบุความหมายของ **กุศลกรรมบถ 10 จักรวรรดิวัตร 5 และราชสังคหวัตถุ 4** ไว้ ดังนี้

(1) **กุศลกรรมบถ 10** หมายถึง **วิธีทำความดี 10 ประการ** แบ่งเป็นวิธีทำความดีทางกาย 3 ประการ วิธีทำความดีทางวาจา 4 ประการ และวิธีทำความดีทางใจ 3 ประการ ดังต่อไปนี้

วิธีทำความดีทางกาย 3 ประการ ได้แก่ จดเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต จดเว้นการลักขโมย จดเว้นการประพุดิ ผิดในกาม นี้คือ**สามข้อแรกของศีล 5**

วิธีทำความดีทางวาจา 4 ประการ ได้แก่ จดเว้นการพูดเท็จ จดเว้นการพูดส่อเสียด จดเว้นการพูดคำหยาบ จดเว้นการพูดเพ้อเจ้อ จะเห็นได้ว่าการงดเว้นการพูดเท็จเป็นข้อที่ **4 ของศีล 5**

วิธีทำความดีทางใจ 3 ประการ ได้แก่ ความไม่คิดโลภมากอยากได้ของเขา ความไม่คิดพยาบาทปองร้ายผู้อื่น ความเห็นชอบถูกต้องตามทำนองคลองธรรม

(2) **จักรวรรดิวัตร 5** หมายถึง หลักการปฏิบัติหน้าที่ของพระเจ้าจักรพรรดิพระราชาและนักปกครองมี 12 ประการ ซึ่งอาจสรุปเหลือ 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ธรรมาธิปไตย ยึดถือธรรมเป็นใหญ่ หมายความว่า ธรรมราชาทรงถือธรรมเป็นราชาคือเป็นใหญ่เหนือพระองค์ นั่นคือใช้ราชธรรมกำกับการใช้พระราชอำนาจ ธรรมราชาทรงแสดงความเป็นธรรมาธิปไตยด้วยการเคารพนับถือบูชาบำเพ็ญกรรม ยึดธรรมเป็นหลัก เป็นธรรมวัชคือมีธรรมเป็นธงชัย

กล่าวโดยสรุปก็คือ ธรรมราชาทรงใช้ธรรมเป็นเครื่องมือในการปกครองบ้านเมือง นั่นคือ ทรงอาศัยธรรมเป็นกรอบนโยบายในการปกครองและทรงยึดธรรมเป็นธงชัย คือทรงประกาศสั่งสอนธรรมทั้งโดยตรงและโดยอ้อมเพื่อให้ประชาชนยอมรับและปฏิบัติตามนั้น อันจะส่งผลให้บ้านเมืองเจริญรุ่งเรืองเกิดสันติสุข

2. ธรรมการรักษา จัดการรักษาด้านชอบธรรมแก่ประชาชน 7 ประเภท เช่น เจ้านาย เชื้อพระวงศ์ มุขอำมาตย์มนตรี เสนาข้าราชการบริวาร สมณะชีพราหมณ์ พสกนิกรทั่วไป และการรักษาด้านชอบธรรมที่จัดให้แก่สัตว์ต่างๆ อีก 1 ประเภท รวมการรักษาด้านชอบธรรมทั้งหมดมี 8 ประเภท ซึ่งทำให้จักรวรรดิวัตรข้อ**ธรรมการรักษา**นี้ขยายออกไปเป็น 8 ข้อตามประเภทของมนุษย์และสัตว์ที่ได้รับการรักษาคุ้มครอง เมื่อรวมธรรมการรักษาทั้ง 8 ข้อนี้เข้ากับจักรวรรดิวัตรอีก 4 ข้อที่เหลือก็ทำให้จักรวรรดิวัตรมี 12 ข้อ แต่ในที่นี้เราสรุป**ธรรมการรักษา**ทั้ง 8 ข้อเหลือเพียงข้อเดียวคือข้อ 2 นี้เท่านั้น เมื่อรวมเข้ากับจักรวรรดิวัตรอีก 4 ข้อที่เหลือก็จะได้จักรวรรดิวัตรทั้งหมด 5 ข้อ

3. ธรรมการนิเสถนา จัดการป้องกันปราบปรามและแก้ไขมิให้เรื่องเลวร้ายเดือดร้อนเกิดขึ้นในบ้านเมือง นั่นคือธรรมราชาทรงทำหน้าที่คุ้มครองป้องกันประชาชนจากอาชญากรรมต่างๆ และทำหน้าที่เป็นผู้พิพากษาตุลาการเมื่อเกิดคดีความเพื่อผดุงความยุติธรรมในสังคม

4. ถนानุประทาน จัดหาทรัพย์ให้ประชาชนได้กินดีอยู่ดีมีสุขไม่มีความยากจนข้นแค้นในแผ่นดิน

5. ปริปุจจา มีการบริหารหรือสมณะชีพราหมณ์และนักปราชญ์ราชบัณฑิตเพื่อแสวงหาวิธีการที่เหมาะสมสำหรับปกครองบ้านเมืองการปฏิบัติธรรมคือจักรวรรดิวัตรดังกล่าวมานี้ ทำให้ธรรมราชาเป็นผู้ถือธรรมเป็นใหญ่และปกครองแผ่นดินโดยธรรมเพื่อสร้างความยินดีพอใจแก่ประชาชนได้ปกครอง

นอกจากนี้ ธรรมราชาทรงเป็นใหญ่โดยธรรม ทรงชนะโดยธรรม ไม่ใช้อาวุธปราบปรามผู้อื่นเพื่อให้ได้มาซึ่งพระราชอำนาจ ดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในจกัถวัตติสูตรว่า “พระองค์ทรงชนะโดยธรรม (ธมฺเมเน อภิชฺย) มิต้องใช้อาชญา มิต้องใช้ศาสตราครอบครองแผ่นดิน มีมหาสมุทรทั้งสี่ล้อมรอบ” พุทธพจน์นี้เป็นที่มาของนโยบาย “ธรรมวิชัย” ในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช

(3) ราชสังคหวัตถุ 4 พระพรหมบัณฑิตได้นำเสนอว่า

“พระพุทธเจ้าทรงสอนให้พระราชาทั้งหลายเลิกการทำพิธีบูชามหาภัยซึ่งมีการฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเป็นส่วนสำคัญแล้วหันมาทำการบุญช้ายัญด้วยการทำการสงเคราะห์ช่วยเหลือประชาชนดังพุทธพจน์ที่ว่า

“ส่วนยัญใด มีการตระเตรียมน้อย ไม่มีการฆ่าแพะ แกะ โค และสัตว์ชนิดต่างๆ ซึ่งบุคคลบูชาสืบทระกูลทุกเมื่อ พระพุทธเจ้าเป็นต้น ผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ ผู้ดำเนินปฏิบัติชอบ ย่อมเข้าไปใกล้ยัญนั้น”

การบุญช้ายัญในความหมายใหม่ที่ว่านี้เรียกว่า **ราชสังคหวัตถุ 4 ประการ** ที่พระราชาจะต้องปฏิบัติเพื่อสงเคราะห์ประชาชน ดังต่อไปนี้

1. **สัสสมณะ ความฉลาดในการบำรุงพืชพันธุ์ธัญญาหาร** คือ ส่งเสริมการเกษตรและการกระตุ้นเศรษฐกิจ โดยเรียกเก็บภาษีแต่น้อย

2. **ปฐิสเมณะ ความฉลาดในการใช้คนปฏิบัติราชการทั้งฝ่ายทหารและฝ่ายพลเรือน** โดยจ่ายเงินเดือนค่าตอบแทนอย่างเพียงพอ

3. **สัมมาปาสะ ความมีอัธยาศัยดีดุด่วงคล่องใจประชาชน** คือ รู้จักผู้ใจประชาชนด้วยการส่งเสริมอาชีพ เช่น ให้คนจนกู้ยืมเงินไปลงทุนทำกิจการต่างๆ โดยไม่คิดดอกเบี้ยเป็นเวลา 3 ปี

4. **วาชเปยยะ ความมีปิยวาจา** คือ รู้จักพูดจาไพเราะอ่อนหวาน ใช้คำสุภาพนุ่มนวลอันเป็นที่ตั้งแห่งความสมัครสมานสามัคคี

เมื่อพระราชาสงเคราะห์ประชาชนด้วยราชสังคหวัตถุ 4 ประการเหล่านี้ บ้านเมืองของพระองค์ย่อมเจริญมั่งคั่ง มีข้าวน้ำบริบูรณ์ ปราศจากโจรผู้ร้าย ประชาชนอยู่กันด้วยความสุขสงบปลอดภัยบ้านเรือนไม่จำเป็นต้องปิดประตูใส่กลอนเพื่อป้องกันโจรผู้ร้าย”

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้อธิบายความเพิ่มเติมว่า ธรรมอีกหมวดหนึ่งซึ่งไม่ผู้แพร่หลายในอินเดีย แต่กลับแพร่หลายในสามัญประเทศ และสยามประเทศ คือ **ทศพิธราชธรรม** ซึ่งปรากฏอยู่ในมหาหังสชาดก ซึ่งทรงเล่าชาดกเมื่อครั้งทรงเป็นพระโพธิสัตว์เสวยพระชาติเป็น **พญาหงส์ทองธรรุ** ซึ่งติดบ่วงนายพรานและถูกจับไปถวายพระเจ้ากรุงพาราณสี พญาหงส์ทองได้สนทนาธรรมกับพระราชาต่อนหนึ่งพญาหงส์ทองทูลถามพระราชาว่า ทรงไม่ประมาทมิวมะ หรือ ทรงกลัวตายหรือไม่ พระราชาตรัสตอบว่า

“เราเห็นว่าอายุในอนาคตยังอีกยาวนาน เราดำรงตนอยู่ในธรรม 10 ประการ จึงไม่กลัวตาย เราเห็น กุศลธรรมเหล่านี้ว่ามีอยู่ในตนเอง คือ ทาน (การให้) ศีล (ความประพฤติดีงาม) บริจาค (การเสียสละ) อาชชวะ (ความซื่อตรง) มัททวะ (ความอ่อนโยน) ตบะ (ความเพียรเพิกกิเลส) อักโกธะ (ความไม่โกรธ) อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ขันติ (ความอดทน) อวิโรธนะ (ความไม่คลาดจากธรรม) เมื่อเห็นเช่นนั้น ปิติและโสมนัสไม่ใช่ น้อยย่อมเกิดมีแก่เรา” (ขุททกนิกาย ชาดก อรรถกถา 8/240/282-285)

ท่านพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) ได้อธิบายไว้ในพจนานุกรม พุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2545: 326-327) ขยายความว่า

“ราชธรรม 10 หรือ ทศพิทธราชธรรม (ธรรมของพระราชา, กิจวัตรที่พระเจ้าแผ่นดินควรประพฤติ, คุณธรรมของผู้ปกครองบ้านเมือง, ธรรมของนักปกครอง-Rajadhamma Virtues or Duties of the King ; RoyalVirtues ; Virtues of a Ruler)

1. ทาน (การให้ คือ สละทรัพย์สิ่งของ บำรุงเลี้ยง ช่วยเหลือประชาราษฎร์ และบำเพ็ญสาธารณประโยชน์ -Dana: Charity; liberality; Generosity)

2. ศีล (ความประพฤติดีงาม คือ สำรวมกายและวจีหวาร ประกอบแต่การสุจริต รักษากิตติคุณให้ควรเป็นตัวอย่าง และเป็นทีเคารพนับถือของประชาราษฎร์ มิให้มีข้อที่ใครจะดูแคลน - Sila: High Moral Character)

3. บริจาคะ (การบริจาค คือ เสียสละความสุขสำราญ เป็นต้น ตลอดจนชีวิตของตน เพื่อประโยชน์สุขของประชาชน และความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง - Pariccaga: Self-Sacrifice)

4. อาชชวะ (ความซื่อตรง คือ ซื่อตรงทรงสัตย์ไว้มารยา ปฏิบัติภารกิจโดยสุจริต มีความจริงใจไม่หลอกลวงประชาชน - Ajjava: Honesty: Integrity)

5. มัททวะ (ความอ่อนโยน คือ มีอัธยาศัย ไม่เย่อหยิ่งหยาบคายกระด้างถือองศ์ มีความงามสง่าเกิดแต่ท่วงทีกิริยาสุภาพนุ่มนวล ละมุนละไม ให้ได้ความรักภักดี แต่มีชาติยาเกรง - Maddava: Kindness and Gentleness)

6. **ตปะ (ความทรงเดช)** คือ แผลเผาภิเลสตัณหา มิให้เข้ามาครอบงำอำยัจิต ระวังยับยั้งข่มใจได้ ไม่ยอมให้หลงไหลหมกมุ่นในความสุขสำราญและความปรนเปรอ มีความเป็นอยู่สม่ำเสมอ หรืออย่างสามัญ มุ่งมั่นแต่จะบำเพ็ญเพียร ทำกิจให้บริบูรณ์ - Tapa: Austerity; Self-Control; Non-Indulgence)

7. **อักโกธะ (ความไม่โกรธ)** คือ ไม่กริ้วกราดลุอำนาจความโกรธ จนเป็นเหตุให้วินิจฉัยความและกระทำการต่างๆ ผิดพลาดเสียธรรม มีเมตตาประจำใจไว้ระงับความเคืองชุ่น วินิจฉัยความและกระทำการด้วยจิตอันราบเรียบเป็นตัวของตนเอง - Akkodha: Non-Anger; Non-Fury)

8. **อวิหิงสา (ความไม่เบียดเบียน)** คือ ไม่บีบบังคับกดขี่ เช่น เก็บภาษีขูดรีด หรือเกณฑ์แรงงานเกินขนาด ไม่หลงระเริงอำนาจ ขาดความกรุณา หาเหตุเบียดเบียนลงโทษอาชญาแก่ประชาราษฎร์ผู้ใด เพราะอาศัยความอาฆาตเกลียดชัง - Avihimsa: Non-Violence; Non-Oppression)

9. **ขันติ (ความอดทน)** คือ อดทนต่องานที่ตรากตรำ ถึงจะลำบากกายเหนื่อยหน่ายเพียงไร ก็ไม่ท้อถอย ถึงจะถูกย่ำถูกหยันด้วยคำเสียดสีถากถางอย่างไร ก็ไม่หมัดกำลังใจ ไม่ยอมมละทิ้งกรรมที่บำเพ็ญโดยชอบธรรม - Khanti: Patience; Forbearance; Tolerance)

10. **อวิโรธนะ (ความไม่คลาดธรรม)** คือ วางองค์เป็นหลักหนักแน่นในธรรม คงที่ไม่มีความเอนเอียงหวั่นไหวเพราะถ้อยคำที่ร้าย ลามสักการะ หรืออิฏฐารมณ อภิฏฐารมณใดๆ สถิตมั่นในธรรมทั้งส่วนยุติธรรม คือ ความเที่ยงธรรม ก็ดี นิติธรรม คือ ระเบียบแบบแผนหลักการปกครอง ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ก็ดี ไม่ประพฤติให้เคลื่อนคลาดวิบัติไป - Avirodhana: Non-Deviation from Righteousness; Conformity to the Law)

นอกจากนี้ บวรศักดิ์ อูวรรณโณ ได้เพิ่มเติมว่า ความจริง ยังมีพระสูตรเกี่ยวกับการทำให้ประชาชน อยู่ดีกินดี เช่น **กฎทันตสูตร (พระไตรปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค, ฉบับมหาจุฬาฯ: 125-150)** ซึ่งทรงรับสั่งกับพราหมณ์กฎทันตะผู้ใหญ่บ้านซึ่งกำลังเตรียมบูชาสัตถุ และกราบทูลถามพระองค์เกี่ยวกับการบูชาสัตถุ ทรงรับสั่งว่าเมื่อครั้งเสวยพระชาติเป็นพระโพธิสัตว์ที่เป็นปุโรหิตของพระเจ้ามหาวิชิตรราชทรงถวายคำแนะนำให้เปลี่ยนการบูชาสัตถุแบบฆ่าสัตว์มาเป็นการพระราชทานพืชพันธุ์ธัญญาหารให้เกษตรกร พระราชทานต้นทุนให้พ่อค้าวานิช และพระราชทานอาหารและเงินเดือนให้ข้าราชการจะดีกว่า เพราะพระราชินีไม่ต้องลงโทษใคร พลเมืองชวนชวยทำมาหากิน ไม่มีโจรผู้ร้าย ฯลฯ

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้ยกตัวอย่างของ “ประชาธิปไตยของแนวคิดแบบตะวันออก: ธัมมิกประชาธิปไตยแบบพุทธ” ในหัวข้อ “จาก “ทฤษฎี” สู่ “ปฏิบัติ” : พระเจ้าอโศกมหาราช” โดยชี้ให้เห็นตัวอย่างของพระมหากษัตริย์ที่ทรงพระราชศรัทธานำมาปฏิบัติจนเกิดผลขึ้นจริงคือพระเจ้าอโศกมหาราช สรุปได้ ดังนี้

หลังจาก “สงครามกัลิงคะ พ.ศ. 218” (พระพรหมคุณาภรณ์, 2552: 24) ซึ่งสงครามครั้งนี้เจ้าอโศกแสดงไว้ว่า คนตายกว่าหนึ่งแสนคน และจับเชลยได้หนึ่งแสนห้าหมื่นคน ทำให้พระเจ้าอโศก สลดพระทัยหันกลับมานับถือศาสนาพุทธ และเปลี่ยนนโยบาย “สังคามวิชัย” (ชนะด้วยสงคราม) มาเป็น “ธรรมวิชัย” (คือชนะด้วยธรรม) พระราชสมัญญาจึงเปลี่ยนมาเป็น “ธรรมโศกราช” หรือ พระเจ้าอโศกผู้ทรงธรรม และทรงเรียกพระองค์เองว่า “เทวณัมปริยทรรศี” อันหมายความว่า “พระเจ้าผู้ทรงเป็นที่รักแห่งเทพดาทั้งปวง”

นโยบายธรรมวิชัยในการปกครองนี้ทำให้พระเจ้าอโศกมหาราชได้กระทำการถึง 9 ประการสำคัญคือ

1. ทรงปฏิบัติธรรมและทรงชักชวนพระญาติสนิทให้ปฏิบัติธรรม
2. ทรงละทิ้งการปกครองแบบเทวสิทธิ์ของพราหมณ์ และทรงนำคติพ้องปกครองลูกมาใช้ควบคู่กับธรรมราชา
3. ทรงรับรองเสรีภาพทุกศาสนา
4. ทรงปฏิรูประบบยุติธรรม
5. ทรงปฏิรูปการปกครองและข้าราชการ
6. ทรงให้ข้าราชการประพฤติธรรม (ทำตัวเป็นแบบอย่างประชาชน) และสั่งสอนธรรม
7. ทรงจัดสวัสดิการให้ประชาชน และสัตว์ทั้งหลาย (หนึ่ง พระเจ้าอโศกมหาราชทรงริเริ่ม “รัฐสวัสดิการ” (Welfare State) ที่คนสมัยใหม่เรียกกันมากกว่า 2,000 ปี ในขณะที่ฝรั่งเพิ่งพูดและทำเรื่องนี้มาเมื่อร้อยปีนี่เอง!...)
8. ทรงเน้น “อภัยทาน”
9. ทรงเผยแผ่ “ธรรม” ไปทั่วทุกสารทิศเพื่อชนะด้วยธรรม (ธรรมวิชัย) หนึ่ง พระเจ้าอโศกได้ส่งสมณทูตออกไป 9 สาย โดยเลิกนโยบายแผ่พระราชอำนาจด้วยสงคราม (สังคามวิชัย) มาเป็นชนะด้วยธรรม (ธรรมวิชัย)

โดยการส่งไปดังนี้ 1. พระมัทสนันติกเถระ ไปแคว้นกัศมีร์และคันธาระ ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของอินเดีย ซึ่งได้แก่แคว้นแคชเมียร์ในปัจจุบัน 2. พระมหาเทวเถระ ไปมหิสมนทล ทางทิศใต้ของแม่น้ำโคธาวารี ซึ่งได้แก่ไมเซอรในปัจจุบัน 3. พระรักขิตเถระ ไปวนวาสีประเทศ อยู่ในเขตกนราเหนือ ทางภาคตะวันตกเฉียงใต้ของอินเดีย 4. พระธรรมรักขิตเถระ ไปปัจฉันตชนบทอุยิมฝั่งทะเลอารเบียน ทิศเหนือของมุมไบ 5. พระมหาธรรมรักขิตเถระ แคว้นมหาราษฎร์ ทางภาคตะวันตก อยู่ไม่ห่างจากมุมไบในปัจจุบัน 6. พระมหารักขิตเถระ ไปโยนกประเทศ ในทวีปเอเชียตอนกลาง เหนือประเทศอิหร่านไปถึงเตอกีสถาน 7. พระมัทสนิมเถระ ไปหิมวันตประเทศ ได้แก่เนปาล ซึ่งอยู่ตอนเหนือของอินเดีย 8. **พระโสณเถระ และพระอุตตรเถระไปสุวรรณภูมิประเทศ ได้แก่ พม่า ไทย และมอญทุกวันนี้** 9. พระมหินทเถระ และพระนางสังฆมิตตาทิภิกษุณี ไปเกาะสิงห์ หรือประเทศศรีลังกาปัจจุบัน

ประชาธิปไตยที่ดีของแนวคิดแบบตะวันตก

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้ขยายความ “ประชาธิปไตยที่ดี” ของแนวคิดแบบตะวันตก โดยอ้างงานของศาสตราจารย์ ลีโอนาโด มอร์ลิโน ซึ่งได้นำเสนอว่า **ประชาธิปไตยที่ดีหรือมีคุณภาพ (A Quality or Good Democracy)** คือ **ประชาธิปไตยที่มีโครงสร้างเชิงสถาบันที่เสถียรที่ก่อให้เกิดเสรีภาพและความเสมอภาคของพลเมือง โดยการดำเนินงานที่ชอบธรรมและถูกต้องของสถาบันและกลไกทั้งหลาย** (Morlino, 2002: 4) ซึ่งแยกได้เป็น 3 มิติ คือ

1. มิติทางกระบวนการ (Procedure) ซึ่งประกอบไปด้วย หลักนิติธรรม (The Rule of Law) ความรับผิดชอบของถูกตรวจสอบได้ (Accountability) และการตอบสนองความต้องการของประชาชน (Responsiveness)
2. มิติเนื้อหาสาระ (Content) ซึ่งประชาชน ประชาสังคม ชุมชน ต้องมีสิทธิเสรีภาพ และความเสมอภาคทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม (Political Social and Economic Equality) ตามสมควร
3. มิติทางผลลัพธ์ (Result) ซึ่งจะเกิดผลลัพธ์ที่ดีได้ สถาบันการเมืองต้องได้รับความสนับสนุนจากประชาชน คือ ประชาชนรู้สึกว่าจะมีความชอบธรรม หากปราศจากเสรีภาพแล้ว รัฐบาลและสถาบันทั้งหลายก็จะมีกระจัดกระจายบริหารงานเพื่อให้ประชาชนได้เต็มที่ เพราะแม้ว่าจะอยู่กับความอยู่รอดของตน

และแต่ละมิตียังมีองค์ประกอบย่อย ๆ อีกหลายประการ

นอกจากมิติเชิงโครงสร้าง กระบวนการ ผลลัพธ์ดังกล่าวแล้ว เป็นที่ยอมรับว่าใน**ส่วนจิตใจ** ประชาธิปไตยที่ดีต้องมีวัฒนธรรมการเมืองที่ดี (Political Culture) ด้วย โดยเป็นที่ยอมรับกันว่าวัฒนธรรมการเมืองแห่งประชาธิปไตยต่างจากวัฒนธรรมการเมืองอื่น ๆ

กาเบรียล อัลมอนด์และซิดนีย์ เวอร์บา (Gabriel Almond and Sidney Verba, 1963) แยกวัฒนธรรมการเมืองเป็น 3 ประเภท (1) วัฒนธรรมแห่งไพร่ฟ้า (Parochial Culture) ซึ่งประชาชนไม่ค่อยตระหนักถึงรัฐบาล รวมทั้งการตัดสินใจใด ๆ ไม่มีความรู้ทางการเมืองหรือไม่สนใจการเมืองเลย

(2) วัฒนธรรมแห่งราษฎร (Subject) ซึ่งประชาชนรู้ถึงการตัดสินใจสำคัญของรัฐบาล แต่ถูกครอบงำนำชักโดยรัฐบาล ไม่ค่อยมีสิทธิมีเสียง

(3) วัฒนธรรมแบบมีส่วนร่วม (Participant) ซึ่งประชาชนเป็นผู้ใฝ่รู้ และมีส่วนร่วมอย่างมีนัยสำคัญทางการเมือง และพยายามตรวจสอบ กดดันรัฐบาลให้ดำเนินการตามความประสงค์ เราอาจเรียกวัฒนธรรมการเมืองแบบนี้ว่า **วัฒนธรรมพลเมือง (Civic Culture)** ซึ่งประชาชน เป็นกำลัง (พลัง) ของเมือง วัฒนธรรมแบบนี้เรียกว่า วัฒนธรรมประชาธิปไตย

ในวัฒนธรรมประชาธิปไตยก็มีค่านิยมที่นักวิชาการนำเสนอว่าต้องมี อาทิ ความสนใจการเมือง การมีความอหิงสา (ความไม่เบียดเบียน) ทางการเมือง การให้คุณค่ากับเสรีภาพ ความสำนึกในสิทธิหน้าที่ การแสดงออกซึ่งการต่อต้านสิ่งที่ไม่เห็นด้วย การส่งเสริมเสรีภาพสื่อ และการมีส่วนร่วมทางการเมือง (โปรดดู Tessler, www.lsu.umich.ed ซึ่งอ้างถึง Booth and Richard 1998, Dalton (2000) Garcia-River et al 2002) Gibson et al 1992) Inglehart and Welzel 2003, Nathan and Shi 1993 และ Rice and Feldman 1999)

เป็นที่ยอมรับว่าวัฒนธรรมอันมีที่มาจากค่านิยมนี้**มีส่วนทั้งด้านจิตใจ และพฤติกรรม**

บวรศักดิ์ได้กล่าวโดยสรุปว่า

“ประชาธิปไตยที่ดีหรือที่มีคุณภาพ ตามคติตะวันตก จะต้องประกอบด้วย 2 ส่วนคือ ส่วนโครงสร้าง กระบวนการ และผล ซึ่งอาจถือว่าเป็น “กาย” (Body) และส่วนวัฒนธรรมและค่านิยมประชาธิปไตยซึ่งอาจถือว่าเป็นส่วน “จิตวิญญาณ” (Soul)”

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้เสนอมุมมองของ “ประชาธิปไตยที่ดี” ที่เป็นการผสมระหว่างแนวคิดแบบตะวันตกและแนวคิดแบบตะวันออก ในหัวข้อ “ตะวันตกพบตะวันออก : ประชาธิปไตยตามวิถีรัฐธรรมนูญ (Constitutional Democracy)” โดยมีเนื้อหาและรายละเอียดแบ่งเป็น 3 ส่วนหลัก ดังนี้

ส่วนแรก ประชาธิปไตยที่ดีทางกายภาพ (Good Body of Democracy – ผู้วิจัย)

ประชาธิปไตยที่ดีจึงต้องมีปัจจัยที่ดีทั้ง “กาย” (Body- ผู้วิจัย) คือ (1) โครงสร้างการใช้อำนาจที่ดีในการเมืองการปกครอง (2) กระบวนการบริหารและใช้อำนาจที่ดี (3) เป้าหมายในการบริหารและผลการบริหารที่ดี ไม่ใช่เป็นเพียงประชาธิปไตยแบบเครื่องยนต์กลไก (Mechanical Democracy – ผู้วิจัย)

(1) โครงสร้างการใช้อำนาจ (Structural Dimension) ที่ดีในการเมืองการปกครอง

โครงสร้างในการใช้อำนาจที่ดีในการเมืองการปกครอง (Structural Dimension) แบบประชาธิปไตยนั้น ต้องประกอบไปด้วยลักษณะดังนี้

1.1 อำนาจอสูงสุดในการปกครองเป็นของประชาชน (Sovereignty of the People) ซึ่งประชาชนอาจใช้เองอย่างในกรีกโบราณหรือสวิสเซอร์แลนด์ แต่แม้กระนั้น ประชาชนก็ไม่อาจ หรือไม่มีความสามารถบริหารบ้านเมืองได้ทุกวัน จึงต้องมีการเลือกผู้แทนราษฎรเข้ามารับผิดชอบ

ข้อแตกต่างของผู้แทนราษฎรในระบบประชาธิปไตยทางตรง (Direct Democracy) แบบสวิสเซอร์แลนด์ กับผู้แทนราษฎรในระบบประชาธิปไตยทางอ้อมแบบอังกฤษหรือญี่ปุ่น อยู่ตรงที่ ในระบบแรกผู้แทนราษฎรอาจถูกประชาชนถอดถอนได้ (Recall) ทั้งประชาชนยังส่งวนอำนาจเสนอกฎหมายที่ผู้แทนราษฎรไม่ได้เสนอ (Initiative) เสนอเลิกกฎหมายที่ผู้แทนราษฎรออกมา โดยกระบวนการลงประชามติ (Referendum) ในขณะที่ระบบหลัง ประชาชนหาอำนาจอนี้ไม่ ดังนั้น หากไม่พอใจผู้แทนราษฎรที่ตนเลือกเข้าไป ก็ต้องรอจนกว่าจะถึงการเลือกตั้งครั้งต่อไปจึงจะแสดงออกซึ่งอำนาจอไม่เลือกผู้แทนเหล่านั้น

1.2 ประชาชนยอมใช้อำนาจอสูงสุดได้โดยผ่านกระบวนการต่างๆ อาทิ การเลือกตั้งที่เป็นอิสระและเที่ยงธรรม (Free and Fair Election) หรือผ่านการลงประชามติ (Referendum) รัฐบาลอยู่ได้โดยชอบธรรม เพราะประชาชนยินยอม

1.3 การปกครองโดยเสียงข้างมาก (Majority 's Rule) แต่เคารพฝ่ายข้างน้อย (Minority Rights) ทั้งในระดับประชาชนและในองค์กรที่ใช้อำนาจอสูงสุดของรัฐ เช่น รัฐสภาที่มีการแบ่งแยกการใช้อำนาจอสูงสุดออกจาก

กัน โดยให้องค์กรต่าง ๆ กันใช้อำนาจนิติบัญญัติ อำนาจบริหาร และอำนาจตุลาการ (Separation of Powers) เพื่อให้มีการถ่วงดุลการใช้อำนาจซึ่งกันและกันในแนวนอน (Horizontal Checks and Balances)

(2) กระบวนการบริหารและใช้อำนาจที่ดี

กระบวนการที่ดีในการใช้อำนาจและการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งประกอบด้วย

2.1 การเคารพหลักนิติธรรม (The Rule of Law) โดยเคารพรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และคำพิพากษา หรือคำวินิจฉัยของศาลทั้งโดยรัฐและประชาชน

2.2 การบริหารแบบโปร่งใส (Transparency) ที่มีข้อมูลข่าวสารที่ประชาชนเข้าถึงได้โดยเสรีหลากหลาย

2.3 การมีความรับผิดชอบถูกตรวจสอบได้ (Accountability) ซึ่งจะต้องมีความรับผิดชอบในแนวดิ่ง (Vertical Accountability) คือ รัฐสภา และรัฐบาลต้องรับผิดชอบต่อการเมือง และถูกตรวจสอบโดยประชาชนได้ และความรับผิดชอบแนวนอน ซึ่งองค์กรตามรัฐธรรมนูญต่าง ๆ ต้องถูกตรวจสอบได้โดยองค์กรระดับเดียวกัน เช่น รัฐสภา รัฐบาล อาจถูกตรวจสอบโดยศาลและองค์กรอิสระ ศาลและองค์กรอิสระต่างก็ตรวจสอบควบคุมกันเองด้วย จนกล่าวได้ว่าในประชาธิปไตยที่มีกระบวนการที่ดี ไม่มีองค์กรใดหรือใครพ้นจากเงื้อมมือการตรวจสอบ

อนึ่งการตรวจสอบนี้จะนำมาซึ่งความรับผิดทางกฎหมาย (Legal Liability) ทั้งทางปกครอง ทางอาญา ทางแพ่ง หรือทางรัฐธรรมนูญ ความรับผิดทางจริยธรรม (Ethical Liability) ความรับผิดทางวิชาชีพ (Professional Liability) ความรับผิดทางสังคม (Social Liability) และความรับผิดทางการเมือง (Political Liability)

2.4 การมีส่วนร่วมที่เหมาะสม (Participation) ของประชาสังคม (Civil Society) เอกชน (Private Sector) และชุมชน (Community) ในกิจการสาธารณะ (Public Affairs)

2.5 การตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนที่ไม่ใช่ประชานิยมสุดขั้ว (Extreme Populism)

(3) เป้าหมายในการบริหารและผลการบริหารที่ดี

เป้าหมายในการบริหารและผลการบริหารที่ดีแบ่งเป็น 2 ส่วนหลัก

3.1 เนื้อหาประชาธิปไตยที่ดี : สิทธิ เสรีภาพ หน้าที่ความรับผิดชอบและความเสมอภาค

ประชาธิปไตยที่ดีประชาชนต้องมีทั้ง สิทธิ เสรีภาพ ควบคู่ไปกับหน้าที่ความรับผิดชอบต่อตนเอง ครอบครัว สังคม และประเทศ

สิทธิ เสรีภาพ ที่เรียกว่า สิทธิมนุษยชน (Human Rights) และเมื่อรับรองโดยรัฐธรรมนูญก็เป็นสิทธิของบุคคลตามกฎหมายเกิดในศตวรรษที่ 18 ในบริบทที่มนุษย์เคยถูกกดขี่ แบ่งแยกชนชั้น และถูกข่มเหงโดยคนที่สูงกว่ามาตลอดประวัติศาสตร์อันยาวนาน ลัทธิปัจเจกชนนิยม (Individualism) จึงต้องต่อสู้กับคนที่เหนือกว่า ไม่ว่าจะเป็นกษัตริย์หรือขุนนาง โดยใช้สิทธิมนุษยชนเป็นข้อจำกัดอำนาจคนที่เหนือกว่า ดังปรากฏในคำประกาศมนุษย์และพลเมืองฝรั่งเศส ค.ศ. 1789 แต่คำประกาศดังกล่าว ก็วางข้อจำกัดสิทธิเสรีภาพไว้ 2 ประการ คือ **ต้องยอมให้สมาชิกอื่นทางสังคม สามารถใช้สิทธิได้เช่นเดียวกับตน และ ต้องไม่รบกวนสังคม** (คำประกาศฯ ข้อ 4 และข้อ 5) กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ **สิทธิของตน ก่อให้เกิดหน้าที่แก่ผู้อื่น และสิทธิของผู้อื่นก็ย่อมก่อให้เกิดหน้าที่แก่ตนเองที่ต้องเคารพ** สิทธิ เสรีภาพจึงมีทั้ง 2 มิติ คือ บุคคลต้องหวงแหนและรักษาสิทธิ เสรีภาพของตน และต้องมีหน้าที่เคารพสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น และความสงบเรียบร้อยของสังคมด้วย

การพูดถึงสิทธิ เสรีภาพแต่ฝ่ายเดียว ไม่ได้พูดถึงหน้าที่จึงเปรียบเสมือนใส่รองเท้าข้างเดียว !

สิทธิ เสรีภาพที่แท้จริงไม่ใช่การเรียกร้องสิทธิของตนเอง แต่เพิกเฉย ละเลย หรือร้ายกว่านั้น **กลับละเมิดสิทธิของผู้อื่น** แต่เป็นการหวงแหนสิทธิเสรีภาพของตน และมีหน้าที่เคารพสิทธิเสรีภาพของผู้อื่นด้วย

นอกจากนั้น บุคคลทุกคนยังต้องปฏิบัติหน้าที่ของตนที่มีต่อ ชุมชน สังคม และประเทศ อาทิ การเสียภาษีอากร การปฏิบัติตามกฎหมาย

ความเสมอภาค (Equality) ก็เป็นมิติสำคัญทางปัจเจกชนนิยม แต่ความเสมอภาคภายใต้กฎหมาย (Equality Before Law) แม้จำเป็นก็ไม่เพียงพอ ที่สำคัญคือ ความเสมอภาคในโอกาส (Equality of Opportunity) และความเสมอภาคหรืออย่างน้อยก็ต้องลดช่องว่างทางเศรษฐกิจ และสังคม ระหว่างคนมั่งมีมหาศาล (the Have) และคนไม่มี (the Have Not)

ความเสมอภาคในโอกาสทำให้แม้กฎหมายรองรับความเท่าเทียมทางเพศระหว่างหญิง-ชาย แต่หญิงกลับมีภาระมากกว่าชาย เพราะวัฒนธรรมดั้งเดิมเป็นเช่นนั้น เช่น หญิงต้องเลี้ยงบุตร ดังนั้น หญิงที่สมรสและมี

งานทำ เมื่อมีบุตร และไม่มีผู้เลี้ยงดู ก็อาจต้องออกจากงาน ในขณะที่ชายผู้เป็นสามีไม่ต้องทำเช่นนั้น บัดนี้ การให้หญิงมีบุตรซึ่งเป็นผู้ทำงาน มีโอกาสทำงานต่อเท่าชายผู้สามี จึงเป็นความเสมอภาคในโอกาสที่แท้จริง เราจึงไม่พูดเพียงความเท่าเทียมทางเพศ (Sex Equality) แต่อย่างเดียว แต่ต้องให้ความสำคัญกับความเท่าเทียมในโอกาสของเพศต่างๆ (Gender Equality)

ความเสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคมก็เป็นหัวใจความเสมอภาค โดยเฉพาะประเทศที่มีความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมสูงอย่างประเทศไทย ความจำเป็นที่จะต้องมีการปฏิรูปเพื่อลดความเหลื่อมล้ำและสร้างความเป็นธรรมในสังคม จึงเป็นเรื่องเร่งด่วน ดังนั้น สมัชชาสหประชาชาติจึงลงมติ เมื่อ 25 กันยายน 2558 ให้ใช้ 2030 Agenda for Sustainable Development (วาระเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน) โดยกำหนดให้มีการพัฒนาเรื่องนี้ให้บรรลุในปี ค.ศ. 2030 โดยกำหนดตัวชี้วัด 17 ตัว ได้แก่ 1. ต้องไม่มีความยากจน (No Poverty) 2. ยุติความหิวโหย (Zero Hunger) 3. การมีสุขภาพดีและความเป็นอยู่ที่ดี (Good Health and Well-Being for people) 4. การศึกษาที่มีคุณภาพ (Quality Education) 5. ความเท่าเทียมในโอกาสของเพศต่าง ๆ (Gender Equality) 6. น้ำสะอาดและระบบส่งน้ำ (Clean Water and Sanitation) 7. พลังงานสะอาดและราคาเป็นธรรม (Affordable and Clean Energy) 8. การทำงานที่น่าอภิรมย์และความเติบโตทางเศรษฐกิจ (Decent Work and Economic Growth) 9. อุตสาหกรรม นวัตกรรม และ โครงสร้างพื้นฐาน (Industry, Innovation and Infrastructure) 10. การลดความไม่เท่าเทียมกัน (Reduced Inequalities) 11. เมืองและชุมชนที่ยั่งยืน (Sustainable Cities and Communities) 12. การบริโภคที่รับผิดชอบและได้รับความคุ้มค่า (Responsible Consumption and Production) 13. การดำเนินการเกี่ยวกับภูมิอากาศ (Climate Action) 14. ชีวิตใต้น้ำ (Life Below Water) 15. ชีวิตบนบก (Life on Land) 16. สันติภาพ ความยุติธรรม และสถาบันที่เข้มแข็ง (Peace, Justice and Strong Institutions) 17. การร่วมมือกันดำเนินการให้บรรลุผล (Partnerships for the Goals)

ประชาธิปไตยที่ดีจึงต้องมีสาระดังกล่าวข้างต้น

3.2 ความพึงพอใจในผลการบริหารและความชอบธรรม

การมีการประเมินผลการดำเนินการ (Performance Evaluation) ขององค์กรสำคัญที่มีผลต่อระบอบประชาธิปไตยอย่างทั่วถึง เช่น ประเมินผลรัฐสภา ประเมินผลงานรัฐบาล ประเมินศาล และ องค์กรอิสระทั้งปวง รวมทั้งตัวประเมินผลความพึงพอใจในการดำเนินงาน (Satisfaction Survey) และความเชื่อมั่นในองค์กรต่าง ๆ (Trust in Institutions) โดยองค์กรที่เป็นอิสระ เป็นกลาง และมีลักษณะเป็นภววิสัย (Objective)

ส่วนที่สอง ประชาธิปไตยทางจิตภาพและพฤติกรรม : วัฒนธรรม ค่านิยมประชาธิปไตย และ ธรรมาธิปไตย

ดังที่กล่าวแล้ว ประชาธิปไตยแบบเครื่องยนต์กลไก (Mechanical Democracy) ที่อ้างกันทั่วไปทั้งใน ตะวันตกและในประเทศไทย ละเลยประชาธิปไตยทางจิตวิญญาณและพฤติกรรมที่ดีของผู้ปกครอง และผู้อยู่ใต้ ปกครองไปโดยสิ้นเชิง ดังนั้น ถึงเวลาที่โลกจะต้องกลับมาให้ความสนใจกับ **ประชาธิปไตยทางจิตภาพและ พฤติกรรมแบบตะวันออก** ตามหลักธรรมาธิปไตยทางพระพุทธศาสนา ทั้ง 2 ประการนี้ต่างต้องนำมาใช้ ผสมผสานกันในสัดส่วนที่เหมาะสมกับภูมิสังคม และยุคสมัย ดังนี้

2.1 วัฒนธรรมและค่านิยมประชาธิปไตยแบบตะวันตก

(1) สำหรับผู้ปกครองและผู้ใช้อำนาจรัฐ

1.1 เมื่อเรายอมรับว่ามี “**ประชาธิปไตยที่ดีหรือมีคุณภาพ**” ดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น ผู้ปกครองและ ผู้ใช้อำนาจรัฐทุกระดับจึงต้องมี **วัฒนธรรมและค่านิยม** ที่สอดคล้องต้องกันกับหลักการข้างต้น คือ (1) ต้องมี ค่านิยมยอมรับอำนาจสูงสุดของประชาชน (2) ทำพรรคการเมืองให้มีการบริหารเป็นประชาธิปไตย (3) ทำให้ การหาเสียงและการเลือกตั้งอิสระและเที่ยงธรรม (4) เคารพกฎหมาย (5) โปร่งใสในการกระทำ (6) ถูก ตรวจสอบได้และรับผลการตรวจสอบ (7) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมของประชาชน (8) ขยายความ เสมอภาคในมิติต่าง ๆ (9) ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคม (10) บริหารประเทศด้วยความซื่อสัตย์และ ยึดประโยชน์สุขของประชาชนเป็นเป้าหมายสูงสุด (11) มีการตรวจสอบประเมินตนเองตลอดเวลา

ทั้งหมดนี้ คือ “**จิตและพฤติกรรมผู้นำ**” ที่จะต้องมีครบทุกข้อ

1.2 เพื่อให้ “**จิตและพฤติกรรมผู้นำ**” เกิดขึ้นจริง จำเป็นที่จะต้องสร้างระบบ “**จริยธรรมของผู้นำ**” (Ethics for Leaders) ขึ้นทุกระดับโดยมีองค์ประกอบด้วยหลักสำคัญของ “**จิตและพฤติกรรมผู้นำ**” มาประมวล บัญญัติเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ให้ชัดเจน มีองค์กรคอยตรวจสอบจริยธรรม โดยเฉพาะพฤติกรรมที่มีการฝ่าฝืน หรือไม่ มีบทลงโทษทางการเมือง ทางวินัย ทางกฎหมาย ตามโทษานุโทษ

1.3 ต้องมีระบบการประเมินผล ซึ่งประกอบด้วยทำให้ผู้นำทุกระดับทั้งระดับการเมืองและเจ้าหน้าที่ ภาครัฐระดับสูง ประเมินตนเองแล้วประกาศให้ทราบเป็นการทั่วไป และจัดให้มีองค์กรที่เป็นอิสระและเป็นกลาง

มาประเมินทั้งระดับ “องค์กร” เช่น รัฐสภา คณะรัฐมนตรีเป็นประจำทุกปี และประกาศผลให้ทราบเป็นการทั่วไป และระดับบุคคลสำหรับการประเมินระดับบุคคลนั้น หากให้ประเมินทุกคน ทุกปี ก็จะมีปัญหามาก จึงสมควรมีการประเมินเมื่อต้องเลื่อนตำแหน่ง หรือเมื่อถูกร้องเรียน

(2) วัฒนธรรมพลเมือง (Civic Culture)

สำหรับประชาชนนั้น จะต้องมีวัฒนธรรมพลเมือง (Civic Culture) คำว่า “พลเมือง” มาจากคำว่า “พละ” หรือกำลังมาผสมกับ “เมือง” พลเมือง (Citizen) จึงต้องทำตัวเป็นกำลังสำคัญของบ้านเมือง เห็น “การเมือง” สำคัญพอ ๆ กับ “การบ้านการเรือน” ของตนเอง และมีส่วนร่วมทางการเมืองอย่างสม่ำเสมอ ในหนังสือ วัฒนธรรมพลเมือง (The Civic Culture) ของกาเบรียล อัลมอนต์ และชิตนีย์ เวอร์บา ซึ่งได้อ้างถึงข้างต้นได้แสดงลักษณะทางวัฒนธรรมพลเมืองไว้ดังนี้

1. มีความสนใจการบ้านการเมือง ติดตามการบริหารบ้านเมือง และนโยบายสาธารณะทั้งระดับชาติ และท้องถิ่น
2. มีความภูมิใจในความเป็นส่วนหนึ่งของชาติ
3. พுகุญ ถกแถลงเรื่องการเมืองอย่างสม่ำเสมอ
4. มีความมั่นใจในความสามารถที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง
5. มีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง
6. มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมทางการเมืองระดับท้องถิ่น ระดับชาติ
7. เป็นสมาชิกพรรคการเมือง ชมรม หรือสมาคมที่เคลื่อนไหวทางการเมือง
8. ยอมรับความแตกต่าง ยึดถือหงสา และสันติวิธี
9. มีความร่วมมือและเข้าใจในความร่วมมือของพลเมือง
10. หวังให้รัฐบาลปฏิบัติต่อตนและคนอื่นอย่างเป็นธรรม

สำหรับประเทศไทยนั้น คงต้องเพิ่มเรื่องความมีวินัย และความเคารพกฎเกณฑ์กติกาของบ้านเมือง อาทิ รัฐธรรมนูญ และกฎหมาย ร่วมทั้งการเคารพสิทธิเสรีภาพทั้งของตนเองและผู้อื่น ตลอดจนการปฏิบัติหน้าที่ที่ถูกต้องเหมาะสมด้วย

วัฒนธรรมพลเมืองนี้ อาจเกิดจากการสั่งสมมาเป็นเวลานาน อาทิ ในอังกฤษหรือสหรัฐอเมริกา หรืออาจเกิดความพยายามให้การศึกษาอบรม บ่มนิสัยโดยรัฐ เช่น เยอรมันหลังสงครามโลกครั้งที่สอง หรืออาจเกิดจากประสบการณ์การเรียนรู้ถึงการปฏิบัติจริงในประเทศหนึ่ง ๆ

ในประเทศไทยที่เคยรับวัฒนธรรมแบบไพโรฟ้าและแบบราชฎมานาน จึงต้องอาศัยทั้งรัฐ ครอบครัว ชุมชน หน่วยงานร่วมมือกันทั้ง “ให้การศึกษา” เป็นทางการ และ “สร้างการเรียนรู้” ในสภาพแวดล้อมจริง ในครอบครัว ในโรงเรียน ในที่ทำงาน ในชุมชน ดังนั้น “พลเมืองศึกษา” (Civic Education) จึงเป็นหัวใจใน

การสร้างวัฒนธรรมพลเมืองทุกระดับ และทุกที่ในประเทศไทยที่ต้องอาศัยทั้งรัฐ และสถาบันทางสังคมต่าง ๆ ร่วมด้วยช่วยกันอย่างจริงจัง

วัฒนธรรมพลเมือง (Civic Culture) ต้องสร้างพลเมือง 2 ประเภท ได้แก่

ประเภทแรก ผู้นำธรรมาธิปไตย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ได้กล่าวไว้ว่า

“...เมื่อท่านมาเป็นผู้ปกครองประเทศ ท่านจะปฏิบัติอย่างชาวบ้านไม่ได้ ... ท่านต้องปฏิบัติตามธรรมของผู้ปกครอง ที่มุ่งให้สังคมประเทศชาติดีงาม มีความสุขด้วยเจริญ เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประชาชน” (ที่มา: พระพรหมคุณาภรณ์, “ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ”, หน้า 22)

“ผู้ปกครองต้องมีปัญญาที่พอ (รู้เข้าใจ ชัดเจน เท่าทัน ทั่วตลอด และเจตนาที่ผ่อง (สุจริต ใฝ่ความจริง ถูกต้อง ดีงาม มุ่งเพื่อประโยชน์สุขของประชาชน ข้อสำคัญที่สุดคืออยู่ที่ว่า จะต้องโยงกฎหมายที่เป็นกฎคนทำให้ถึงกฎแห่งธรรม คือ ต้องเอาความได้ผลตามกฎแห่งธรรม เป็นตัวตัดสินความใช้ได้หรือความชอบธรรมตามกฎหมาย” (ที่มา: เรื่องเดียวกัน, หน้า 22 และ 29)

“หลักธรรมสำคัญในการปกครอง ที่ประกาศในพิธีบรมราชาภิเษก (ของพระมหากษัตริย์ไทย-ผู้เขียนเดิม) ... ได้แก่ ราชธรรม 10 (คือทศพิธราชธรรม) จักรวรรดิวัตร 12 ราชสังคหวัตร 4 และราชพละ หรือ ขัตติยพละ 5” (ที่มา: เรื่องเดียวกัน, หน้า 41)

ธรรมเหล่านี้ได้นำเสนอไว้ข้างต้นแล้ว ณ ที่นี้จึงขอเสนอตัวชี้วัด ซึ่ง รองศาสตราจารย์ ดร.พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส ได้นำเสนอไว้ในบทความ “ธรรมราชา” (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, 2557: 48-55) ไว้ที่น่าสนใจ ซึ่งมี

1. **ตัวชี้วัดในเชิงกายภาพ (Physical Indicator)** ซึ่งเน้นที่การให้ (หรือทาน) ซึ่งหมายถึงการสงเคราะห์ ทั้งที่เป็นวัตถุที่จำเป็นแก่การยังชีพให้ประชาชนพ้นความยากจน

2. **ตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรม (Behavioral Indicator)** ซึ่งประกอบด้วย

- คีล 5 ซึ่งจะช่วยให้ละเว้นความชั่วทั้งปวง เช่น ลดคอร์รัปชั่น (อทินนาทาน)

- กุศลกกรรมบถ 10 ซึ่งเน้นการทำความดีทางกาย วาจา และใจ ซึ่งแสดงทั้งความดีส่วนตัว และความเป็นแบบอย่างที่ถูกต้องแก่ประชาชน

3. ตัวชี้วัดในเชิงจิตภาพ (Mental Indicator) ซึ่งประกอบด้วย

- ความเสียสละ (ปริจาคะ) ส่วนตัว ส่วนครอบครัว เพื่อประโยชน์มหาชน
- ความซื่อตรง (อาชชวะ) จริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน
- ความอ่อนโยน (มัททวะ) ทั้งกาย วาจา และใจ ไม่ถือตัวไม่มีมานะ
- รู้จักยับยั้งชั่งใจ (ตบะ) โดยเฉพาะยับยั้งตนไม่ให้มัวเมาในความอยากได้ (ตัณหา) อยากใหญ่ มี

อำนาจบาตรใหญ่ (มานะ) และจิตใจคับแคบ (ทูลี)

- ความไม่โกรธ (อภิกโรธะ) คือ ไม่มีอคติ ไม่อาฆาตมาดร้าย
- การไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) ไม่บังคับกดขี่คน ไม่เบียดเบียนสร้างความเดือดร้อน ให้ผู้อื่น
- ความอดทน (ขันติ)
- ความหนักแน่น (อวิโรธนะ) ยึดมั่นในความถูกต้อง เทียงธรรม ตามกฎหมาย ตามประเพณี ไม่ยอมให้ใครทำสิ่งผิด และขจัดความชั่วร้ายไม่ดีทั้งปวง

4. ตัวชี้วัดด้านปัญญาภาพ (Intellectual Indicator) คือ มีสติปัญญาในการบริหาร 4 ประการ คือ

- ฉลาดในการเศรษฐกิจ (สัสสมะระ) ด้วยการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ทั้งทางการเกษตร การพาณิชย์
- ฉลาดในการใช้คนให้ถูกต้อง (บุริสเมระ) บำรุงข้าราชการ พนักงานของรัฐให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถและผลงาน บริหารงานอย่างมีกลยุทธ์
- ฉลาดในการตอบสนองความต้องการที่ถูกต้องของประชาชน (สัมมาปาสะ) แก้ปัญหาสังคมได้ ถูกต้อง สร้างความสามัคคี

- ฉลาดในการสื่อสาร (วาจาเปียงะ) พูดดี พูดเก่ง พูดจริง พูดไพเราะ สามารถสื่อสารกับประชาชนและข้าราชการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐได้อย่างดีมีประสิทธิภาพ

ประเภทที่สอง ธรรมราชา

ถ้าผู้นำการเมืองและผู้นำภาครัฐอื่นมีจิตใจและพฤติกรรมที่ดีแต่ประชาชนเป็น “อธรรมราชา” ประชาธิปไตยก็จะดีไปไม่ได้ เพราะอำนาจสูงสุดในการตัดสินใจเลือกตั้งก็ดี ลงประชามติก็ดีดียอมเป็น “อธรรมาธิปไตย” หรือ “โลกาธิปไตย” ตามความอยากได้ผิด ๆ ซึ่งจะกลายเป็น “อธรรมาธิปไตย” ดังนั้นประชาชนจึงต้องเป็น “ธรรมราชา” คือ ตัดสินใจทุกอย่างโดยธรรมหรือความถูกต้องด้วย

ธรรมราชาจึงต้องมีคุณสมบัติขั้นสูงและขั้นต่ำอย่างใดอย่างหนึ่ง

ธรรมขั้นสูงสำหรับราชาตามหนังสือ “ธรรมานุญชีวิต” ของพระพรหมคุณาภรณ์ ก็คือ มีวินัยชาวพุทธครบ 3 ประการ คือ (1) เว้นความชั่ว 14 ประการ มีทุนชีวิตที่ดี (รู้จักคบคน รู้จักใช้ทรัพย์) มีความสัมพันธ์ที่ดี (ทิศ 6 และเกื้อกูลสังคม) (2) มีจุดมุ่งหมายที่ดีในชีวิต (3) และมีธรรมานุญชีวิตที่ดี

ธรรมขั้นต่ำสำหรับราชา คือ

- ละความชั่ว (ศีล 5) ทำความดี (กุศลกรรมบถ 10) ทั้งกายวาจาใจ
- ยึดหลักธรรมาธิปไตยในการตัดสินใจทางการเมืองทั้งการเลือกตั้งและการลงประชามติ
- มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี (มือบริหารปิยธรรม 7 ประการ)

ตัวอย่างการตัดสินใจโดยธรรมาธิปไตย ก็คือ การลงประชามติของชาวสวิสเซอร์แลนด์ในเดือนมิถุนายน 2559 ที่ถามว่าจะให้รัฐบาลจ่ายเงินเดือนขั้นต่ำให้ชาวสวิสทุกคน ๆ ละ 2,500 สวิส ฟรังก์ หรือ 1,650 ดอลลาร์สหรัฐต่อเดือน และให้เด็กได้ 625 ฟรังก์ต่อคนต่อเดือน คนสวิส 1,896,322 คนไม่เห็นชอบ คิดเป็น 76.9% และเห็นชอบ 568,905 คน คิดเป็น 23.1 % นี่แสดงให้เห็นว่าคนสวิสส่วนใหญ่ตัดสินใจด้วยความถูกต้อง ทั้งๆ ที่ตัวเองจะได้สิทธิตามคติประชาชนิยมสุดขีด แต่คนสวิสก็รู้ว่าเป็นภาระทางการคลังภาครัฐมหาศาล ทั้งยังไม่สร้างความกระตือรือร้นและผลิตภาพของคน ทำให้คนเห็นแก่ได้ !

ส่วนที่สาม ธัมมิกประชาธิปไตยตามวิถีรัฐธรรมนูญ (Dhamma Constitutional Democracy)

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ ได้เสนอวิธีดำเนินการตามแนวคิดที่เรียกว่า “ธัมมิกประชาธิปไตยตามวิถีรัฐธรรมนูญ (Dhamma Constitutional Democracy)” โดยกล่าวว่า

เพื่อให้ธัมมิกประชาธิปไตยที่เป็นประชาธิปไตยทั้งเชิงเครื่องยนต์กลไก กับ เชิงจิตวิญญาณไม่เป็นเพียงรูปแบบในอุดมคติเท่านั้น เราจำต้องดำเนินการตาม “ไตรมรรค” ดังนี้

- 3.1 การกำหนดหลักธัมมิกประชาธิปไตยในรัฐธรรมนูญ
- 3.2 การสร้างผู้นำธรรมาธิปไตย และธรรมราชฎีในสังคม
- 3.3 การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล ผู้นำและราชฎี

3.1 การกำหนดหลักธัมมิกประชาธิปไตยในรัฐธรรมนูญ

ความจริง แนวความคิดเรื่อง “Constitutional Democracy” หรือประชาธิปไตยตามวิถีรัฐธรรมนูญ ซึ่งมีที่มาจากคตินิยมรัฐธรรมนูญนิยม (หรือ Constitutionalism) เป็นที่รู้จักในหมู่นักวิชาการตะวันตกมานาน กล่าวคือ ลำพังแต่เพียงประชาธิปไตย (Democracy) แบบเดิม แม้จำเป็นก็ไม่เพียงพออีกต่อไป เพราะประชาธิปไตยมีจุดอ่อน ในตัวของมันเองมาก โดยเฉพาะเมื่อผู้ปกครองที่มาจากทางเลือกตั้งของประชาชนใช้อำนาจโดยมิชอบและประชาชนเองก็อาจตกอยู่ภายใต้การครอบงำของทุนนิยม และความอยากได้ ดังนั้น จึงต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์กติกาสูงสุดขึ้นมาเพื่อกำกับการใช้อำนาจของทั้งผู้ปกครองและประชาชน โดยรัฐธรรมนูญ

แนวความคิดเรื่อง ประชาธิปไตยตามวิถีรัฐธรรมนูญ (Constitutional Democracy) จึงเกิดขึ้น โดยนำประชาธิปไตยมากำหนดกติกาโดยกฎหมายสูงสุดที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญ” Dr. Almon Leroy Way Jr. (Constitutional Democracy, www.proconservative.net/) จึงให้นิยามของประชาธิปไตยตามวิถีรัฐธรรมนูญว่า หมายถึง “ระบบรัฐบาลซึ่ง (1) อำนาจการเมือง (อำนาจของรัฐบาล) ถูกกำหนด จำกัด และจัดสรรโดยกฎหมายพื้นฐานที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญ” และ (2) ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง มีวิธีที่มีประสิทธิภาพในการ (ก) ควบคุมผู้แทนที่ตนเลือกในรัฐบาล (ข) ทำให้ผู้แทนเหล่านั้นรับผิดชอบถูกตรวจสอบได้ (Accountable) ในการตัดสินใจและกระทำการในตำแหน่ง”

ดังนั้น ประชาธิปไตยตามวิถีรัฐธรรมนูญจึงเป็นการผสมของสองสิ่งคือ ประชาธิปไตยและรัฐธรรมนูญ

บรรดักดีได้วิพากษ์แนวคิดของ Dr. Way ว่า

“... เน้นเฉพาะการควบคุมตรวจสอบผู้แทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปในรัฐสภาหรือรัฐบาล ซึ่งจำเป็นต้องทำ แต่ไม่เพียงพอ หากแต่รัฐธรรมนูญจะต้องควบคุมและตรวจสอบประชาชนด้วย เพราะประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุด ถ้ารัฐธรรมนูญควบคุมตรวจสอบแต่ตัวแทน กลับละเลยตัวการประชาธิปไตยก็จะมีช่องว่างสำคัญ หากประชาชนผู้มีอำนาจสูงสุดข้อผิดพลาดเอง ก็จะทำให้เกิดสถานการณ์อย่างที่ท่านพุทธทาสได้ประณาม “ประชาธิปไตยมีดมืด” เอาไว้ ถ้าคนส่วนใหญ่เลือกตั้งตัดสินใจด้วยอัตตาธิปไตย (เพราะเห็นแก่เงิน, มิฉชาติฐิ ฯลฯ) หรือโลกาธิปไตย (ตามกระแส) ก็จะได้ผู้แทนที่เลว เพราะผู้แทนราษฎรคือ กระจกสะท้อนประชาชนผู้เลือกตั้ง ดังที่นายอุทัย พิมพ์ใจชน อดีตประธานรัฐสภาได้กล่าวไว้ ดังนั้น หากจะอุดช่องว่างนี้ รัฐธรรมนูญต้องควบคุมและตรวจสอบทั้งผู้แทนราษฎรทุกระดับและประชาชนเองด้วย”

เพื่อแก้ไขข้อบกพร่องของแนวคิด Dr. Way ดังกล่าว บรรดักดี อุวรรณโณ ได้เสนอแนวคิดว่า

“... ดังนั้น เพื่อให้เกิด “ธัมมิกประชาธิปไตยตามวิถีรัฐธรรมนูญ” จึงต้องบัญญัติรัฐธรรมนูญโดยมีหัวใจ สำคัญ 3 ประการ คือ

- ก.) กำหนดประชาธิปไตยที่ดีทางกายภาพ... คือ มีโครงสร้างการใช้อำนาจที่ดี มีกระบวนการบริหารและการใช้อำนาจที่มีธรรม มีเป็นหมายและผลการบริหารที่เกิดประโยชน์สุขแก่ประชาชน ให้มีความสำคัญกับสิทธิ เสรีภาค ความเท่าเทียมในโอกาสทางเศรษฐกิจสังคม ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น
- ข.) นอกจากนั้น รัฐธรรมนูญก็ยังต้องบัญญัติกำหนดกติกาให้ผู้นำการเมือง และผู้นำภาครัฐทุกระดับต้องมีวัฒนธรรมและค่านิยมแบบธัมมิกประชาธิปไตย... โดยเฉพาะต้องกำหนดบทบัญญัติว่าด้วยจริยธรรมของผู้นำและผู้ใช้อำนาจรัฐทุกระดับ รวมทั้งระบบการสอบสวน และลงโทษกรณีฝ่าฝืนจริยธรรม อันที่จริงรัฐธรรมนูญไทยได้เคยนำคตินิยมราชามาบัญญัติในรัฐธรรมนูญบางส่วนแล้วเน้นการบัญญัติให้พระมหากษัตริย์ทรงเป็นพุทธมามกะ และทรงเป็นองค์เอกอัครศาสนูปถัมภก ดังเช่นพระเจ้าอโศกมหาราชทรงวางแบบอย่างไว้
- ค.) กำหนดให้รัฐต้องร่วมมือกับครอบครัว ชุมชน ประชาสังคมและภาคเอกชนในการส่งเสริมพลเมืองศึกษา เพื่อสร้างสำนึกพลเมืองและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมพลเมือง

เพื่อการนี้ อาจต้องมีการตรากฎหมายเพื่อกำหนดรายละเอียดของหลักการที่กำหนดไว้ในข้อ ก. ข. และ ค. ด้วย...”

3.2 การสร้างผู้นำธรรมาธิปไตย และธรรมราชฎ์ในสังคม

บวรศักดิ์ได้เสนอแนวคิดที่ว่า

“... ลำพังแต่การบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมายให้เกิดธัมมิกประชาธิปไตยโดยผสมผสานคติประชาธิปไตยแบบตะวันตกกับคติธรรมาธิปไตย ธรรมราชา ธรรมราชฎ์แบบพุทธคงไม่เพียงพอ ดังนั้น รัฐและสังคมทุกภาคส่วนต้องร่วมกันอย่างขันแข็งในการสร้างผู้นำธรรมาธิปไตย และธรรมราชฎ์ ด้วยการทั้งให้การศึกษาแบบเป็นทางการ (Formal Education) และพลเมืองศึกษา (Civic Education) โดยการเรียนรู้นอกระบบในทุกระดับและทุกภาคส่วน ทั้งภาคครอบครัว ชุมชน โรงเรียนและมหาวิทยาลัย รวมทั้งในหน่วยงานทั้งหลาย เพื่อให้เกิดกระบวนการทางสังคมที่จะยกย่องผู้นำธรรมาธิปไตย และธรรมราชฎ์ และลดละ เลิก ผู้นำและราชฎ์ที่เป็นอธรรมาธิปไตย ต่อเมื่อสภาพบังคับทางสังคม (Social Anction) เกิดขึ้นในทุกภาคส่วนเท่ากัน วัฒนธรรมธัมมิกประชาธิปไตย จึงจะเกิดขึ้นและหยั่งรากลึกกลงในสมาชิกทุกผู้ทั้งผู้นำและผู้ตาม

การดำเนินการนี้ รัฐต้องร่วมมือกับทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง...”

3.3 การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล ผู้นำและราชฎ์

บวรศักดิ์ได้เสนอแนวคิดที่ว่า

“...เพื่อให้ธัมมิกประชาธิปไตยเป็นผลอย่างแท้จริง นอกจากต้องกำหนดกฎเกณฑ์กติกาไว้ในรัฐธรรมนูญและกฎหมาย ทั้งลงมืออบรม ปลุกฝังค่านิยมและวัฒนธรรมธัมมิกประชาธิปไตยแล้ว จะต้องมีการติดตามตรวจสอบและประเมินผลในมิติต่างๆอย่างสม่ำเสมอกล่าวคือ

ก. องค์กรทางการเมือง องค์กรตามรัฐธรรมนูญและผู้นำภาครัฐ จะต้องมีการตรวจสอบ ติดตามและ

ประเมินผลใน 2 ระดับ คือ

- **ระดับองค์กร** ต้องมีการติดตามตรวจสอบประเมินผลทั้งความเป็นประชาธิปไตยทางกายภาพ (โครงสร้าง กระบวนการเนื้อหาสาระ และเป้าหมายและผลการดำเนินการ) รวมทั้ง ความเป็นประชาธิปไตย

ทางจิตภาพ และพฤติกรรมของคณะรัฐมนตรี รัฐสภา และองค์กรต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐ โดยองค์กรที่เป็นอิสระและดำเนินการอย่างเป็นกลาง ปราศจากอคติ และประกาศผลให้ประชาชนทราบทุกปี ภายใต้ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นอย่างครบถ้วน รอบด้าน

- ระดับบุคคล นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีจะต้องถูกประเมินความเป็นผู้นำธรรมาธิปไตย โดยองค์กรที่เป็นอิสระ เป็นกลางปราศจากอคติ ภายใต้ตัวชี้วัดทั้ง 4 แบบ (ตัวชี้วัดในเชิงกายภาพ ตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรม ตัวชี้วัดในเชิงจิตภาพ และตัวชี้วัดด้านปัญญาภาพ) และประกาศผลให้ประชาชนทราบทุกปี

หากมีการละเมิดจริยธรรมของผู้นำเหล่านี้ จะต้องมีการสอบสวนและเอาผิดตามโทษานุโทษ โดยคณะกรรมการจริยธรรมแห่งชาติ ซึ่งศาลและองค์กรตามรัฐธรรมนูญร่วมกันแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม

ข. องค์กรทุกองค์กรไม่ว่าจะสังกัดในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมจะต้องมีการประเมินตนเองในเรื่องการเสริมสร้างพลเมืองที่เป็นธรรมราชูฎ์และจะต้องมีการยกย่องหน่วยงานที่มีการดำเนินการดีเด่นและนำบทเรียนดังกล่าวเผยแพร่ให้องค์กรอื่นๆ ได้ศึกษา...”

ในตอนท้าย บวรศักดิ์ได้เขียน “บทส่งท้าย” โดยสรุปว่า

นิติธรรม ประชาธิปไตยในความคิดแบบตะวันตกย่อมเป็นกระแสโลกและเป็นสิ่งที่เราเห็นว่าจะสร้างความ เป็นธรรมให้กับเราทุกคน แต่ประชาธิปไตยดังกล่าวจะต้องไม่ใช่ประชาธิปไตยแบบเครื่องยนต์กลไก แต่ต้องเป็นประชาธิปไตยที่ดีมีคุณภาพทั้งทางโครงสร้าง กระบวนการ สาระ เป้าหมายและผล ดังที่ศาสตราจารย์ มอร์ริโน ได้นำเสนอไว้ ทั้งยังต้องเป็นประชาธิปไตยที่มีจิตวิญญาณและพฤติกรรมที่ดี ทั้งของผู้นำและประชาชนโดยเฉพาะวัฒนธรรมการเมืองที่ดีของผู้นำและวัฒนธรรมพลเมืองของประชาชน ในส่วนจิตภาวะและพฤติกรรมภาวะนี้เองที่คติ “ธรรมาธิปไตย” “ธรรมราชา” และ “ธรรมราชูฎ์” ของพระพุทธศาสนาจะช่วยเติมเต็มให้ประชาธิปไตยแบบตะวันตก ทำให้เป็น “ธัมมิกประชาธิปไตย” ที่สมบูรณ์พร้อม เพื่อการนี้ ต้องบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมายให้มีองค์กรและกระบวนการที่สร้างธัมมิกประชาธิปไตยดังได้กล่าวมาแล้ว

“ธัมมิกประชาธิปไตยตามวิถีรัฐธรรมนูญ” (Dharma Constitutional Democracy) ที่เกิดขึ้นดังกล่าวย่อมเป็น “ประชาธิปไตยฟ้าสาาง” ที่ทั้งผู้นำและประชาชนต่างก็สร้างประโยชน์และสุขให้สังคมนั้นๆ ได้อย่างแท้จริง

บทบาทของ “ความดี/ศีลธรรม/คุณธรรม/จริยธรรม” ต่อสังคมการเมืองในระบบประชาธิปไตย

ในยุคของอริสโตเติลจากเหตุการณ์การถูกระงับของโสเครติสจึงทำให้อริสโตเติล (โดยผ่านเพลโตซึ่งเป็นอาจารย์ของเขา) ได้ให้ความสำคัญกับระบบการเมืองและจริยธรรม โดยแบ่งระบบการเมืองออกเป็น 3 ระบบ คือ 1. ผู้นำเพียงคนเดียว 2. ผู้นำเป็นกลุ่ม 3. ผู้นำคือเสียงข้างมาก ทั้ง 3 ระบบดังกล่าวอาจจะจำแนกด้วย “ความดี” หรือจริยธรรมเป็น 6 ระบบ (สมชาย ภคภาสนวิวัฒน์, หนังสือ สังคมธรรมาธิปไตย, 2560: 35-42) ได้แก่

ระบบการเมือง	ดี	ไม่ดี
ผู้นำเพียงคนเดียว	กษัตริย์ (Monarchy)	ทรราชย์ (Tyranny)
ผู้นำเป็นกลุ่ม	อภิชนาธิปไตย (Aristocracy)	คณาธิปไตย (Oligarchy)
ผู้นำคือเสียงข้างมาก	โพลิตี (Polity)	ประชาธิปไตย (Democracy)

เป็นที่น่าสังเกตว่า ประชาธิปไตยในความคิดของอริสโตเติลเป็นแนวคิดที่เลว หรือ ตรงกับยุคนี้ที่เรียกว่า “เผด็จการเสียงข้างมาก” ซึ่งการที่อริสโตเติลมองว่าประชาธิปไตยไม่ดี ก็เพราะการตายของโสเครติสนั่นเอง แนวคิดของระบบความดีแนวทางแรกเป็นการมองความดีจากมุมที่แตกต่าง ไม่มี มาตรฐานสากล (พวก Sophists) กับความดีในแนวทางที่สองซึ่งมีมาตรฐาน กำหนดได้ เป็นสากล (แบบอริสโตเติล) ความดีในกรอบแบบแรกได้มีการพัฒนามาจนถึงปัจจุบัน เรา จะเห็นได้ว่ามีคนจำนวนหนึ่งที่เราเรียกว่า Machiavellian (มาจากแนวคิดของ Machiavelli ในศตวรรษที่ 15 ซึ่งเขียนหนังสือเรื่อง The Prince) เป็นคนประเภทเอาเป้าหมายเป็นตัวตั้ง วิธีการข้างหุ้มั้น “The End Justifies the Means.”

แนวคิด “ความดี” แบบอริสโตเติล สังคมการเมืองก็จะกลายเป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์มีการถ่วงดุล ดังที่กล่าวมาข้างต้น ระบบการปกครอง (Governance) อาจจะได้ก็ดีได้เลวก็ได้แล้วแต่ วัฒนธรรมทางการเมืองซึ่งมาจากแนวคิดเรื่องจริยธรรมที่แตกต่างกัน ถ้าเป็นระบบการปกครองที่ดี เราเรียกว่า “Good Governance” ซึ่งนอกจากเป็นระบบที่มีประสิทธิภาพ แล้ว ยังเป็นระบบที่มีจริยธรรมเป็นระบบที่คำนึงถึงประโยชน์ของสังคมเป็นตัวตั้ง ระบบ ประชาธิปไตยจึงสามารถจำแนกได้เป็นระบบประชาธิปไตยที่ดีกับระบบประชาธิปไตยที่เลว ระบบประชาธิปไตยที่ดีย่อหมายถึง ระบบประชาธิปไตยที่มีลักษณะยึดเสียงข้างมากและเคารพเสียงข้างน้อยเป็นระบบที่มีการถ่วงดุลเป็นระบบที่ไม่โกง และถ้าขาดประสิทธิภาพในการบริหารก็จะลาออกโดยอัตโนมัติระบบประชาธิปไตยที่เลว จะเป็นระบบที่มีนักการเมืองโกง เป็นระบบที่อาศัยการเลือกตั้งจากเสียงข้างมากมาอธิบายความชอบธรรมในทุกเรื่อง บริหารประเทศไม่มีประสิทธิภาพก็ไม่ลาออก ซึ่งนักวิชาการคือนาย Fareed Zakaria

เขียนไว้ในหนังสือ “the Future of Freedom: Illiberal Democracy at Home and Abroad” เรียกระบบประชาธิปไตยแบบนี้ว่า “Illiberal Democracy (ประชาธิปไตยที่ไม่เสรีนิยม)” หรือเผด็จการเสียงข้างมาก

ส่วน “ประชาธิปไตยที่ดี” จะมีความดี/คุณธรรม เป็นระบบที่องค์กรกลางทำหน้าที่เป็นกลางจริงๆ เช่นเดียวกับบทบาทของสื่อมวลชนซึ่งจะต้องเป็นกลาง Fareed Zakaria เรียกระบบนี้ว่า “ประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy)” ซึ่งหมายถึง ระบบที่มีการถ่วงดุลเป็นระบบที่มีความชอบธรรมในกระบวนการทางการเมือง โดยเริ่มต้นจากการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์ (ไม่มีการโกง) บริหารอย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นระบบการเมืองที่ผู้บริหารจะเข้ามาบริหารตามเงื่อนไขและเงื่อนไขที่มีการกำหนดในรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ ไม่พยายามแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อต่ออายุหรือใช้วิธีการหลีกเลี่ยงกฎหมายหรือตีความกฎหมายเพื่อยืดอายุในระบบประชาธิปไตยเสรีนิยมดังกล่าวจะเป็นระบบที่มีการถ่วงดุล แม้รัฐบาลจะมีความชอบธรรมจากการเลือกตั้งที่บริสุทธิ์แต่ถ้ามีปัญหาเรื่องการโกงหรือไม่โกง แต่บริหารประเทศไม่มีประสิทธิภาพ รัฐบาลจะถูกกดดันให้ลาออก หรือรัฐมรยาทในการที่จะลาออก เพื่อเปิดหนทางให้ผู้อื่นเข้ามาบริหารแทน

ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) เป็นระบบการเมืองที่พัฒนา มาตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 ซึ่งแยกเป็นรูปแบบที่แตกต่างกัน 3 รูปแบบ แต่อยู่ภายใต้ระบบ ประชาธิปไตยเสรีนิยมเหมือนกัน โดยรูปแบบดังกล่าว 3 รูปแบบ ได้แก่ 1. ระบบรัฐสภา เช่น ในประเทศอังกฤษ เยอรมนี ญี่ปุ่น หรือไทยก่อนหน้านี้ 2. ระบบประธานาธิบดีเช่น สหรัฐอเมริกา และ 3. ระบบกึ่งประธานาธิบดีเช่น ระบบการเมืองของฝรั่งเศสในปัจจุบัน ซึ่งพัฒนามา จากรัฐธรรมนูญปีค.ศ. 1958 (พ.ศ. 2501)

ทั้ง 3 ระบบแม้จะมีความแตกต่างกันในหลายประเด็นแต่มีองค์ประกอบที่เหมือนกันซึ่งเป็นองค์ประกอบที่กำหนดว่า ประเทศนั้นๆ อยู่ภายใต้ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) เหมือนกัน โดยองค์ประกอบดังกล่าว ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 เป็นระบบการเมืองที่มีการแบ่งแยกอำนาจตามระบบของมองเตสกีเออ (Montesquieu) กล่าวคือ อำนาจในทางการเมืองซึ่งประกอบด้วย อำนาจบริหาร อำนาจนิติบัญญัติ และ อำนาจตุลาการ ในกรณีที่แบ่งแยกอำนาจนั้นก็หมายความว่า อำนาจแต่ละอำนาจมี องค์กรในการบริหารที่แตกต่างกันออกไป ไม่ใช่คนๆเดียวหรือกลุ่มคนกลุ่มเดียวรวบอำนาจ ทั้ง 3 ไว้ด้วยกัน เราเรียกระบบนี้ว่า การแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers)

องค์ประกอบที่ 2 มีการถ่วงดุลอำนาจ กล่าวคือ เพื่อที่จะป้องกันไม่ให้องค์กรใดองค์กร หนึ่งรวบอำนาจทั้ง3เข้าด้วยกัน ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) จึงมี การถ่วงดุลอำนาจ (Balance of Powers) กล่าวคือ ในระบบรัฐสภา (Parliamentarism) นายกรัฐมนตรีสามารถยุบสภาได้ในขณะเดียวกัน สภาโดยเฉพาะสภาที่มาจากการเลือกตั้ง (สภาล่าง) ก็สามารถเปิดอภิปรายไม่ไว้วางใจรัฐบาลได้แต่ในระบบ ประธานาธิบดี (Presidentialism) เนื่องจากประธานาธิบดีมาจากการเลือกตั้งโดยตรง มีได้มาจากระบบเสียงข้างมากในสภาดังเช่นระบบรัฐสภา องค์การบริหารและนิติบัญญัติจึงเป็นอิสระต่อกัน แต่ ระบบนี้ก็ต้องมีการถ่วงดุลกล่าวคือในกรณีที่ประธานาธิบดีมีปัญหาจะใช้ระบบการถ่วงดุล คือระบบ Impeachment ซึ่งหมายถึงให้สภาล่างทำหน้าที่เป็นอัยการฟ้องประธานาธิบดี แล้วให้สภาน (วุฒิสภา) เป็นศาลตัดสิน กล่าวคือ เป็นการถ่วงดุลฝ่ายบริหารด้วยอำนาจ ตุลาการ ในกรณีดังกล่าวสภาล่างและสภานจึงทำหน้าที่ในกระบวนการยุติธรรมหรือ ตุลาการนั่นเอง ในระบบรัฐสภาการถ่วงดุลนั้นตั้งอยู่บนหลักของความรับผิดชอบทางการเมือง (Political Responsibility) แต่ในกรณีของระบบประธานาธิบดีการถ่วงดุล ตั้งอยู่บนหลักการความรับผิดชอบต่อทางอาญา (Criminal Responsibility)

องค์ประกอบที่ 3 ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) จะต้องเน้น หลักการที่ว่าด้วยเสรีภาพ (Freedom) โดยเสรีภาพนี้มี 2 ลักษณะ คือ

3.1 เสรีภาพอัตวิสัย (Subjective Freedom) หมายถึง หลักการเคารพสิทธิปัจเจกบุคคล โดยถือว่าสิทธิส่วนบุคคลเกิดขึ้นมาพร้อมกับความเป็นคน สิทธินี้ไม่มีใครละเมิด ได้และสามารถจำแนกได้เป็นสิทธิทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม สิทธิทางการเมือง คือ การมีสิทธิในการเลือกตั้ง การวิจารณ์รัฐบาล สิทธิทางเศรษฐกิจ คือ สิทธิในการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต สิทธิในทางสังคม คือ สิทธิในการมีครอบครัวและการนับถือศาสนา

3.2 เสรีภาพวัตถุวิสัย (Objective Freedom) หมายถึง การมีสิทธิในทางการเมือง เช่น สิทธิในการเลือกพรรคการเมืองที่ตัวเองชอบ สิทธิในการเข้าร่วมรวมกลุ่มเช่น สหพันธ์ แรงงาน สิทธิดังกล่าวยังไม่ได้ประกันหลักเสรีภาพถ้าหากว่ากฎหมายมีการกำหนดให้มี พรรคการเมืองเพียงพรรคเดียว หรือสหพันธ์แรงงานเพียงแห่งเดียวดังเช่นระบบคอมมิวนิสต์ ดังนั้น ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) จึงวางอยู่บนหลักการพหุนิยม (Pluralism) คือ ให้มีพรรคการเมืองหลายพรรคสหพันธ์แรงงานที่หลากหลาย ทำให้ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) แตกต่างจากระบบคอมมิวนิสต์อย่างสิ้นเชิง

องค์ประกอบที่ 4 หลักการความเท่าเทียม (Equality) หมายถึง มนุษย์ทุกคนเกิดมาเท่าเทียมกันทางกฎหมาย หลักการดังกล่าวอาจนำไปสู่ความแตกต่างด้านเศรษฐกิจรายคน ย่อมขึ้นอยู่กับความสามารถของปัจเจกบุคคลต่างจากคอมมิวนิสต์ที่เน้นหลักการเท่าเทียม ทางเศรษฐกิจโดยผิวเผินคือการกระจายรายได้และลดความแตกต่างทางชนชั้น แต่ในทาง ปฏิบัติกลายเป็นการกระจายความจน ในที่สุดจึงล่มสลายในปีค.ศ. 1989 (พ.ศ.2532)

องค์ประกอบที่ 5 หลักการที่ว่าด้วยการเลือกตั้งทั่วไป (Universal Suffrage) หมายความว่า ประชาชนไม่ว่าหญิงหรือชายถ้าอายุถึงกำหนดก็มีสิทธิเลือกตั้งทุกคน ซึ่งผิดกับ ประเทศเผด็จการคอมมิวนิสต์ที่จะกำหนดรายชื่อเพื่อให้ประชาชนเลือกตามรายชื่อที่กำหนดไว้

องค์ประกอบที่ 6 ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) ต้องคู่กับทุนนิยม หลักการดังกล่าวหมายถึง ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) จะละเมิดสิทธิของปัจเจกบุคคลไม่ได้ หนึ่งในนั้นคือ สิทธิการเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต ดังนั้น ประเทศประชาธิปไตยจึงมีเอกชนเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตที่สำคัญ เพียงแต่ในกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวียจะมีการผสม (Mixed) กับระบบสังคมนิยม หรือที่เราเรียกว่า ประชาธิปไตยสังคมนิยม (Social Democracy)

องค์ประกอบที่ 7 ในระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) หลักการแห่งการถ่วงดุลยังหมายถึง การมีองค์กรอิสระ ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการรัฐสภา (Ombudsman) และครอบคลุมถึงการถ่วงดุลผ่านสื่อมวลชน กล่าวคือ ต้องมีความเป็นอิสระ ไม่ใช่เป็นส่วนหนึ่งของรัฐบาล ดังตัวอย่าง BBC ในอังกฤษ ที่วิจารณ์รัฐบาลได้ทั้งๆ ที่เป็นสื่อของรัฐ

เวลาเราพูดถึงระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม (Liberal Democracy) ที่แท้จริงความหมาย จึงหมายถึง ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยมที่มีองค์ประกอบครบทั้ง 7 ข้อ หลายประเทศอาจมีการเขียนรัฐธรรมนูญครอบคลุม 7 ข้อดังที่ได้กล่าวมา แต่ในทางปฏิบัติก็มีการบิดเบือน เช่น อาศัยเสียงข้างมากจากการเลือกตั้งแล้วเข้าไปครอบงำนิติบัญญัติและตุลาการ เป็นต้น ระบบดังกล่าว ที่ได้กล่าวถึงในแง่กฎหมายเป็นระบบประชาธิปไตยเสรีนิยม แต่ในทางปฏิบัติคือ ระบบ Illiberal Democracy (เผด็จการเสียงข้างมาก) อาจจะถูกกล่าวได้ว่า ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยมจะมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยที่แท้จริงหรือกลายเป็นประชาธิปไตยไม่เสรีนิยม (เผด็จการเสียงข้างมาก) ขึ้นอยู่กับว่า “วัฒนธรรมการเมือง” ของประเทศนั้นๆ จะยึดความดี/จริยธรรมที่มีคุณภาพระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวกับผลประโยชน์สังคม หรือมีวัฒนธรรมการเมืองที่ยึดจริยธรรมที่มองจากมุมมอง

2.3 แนวคิดทฤษฎีที่ใช้อธิบาย “สังคมธรรมมาธิปไตย” ในฐานะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม

สืบเนื่องจากมหาวิทยาลัยรังสิตมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย และมีความพยายามนำเอาองค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมาธิปไตยไปเผยแพร่ต่อสังคมสาธารณะ โดยมหาวิทยาลัยรังสิต ในฐานะหนึ่งได้ทำหน้าที่เป็น “องค์กรเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคม” (Social Movement Organization: SMO) ดังนั้น แนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่ใช้ในการอธิบายการก่อรูป ปฏิบัติการ และพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาธิปไตยโดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตเป็นองค์กรเคลื่อนไหวหลัก สรุปได้ ดังนี้

- 1) ทฤษฎีกระบวนการสร้างกรอบโครง (Framing Process Theory)
- 2) ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movements: NSMs)
- 3) แนวคิดพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere)
- 4) แนวคิดทฤษฎีเรื่อง “การครองความเป็นเจ้า” หรือ “การสถาปนาอำนาจนำ” (Hegemony) และ
- 5) แนวคิดทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ว่าด้วยเรื่องวาทกรรม ความรู้/ความจริง อำนาจ

2.3.1 ทฤษฎีกระบวนการสร้างกรอบโครง (Framing Process Theory)

ทฤษฎีกระบวนการสร้างกรอบโครง (Framing Process Theory) เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ล่าสุดที่พัฒนาขึ้นโดยผสมผสานทั้งสองแนวทาง ระหว่างทฤษฎีจากสำนักการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements: NSMs) ซึ่งเป็นการเน้นความสนใจต่อกระบวนการของการสร้างการยอมรับของสังคมเป็นสำคัญ (Shigetomi and Makino. 2009: 4)

กระบวนการสร้างกรอบ (Framing) เป็นคำที่แสดงกริยาที่แสดงความหมายของการสร้างสัญลักษณ์ (Signifying Work) หรือการสร้างเป็นความหมาย (Meaning Construction) เป็นคำที่แสดงความหมายรวมถึงการกระทำที่ดำเนินอยู่ (Active) กระบวนการที่อธิบายถึงตัวแทน (Agent) และการโต้แย้ง (Contention) ณ

ระดับของการประกอบสร้างความเป็นจริง (Level of Reality Construction) และ ความเกี่ยวข้องกับการจัดระเบียบองค์การของขบวนการทางสังคมหรือนักเคลื่อนไหว (Gamson et al. 1982, Snow et al. 1986, Snow & Benford. 1988; cited by Benford & Snow. 2000 : 614)

ทฤษฎีกระบวนการสร้างกรอบเป็นทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นโดยโรเบิร์ต ดี เบนฟอร์ด (Robert D. Benford) และ เดวิด เอ สโนว์ (David A. Snow) ที่อธิบายไว้ในผลงานเรื่อง “กระบวนการสร้างกรอบและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม : ความเข้าใจเบื้องต้นและการประมวลผลความเกี่ยวข้อง (Framing Processes and Social Movements : An Overview and Assessment)” โดย Benford และ Snow ได้นำเอาแนวคิดเรื่องโครงสร้างความรู้ (Schemata of Interpretation) จุดยืน (Locate) การรับรู้ (Perceive) การแยกแยะ (Identify) และการสร้างความทรงจำของกอฟฟ์แมน (Goffman) มาพัฒนาเป็นเครื่องมือสำหรับกรวิเคราะห้สังคม (Goffman, 1974 : 21; อ้างใน Benford & Snow, 2000 : 614)

Goffman อธิบายว่า คนเรามีความพยายามที่จะสร้างความชัดเจนของการแสดงออกในสองระดับ คือ ระดับธรรมชาติและระดับสังคม โดยกรอบในระดับธรรมชาติ (Natural Frameworks) จะเป็นการแยกแยะประเด็นโดยอัตโนมัติ ไม่มีผู้เริ่มต้น ไม่มีการตกแต่ง ไม่มีการแนะนำ ไม่มีบทบาทของตัวกลางมาเกี่ยวข้องและแทรกแซง ส่วนกรอบในระดับสังคม (Social Frameworks) เป็นกรอบที่มีพื้นฐานของการจัดการทำความเข้าใจที่มีต่อเหตุการณ์หนึ่งๆ ที่ประกอบด้วยความจำนง จุดประสงค์ และการควบคุมของภูมิปัญญาความรู้ที่มีความเกี่ยวข้องกันตัวกลางมีความเกี่ยวข้องกับการดำรงของผู้คนมีการทำงานของตัวกลางให้เป็นไปเพื่อการใดการหนึ่ง (Goffman, 1974: 22 - 23; อ้างใน Benford & Snow, 2000: 614)

องค์ประกอบของการสร้างกรอบ เบนฟอร์ดและสโนว์ (Benford & Snow. 2000 : 614) มีความเห็นว่าการอธิบายถึงขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นการอธิบายถึงเรื่องที่ยังอยู่ในระหว่าง การดำเนินงาน เป็นเหตุการณ์ที่ยังไม่ยุติ และเป็นเรื่องที่มีข้อโต้แย้งที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของการเจือปนความรู้สึก จึงมีความจำเป็นที่จะต้องกำหนดด้วยกระบวนการพิจารณาที่เรียกว่า กรอบของการปฏิบัติการรวมกลุ่ม (Collective Action Frames) ซึ่งจะช่วยให้เห็นถึงศักยภาพและองค์ประกอบของการเคลื่อนไหว การสนับสนุนจากผู้ประสบเหตุรวมทั้งการเคลื่อนไหวแบบมวลชนของฝ่ายตรงกันข้าม โดยที่กรอบการปฏิบัติการรวมกลุ่ม จะพิจารณาถึงการสร้างความเชื่อและความหมาย (Beliefs and Meanings) ของการปฏิบัติการที่เริ่มต้นตั้งแต่การกระตุ้นเร่งเร้า การสร้างความชอบธรรม และการจัดระเบียบองค์การเพื่อการเคลื่อนไหว (Social Movement Organization : SMO) กรอบของการปฏิบัติการรวมกลุ่ม มีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วนด้วยกัน คือ 1) การสังเคราะห์สาเหตุ (Diagnostic Framing) เป็นการแยกแยะประเด็นปัญหาและความเกี่ยวข้อง 2) การประมวลผลแนวโน้ม (Prognostic Framing) และ 3) การพิจารณาประเด็นแรงจูงใจ (Motivational Framing) (Benford & Snow.

2000 : 615) การพิจารณาตามกรอบข้างต้นจะนำไปสู่การค้นหาความเกี่ยวข้องที่ผู้กระทำการเคลื่อนไหวจะนำไปสร้างความสัมพันธ์กับประเด็นปัญหา เพื่อสร้างเป็นความเห็นพ้องของการเคลื่อนไหวแบบมวลชน (Consensus Mobilization) และปฏิบัติการเคลื่อนไหวแบบมวลชน (Action Mobilization) (Benford & Snow. 2000: 615)

การทำงานระดับจุลภาคของการเคลื่อนไหวแบบมวลชน สโนว์ (Snow et al., 1986: 467-470) อธิบายว่าการสร้างกรอบแต่ละกรอบจะช่วยให้การพิจารณาในระดับจุลภาคของการเคลื่อนไหวแบบมวลชน (Micromobilization Tasks) มีความชัดเจนขึ้น โดยมี 4 กรอบด้วยกัน คือ

1) กรอบของการเชื่อมโยง (Frame Bridging) ซึ่งจะพิจารณาการเชื่อมโยงอุดมการณ์ที่มากกว่าสองอุดมการณ์ที่สอดคล้องกันแต่ไม่สามารถจะรวมเข้าด้วยกันเนื่องจากมีประเด็นหรือปัญหาบางประการ นอกจากนี้ยังจะพิจารณาถึง การโยงระหว่างองค์กรกับความรู้สึกของผู้คนที่ไม่เคยมีความคิดที่จะเคลื่อนไหวแบบมวลชนหรือการสร้างกลุ่มความคิดสาธารณะ

2) กรอบของการขยายความ (Frame Amplification) ซึ่งกรอบของการขยายความ จะเป็นการสร้างความชัดเจนและสร้างสีสันของการอธิบายความของกรอบว่า เรื่องที่เกิดขึ้นนั้นอยู่ในส่วนใดของกรณี (Issue) เป็นส่วนใดของปัญหา (Problem) หรือเหตุการณ์โดยรวม (Set of Events) ซึ่งเป็นการสร้างความกระจ่างให้มากขึ้น โดยที่การขยายความนี้จะแบ่งเป็น 2 กรณี คือ การขยายความด้านคุณค่า (Value Amplification) และการขยายความด้านความเชื่อ (Belief Amplification) การขยายความด้านคุณค่า จะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเป้าหมายหรือสถานะล่าสุดของการเคลื่อนไหว และการขยายความด้านความเชื่อ จะเกี่ยวข้องกับการเป็นส่วนหนึ่งของวิถีคิดที่จะยอมรับหรือกีดขวาง การกระทำที่เหมาะสมของคุณค่าที่ต้องการ

3) กรอบของการขยายตัว (Frame Extension) ซึ่งกรอบของการขยายตัว จะเป็นเรื่องขององค์กรเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคม (SMOs) ที่ดำเนินการตามกิจกรรมการสนับสนุนและตามเหตุของคำนิยามของคุณค่าและความเชื่อ รวมทั้งขยายการเชื่อมโยงระหว่างบุคคลหรือกลุ่มผลประโยชน์กับการสนับสนุน SMOs และ

4) กรอบของตัวเปลี่ยนผ่าน (Frame Transformation) ซึ่งกรอบของตัวเปลี่ยนผ่าน จะเป็นการดำเนินการที่ต่อเนื่องมาจาก 3 กระบวนการข้างต้นทั้งในระดับบุคคลและ SMOs ซึ่งเป็นการทำหน้าที่ของเครื่องมือสำหรับการอธิบายตามกรอบที่มีอยู่พร้อมทั้งกำหนดคุณค่าและความเชื่อ โดยปกติแล้วการทำงานตามกรอบของตัวเปลี่ยนผ่านนี้ สาเหตุและผลลัพธ์รวมทั้งคุณค่าของ SMOs จะสนับสนุนต่อกันและกัน แต่บางกรณีอาจจะมีคุณค่าใหม่ที่บ่มเพาะและสร้างตัวขึ้นใหม่ในพื้นที่ของความหมายเก่า การทำงานตามกรอบของตัวเปลี่ยนผ่าน จะแบ่งออกเป็น 2 กระบวนการ คือ 1) การเปลี่ยนผ่านในพื้นที่เฉพาะ (Transformation of

Domain - Specific Frames) และ 2) การเปลี่ยนผ่านในความหมายทั่วไป (Global Interpretive Frames) (Snow et al. 1986: 474 - 476)

การคาบเกี่ยวกับทฤษฎีอื่น เบนฟอร์ด และ สโนว์ (Benford & Snow. 2000 : 631) กล่าวว่า ทฤษฎีการวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมือง (Political Opportunity Structure) ที่อธิบายการปฏิบัติการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมด้วยโครงสร้างโอกาสทางการเมืองนั้นก็เป็นการวิเคราะห์ตามกระบวนการสร้างกรอบอย่างหนึ่ง เป็นกรอบว่าด้วยการปฏิบัติการรวมหมู่ (Collective Action Framing) เพียงแต่ทฤษฎีการวิเคราะห์โครงสร้างโอกาสทางการเมืองนั้นไม่ได้เกิดขึ้นจากกระบวนการทางสังคม (Social Construction) เช่น การพัฒนาของกระบวนการสร้างกรอบ ทฤษฎีของกระบวนการสร้างกรอบ ยังมีการพัฒนาขึ้นในสาขาสื่อสารมวลชนในกลุ่มทฤษฎีการกำหนดวาระ (Agenda Setting) และการจัดลำดับความสำคัญ (Priming) ซึ่งเป็นทฤษฎีที่มุ่งเน้นความสำคัญของผลของการสื่อสาร (Media Effects) โดยนักทฤษฎีการสื่อสาร มีข้อสรุปร่วมกันว่า การผสมผสานของทฤษฎี ทั้งการกำหนดวาระ การจัดลำดับความสำคัญ และกระบวนการสร้างกรอบเท่ากับเป็นการยกระดับกรอบคิดของการสื่อสารทางการเมืองไปพร้อมกันด้วย (Scheufele & Tewksbury, 2007: 10)

2.3.2 ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movements: NSMs)

แนวคิดเรื่องขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movements: NSMs) เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส และอลเลน ทูเรน (Jurgen Habermas & Alain Touraine) ได้ให้ความสนใจ เงื่อนไขโครงสร้างทางสังคม คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น โครงสร้างรัฐและเศรษฐกิจตลาด และสื่อมวลชนขนาดใหญ่ ได้ครอบงำชีวิตส่วนตัวและสาธารณะ (Private and Public Life) และลดทอนเสรีภาพของบุคคล ดังนั้น จึงมีปฏิริยาโต้กลับเพื่อปกป้อง “โลกชีวิต (Lifeworld)” หรือมองว่าหนทางที่จะช่วยฟื้นฟูเสรีภาพของบุคคลขึ้นมาได้คือ การเข้าร่วมกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม (อรรถพล วงศ์ชัย, 2550: 49)

ในขณะที่ไชรัตัน เจริญสินโอฟาร์ (2540: 2-3) ให้ความเห็นว่า ขบวนการเคลื่อนไหวแบบใหม่เกิดขึ้นเพื่อเป็นการตอบโต้ปัญหาและความขัดแย้งชุดใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม เพราะสถาบันหลักทางการเมืองและสังคมที่ดำรงอยู่ไม่สามารถแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งเหล่านั้นได้ นอกจากนั้นยังเป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่รวมเอาเรื่องเพศ (Gender) เชื้อชาติ (Race) ชาติพันธุ์ (Ethnicity) ศาสนา (Religion) และวัฒนธรรม (Culture) เข้าไปด้วย ทำให้ความขัดแย้งชุดใหม่มีความยุ่งยากและสลับซับซ้อนมากกว่าความขัดแย้งในอดีตที่เป็นเรื่องของความแตกต่างทางชนชั้นและอุดมการณ์ทางการเมือง ข้อสรุปเกี่ยวกับลักษณะของ “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่” ดังต่อไปนี้

1. เป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่มีใช้ขบวนการเคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียว ตามที่ขบวนการเคลื่อนไหวในอดีตที่ทฤษฎีมาร์กซิสต์ พยายามอธิบาย 2. เรื่องที่เคลื่อนไหว มีใช้เรื่องแคบๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มอย่างที่ทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์เคยกล่าวไว้ 3. ขบวนการทางสังคมแบบใหม่ไม่ได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่ เช่น พรรคการเมือง หรือนักการเมือง และไม่ได้หวังพึ่งกลไกของรัฐ เนื่องจากไม่มั่นใจความเป็นตัวแทนของระบบพรรคการเมือง ตลอดจนความสามารถและจิตใจของรัฐ และ 4. เป้าหมายของการเคลื่อนไหวเรียกร้องก็มีใช้เพื่อต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐ

ส่วนแนวทางการเคลื่อนไหวนั้น ปรภาส ปันตบแต่ง (2552: 23) ได้แบ่งแนวทางการเคลื่อนไหวไว้ 3 แนวทาง คือ 1. ยุทธวิธีการขัดขวาง ทำลายระบบการเมือง (Disruptive) เป็นการเข้าไปขัดขวาง กีดกันกระบวนการตัดสินใจทางการเมืองและฝ่ายที่เผชิญหน้าด้วยในรูปแบบใหม่ที่นอกเหนือไปจากการใช้วิธีการกระบวนการเลือกตั้ง 2. ยุทธวิธีการใช้ความรุนแรง (Violence) การทำงานของวิธีการใช้ความรุนแรง คือ การแสดงออกถึงความไร้ระเบียบของสังคม และเรียกร้องการเข้ามาจัดการของผู้เกี่ยวข้องเช่นเดียวกับวิธีการใช้ความรุนแรง และ 3. ยุทธวิธีตามช่องทางปกติ (Convention) เป็นวิธีการที่อยู่ในระดับของการยอมรับได้หรืออยู่ในบรรทัดฐานของประชาธิปไตยสมัยใหม่ เช่น การลงชื่อ การเดินขบวน การนัดหยุดงาน และมีลักษณะสำคัญคือ เป็นวิธีการที่ไม่ต้องการความจริงจังหรือความทุ่มเทสูง แต่สามารถดึงดูดผู้เข้าร่วมจำนวนมากได้ สามารถสะท้อนความคาดหวังของผู้เข้าร่วมได้ แต่ขาดการทำลายต่อระบบ

ผาสุก พงษ์ไพจิตร อธิบายในรายงาน “ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใช้กับสังคมไทยได้หรือไม่?” ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมเป็นเรื่องของการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการ รวมหมู่ (Collective Action) ถึงกระนั้นนักวิชาการบางคนเสนอว่า Collective Action อาจมีหลายประเภท เช่น ทูเรน (Touraine) เสนอว่า Collective Action แบ่งได้เป็น 3 ประเภทคือ ประเภทแรกเป็นเพียงพฤติกรรมการตั้งรับ (Defensive Action) เมื่อถูกโจมตี ประเภทที่สองเป็นการรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ (Collective Action) เพื่อปรับเปลี่ยนนโยบายหรือกระบวนการกำหนดนโยบายของรัฐ ทั้งสองประเภทนี้ Touraine ไม่ถือว่าเป็นขบวนการทางสังคม ประเภทที่สามคือขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม หมายถึง การรวมกลุ่มเพื่อกระทำการรวมหมู่ที่จิตใจเปลี่ยนสัมพันธ์ภาพทางอำนาจหลัก ๆ ของสังคม (Vivien Bennet, อ้างถึง Touraine, 1984 ใน Escobar and Alvarez 1992 : บทที่ 13 : 241) วิเวียน เบนเนต (Vivien Bennet) วิเคราะห์ว่า คำจำกัดความของ Touraine นั้นเคร่งครัดมากเกินไป เธอเสนอว่าขบวนการประเภทที่หนึ่งและสองนั้น ถ้าหากกระจายตัวไปอย่างกว้างขวางและมีความยั่งยืน อาจนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมระดับกว้างได้

นักทฤษฎีรุ่นแรกๆ ของทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่มาจากกลุ่มมาร์กซิสต์ (Marxism) หรือผู้ที่นิยมแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง พวกเขามองเห็นว่า คำอธิบายตามแนวทางของ

มาร์กซิสม์ที่เน้นความสำคัญของจิตสำนึก อุดมการณ์ การต่อสู้ทางชนชั้นและการผ่นึกกำลังของชนชั้น ดูเหมือนว่าจะขาดพลัง หรือไม่เพียงพอที่จะอธิบายปรากฏการณ์ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้นตั้งแต่ราวๆ ทศวรรษที่ 1960 เป็นต้นมา พวกเขาเริ่มตั้งประเด็นว่าทฤษฎีซึ่งเน้นความขัดแย้งด้านโครงสร้างชนชั้นทางเศรษฐกิจและวิกฤตการณ์ว่าเป็นปัจจัยกำหนดขบวนการรวมกลุ่มทางสังคมไม่เหมาะสมที่จะนำมาใช้อธิบายขบวนการทางสังคม ซึ่งดูเหมือนว่ามีได้มาจากชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งเท่านั้น และขบวนการทางสังคมดังกล่าวยังมีได้โยงกับวิกฤตการณ์หรือความไม่ลงรอยกันด้านโครงสร้างแต่อย่างใด

แต่บรรดานักทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ก็ได้ประทับใจกับนักทฤษฎีแนวการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization) และนักทฤษฎีแนวทฤษฎีการวิเคราะห์กระบวนการทางการเมือง (Political Process Approach) นักทฤษฎีรุ่นแรกที่ยุโรปตะวันตกเสนอว่า การรวมกลุ่มเพื่อการประท้วงหรือการเรียกร้องยุคใหม่ไม่ได้จำกัดตัวเองอยู่ที่ขบวนการเจรจาต่อรอง หรือการวางยุทธศาสตร์เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจทางการเมือง หรือ “ความสำเร็จ” พวกเขาเสนอว่า เนื้อหาความสำคัญของขบวนการฯ อยู่ที่การตั้งประเด็นขัดแย้งกับแบบแผนของสังคมที่เคยถือปฏิบัติกันมา และการชูประเด็นเรื่องเอกลักษณ์ (Identity) ของปัจเจกบุคคล ดังนั้น “การต่อสู้” ที่เกิดขึ้นจึงเป็นการต่อสู้ในอาณาบริเวณของประชาสังคม (Civil Society) มากกว่าเป็นการต่อสู้ในอาณาบริเวณของการเมือง (Political Society)

การถกเถียงกันด้านทฤษฎีที่ยุโรปยังเกิดผลเป็นสิ่งที่ขณะนี้เรียกกันว่า ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movements Theory: NSMs) Jurgen Habermas และ Alain Touraine เป็นนักทฤษฎีระดับนำที่ยุโรป ความคิดของทั้งสองคนนี้มีความแตกต่างในรายละเอียด แต่โดยทั่วไปแล้วกล่าวได้ว่าสำนัก NSMs อธิบายขบวนการทางสังคมสมัยใหม่ว่าโยงกับความล้มเหลวของระบอบประชาธิปไตยของสังคมหลังสมัยใหม่ (Post-Modern Society) ที่จะประกันว่าปัจเจกบุคคลมีเสรีภาพ ความเสมอภาคและภราดรภาพอย่างสมบูรณ์ นักทฤษฎีเหล่านี้มีความเห็นว่าระบอบประชาธิปไตยของสังคมหลังสมัยใหม่อยู่ในภาวะเสื่อมสลาย กลายเป็นรัฐอำนาจนิยมที่ปกครองด้วยเทคโนโลยีสารสนเทศ รัฐบาลตกอยู่ภายใต้อำนาจการควบคุมของพลังตลาด ผู้คนก็ถูกครอบงำโดยระบบเทคโนโลยีสารสนเทศของรัฐบาลและพลังของตลาด ไม่มีคนงานอีกต่อไป เพราะคนงานถูกแปรเปลี่ยนเป็น “ผู้บริโภค” (Consumer) เท่านั้น ในคราวใหม่ของการเป็นผู้บริโภค พวกเขาถูกครอบงำและชี้นำโดย “ตลาด” (Market) อย่างสิ้นเชิง

ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ได้กำเนิดขบวนการทางสังคมใหม่ คือ การวิพากษ์ทฤษฎีการระดมทรัพยากรว่า “สนใจเฉพาะการตอบคำถามว่าขบวนการทางสังคมเกิดขึ้นอย่างไร” ขณะเดียวกันก็วิพากษ์ทฤษฎีมาร์กซิสต์ว่า “มีข้อจำกัดในการอธิบายปรากฏการณ์/ขบวนการทางสังคมใหม่ๆ” เช่น ขบวนการสิ่งแวดล้อม ขบวนการสิทธิสตรี และอัตลักษณ์ทางเพศสภาพ ที่เกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ

ที่ 1960s และ 1970s (Donatella Della Porta and Mrio Diani, 1999:11) ซึ่งได้ทำให้เกิดคำถามในหมู่นักทฤษฎีในยุโรปกลุ่มหนึ่งว่า เหตุใดจึงเกิดขบวนการซึ่งมีได้มีฐานจากความขัดแย้งทางชนชั้นเหล่านี้ขึ้นมาอย่างกว้างขวาง (ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 2544)

อัลเบอริโต้ เมลูซซี (Alberto Melucci, 1985: 214) ได้ชี้ให้เห็นถึงการก่อตัวของปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางสังคมหลังสมัยใหม่เหล่านี้ และเห็นว่าทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่ใช้อธิบาย คือ ทฤษฎีทางชนชั้นและทฤษฎีแนวการกระทำรวมหมู่ของสำนักอเมริกาอย่างทฤษฎีการระดมทรัพยากรนั้นมีข้อจำกัด เนื่องจากสนใจแต่เพียงองค์การเคลื่อนไหว, ยุทธศาสตร์, ยุทธวิธี และความสำเร็จหรือความล้มเหลว การทำความเข้าใจปรากฏการณ์ของขบวนการทางสังคมโดยนักทฤษฎีซึ่งอธิบายภายใต้ทฤษฎีสังคมศาสตร์เท่าที่มีอยู่จึงให้คำตอบได้เพียงว่าขบวนการทางสังคมเกิดขึ้น “อย่างไร?”(How?) แต่ไม่อาจให้คำตอบได้ว่า “เหตุใดหรือทำไม” ขบวนการทางสังคมจึงเกิดขึ้น? การตระหนักถึงความไม่เพียงพอของแนวการวิเคราะห์แบบชนชั้นดั้งเดิมนี้เองได้เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของกรอบการวิเคราะห์ของนักคิดที่เรียกว่า “ขบวนการทางสังคมใหม่” เหตุที่ความขัดแย้งและการต่อสู้ทางชนชั้นเกิดจากลักษณะความสัมพันธ์ทางชนชั้นดังกล่าวนี้ ขบวนการทางสังคมที่เกิดขึ้น เช่น ขบวนการกรรมกร จึงถูกมองว่าเป็นการต่อสู้ทางชนชั้น ในทัศนะของมาร์กซิสต์ การต่อสู้ดังกล่าวจะเกิดขึ้นเมื่อตำแหน่งทางภววิสัย (Objective Location) และอัตลักษณ์ของจิตสำนึก (Conscious Identity) สอดคล้องต่อกัน สำนักมาร์กซิสต์ได้วิเคราะห์ว่าแหล่งที่มาสำคัญของการสร้างประวัติศาสตร์ ความขัดแย้ง หรือเชื้อปะทุของการกระทำรวมหมู่ คือ ผลประโยชน์ทางวัตถุอันก่อให้เกิดตำแหน่งทางชนชั้น ซึ่งเชื่อมโยงการปะทะประสาน (Articulation) เข้ากับการเคลื่อนไหวทางสังคม การวิเคราะห์ของมาร์กซิสต์ที่พยายามเชื่อมโยงผลประโยชน์ของชนชั้น (Class Interests) เข้ากับความขัดแย้งทางสังคมและการเรียกร้องผลประโยชน์อย่างเป็นทางการเป็นเหตุเป็นผลจึงเป็นเรื่องของชนชั้น (Crook and Pakulski, 1995: 57, อ้างถึงใน ประภาส ปิ่นตบแต่ง, 2552 : 129-130)

ในสายตาของนักทฤษฎีแนวกรอบการวิเคราะห์แบบขบวนการทางสังคมใหม่จึงเห็นว่าข้อถกเถียงในเรื่องชนชั้นเริ่มตกต่ำลง หลังจากมีขบวนการทางสังคมใหม่ๆ เช่น ขบวนการเคลื่อนไหวสิทธิแห่งความเป็นพลเมืองของชาวอเมริกัน (Civil Rights Movements) ขบวนการสิ่งแวดล้อมในยุโรป ขบวนการศาสนาแบบยึดมั่นในคัมภีร์ศาสนาอิสลาม (Fundamentalist Movement) ในตะวันออกกลาง ขบวนการผู้หญิง (Feminist Movement) ฯลฯ ซึ่งขบวนการเหล่านี้เกิดขึ้นโดยเชื่อมโยงกับกระบวนการพัฒนาประชาธิปไตยและได้เปลี่ยนจากความขัดแย้งเดิม คือ ระหว่าง “ชนชั้นนายทุนกับชนชั้นกรรมาชีพ” มาเป็นการต่อสู้บนความต้องการผลประโยชน์และการจัดทาสวัสดิการ, การต่อสู้เพื่อเรียกร้องความแตกต่างหลากหลาย, เพื่อเรียกร้องสิทธิทางการเมือง, สิทธิในการปกป้องรูปแบบและวิถีการดำเนินชีวิต, สิทธิในอัตลักษณ์ของปัจเจกบุคคล, สิทธิในการดำรงอยู่ของชุมชน ฯลฯ โดยใช้วิธีการต่อสู้ผ่านสิทธิพลเมืองและสิทธิทางการเมือง ความขัดแย้งและ

ปรากฏการณ์ทางสังคมใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นนี้เองได้นำมาสู่การขยายกรอบการวิเคราะห์แบบ “ขบวนการทางสังคมใหม่” (New Social Movement) การเกิดขึ้นของขบวนการทางสังคมเหล่านี้จึงใหม่ในแง่ที่ว่าไม่ได้ใช้อำนาจหรือชนชั้นเป็นตัวเชื่อมประสาน

คลอธ ออฟเฟ (Claus Offe, 1985; อ้างใน Princen, 1994:51-52) ได้กล่าวว่า ในการพัฒนาอุตสาหกรรม ระบบการเมืองจำเป็นต้องเพิ่มการควบคุมระบบเศรษฐกิจ และตรงพื้นที่รอยต่อระหว่างระบบการเมืองกับส่วนของประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งยังไม่ได้ถูกทำให้เป็นการเมือง (Politicized) “พื้นที่สีเทา” ที่กำลังจะกลายเป็นส่วนการเมือง (Political Society) นี้เอง ที่ขบวนการทางสังคมได้ปรากฏตัวขึ้นมา ขบวนการทางสังคมเป็นปรากฏการณ์ในช่วงเปลี่ยนผ่าน และ/หรือ ขบวนการทางสังคม คือ ตัวกระทำทางสังคมซึ่งช่วยทำให้พื้นที่อันเป็นของประชาสังคมได้เป็น “การเมือง” กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ขบวนการทางสังคมช่วยทำให้ระบบการเมืองขยายกิจกรรมไปสู่ประชาสังคมและทำให้ระบบการเมืองสามารถปรับตัวเข้ากับการท้าทายใหม่ที่เป็นผลพวงมาจากการพัฒนาอุตสาหกรรม

บริบทแห่งลักษณะสำคัญของขบวนการทางสังคมใหม่สามารถแบ่งได้ 3 ประการ คือ 1. ขบวนการเหล่านี้ไม่ได้ตั้งอยู่บนฐานของชนชั้นเดียว เหมือนในอดีตแต่เป็นการตอบโต้กับปัญหาและความขัดแย้งใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคม ซึ่งวางอยู่บนฐานที่หลากหลายทางชนชั้น 2. เป็นขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่ไม่ผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่ เช่น พรรคการเมือง นักการเมือง หรือหวังพึ่งกลไกรัฐ เนื่องจากความขัดแย้งใหม่เหล่านี้มีความซับซ้อนเกินกว่าที่สถาบันทางการเมืองในระบบจะจัดการได้ และ 3. ไม่ได้เป็นการเรียกร้องผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม เหมือนทฤษฎีกลุ่มผลประโยชน์ แต่ขบวนการทางสังคมใหม่นี้ต้องการสร้าง “กติกาหรือกฎเกณฑ์ชุดใหม่ในการดำรงชีวิต” อันเป็นการช่วงชิงการนำในการสร้างค่านิยม/ความหมายชุดใหม่ให้กับสิ่งที่ต่อสู้ หรือเป็นการเคลื่อนไหวเพื่อสร้างวาทกรรมชุดใหม่ในเรื่องนั้นๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์, 2540: 2-3)

พฤทธิสถาน ชุมพล (2546: 339-341) ได้สรุปให้เห็นลักษณะสำคัญซึ่งเป็นความ “ใหม่” ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ไว้ 3 ประการ คือ 1. เป็นขบวนการทางสังคมมากกว่าที่จะเป็นขบวนการทางการเมือง เพราะให้ความสนใจในเรื่องค่านิยมและวิถีชีวิตหรือเรื่องเชิงวัฒนธรรมมากกว่าและไม่ได้มุ่งที่จะเข้าไปมีส่วนในอำนาจรัฐหรือครองอำนาจรัฐ 2. มีฐานที่มั่นอยู่ในสังคมประชา/ประชาสังคม (Civil Society) โดยเน้นไปที่ลักษณะการข้ามรัฐ (By Pass the State) หรือเรียกได้ว่าไม่สนใจติดต่อหรือท้าทายอำนาจรัฐโดยตรง จึงมีลักษณะการทำกิจกรรมและลักษณะอุดมการณ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic) เป็นหลัก 3. มีความพยายามที่จะนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงสังคม ทั้งโดยเปลี่ยนแปลงค่านิยม และโดยการพัฒนาวถีชีวิตขึ้นมาเป็นทางเลือก (Alternative Life-Styles) หรือเป็นการสร้างสรรค์วิถีชีวิตใหม่ โดยการท้าทายค่านิยมแบบเดิมๆ

2.2.3 แนวคิดพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) โดยเจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas)

เจอร์เกน ฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) ได้เสนอผลงานชื่อ *The Structural Transformation of the Public Sphere : an Inquiry into a Category of Bourgeois Society* ในปี พ.ศ. 2505 สำหรับฮาเบอร์มาสนั้น นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2503 เขาเป็นสมาชิกของสำนักแฟรงก์เฟิร์ต (Frankfurt school) ที่สนใจการวิพากษ์วิจารณ์ระบบและโครงสร้างทางสังคม นักวิชาการในกลุ่มนี้สร้างผลงานไว้มากมายในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะทฤษฎีแนววิพากษ์ (Critical Theory) แนวคิดในสำนักนี้เห็นว่า ทักษะพื้นฐานในเรื่องของควมมีเหตุมีผล (Rationality) ของมนุษยชาติที่พัฒนามาจากความป่าเถื่อนไร้เหตุผลเป็นทักษะที่ผิดพลาดเพราะความขัดแย้งสับสนของสังคม สงคราม การฆ่าล้างเผ่าพันธุ์ หรือเหตุการณ์ความรุนแรงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น นับตั้งแต่ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 นั้น มนุษยชาติยังไม่ได้เดินไปถึงควมมีเหตุมีผลสักเท่าไร โดยเฉพาะระบบทุนนิยมด้วยแล้วยังเป็นระบบที่ไร้เหตุผลมากที่สุด แต่ฮาเบอร์มาสกลับมีเห็นว่า การที่ระบบทุนนิยมเป็นระบบที่ไร้เหตุผลนั้นก็เนื่องมาจากเส้นทางการพัฒนาควมมีเหตุมีผลของมนุษยชาตินั้นยังเดินทางไม่ถึงจุดหมายปลายทาง มนุษยชาติจึงจำเป็นต้องก้าวเดินต่อไปด้วยความมีเหตุมีผล และแนวคิดเรื่อง “พื้นที่สาธารณะ” (Public Sphere) ก็เป็นข้อเสนอรูปธรรมอย่างหนึ่งที่มนุษยชาติจะสามารถดำเนินภารกิจเรื่องควมมีเหตุมีผลให้ลุล่วงไปได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543 : 166 และ วิชา อุตมฉันท, 2544 : 158)

แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาสดังที่ได้กล่าวมาสะท้อนให้เห็นถึงความสนใจของเขาในเรื่องของการสื่อสารที่เรียกว่า “ควมมีเหตุมีผลเชิงการสื่อสาร” (Communicative Rationality) ที่จะทำให้ควมเป็นตัวตน (Selfhood) ทั้งระดับปัจเจกและระดับสังคมเกิดขึ้นได้ เพราะคนที่ต้องการเสรีภาพนั้นต้องเป็นคนที่มีความตระหนักในตัวตนของตัวเองเสียก่อน อีกประการหนึ่ง หากมีการสื่อสารกันระหว่างคนในชุมชนจะทำให้แต่ละฝ่ายสามารถเข้าถึงความเป็นอัตวิสัยซึ่งกันและกัน (Intersubjectivity) เข้าใจกันและกัน และสามารถเห็นพ้องต้องกัน (Consensus) ได้ในท้ายที่สุด นั่นหมายความว่า การสื่อสารเป็นเงื่อนไขสำคัญสำหรับการปลดปล่อยสังคมให้มีเสรีภาพ และจะสามารถทำให้เกิดบรรทัดฐานที่จะวิจารณ์ควมบิดเบือนต่าง ๆ ได้ (กาญจนา แก้วเทพ, 2543:157-179)

ในงานเขียนเรื่อง *Further Reflections on the Public Sphere* (1992) Habermas (1992:453-454) เขียนถึง “ประชาสังคมและพื้นที่สาธารณะทางการเมือง” โดยกล่าวว่า สังคมยุคปัจจุบันแกนนำของประชาสังคมจะประกอบไปด้วยกลุ่มของประชาชนต่างๆ ที่อยู่นอกการควบคุมของอำนาจรัฐและทุนนิยม เช่น วัด สมาคม วัฒนธรรม กลุ่มนักวิชาการมหาวิทยาลัย สื่ออิสระ สโมสรกีฬา/ท่องเที่ยว สมาคมที่ขอบอภิปราช

การเมือง กลุ่มเหล่านี้เคลื่อนไหวโดยมีจุดมุ่งหมายชัดเจน คือเพื่อสร้างความเสมอภาคและเสรีภาพให้แก่ประชาสังคมและเพื่อแปรสภาพให้ "รัฐเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น" (Democratization of the State)

งานศึกษาของ Habermas เรื่อง การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะ (The Structural Transformation of the Public Sphere) ได้รับการตีพิมพ์ในปี พ.ศ. 2505 (Douglas and Habermas , อ้างใน สมเกียรติ ตั้งนโม, 2549) สรุปได้อย่างน้อย 4 ประการ ดังนี้

1. งานวิจัยนี้ได้มีการเทียบเคียงความแตกต่างในรูปแบบอันหลากหลายของพื้นที่สาธารณะที่มีศักยภาพเป็นฝ่ายกระทำ (Active), พื้นที่สาธารณะที่มีส่วนร่วมของชนชั้นกลางในยุควิฤกษ์กรรมเสรีประชาธิปไตยกับรูปแบบของพื้นที่สาธารณะที่ถูกทำให้เป็นเอกชนของการเมืองแบบผู้ดูในสังคมอุตสาหกรรมแบบชนชั้นกลาง ซึ่งสื่อและพวกชนชั้นหัวกะทิและชนชั้นสูงเป็นผู้ควบคุมพื้นที่สาธารณะเอาไว้ แนวทางหลักทั้งสองของหนังสือเล่มนี้ได้วิเคราะห์เกี่ยวกับการก่อรูปทางประวัติศาสตร์ในเรื่องพื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลาง และตามมาด้วยเรื่องราวการอธิบายอันหนึ่งเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะดังกล่าวในยุคร่วมสมัย โดยการเกิดขึ้นมาของรัฐทุนนิยม, อุตสาหกรรม, วัฒนธรรมและฐานะตำแหน่งอันทรงพลังเพิ่มขึ้นของบริษัทต่างๆ และธุรกิจขนาดใหญ่ในชีวิตทางสังคม ในการอธิบายนี้เศรษฐกิจขนาดใหญ่และองค์กรต่างๆ ของรัฐได้เข้ามาแทนที่หรือครอบครองพื้นที่สาธารณะดังกล่าวไป ขณะที่พลเมืองทั้งหลายกลายเป็นบรรจุกฎหมายที่อยู่ภายใน ซึ่งเป็นเพียงบรรดาผู้บริโภคสินค้า, ผู้รับบริการ, ผู้ถูกปกครองทางการเมือง และผู้ดูเท่านั้น

2. แนวคิดของฮาเบอร์มาสเกี่ยวกับ "พื้นที่สาธารณะ" ได้อธิบายถึงพื้นที่หนึ่งของสถาบันต่างๆ และปฏิบัติการทั้งหลาย ระหว่างผลประโยชน์ส่วนตัวในชีวิตประจำวันของสังคมพลเมือง กับอาณาเขตของอำนาจรัฐ ดังนั้น พื้นที่สาธารณะจึงเป็นแดนกลางระหว่างอาณาเขตต่างๆ ของครอบครัวกับที่ทำงาน - ที่ซึ่งผลประโยชน์ส่วนตัวครอบคลุมนอยู่ - และบ่อยครั้ง รัฐพยายามที่จะใช้อำนาจตามอำเภอใจและเข้ามาครอบงำสิ่งที่ฮาเบอร์มาสเรียกว่า "พื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลาง" (Bourgeois Public Sphere) ประกอบด้วยพื้นที่ต่างๆ ทางสังคม ซึ่งปัจเจกชนทั้งหลายมารวมตัวกันเพื่อพูดคุยถึงเรื่องราวสาธารณะร่วมกัน และรวมตัวกันต่อต้านอำนาจตามอำเภอใจและการกดขี่ต่างๆ ที่มีต่อพลังสาธารณะและพลังทางสังคมโดยรัฐ

3. ในการวิเคราะห์ของฮาเบอร์มาส พื้นที่สาธารณะของชนชั้นกลางและความเห็นสาธารณะได้รับการก่อรูปขึ้นมาโดยการถกเถียงกันทางการเมืองและทำให้เกิดฉันทามติ (Consensus) แต่ในพื้นที่สาธารณะที่มีการถกเถียงกันของรัฐทุนนิยมสวัสดิการ ความเห็นสาธารณะจะถูกดำเนินการหรือบริหารโดยชนชั้นสูงทางการเมือง ส่วนทางเศรษฐกิจและบรรดาสื่อต่างๆ ซึ่งได้เข้ามาจัดการความเห็นสาธารณะ ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบการจัดการและการควบคุมทางสังคม ดังนั้น ขณะที่อยู่ในขั้นตอนเริ่มต้นของพัฒนาการชนชั้นกลาง ความเห็นสาธารณะได้รับการสร้างขึ้นโดยการเปิดกว้างต่อการถกเถียงกันทางการเมืองซึ่งไปเกี่ยวข้องกับ

ผลประโยชน์ร่วมกัน แต่ในฉากร่วมสมัยของลัทธิทุนนิยม มันทพยายามที่จะปลอมแปลงจิตตามติดอันหนึ่งขึ้นมาเกี่ยวกับผลประโยชน์โดยทั่วไป ในรูปการณดังกล่าวนี้ ความเห็นสาธารณะได้รับการก่อรูปก่อร่างขึ้นมาโดยชนชั้นสูงที่ทรงอิทธิพล และด้วยเหตุดังนั้น ส่วนใหญ่แล้ว จึงเป็นตัวแทนเรื่องของผลประโยชน์ส่วนตัวโดยเฉพาะของพวกเขาเอง

4. สำหรับฮาเบอร์มาสแล้ว หน้าทีของสื่อได้ถูกเปลี่ยนแปลงไปจากการสนับสนุนวาท - กรรมและการถกเถียงที่มีเหตุผลในพื้นที่สาธารณะ สู่อารมณ์ความรู้สึกก่อร่าง, การประกอบสร้าง, และข้อจำกัดวาทกรรมสาธารณะ แนวทางเหล่านี้ถูกทำให้มีเหตุผลและเป็นที่ยอมรับโดยบรรษัทสร้างสื่อต่างๆ ดังนั้น ความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันระหว่างพื้นที่หนึ่งของการถกเถียงสาธารณะกับการมีส่วนร่วมของปัจเจกชนจึงถูกแยกห่างจากกัน และแปรสภาพไปสู่อาณาเขตหนึ่งซึ่งเป็นเรื่องของข้อมูลทางการเมืองและความตื่นเต็น (a Realm of Political Information and Spectacle) ที่บรรดาพลเมืองผู้บริโภคคลั่งกินเข้าไป และดูดซับความบันเทิงต่างๆ อย่างยอมจำนน โดยเหตุดังกล่าว "พลเมืองทั้งหลาย" จึงกลายเป็นเพียงผู้ดูการนำเสนอและวาทกรรมของสื่อ ซึ่งหล่อหลอมขึ้นมาเป็นความเห็นสาธารณะ, ลดทอนพลเมือง/ผู้บริโภคลงสู่การเป็นเป้าหมายของข่าวสาร, ข้อมูล และเรื่องราวสาธารณะต่างๆ

ในผลงาน The Theory of Communicative Action (เยอรมัน, 1981; อังกฤษ 1984/89) ฮาเบอร์มาสได้ทำการปรับทฤษฎีสังคมใหม่โดยนำเอาแนวคิด 2 เรื่องมาเชื่อมโยงกันคือ Life World กับ System (โลกชีวิตกับระบบ) ใน "ระบบ" ดังเช่นระบบทุนนิยมสมัยใหม่ มีปัจจัยหลายอย่างที่ทำหน้าที่เป็น "สื่อ(กลาง)" เช่น เงินตรา กฎหมาย หรืออำนาจ ทำหน้าที่เป็น "กลไก" ในการทำให้ระบบดำรงอยู่ได้อย่างเป็นปึกแผ่น แต่ในขณะเดียวกันปัจจัยที่เป็นสื่อ(กลาง) เหล่านี้ก็มีแนวโน้มในการคุกคาม "โลกชีวิต (Life World)" ของผู้คน โดยการควบคุม/ครอบงำ และทำลายพื้นฐานของชีวิต ไปจนถึงบิดเบือนวิธีการสื่อสารระหว่างมนุษย์ ซึ่งฮาเบอร์มาสใช้คำว่า "กระบวนการสร้างอาณานิคมของโลกแห่งชีวิต (Colonization of the Life World)" (ดูข้อเขียนของฮาเบอร์มาส, Seidman, 1989) "พื้นที่สาธารณะ" ที่เรากำลังพูดถึงในงานเขียนชิ้นนี้ของฮาเบอร์มาสก็มีแนวโน้มที่จะถูกรุกล้ำ/ครอบงำโดยสื่อ(กลาง) อย่างเช่น เงินตรา อำนาจ และกฎหมาย ซึ่งจำกัดศักยภาพในการแสดงความคิดเห็น ซึ่งปัญหาสำคัญคือ เราจะมีวิธีการป้องกันอย่างไรโดยไม่ให้อำนาจรัฐและทุนนิยม (ซึ่งเป็นอำนาจของระบบ) ขยายอาณาเขตรุกล้ำเข้ามาควบคุมโลกชีวิตและพื้นที่สาธารณะได้? โลกชีวิตและพื้นที่สาธารณะจะสามารถป้องกันตัวเองได้หรือไม่? และเราจะยุติ/ยับยั้งการคุกคามของระบบได้อย่างไร? ดูเหมือนว่าฮาเบอร์มาสจะชี้คำตอบบางอย่างที่แสดงให้เห็น "ศักยภาพการต่อต้าน" ว่าโลกชีวิตต้องใช้กลไกทางด้านปฏิบัติการด้านสื่อสาร (Communicative Action) โดยดำเนินการอภิปรายอย่างอิสระเสรีผ่านกระบวนการเคลื่อนไหวสังคมแนวใหม่โดยใช้พื้นที่สาธารณะที่หลากหลาย เพื่อผลิตซ้ำทางการสื่อสารอย่าง

ต่อเนื่อง (Habermas, 1996) ซึ่งฮาเบอร์มาสไม่ได้บอกชัดเจนว่าแม้ว่าการปฏิบัติการด้านสื่อสารจะมีศักยภาพ แต่โลกชีวิตจะมีพลังอำนาจที่แท้จริงหรือไม่ในการต่อต้านหรือคานอำนาจกับระบบ (วราภรณ์ วนาพิทักษ์, บล็อกโอเคเนชั่น, ตุลาคม 2558)

แม้ว่าแนวคิดพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ของฮาเบอร์มาส จะมีปัญหาและจุดอ่อนบางประการ แต่แนวคิดนี้ก็ได้รับการต้อนรับจากวงวิชาการสังคมศาสตร์หลายแขนง และเป็นแนวคิดที่สำคัญที่สุดแนวคิดหนึ่งในการวิเคราะห์แบบสหวิทยาการ ความสำคัญของพื้นที่สาธารณะในฐานะที่เป็นแนวคิดเชิงทฤษฎี (Theoretical Concept) อยู่ที่จุดหน้า 4 ประการ (Benhabib, 1992:90-94) :

1. พื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาสเป็นตัวเชื่อมที่สำคัญในระบบประชาธิปไตยแบบร่วมปรึกษาหารือ (Deliberative Democracy หรือ Deliberative Politics) ระหว่างรัฐกับประชาสังคม ถ้าไม่มีสื่อ (กลาง) เชื่อมโยงแบบนี้แล้ว รัฐก็จะอยู่ในฐานะที่ครอบงำประชาสังคม กลายเป็นอำนาจนิยม ในแนวคิดนี้ ฮาเบอร์มาสจะให้ความสำคัญต่อเรื่องการเมืองมากกว่าเรื่องอื่นๆ พื้นที่สาธารณะก็คือ Political Public Sphere นั่นเอง

2. พื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาสมีลักษณะเด่นทางด้านวาทกรรม (Discourse) เป็นแบบจำลองทางวาทกรรมเกี่ยวกับการสร้างเจตจำนงและความคิดเห็นทางการเมือง (Discursive Model of Opinion and Will Formation) ซึ่งเป็นแบบจำลองที่เน้นการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการตัดสินใจทางการเมือง โดยผ่านกระบวนการแลกเปลี่ยนการสื่อสารระหว่างกลุ่มคนต่างๆ ผ่าน “วาทกรรมภาคปฏิบัติ” (Practical Discourse)

3. พื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาสเน้นหลักการที่เรียกว่า “การถ้อยทีถ้อยปฏิบัติต่อแบบเสมอภาคกัน” (Egalitarian Reciprocity) กล่าวคือ ผู้เข้าร่วมในพื้นที่สาธารณะจะต้องมีความเสมอภาคกันในหลายๆ เรื่อง เช่น การริเริ่มและดำเนินการแลกเปลี่ยนสื่อสารกัน การเสนอแนะ การเสนอข้อโต้แย้ง การอธิบายเหตุผล การมีโอกาสที่จะระบายอารมณ์ความรู้สึกความต้องการ และการตั้งข้อสงสัยเกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจที่อาจปิดกั้นการแสดงออกซึ่งความคิดที่เสรี ในพื้นที่นี้เชื่อว่าผู้ที่เข้าร่วมมีสถานการณ์ที่ทุกคนเท่าเทียมกันในการแสดงออกอย่างอิสระเสรี

4. พื้นที่สาธารณะของฮาเบอร์มาสเป็น “แบบจำลองที่เน้นหลักการวิพากษ์ของพื้นที่สาธารณะและวาทกรรมสาธารณะ” (Critical Model of Public Sphere and Public Discourse) แบบจำลองนี้เน้นความขัดแย้งและการต่อสู้ของ 2 ฝ่าย คือฝ่ายที่ต้องการกำหนดทุกสิ่งทุกอย่างจากข้างบน และฝ่ายที่ต้องการทำทุกอย่างให้รูปแบบเนื้อหาของสาธารณะ นั่นคือการนำเอาเรื่อง/ปัญหาต่างๆ มาอภิปรายกัน ได้แย้งกัน ปฏิบัติการกัน เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่มีจริยธรรม (Model-Practical Transformation)

2.2.4 แนวคิดทฤษฎีเรื่อง “การครองความเป็นเจ้า” หรือ “การสถาปนาอำนาจนำ” (Hegemony)

แนวคิดทฤษฎีเรื่อง “การครองความเป็นเจ้า” หรือ “การสถาปนาอำนาจนำ” (*Hegemony*, อ้างในสังคิต พิริยะรังสรรค์, หนังสือ การลงโทษโดยสังคม (*Social Sanctions*), 2558: 59-61) เป็นแนวคิดที่สำคัญของอันโตนิโอ กรัมสกี (Antonio Gramsci, 1891-1937 [พ.ศ. 2424-2480]) ซึ่งเป็นนักคิด นักเขียน นักเคลื่อนไหวทางการเมือง และนักทฤษฎีทางการเมืองชาวอิตาลี กรัมสกีเป็นผู้ที่พัฒนาแนวการวิเคราะห์ของมาร์กซ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทางด้านวัฒนธรรมให้มีความสลับซับซ้อนมากยิ่งขึ้น (จนมีการเรียกแนวคิดของกรัมสกีว่าเป็น มาร์กซิสต์สายวัฒนธรรม [*Cultural Marxism*, กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551: 178] - ผู้วิจัย) คำถามสำคัญที่เขาตั้งข้อสงสัยต่อแนวการวิเคราะห์ของมาร์กซ์ก็คือ ทำไมชนชั้นคนงานอิตาลีจึงรู้สึกตัวตัวเองไร้ค่าและไม่ลุกขึ้นมาทำสงครามทางชนชั้นกับชนชั้นนายทุนอย่างที่มาร์กซ์กล่าวถึง?

กรัมสกีเป็นมาร์กซิสต์ใหม่ (Neo-Marxist) คนแรกสุดที่ออกมาปฏิเสธและไม่เห็นด้วยกับนักมาร์กซิสต์รุ่นแรกๆ ที่อธิบายว่าชนชั้นที่เป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต (Means of Production) จะสามารถควบคุมวิธีการผลิต (Mode of Production) จิตสำนึกและอุดมการณ์ (Means of Ideological Production) ของคนในสังคมไปโดยปริยาย ในทางตรงกันข้าม เค้ามองความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) กับโครงสร้างส่วนล่าง (Economic Base) อย่างเป็นวิภาษวิธี (Dialectic) กล่าวคือ โครงสร้างส่วนล่างไม่สามารถกำหนดโครงสร้างส่วนบนได้แบบเบ็ดเสร็จ และในทางกลับกัน โครงสร้างส่วนบนคืออุดมการณ์และจิตสำนึกสามารถกำหนดโครงสร้างส่วนล่างได้ด้วย พุทธิอีกอย่างหนึ่งก็คือ เขาเสนอว่าโครงสร้างส่วนล่างกับโครงสร้างส่วนบนสามารถที่จะกำหนดซึ่งกันและกัน ซึ่งแตกต่างจากมาร์กซิสต์รุ่นแรกๆ ที่มองความสัมพันธ์ในเรื่องนี้แบบปัจจัยเศรษฐกิจเป็นตัวกำหนดโครงสร้างชั้นบนแต่เพียงด้านเดียว (Economic Determinism)

กรัมสกีเชื่อว่าไม่ว่ามนุษย์จะตกอยู่ภายใต้สถานการณ์แบบใดก็ตาม โครงสร้างชั้นบนของสังคมคือ รัฐ อุดมการณ์ วัฒนธรรม ฯลฯ ก็ไม่สามารถครอบงำความคิดและครอบงำการกระทำของปัจเจกบุคคลได้ทั้งหมด เขาเชื่อว่ามนุษย์มีศักยภาพที่จะดิ้นรนต่อรองและต่อต้านพลังของโครงสร้างทางสังคมและ “โครงสร้างของอำนาจ” (Structure of Power) เสมอ กรัมสกีจำแนกโครงสร้างส่วนบนออกเป็น 2 ระดับ ส่วนแรกคือระดับของสังคมการเมือง (Political Society) ซึ่งเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องกับอำนาจรัฐ ส่วนอีกระดับหนึ่งคือระดับของภาคประชาสังคม (Civil Society) ได้แก่ ครอบครัว โรงเรียน สถาบันการศึกษา ศาสนา ความเชื่อ อุดมการณ์ การสื่อสาร ฯลฯ ซึ่งเขามองว่าแม้รัฐจะพยายามเข้าครอบงำภาคประชาสังคมโดยการใช้ “กลไกครอบงำทางด้านอุดมการณ์” (Ideological Apparatus) โดยการอบรมบ่มเพาะนักเรียน นักศึกษาในระบบโรงเรียนให้อยู่ในระเบียบวินัย การใช้ศาสนาเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังความชอบธรรมของรัฐและให้คนคำนึงถึงชีวิตหลังความ

ตายมากกว่าชีวิตในปัจจุบัน และการผลิตอุดมการณ์ทางการเมืองให้ผู้คนยอมรับในอำนาจรัฐอย่างต่อเนื่อง จนประชาชนไม่รู้สึกรู้ว่ากำลังถูกรอบงำอยู่ แต่เขาเชื่อว่าไม่มีวันที่รัฐจะสามารถครอบงำประชาชนได้ทุกคน ลักษณะการต่อสู้ของรัฐเพื่อครอบงำภาพประชาสังคมนี้เป็นแนวความคิดที่สำคัญของกรัมซีที่เขาเรียกว่า “การครองความเป็นเจ้า” หรือ “การสถาปนาอำนาจนำ” (Hegemony)

กรัมซีเห็นด้วยกับแนวความคิดของมาร์กซ์ว่า การทำลายการครอบงำหรือการควบคุมของชนชั้นปกครองอาจต้องผ่านการทำสงครามทางชนชั้น (Class War) แต่ก่อนที่สงครามทางชนชั้นระหว่างชนชั้นกรรมาชีพ (Proletariat) กับชนชั้นนายทุนจะเกิดขึ้นได้ก็ไม่ใช่เป็นเรื่องที่จะเกิดขึ้นได้เองตามธรรมชาติ เพราะชนชั้นกรรมาชีพถูกกดขี่และถูกเอารัดเอาเปรียบ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง และถูกครอบงำทางด้านอุดมการณ์และวัฒนธรรมให้ตกอยู่ในภาวะยอมจำนนต่อชะตากรรมของตนเองจนไม่คิดจะเปลี่ยนแปลงชีวิต กรัมซีเสนอว่าการที่สงครามทางชนชั้นจะเกิดขึ้นได้จริง เงื่อนไขที่ชนชั้นคนงานต้องกระทำมี 3 ประการคือ 1. การทำสงครามเพื่อช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of Position) ซึ่งก็คือพวกเขาต้องสร้างอุดมการณ์ของตนเองที่จะเข้าไปต่อสู้และขับเคลื่อนกับอุดมการณ์ของรัฐในพื้นที่สาธารณะ กรัมซีเห็นว่าถ้าอุดมการณ์ที่ชนชั้นคนงานนำเสนอขึ้นไม่สามารถเอาชนะอุดมการณ์ของรัฐได้ ก็เป็นไปไม่ได้ที่พวกเขาจะได้อำนาจทางการเมืองมา เพราะฉะนั้นสำหรับกรัมซีแล้ว การครองความเป็นเจ้าทางการเมืองของชนชั้นคนงานเหนือพื้นที่ทางความคิดในสังคมจึงเป็นเงื่อนไขเบื้องต้นที่สุดของการสถาปนาระบบการเมืองใหม่ในอนาคตได้ 2. ชนชั้นคนงานต้องมีความคิดความเชื่อและมีปฏิบัติการในลักษณะที่เป็นกลุ่มก้อน (Collective Idea) และ 3. การเกิดขึ้นของกลุ่มที่มีจิตสำนึกทางประวัติศาสตร์ซึ่งก็คือการเกิดขึ้นของ “พันธมิตรที่ข้ามชนชั้น” ที่กรัมซีเรียกว่า “Historical Bloc”

นอกจากนี้กรัมซียังเห็นสอดคล้องกับมาร์กซ์ด้วยว่าปฏิบัติการการยึดอำนาจของชนชั้นคนงานสามารถหลีกเลี่ยงได้หากกลไกการสร้างความยินยอมพร้อมใจเกิดขึ้นได้จริงในสังคม (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551: 164-205)

สำหรับกรัมซีนั้น อำนาจไม่เคยมีลักษณะแบบหยุดนิ่งหรือเกิดขึ้นแบบ 'ม้วนเดียวจบ' (Once and for All) ตรงกันข้ามปฏิบัติการทางอำนาจจะอยู่ในรูปของ "กระบวนการกลายมาเป็น" (The Process of Becoming) เสมอ ซึ่งกรัมซีอธิบายสภาพการณ์ดังกล่าวในชื่อของแนวคิดการครองความเป็นเจ้า (Hegemony) ในขณะที่มาร์กซ์ยึดติดดั้งเดิมวิเคราะห์เรื่องอำนาจเพื่อกันหากระบวนการครอบงำ (Domination) ที่ชนชั้นหนึ่งจะเข้ายึดกุมความคิดจิตสำนึกของอีกชนชั้นหนึ่ง แต่กรัมซีได้เสนอที่เสนอที่เสนอเรื่องการครองความเป็นเจ้าขึ้นมาเพื่อให้อำนาจที่เคลื่อนไหว (Dynamic) ของอำนาจและแสดงศักยภาพของชนชั้นที่ถูกครอบงำในการต่อสู้ต่อรองกับโครงสร้างอำนาจมากยิ่งขึ้น (กาญจนา แก้วเทพ และ สมสุข หินวิมาน, 2551: 185-186)

กรัมซีได้เสนอกฤษฎีการครองความเป็นเจ้าดังกล่าวออกเป็น 2 ด้านด้วยกันได้แก่ 1. การครองความเป็นเจ้าทางการเมือง (Political Hegemony) หมายถึง การสถาปนาระบบการเมืองหนึ่งหนึ่งให้กลายเป็นระบบการเมืองหลักของสังคม 2. การครองความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม (Cultural Hegemony) หมายถึง กระบวนการสถาปนาวัฒนธรรมหลักหรือระบบความคิดหลักของสังคมขึ้นมาเพื่อนำไปสู่การสร้างความเห็นพ้องต้องกัน ทั้งนี้การผลิตและเปิดแพร่วัฒนธรรมหลักดังกล่าวนี้จะมีสื่อมวลชนเป็นกลไกสำคัญในการผลักดันความคิด/จิตสำนึก ที่แทรกซึมอยู่ในชีวิตประจำวันของมวลชน (ibid: 185-186)

กาญจนา แก้วเทพ (2541, อ้างใน ibid: 187) ได้สรุปให้เห็นว่ากระบวนการทำงานเพื่อความความเป็นเจ้าทางการเมืองและอุดมการณ์นี้จะมีบทบาทหน้าที่สำคัญอย่างน้อย 3 ด้านด้วยกันคือ 1. หน้าที่ในการสร้างกลุ่มทางประวัติศาสตร์ (Historical Bloc) กล่าวคือ ในการครองความเป็นเจ้านั้นจำเป็นต้องมีการสร้างพันธมิตรข้ามกลุ่มต่างๆทางสังคม (Social Group) หรือที่เรียกว่ากลุ่มทางประวัติศาสตร์ ซึ่งจะช่วยระดมความร่วมมือและสมานฉันท์จากกลุ่มอื่นๆ หรือชนชั้นอื่นๆ 2. หน้าที่เป็นเครื่องมือในการทำสงครามช่วงชิงพื้นที่ทางความคิด (War of Position) เป้าหมายของการครองความเป็นเจ้านั้นต้องอาศัยการยึดอำนาจที่รอบด้าน ตั้งแต่ด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม จริยธรรม วัฒนธรรม และการสื่อสาร ดังนั้น กระบวนการนี้จึงเป็นกลไกสำคัญของการช่วงชิงพื้นที่ทางความคิดของคนในสังคม 3. หน้าที่ในการสร้างความยินยอมพร้อมใจ (Consent) อันเป็นเป้าหมายสูงสุดของการครองความเป็นเจ้าที่จะสร้างความชอบธรรมทางอุดมการณ์ผ่านการควบคุมจิตสำนึกและความเห็นพ้องต้องกัน (Consensus) ของมวลชน

งานวิจัยเรื่อง “การลงโทษโดยสังคม” (Social Sanction, 2558) ของสังคีต พิริยะรังสรรค์ ได้ใช้แนวความคิดของ Gramsci เรื่องการครองความเป็นเจ้า (Hegemony) ในฐานะที่เป็นเครื่องมือทางอุดมการณ์ในการแย่งชิงพื้นที่สาธารณะด้วย หลักคิดที่สำคัญของ Gramsci ในเรื่องพื้นที่สาธารณะก็คือ พื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องของการขบเคี้ยวและการต่อสู้กันทางด้านอุดมการณ์ระหว่างภาครัฐกับภาคประชาสังคม เพื่อเข้าไปครอบครองและสถาปนาอุดมการณ์ของฝ่ายตนเองไว้ในพื้นที่นั้นให้ได้ ในแง่นี้พื้นที่สาธารณะจึงมิใช่พื้นที่ที่ภาครัฐหรือภาคประชาสังคมจะสามารถเข้าไปครอบครองเอาไว้ได้อย่างถาวรตลอดไป ดังนั้นในพื้นที่สาธารณะซึ่งในที่นี้หมายถึงพื้นที่ทางด้านความคิด จิตใจอุดมการณ์ ฯลฯ วาทกรรมใหม่จึงเกิดขึ้นภายใต้พื้นที่การครอบครองความเป็นเจ้าของกลุ่มผู้ปกครองที่มีอำนาจการปกครองอยู่ และเป็นพื้นที่ของวาทกรรมเก่าที่กำลังครอบงำอยู่เสมอไป ด้วยเหตุนี้วาทกรรมใหม่กับการต่อต้านของวาทกรรมเก่าในพื้นที่สาธารณะจึงเกิดขึ้นได้ตลอดเวลา (สังคีต พิริยะรังสรรค์, หนังสือ การลงโทษโดยสังคม (Social Sanctions), 2558: 121-122)

2.2.5 แนวคิดทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodernism): แนวคิดเรื่องวาทกรรม ความรู้/ความจริง อำนาจของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault)

“วาทกรรม” ในทัศนะฟูโกต์

ความหมายวาทกรรม (Discourse) ในทัศนะของฟูโกต์ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฟาร์ (วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอื่น, 2549: 19-21) ซึ่งใช้ในงานเขียนของเขาในในยุคหลัง โดยเฉพาะอย่างยิ่งนับตั้งแต่คริสต์ศตวรรษ 1970s เป็นต้นมา คือ

“ระบบและกระบวนการในการสร้าง/ผลิต (Constitute) เอกลักษณะ (Identity) และความหมาย (Significant) ให้กับสรรพสิ่งต่างๆ ในสังคมที่ห่อหุ้มเราอยู่ ไม่ว่าจะเป็ความรู้อำนาจ และตัวตนของเราเอง” (Foucault, 1970a, 1972a, 1977a; 1979; 1980a; 1980b; 1981 and 1982, อ้างใน ibid: 1-20)

นอกจากนี้วาทกรรมยังทำหน้าที่ตรึงสิ่งที่สร้างขึ้นให้ดำรงอยู่และเป็นที่ยอมรับของสังคมในวงกว้าง (Valorize) กลายเป็นสภาพเป็นสิ่งที่เรียกว่า “วาทกรรมหลัก” (Dominant Discourse) หรือที่ฟูโกต์เรียกว่า “Episteme” (Foucault, 1970b; 1972a: 55 และ 1972b: 191-192, อ้างใน ibid: 20) ฟูโกต์เองไม่ผู้จะเห็นด้วยกับการวิเคราะห์แบบที่เรียกว่า “วาทกรรมหลัก” เพราะนอกจากจะทำให้มองไม่เห็นความสลับซับซ้อนของการต่อสู้ระหว่างวาทกรรมแล้ว ยังอาจทำให้เราเข้าใจผิดไปได้ว่ามีการแบ่งแยกอย่างเด็ดขาดระหว่างวาทกรรมหลักกับวาทกรรมรอง โดยยกให้วาทกรรมหลักมีอำนาจสมบูรณ์เด็ดขาด ทำให้ไม่มองเห็นการขัดแย้งระหว่างวาทกรรมและทำให้เรามองไม่เห็นสิ่งที่ฟูโกต์มองว่า วาทกรรมคือ “ชุดและส่วนเสี้ยวที่ไม่มีความต่อเนื่องสัมพันธ์กัน แต่ต้องอยู่รวมกัน และอยู่รวมกันมิใช่ในฐานะที่เป็นเอกภาพหรือมีความมั่นคง... แต่ในฐานะที่เป็นชุดของวาทกรรมที่มีความแตกต่างหลากหลาย และต่างก็มียุทธศาสตร์เฉพาะตัวที่ไม่เหมือนกันในการมาอยู่รวมกัน” (Foucault, 1980: 100, อ้างใน ibid: 20)

ความหมายของวาทกรรมดังกล่าวข้างต้น ไชยรัตน์ชี้ว่าไม่ปรากฏในงานของฟูโกต์ขึ้นใดหรือหน้าใดเป็นการเฉพาะ แต่เป็นการประมวลมาจากความเข้าใจของเขาเองที่ได้อ่านงานของฟูโกต์ที่ผลิตขึ้นมาในช่วงหลังคริสต์ศตวรรษ 1970s นอกจากนี้ความหมายของวาทกรรมข้างต้น ยังสอดคล้องกับความคิดในช่วงสุดท้ายของชีวิตของฟูโกต์ที่ให้ความสนใจในสิ่งที่เรียกว่า “เทคนิควิทยาการ (เทคโนโลยี) ของการสร้างตัวตน/อัตตา” (technologies of the self) ก่อนหน้าการศึกษาแบบวงศาคณาวิทยา ฟูโกต์ให้ความสำคัญกับภาษาอย่างมาก โดยมองว่าวาทกรรมคือ ระบบที่ทำให้การพูด/การเขียนในสังคมหนึ่งๆ เป็นไปได้ เพราะวาทกรรมเป็นตัวกำหนดกฎเกณฑ์ เงื่อนไข และกลไกต่างๆ ในการพูดการเขียน (Foucault, 1970b: 79-80, อ้างใน ibid: 21)

ฉะนั้น วาทกรรมจึงเป็นสิ่งที่มากกว่าเรื่องของภาษาหรือคำพูด แต่มีภาคปฏิบัติการจริงของวาทกรรม (Discursive Practice) ซึ่งรวมถึงจารีตปฏิบัติ ความคิด ความเชื่อ คุณค่า และสถาบันต่างๆในสังคมที่เกี่ยวข้องกับเรื่องนั้นๆ ด้วยฟูโกต์กล่าวไว้อย่างชัดเจนว่า:

“วาทกรรมสร้างขึ้นมาจากความแตกต่างระหว่างสิ่งที่สามารถพูดได้อย่างถูกต้องในช่วงเวลาหนึ่ง (ภายใต้กฎเกณฑ์และตรรกะชุดหนึ่ง) กับสิ่งที่พูด สนามของวาทกรรมในขณะใดขณะหนึ่ง ก็คือกฎเกณฑ์ที่ว่าด้วยความแตกต่างนี้ ฉะนั้น วาทกรรมจึงสร้างสรรพสิ่งต่างๆ ขึ้นมาภายใต้กฎเกณฑ์ที่ชัดเจนชุดหนึ่ง กฎเกณฑ์นี้จะเป็นตัวกำหนดการดำรงอยู่ การเปลี่ยนแปลง หรือการเลือนหายไปของสรรพสิ่ง นั่นคือควบคู่ไปกับสรรพสิ่งต่างๆ ที่สังคมสร้างขึ้น ยังมีการสร้างและเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ถูกพูดถึงโดยวาทกรรมอีกด้วย” (Foucault, 1972a: 63, อ้างใน ibid: 21)

ชัยณรงค์ เครือนวน (2558) ได้ประมวลความหมายของวาทกรรมจากนักวิชาการหลายๆ ท่านไว้ดังนี้; การศึกษาวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมของฟูโกต์เป็นการศึกษาวาทกรรมและปฏิบัติการทางวาทกรรมเพื่อทำให้เห็นถึงประวัติศาสตร์ความคิดที่สะท้อนผ่านภาษาหรือการสร้างนิยามที่นำไปสู่ปฏิบัติการทางอำนาจเพื่อการครอบงำ (Dominant) กีดกัน (Exclusion) ให้เอกลักษณะ, ความหมายหรือปฏิบัติการบางอย่างให้เลือนหายไปจากสังคม ดังนั้น ตามทัศนะของฟูโกต์วาทกรรม (ภาษา) จึงเปรียบเสมือนเครื่องมือที่นำไปสู่การได้มาซึ่งอำนาจผ่านการครอบงำ (Foucault, 1980; ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2549; ธีรยุทธ บุญมี, 2551; อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2552, อ้างใน ชัยณรงค์ เครือนวน, 2558: 133)

Foucault ให้ความสนใจในเรื่องวาทกรรมในฐานะที่เป็น “กระบวนการทางสังคมว่าด้วยการทำความเข้าใจต่อนิยามของตนเอง” (the Societal Process of Understanding and Self-Definition) งานศึกษาของเขามุ่งความสนใจไปที่วิถีทางที่วาทกรรมถูกจัดรูป/สถาปนา (Organized) และมีลักษณะเฉพาะมากกว่านั้นคือว่า ใครเข้าไปมีส่วนร่วม (Participate) และที่ส่วนทำให้เกิด (Contribute) และใครถูกกีดกัน (Excluded) ออกไป คำถามนี้ที่ว่าด้วยเรื่อง “การรวมเข้าไว้ด้วยกันหรือการกีดกัน” (Inclusion or Exclusion) จากวาทกรรมคือ แกนกลางของสาระสำคัญ (the Central Theme) ในงานศึกษาของ Foucault และมันสามารถถูกระบุ/พิสูจน์ ไว้ในงานส่วนใหญ่ของงานศึกษาที่หลากหลายของเขา กระบวนการที่สามารถควบคุมและจัดรูป/สถาปनावาทกรรมต่างๆ นั้นมีความแตกต่างหลากหลาย ซึ่งได้แก่ ความจริง ข้อห้ามที่มีการถกเถียง ความวิกลจริต ทฤษฎี/ปรัชญา หลักการ (ทางวิทยาศาสตร์) และอื่นๆ (Foucault, 1971, อ้างใน Stahl, 2004)

“อำนาจ” ในทัศนะฟูโกต์

ธงชัย วินิจกุล (วิธีการศึกษาประวัติศาสตร์แบบวงศาวินิจฉัย (Genealogy, 2534, อ้างใน อนุสรณ์ คุณ โณ และคณะ, 2558: 171-172) อธิบายว่า พูโกตีไม่ได้เสนอทฤษฎีว่าด้วยอำนาจ แต่เขาได้ให้แนวทางวิธีศึกษาอำนาจตามทัศนะของเขาไว้ ดังนี้

ประการแรก อย่ามัวแต่ไปสนใจจับตาเพียงแค่อำนาจที่เป็นระบบหรือแสดงตัวอย่างมีกฎเกณฑ์ มีสถาบันที่แน่ชัดรองรับ เช่นกฎหมายหรืออำนาจรัฐ แต่ควรสนใจอำนาจที่แผ่กระจายไปถึงปลายทางของระบบเหล่านั้น เพราะอำนาจมีทุกหนทุกแห่ง แสดงตัวออกมาในความแตกต่างขัดแย้งระหว่างสิ่งต่างๆ หรืออาจกล่าวได้ว่าความสัมพันธ์ทางสังคมทุกชนิดเป็นความสัมพันธ์เชิงอำนาจด้วย ฉะนั้น จึงควรสนใจอำนาจ ณ เหตุการณ์ พฤติกรรม หรือความสัมพันธ์ย่อยๆ ทั้งหลายในชีวิตปกติของมนุษย์ด้วย

ประการที่สอง อย่าคิดว่าการใช้อำนาจเกิดขึ้นด้วยความความเข้าใจรู้สำนึก หรือมาจากการไตร่ตรองแล้วตัดสินใจ อย่ามัวสนใจอำนาจจากมุมมองขององค์ประธาณที่ใช้อำนาจ แต่ควรสนใจอำนาจที่อยู่ในความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งต่างๆ อำนาจที่แสดงออกและเกิดขึ้นอยู่เสมอโดยไม่ต้องตระหนักรู้หรือตั้งใจ แต่กลับสามารถเกิดการบงการครอบงำได้ นั่นคือ อย่ามัวแต่สนใจเหตุที่มาของอำนาจ แต่ควรสนใจการกระทำและผลของอำนาจ

ประการที่สาม อย่าคิดว่าอำนาจเป็นปรากฏการณ์อันเกิดจากการครอบงำบุคคลหรือฝ่ายหนึ่งหรือผู้อื่นฝ่ายอื่น ไม่ว่าจะเป็กลุ่มหรือชนชั้นก็ตาม อำนาจเป็นสิ่งที่ไม่อาจแยกแยะได้เด็ดขาดว่าใครมีมากหรือน้อยกว่ากัน เพราะอำนาจวนเวียนกระจายไปทั่วความสัมพันธ์ทางสังคมทุกชนิดทุกขณะที่มีวาทกรรม

ประการที่สี่ อย่าเพียงแต่ศึกษาอำนาจโดยถือว่ามีศูนย์กลางเป็นแหล่งอำนาจแล้วมุ่งค้นพบขอบข่ายของอำนาจที่ขยายจากศูนย์กลางไปสู่ฐานของสังคม หรือมุ่งค้นหาการผลิตซ้ำอำนาจตำแหน่งต่างๆ ของโครงสร้างทางสังคม นั่นคือ อำนาจที่สืบทอดกันมา (Descending Analysis of Power) ที่มักทำกัน แต่เราควรสนใจศึกษาอำนาจที่กระจายกระจาย (Ascending Analysis of Power) ด้วย...

ประการที่ห้า เมื่อมีการใช้อำนาจผ่านกลไกต่างๆ ในความสัมพันธ์ทางสังคม อำนาจต้องพัฒนาตัวเองต่อไป เติบโตต่อไปด้วยการสร้างความรู้ขึ้นมารองรับอำนาจ อธิบายอำนาจนั้นโดยความรู้ที่มีอำนาจสนับสนุนรองรับอยู่...

ประการที่สุดท้าย อย่าคิดว่าอำนาจมีแต่ด้านที่กดขี่ ปรามปราบ ปิดบัง หวงห้าม อำนาจมีผลเชิงบวกด้วย ได้แก่ การสร้างความรู้และวาทกรรมต่างๆ จนกลายเป็นอารยธรรมมนุษย์นั่นเอง ซึ่งพูโกตีได้อธิบายอย่างละเอียดใน "Two Lectures" ใน Power/Knowledge โดยเฉพาะว่าด้วยวิธีการศึกษาอำนาจในหน้า 96-102

อานันท์ กาญจนพันธุ์ (2555: 124) ได้เปรียบเทียบอำนาจในความคิดของ Weber และ Marx กับพูโกตีไว้ว่า Weber มองอำนาจผูกติดอยู่กับสถานภาพ ถ้าผู้ใดมีสถานภาพ ผู้นั้นก็มีอำนาจ เช่น คนเป็นตำรวจก็มี

อำนาจ ขณะที่ Marx มองอำนาจผูกติดอยู่กับชนชั้นที่ครอบครองปัจจัยการผลิตและผลผลิต เช่น นายทุนเป็นผู้ถือครองทรัพย์สิน จึงมีอำนาจเหนือคนที่ใช้แรงงาน อำนาจในแง่นี้จะไปเกี่ยวพันกับความสัมพันธ์ทางชนชั้นหรือการกดขี่ทางชนชั้น แต่ฟูโกต์จะมองว่าอำนาจอยู่ที่ไหนก็ได้ เพราะไม่ผูกติดอยู่กับสิ่งใดทั้งสิ้น ทั้งนี้อำนาจจะมีลักษณะพุ่งกระจาย แต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของความสัมพันธ์และปฏิบัติการของความสัมพันธ์นั้น อำนาจจึงปรากฏอยู่ในสนามของปฏิสัมพันธ์นานาชนิด นอกจากนี้ อานันท์ยังได้เปรียบเทียบแนวคิดอำนาจของฟูโกต์กับแนวคิดอำนาจของนักทฤษฎีมาร์กซิสต์แนวมนุษยนิยม (Marxist humanism) อย่างกรัสมชี (Antonio Gramsci) (ibid: 135) ว่า Gramsci มองอำนาจว่าเป็น การยอมรับ “อำนาจนำ/ความคิดที่ครอบงำอย่างเบ็ดเสร็จ” (Hegemony) ว่าเป็นธรรมชาติและยุติธรรมในเรื่องปัจเจกบุคคล ส่วน Weber เรียกอำนาจเช่นนี้ว่า การยอมรับความชอบธรรม แต่ฟูโกต์จะเรียกว่า “ความจริง” (Truth) ซึ่งทำงานในระดับของวาทกรรมและสถาบันที่มักเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

อานันท์ (ibid: 128) ยังมีความเห็นว่า ทศนะต่ออำนาจของฟูโกต์มองลักษณะในการผลิตสร้างของอำนาจแตกต่างจากสำนักโครงสร้างนิยม ที่มีมุมมองอำนาจเป็นหน่วย แต่ฟูโกต์มองอำนาจว่ามีลักษณะในการผลิตสร้างของอำนาจเป็นความสัมพันธ์ที่มีประวัติศาสตร์และมี “เศรษฐกิจ/เศรษฐศาสตร์ของอำนาจ” (Economy of Power) ที่หมายถึง อำนาจไม่ได้ลอยอยู่เฉยๆ แต่ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจที่มีการผลิตสร้างขึ้นมาให้เห็นว่า อำนาจนั้นมีอยู่ได้อย่างไร ภายใต้การปฏิสัมพันธ์กัน

“ความรู้/ความจริง” ในทัศนะฟูโกต์

ความรู้เป็นแนวคิดหนึ่งที่ฟูโกต์ทำงานด้วยอย่างมาก ดังที่ปรากฏในงานศึกษาของเขาเรื่อง The Archaeology of Knowledge (1969) และเป็นแนวคิดที่ต่อเนื่องมาจากแนวคิดเรื่อง “อำนาจ” คุณลักษณะของความรู้ตามทัศนะของฟูโกต์สรุปได้ (กาญจนาและสมสุข, 2551: 503-506) ดังนี้

ประการแรก คำนิยามและที่มาของความรู้ จากนิยามของฟรานซิส เบคอน (Francis Bacon) ที่ว่า “ความรู้คืออำนาจ” นั้นดูเหมือนจะเป็นความจริงแค่ครั้งเดียว และฟูโกต์ได้มาต่อเติมอีกครั้งหนึ่งที่เหลือว่า “และอำนาจก็ทำให้เรื่องราวบางเรื่องกลายเป็นความรู้ขึ้นมา” การต่อเติมคำนี้เป็นการรื้อถอนความหมายของ “ความรู้” ที่เราเคยเข้าใจกันมาในแง่ที่ว่า คุณสมบัติของความรู้ในความเข้าใจแบบเก่าคือเป็นคุณสมบัติที่อยู่ในตัวความรู้เอง (Intrinsic Property) แต่จากนิยามของฟูโกต์ สิ่งใดจะเป็นความรู้หรือไม่นั้นก็ขึ้นอยู่กับ “ผู้มีอำนาจ” จะบอกว่าเป็นความรู้หรือไม่ (Extrinsic Property) ในทัศนะของฟูโกต์ ความรู้และอำนาจจึงเป็นคู่แฝดที่ผูกพันกันอย่างแยกไม่ออก

ประการที่สอง เทคนิคที่ใช้ในการสังเคราะห์ความรู้ จากนิยามของ Bachelard ที่ระบุว่า การที่จะดำรงรักษาความรู้ที่ได้ก่อร่างมานั้นจำเป็นต้องมี “เทคนิคพิเศษ” และ “เทคโนโลยีแห่งการสำรวจศึกษา” ที่ Bachelard เรียกว่า “เทคนิคเชิงปรากฏการณ์” (Phenomeno-Technics)

เทคนิคเหล่านี้จะฝังตัวอยู่วาทกรรมและรูปแบบการให้เหตุผลของแต่ละสาขาวิชา รวมทั้งยังต้องมีการนำเอาเทคนิคเหล่านี้มาใช้ในการช่วย “สังเกต/จับจ้องมองดู” ปรากฏการณ์ของนักวิทยาศาสตร์ผ่านการใช้เครื่องมือต่างๆ ที่ใช้ในการสำรวจศึกษาของวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (Nature Science) เช่น กล้องจุลทรรศน์ กล้องโทรทรรศน์ เครื่องมือผ่าตัด เทอร์โมมิเตอร์ (วัดอุณหภูมิ) บารอมิเตอร์ (วัดสภาพอากาศ) เครื่องวัดกระแสไฟฟ้า ฯลฯ เครื่องมือเหล่านี้ถูกนำมาประยุกต์ใช้กับการศึกษาผู้คนด้วย เช่น การออกแบบคุก Panopticon ของเจเรมี เบนแธม (Jeremy Bentham) ซึ่งเป็นวัตถุศึกษา/กรณีศึกษา หนึ่งในงานศึกษาที่มีชื่อเสียงของฟูโกต์ คือ Discipline and Punish (1997)

ประการที่สาม ความรู้และอำนาจ: ความสัมพันธ์แบบถ้อยที่ถ้อยอาศัย ฟูโกต์กล่าวว่า ความรู้และอำนาจเป็นความสัมพันธ์แบบ “ซึ่งกันและกัน” กล่าวคือ ในด้านหนึ่งกลวิธีและเทคโนโลยี/เทคนิควิทยาการแห่งอำนาจก็จะเป็นตัวช่วยอำนวยความสะดวกและเปิดทางโค้งให้แก่การสร้างสรรคความรู้ และในอีกด้านหนึ่งความรู้ก็จะกลายมาเป็นพื้นฐานและหลักการของการใช้อำนาจ... ทั้งอำนาจและความรู้จะดำรงอยู่ต่อไปไม่ได้เลยหากแยกตัวออกจากกัน

ประการที่สี่ ผู้มีอำนาจที่ผลิตสร้างความรู้: ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ (Expert) ฟูโกต์ชี้ให้เห็นว่า ธรรมชาติของอำนาจที่แสดงออกอย่างชัดเจนที่สุด ดูเหมือนจะอยู่ในรูปแบบของผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ ที่ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตและผู้แพร่กระจายความรู้นั้นเอง อย่างไรก็ตาม ฟูโกต์ก็ได้พัฒนาคำอธิบายเรื่อง “ต้นกำเนิด/แหล่งความรู้” ให้ก้าวไปอีกขั้นตามหลักการของเรื่องวาทกรรม

ฟูโกต์อธิบายว่า ในยุคหนึ่งๆ วาทกรรมในประเด็นต่างๆ จะมีจุดกำเนิดมาจาก “คนบางกลุ่ม” ที่สังคมเชื่อว่าสามารถเข้าถึงสัจธรรม/ความรู้ที่แท้จริง ซึ่งทำให้ “คำพูด/ข้อเขียน” ของคนกลุ่มดังกล่าวเป็นที่เชื่อถือ ในสังคมยุคสมัยใหม่ เช่นในยุโรปยุคกลาง คนเหล่านี้อาจจะเป็นนักบวชหรือเจ้าศักดินา แต่เมื่อถึงยุคสมัยใหม่ (นับตั้งแต่ศตวรรษที่ 18 เป็นต้นมา) อำนาจดังกล่าว (ซึ่งเป็นทัศนะที่มองอำนาจในด้านบวกของฟูโกต์-ผู้วิจัย) ได้ตกมาอยู่ในมือของ “กลุ่มผู้ที่ได้ศึกษาเรื่องนั้นๆ จนมีความเชี่ยวชาญ” ที่รู้จักกันในทุกวันนี้ว่า “ผู้เชี่ยวชาญ/ผู้ทรงคุณวุฒิ” แต่วิถีของความรู้ของผู้เชี่ยวชาญก็มีวิถีเดียวกับอำนาจที่เริ่มต้นจากจุดกำเนิดบางจุด แต่หลังจากนั้น วาทกรรมว่าด้วยเรื่องความรู้นั้นๆ ก็จะไปไหลเวียนแพร่กระจายออกไป และถูกฉกฉวย/ฉวยใช้ด้วยอำนาจประเภทต่างๆ ในสังคม เช่น กลายเป็นข้ออ้างของนักการเมืองในการอภิปรายในสภา กลายเป็นแหล่งอ้างอิงในบทบาททางวิชาการ หรือกลายเป็นเหตุผลของศาลในการตัดสินคดี เป็นต้น

บทที่ 3

ปฐมบทแห่งมหาวิทยาลัยรังสิตว่าด้วยหลักคิด “สังคมธรรมาธิปไตย”

3.1 บทบาทและพันธกิจแห่งมหาวิทยาลัยรังสิต

ส่วนนี้จะเป็นการทบทวนเหตุการณ์ในภาพใหญ่ของมหาวิทยาลัยรังสิต ช่วงปี พ.ศ. 2544-2547 ที่ได้รับผลกระทบจากต้มยำกุ้งจนเป็นช่วงวิกฤติหน้าสีวหน้าขวาน เผชิญสถานการณ์วิกฤตินักศึกษาลดลงและวิกฤติงบประมาณ จึงได้ออกพิมพ์เขียวที่เป็นเป้าหมายระยะสั้นเพื่อวางแผนระยะยาว คือ เส้นทางสู่ความเป็นเลิศ พ.ศ. 2548-2552 (Roadmap to Excellent 2005-2009)

หนึ่ง Competitiveness การสร้างความสามารถในการแข่งขัน

สอง E-University การก้าวสู่มหาวิทยาลัยอิเล็กทรอนิกส์

สาม Internationalization กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สู่ความเป็นนานาชาติ

สี่ Certification การรับรองมาตรฐาน ประกาศนียบัตรจากภายนอก

ห้า Readiness for the real world การเตรียมความพร้อมก้าวทันโลกแห่งความเป็นจริง

หลักคิดของมหาวิทยาลัยรังสิตในช่วง พ.ศ. 2548-2552 คือ ชุมทรัพย์แห่งปัญญาของชาติ เพื่อสร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตย ดังนั้น มหาวิทยาลัยรังสิตจึงเริ่มต้นดำเนินการ Roadmap to Excellence เพื่อสร้างแนวทางร่วมกัน ในช่วงปีดังกล่าวจึงได้มีการเริ่มต้นยุทธศาสตร์ใหม่ ซึ่งเป็นยุทธศาสตร์สังคมธรรมาธิปไตย โดยแบ่งตามแผนดังต่อไปนี้

1. คุณภาพของหลักสูตร
2. Holistic Education (การศึกษาแบบองค์รวม) วิชาที่สร้างคนให้เป็นคน
3. การศึกษานิเทศศาสตร์ที่มุ่งสร้างฐานันดรที่ 4 อย่างแท้จริง
4. บทบาทของการใช้ภาษาต่างประเทศ
5. International Nursing
6. หลักสูตรภูมิสารสนเทศ Geo-Information System
7. หลักสูตรการผลิตครู และ

8. สังคมการเกษตร

ต่อมามหาวิทยาลัยรังสิตได้แต่งตั้ง “คณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย” ซึ่งได้ผ่านการเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยในการประชุมครั้งที่ 11/2551 เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2551 เพื่อขอความเห็นชอบจากสภามหาวิทยาลัย

สังคมธรรมาธิปไตยมีความหมายเบื้องต้น คือ สังคมที่เป็นธรรม ที่มีคุณธรรมและจริยธรรม “ที่เน้นธรรมเป็นใหญ่ ไม่ใช่เงินเป็นใหญ่” “ที่เน้นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่จำนวนประชาชนเป็นใหญ่” เป็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่เน้นความเป็นธรรม ที่มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน

ทิศทางของมหาวิทยาลัยรังสิตจึงมุ่งผลิตบัณฑิต สร้างองค์ความรู้เผยแพร่ ให้กับบริการสาธารณะและร่วมกับประชาชนทุกภาคส่วน เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยจะต้องเน้นการทำความเข้าใจและการแก้ไขปัญหาอย่างน้อย 9 ประการ คือ

- 1) การปฏิรูประบบสังคมอุปถัมภ์ ที่เล่นพรรคเล่นพวก แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในกลุ่มสังคมอุปถัมภ์ แต่จะพัฒนาเพื่อสร้างสังคมที่มีเมตตา เอื้อเฟื้อ โดยไม่เอื้อประโยชน์ให้พรรคพวกที่กระทบหรือแย่งชิงผลประโยชน์และสิทธิของผู้อื่น
- 2) การปฏิรูประบบเศรษฐกิจ ที่มีการผูกขาดตัดตอนโดยคนบางกลุ่มแล้วมุ่งผูกขาดระบบการเมืองเพื่อเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ
- 3) การปฏิรูประบบสื่อมวลชน ที่ทำงานรับใช้ทุนและผู้มีอำนาจ ให้หันกลับมาทำการรณรงค์ให้ใฝ่รู้ รักการอ่าน และคิดวิเคราะห์
- 4) การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ เพื่อให้เป็นสังคมรากฐานของธรรมาธิปไตย
- 5) การปฏิรูประบบราชการและรัฐวิสาหกิจ ให้มีธรรมาภิบาลและมีจิตวิญญาณรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง
- 6) การปฏิรูปกระบวนการเข้าสู่อำนาจของระบบตัวแทน เพื่อให้การเมืองเป็นแบบธรรมาธิปไตย
- 7) การปฏิรูปด้านจริยธรรมคุณธรรมของนักการเมือง ที่ปัจจุบันตกต่ำและมีมาตรฐานต่ำกว่าคนทั่วไป
- 8) การปฏิรูปการเมืองภาคพลเมือง เพื่อสร้างระบบการเมืองมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชน
- 9) การปฏิรูปการเรียนรู้ ที่มีใช้เพียงเพื่อฝึกทักษะ (Skills) แต่ฝึกให้คนในสังคม คิดใคร่ครวญไตร่ตรอง และวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

หลังจากที่สภามหาวิทยาลัยได้มีมติเห็นชอบในการแต่งตั้งคณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยแล้ว ยังได้กำหนดแนวทางหรือกรอบในการทำงานภายในของมหาวิทยาลัยเพื่อขับเคลื่อนการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยแบบบูรณาการ โดยมีกระบวนการดังต่อไปนี้

- 1) การจัดระดมความคิด เพื่อให้ได้แนวคิดที่ชัดเจนของการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดย
 - 1.1) ระดมความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิระดับชาติ
 - 1.2) การสร้างความรู้และความเข้าใจ เรื่อง “สร้างสังคมธรรมาธิปไตย” ด้วยกระบวนการฉันทามติหรือประชาเสวนา (Citizen Dialog) โดยการมีส่วนร่วมของบุคลากรทุกฝ่ายในมหาวิทยาลัยรังสิตและในภาคสังคมโดยรวม
- 2) พัฒนาศึกษาการเพื่อสร้างองค์ความรู้ของ “สังคมธรรมาธิปไตย” และการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดย
 - 2.1) ค้นคว้าวิจัย (Research)
 - 2.2) การสัมมนาเชิงปฏิบัติการ (Workshop)
 - 2.3) การประชุมสัมมนา (Symposium)
- 3) การประชาสัมพันธ์ วรรณคดี เผยแพร่ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ (Image) ของมหาวิทยาลัย การสร้างจิตวิญญาณของบุคลากรของมหาวิทยาลัยที่เห็นความสำคัญของสังคมธรรมาธิปไตย โดย
 - 3.1) สร้างสโลแกน คำขวัญของมหาวิทยาลัย
 - 3.2) การพัฒนาสื่อสารมวลชนของมหาวิทยาลัย และการวางแผนการใช้สื่ออื่นเพื่อสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมธรรมาธิปไตย
 - 3.3) สร้างกิจกรรมวรรณคดีให้บุคลากรของมหาวิทยาลัยภูมิใจในทิศทางการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยยึดหลักของความถูกต้องและความเป็นธรรมในการเรียนการสอน ด้วยการชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่สามารถทำให้สังคมเป็นสังคมที่มีความสงบสุขได้ในอนาคตอันใกล้
- 4) การพัฒนาการบริหารจัดการภายในมหาวิทยาลัย ให้สอดคล้องกับการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยเน้นที่
 - 4.1) การบริหารของมหาวิทยาลัย คณะและสาขาวิชา
 - 4.2) วิธีการเรียนการสอน
 - 4.3) รูปแบบการบริหารขององค์กรนักศึกษา และกิจกรรมของนักศึกษา

4.4) สนับสนุนทุกคณะและสถาบันของมหาวิทยาลัย ให้ดำเนินการสังเคราะห์รูปแบบวิธีการเรียนการสอน

- 1) การสังเคราะห์รูปแบบวิธีการเรียนการสอน การ “สร้างสังคมธรรมาธิปไตย”
- 2) การทำ Case Study การ “สร้างสังคมธรรมาธิปไตย”
- 3) การสร้างศูนย์การเรียนรู้การ “สร้างสังคมธรรมาธิปไตย”
- 4) การวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research)
- 5) การสร้างเครือข่ายกับภาคส่วนต่างๆ ในการ “สร้างสังคมธรรมาธิปไตย”
- 6) การจัดรูปกระบวนการทำวิทยานิพนธ์ด้านการ “สร้างสังคมธรรมาธิปไตย”
- 7) การประเมินและติดตามผลงานวิชาการ/วิทยานิพนธ์

กระบวนการดังที่ได้กล่าวมาเมื่อข้างต้นได้รับการรับรองจากที่ประชุมสภามหาวิทยาลัยรังสิตและให้ความเห็นชอบ โดยทางสภามหาวิทยาลัยนั้นได้มีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมไปว่า การสร้างองค์ความรู้ในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยในส่วนที่มีความเกี่ยวข้องกับการปฏิรูปด้านจริยธรรม ว่าควรขยายกว้างขึ้น นอกจากนักการเมืองแล้วควรรวมถึงผู้บริหารในทุกระดับด้วย

ทั้งนี้คณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่ถูกแต่งตั้งขึ้นมาตามคำสั่งอธิการบดีที่ 0713/2551 ลงวันที่ 27 ตุลาคม 2551 มีหน้าที่รับผิดชอบดังต่อไปนี้

- 1) พิจารณา กำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์ของการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยในมหาวิทยาลัยรังสิตและสังคมไทย
 - 2) กำกับดูแล นโยบาย แนวทางและแผนงาน ตลอดจนเสนอแนะการแก้ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ
 - 3) ดำเนินการประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยรังสิตในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย
 - 4) แต่งตั้งคณะอนุกรรมการหรือคณะทำงาน เพื่อช่วยปฏิบัติงานได้ตามความเหมาะสม
 - 5) รายงานผลการดำเนินงานต่อคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยรังสิตอย่างต่อเนื่อง
- และในเวลาต่อมาคณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยก็ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ อีก 6 ชุด เพื่อให้สามารถดำเนินงานด้านต่างๆ บรรลุเป้าหมายการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ดังต่อไปนี้

1) คณะอนุกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มีหน้าที่รวบรวม ศึกษา วิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบการเรียนการสอนที่สอดคล้องกับหลักการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย สนับสนุนข้อมูลด้านวิชาการ และข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย สนับสนุนการทำ Case Study และสร้างศูนย์การเรียนรู้ในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ติดตามและกำกับดูแลเพื่อให้งานตามแผนงาน

และโครงการที่อยู่ในความรับผิดชอบของคณะอนุกรรมการการจัดการเรียนการสอน สามารถดำเนินการได้
อย่างมีประสิทธิภาพ

2) คณะอนุกรรมการกิจกรรมพิเศษเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มีหน้าที่รวบรวม ศึกษา
สาระสำคัญของสังคมธรรมาธิปไตย ตลอดจนแนวคิดและหลักการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย จัดให้มี
Workshop และ Citizen Dialog ตลอดจนกิจกรรมอื่นๆ เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย และประสานงาน
ผู้ทรงคุณวุฒิทุกภาคส่วน เพื่อสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย

3) คณะอนุกรรมการวิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มีหน้าที่
กำหนดแผนงานสร้างองค์ความรู้และความเข้าใจในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย จัดทำให้มีการศึกษา
ค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย และจัดให้มีการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม ที่เกี่ยวกับ
การสร้างสังคมธรรมาธิปไตย

4) คณะอนุกรรมการประสานองค์กรและสถาบันภายนอกเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มี
หน้าที่ประสานงานกับบุคคล กลุ่ม องค์กร หน่วยงาน สถาบันและเครือข่ายจากทุกภาคส่วน เพื่อจัดกิจกรรมและ
ปฏิบัติการต่างๆ ในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยร่วมกัน อาทิ การสัมมนา นิทรรศการ วรรณคดี เผยแพร่ ละคร
ข้อคิดเห็น เป็นต้น ต่อมาคือการสนับสนุนการระดม รวบรวมความคิดเห็น ข้อเสนอแนะและแผนการดำเนินงาน
ร่วมกัน และจัดให้มีกระบวนการในการรณรงค์ เผยแพร่ และการระดมการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนในการ
สร้างสังคมธรรมาธิปไตย

5) คณะอนุกรรมการกิจกรรมนักศึกษาเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มีหน้าที่รวบรวมและ
วิเคราะห์รูปแบบการบริหารงานด้านกิจกรรมนักศึกษา องค์กรนักศึกษา ตลอดจนการทำกิจกรรมของนักศึกษาที่
สอดคล้องกับสังคมธรรมาธิปไตย และการกำหนดแผนงานการจัดกิจกรรมนักศึกษาที่สอดคล้องกับการสร้าง
สังคมธรรมาธิปไตย

6) คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มีหน้าที่กำหนดแผนงาน
ประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างความรู้ ความเข้าใจในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยทั้งภายในและภายนอก
มหาวิทยาลัย และการจัดทำหรือจัดให้มีสื่อสิ่งพิมพ์ วิทยู โทรทัศน์ และสื่ออื่นๆ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการ
ประชาสัมพันธ์ตามแผนงาน ตลอดจนการจัดให้มีสื่อเว็บไซต์เพื่อใช้เป็นช่องทางเผยแพร่ข่าวประชาสัมพันธ์
ข้อมูลวิชาการ ที่เป็นประโยชน์ต่อการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย

ภายหลังจากการแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การขับเคลื่อนการ
สร้างสังคมธรรมาธิปไตยก็ได้ดำเนินต่อมาอย่างต่อเนื่อง โดยระยะเริ่มแรกทางมหาวิทยาลัยได้กำหนดขอบเขต
ระยะเวลาว่าอยู่ในระหว่างระยะเวลาการพัฒนาการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย 10 ปี จากปี พ.ศ. 2552 – 2562

ซึ่งในความเป็นจริงแล้วการประกาศนโยบายดังกล่าวย่อมได้รับผลกระทบที่ตามมามากมายทั้งภายในและภายนอกมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับการสร้างความเข้าใจในความหมายของคำว่า “สังคมธรรมาธิปไตย” และในขณะเดียวกันนั้นก็ยังได้รับคำชื่นชมจากนักวิชาการว่ากล้าที่จะประกาศเป็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาให้กับประเทศได้

3.1.1 การดำเนินงานขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย มหาวิทยาลัยรังสิต

“สังคมธรรมาธิปไตย” ของมหาวิทยาลัยรังสิต นับเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญจากสถาบันอุดมศึกษาที่มีหน้าที่ “สร้างคน” มาเป็น “สร้างคนต้นแบบ” ที่ต้องมีทั้งความสำเร็จและความรับผิดชอบต่อสังคม โดยแนวทางใหม่ที่มหาวิทยาลัยรังสิตแสวงหานั้น ต้องทำให้สังคมกลายเป็นสังคมที่สงบสุข มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มีความเป็นธรรมะ มีการกินดีอยู่ดี ประกอบอาชีพด้วยความมั่นคง เจริญรุ่งเรือง ต้องทำให้สังคมมีความเป็นธรรมกับทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจนหรือร่ำรวย ต้องสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะเรียกสังคมแบบนี้ว่า “สังคมธรรมาธิปไตย” จากคำกล่าวข้างต้นคือ ปณิธานของ ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรังสิต เมื่อปี พ.ศ. 2551 ที่นอกเหนือจากการพัฒนาบัณฑิตให้มีความพร้อมด้านวิชาการแล้ว ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มหาวิทยาลัยรังสิตตระหนักถึงสิ่งที่เกิดขึ้นในเรื่องธรรมาธิปไตย จึงมีความมุ่งมั่นตั้งใจที่จะปลูกฝังและก่อตั้งสถาบันหลักทางด้านจริยธรรมในสังคมให้เป็นศูนย์กลางการเผยแพร่แนวความคิดและค่านิยมที่ส่งเสริมต่อการพัฒนาประเทศ

จากการประกาศความตั้งใจดังกล่าวมหาวิทยาลัยรังสิตจึงขอเป็นส่วนหนึ่งในการผลักดันให้เยาวชนสร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและสิ่งที่มหาวิทยาลัยอยากให้เกิดขึ้นจริงในสังคมไทย โดยเชื่อมั่นว่า มหาวิทยาลัยรังสิต จะก้าวเข้าสู่สังคมธรรมาธิปไตยอย่างเต็มตัว และเพื่อต่อยอดสังคมธรรมาธิปไตยอย่างแท้จริง มหาวิทยาลัยรังสิตจึงเดินทางปรับรูปองค์กรใหม่โดยเปลี่ยนอัตลักษณ์องค์กรเพื่อให้สอดคล้องกับสังคมใหม่และรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ต่อมาในปี พ.ศ. 2553 ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนตราสัญลักษณ์มหาวิทยาลัยรังสิต โลโก้ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดสังคมธรรมาธิปไตยดังกล่าว

ตราสัญลักษณ์เดิมของมหาวิทยาลัยรังสิตนั้นมีองค์ประกอบอยู่จำนวนมาก ได้แก่ กลุ่มสามเหลี่ยม พันเฟือง ดวงอาทิตย์ ซ่อชัยพฤกษ์ และปิ่น ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความหมายเฉพาะส่วน ซึ่งอาจจะยากแก่การจดจำ ดังนั้น จึงต้องการเปลี่ยนตราสัญลักษณ์ใหม่ให้มีองค์ประกอบน้อยลง และเพื่อให้สอดคล้องกับวิสัยทัศน์ และปรัชญาการศึกษาของมหาวิทยาลัยรังสิต คือ ชุมพลังแห่งปัญญาของชาติ เพื่อปฏิรูปประเทศไทยสู่สังคมธรรมาธิปไตย ซึ่ง รศ.พิศประไพ สาระสาธิติน คณะบดีคณะศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวว่า ตราสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัยรังสิตที่ออกแบบขึ้นมานั้น ต้องการให้สอดคล้องกับปรัชญาการศึกษา

ใหม่ของมหาวิทยาลัยรังสิต ที่ต้องการผลิตบัณฑิตที่มีสติปัญญาและมีคุณธรรมเป็นหลัก จึงควรมีตราสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายนั้นๆ ได้โดยตรงและเข้ากับยุคสมัย ซึ่งโลโก้เดิมนั้นยังคงความคลาสสิกและยังคงอยู่คู่มหาวิทยาลัยรังสิตต่อไป ส่วนขั้นตอนของการคัดเลือกตราสัญลักษณ์ใหม่ต้องผ่านการพิจารณาและคัดกรองจากกรรมการที่ปรึกษาสำนักงานประชาสัมพันธ์ และผู้บริหารระดับสูงของมหาวิทยาลัยรังสิตหลายรอบ ซึ่งตราสัญลักษณ์ดังกล่าวออกแบบมากกว่าร้อยแบบ ซึ่งคณะกรรมการพิจารณาจนกระทั่งได้แบบที่ดีที่สุด นำเสนอต่อกรรมการสภามหาวิทยาลัยเพื่อพิจารณา และนอกจากจะเปลี่ยนตราสัญลักษณ์แล้วเรายังเปลี่ยนอัตลักษณ์องค์กร ได้แก่ ตัวอักษร RSU และตัวอักษรอาทิตย์ ซึ่งถือเป็นที่น่าดีใจที่ผู้ออกแบบเป็นศิษย์เก่าสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ คณะศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยรังสิต

ร่วมสร้างสังคม

ธีร มา จิน ิตย

มหาวิทยาลัยรังสิต

ตราสัญลักษณ์ อัตลักษณ์องค์กรใหม่

นายกาจากำแหง จรมาศ Design Director บริษัท Cookiesdynamo จำกัด และศิษย์เก่าสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ รุ่นที่ 10 คณะศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยรังสิต ในฐานะผู้ออกแบบตราสัญลักษณ์และอัตลักษณ์องค์กร (Corporate Identity) ให้แก่มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวว่า จุดเด่นของตราสัญลักษณ์ใหม่มีเรื่องราวและความหมายแฝงอยู่ในตัวของมันเอง ประกอบด้วยองค์ประกอบหลักสองส่วน คือ พระอาทิตย์ และโลกุตรระ เป็นสองสิ่งที่มีนัยถึงแหล่งกำเนิด ต้นกำเนิด ปัญญา ความรู้อันไม่สิ้นสุด ฯลฯ ส่วนการออกแบบกราฟิกสามารถลดทอน แทนค่า และดึงความสำคัญของการสื่อความหมายให้ตราสัญลักษณ์สามารถสื่อความหมายได้ครอบคลุมไม่ตกหล่น โดยคำนึงถึงความสวยงาม เหมาะสม ลึกลงไปถึงรายละเอียดของเส้นสาย ระยะเวลา สี การนำไปใช้ในขนาดต่างๆ รวมถึงเข้ากันได้กับองค์ประกอบอื่นๆ ในระบบงานที่เป็นเอกลักษณ์องค์กรทั้งหมด

"วันที่เข้ามารับหน้าที่ในการออกแบบตราสัญลักษณ์ให้แก่มหาวิทยาลัยรังสิต ซึ่งเป็นองค์กรใหญ่มาก การเปลี่ยนแปลงอะไรสักอย่าง เป็นธรรมดาที่ต้องเป็นเรื่องใหญ่ ผลที่ตามมาคงหนีไม่พ้นเสียงวิพากษ์วิจารณ์

และข้อดีขมสารพัด เรายังมีหน้าที่พิสูจน์ว่าผลงานออกแบบนั้นเหมาะสมกับองค์กรอย่างไร ดังนั้น ตราสัญลักษณ์ใหม่ต้องเป็นการทำให้ทุกคนเชื่อให้ได้ และการได้ทำงานในสายอาชีพที่ตัวเองรัก เป็นเรื่องที่น่ายินดี ในฐานะผู้ประกอบการวิชาชีพไม่ว่าวิชาชีพใดๆ ก็ตาม และเมื่อได้นำความรู้ความสามารถและความถนัด มาใช้ให้เป็นประโยชน์กับสถาบันการศึกษาที่ให้วิชาความรู้กับเรานั้นยิ่งน่ายินดีมากขึ้นไปอีก" Design Director บริษัท Cookiesdynamo จำกัด และศิษย์เก่าสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ รุ่นที่ 10 คณะศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าว

RSU Font : รูปแบบอักษรใหม่ของมหาวิทยาลัยรังสิต

ด้าน นายทิวากร นาวารัตน์ Design Director บริษัท ไบรท์ไซด์ จำกัด และศิษย์เก่าสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ รุ่นที่ 12 คณะศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวถึงจุดเด่นของอาร์เอสยูฟอนต์ว่า อาร์เอสยูฟอนต์เป็นฟอนต์ไม่มีหัวซึ่งดัดแปลง (Transform) มาจากฟอนต์ภาษาอังกฤษชุดหนึ่ง โดยอักษรภาษาไทยที่ไม่มีหัวทุกชุดในเมืองไทยล้วนถูกดัดแปลงมาจากอักษรภาษาอังกฤษแทบทั้งสิ้น เพราะการแปลงตัวอักษรภาษาอังกฤษให้กลายเป็นภาษาไทยจะช่วยให้มีความทันสมัย เมื่อได้ชุดอักษรภาษาไทยแล้วจึงทำชุดอักษรภาษาอังกฤษให้สอดคล้องกัน ส่วนขั้นตอนการสร้างฟอนต์อาร์เอสยูฟอนต์ตรงที่การกำหนดช่องว่างระหว่างตัวอักษร สระ และวรรณยุกต์ ว่าควรเป็นอย่างไร ต้องใช้เวลาในการปรับให้ลงตัวพอสมควร นอกจากนี้จุดเด่นของอาร์เอสยูฟอนต์ได้สร้างตัวอักษรให้มีลักษณะเฉพาะ เช่น ทำตัว พ ม ร ส ห อ ให้มีบุคลิก เพราะตัวอักษรเหล่านี้มาจากชื่อของ มหาวิทยาลัยรังสิต และอีกจุดที่สังเกตง่าย ๆ คือขอบของตัวอักษรจะมนไม่ตัดตรง

“แบบอักษรที่ออกแบบขึ้นมาใหม่โดยเฉพาะ มีวัตถุประสงค์ด้านการสร้างเอกลักษณ์ มีการตัด ตัดแต่ง ให้มีลักษณะเฉพาะตัว สามารถทำให้จดจำได้ง่าย บุคคลทั่วไปสามารถรับรู้ได้ว่าเป็นตัวอักษรของมหาวิทยาลัยรังสิต ที่ไม่ซ้ำกับใคร องค์กรประกอบทั้งหมดนี้จะเป็นตัวแปรสำคัญที่จะช่วยกันขับเคลื่อนและผลักดันองค์กรให้เป็นที่รู้จัก โดยนำจุดเด่นของตัวอักษรมาออกแบบให้เด่นชัดยิ่งขึ้น ดังนั้น อยากให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมาของอักษรดังกล่าวด้วย เพราะมหาวิทยาลัยรังสิตสร้างตัวอักษรขึ้นมาไม่จำกัดไว้ใช้เฉพาะองค์กรแต่กลับเปิดโอกาสให้ผู้สนใจสามารถเอาไปใช้ได้ฟรี จึงอยากให้ผู้ที่จะนำไปใช้เลือกใช้กับงานออกแบบที่จะทำประโยชน์ให้แก่สังคมจะดีมาก" design director บริษัท ไบรท์ไซด์ จำกัด และศิษย์เก่าสาขาวิชาออกแบบนิเทศศิลป์ รุ่นที่ 12 คณะศิลปะและการออกแบบ มหาวิทยาลัยรังสิต

Arthit Font : อักษรลายมืออิเล็กทรอนิกส์

ผศ.ดร.ม.ล.กุลธร เกษมสันต์ หัวหน้าสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวถึงที่มาของฟอนท์อาทิตย์ (Arthit Font) ว่า พวกเรามีโอกาสได้เห็นลายเซ็นต์ ในจดหมายสั่งงาน หรือป้ายประชาสัมพันธ์ ที่เป็นลายมือของ ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรังสิต มาโดยตลอด ซึ่งลายมือของท่านนั้นสวยงามและเป็นเอกลักษณ์ ประกอบกับในปี 2553 มหาวิทยาลัยรังสิต ครบรอบ 25 ปี คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ จึงอยากมอบของขวัญให้แก่มหาวิทยาลัย จึงขออนุญาตท่าน อธิการบดีนำลายมือของท่านมาจัดทำเป็นอักษรอิเล็กทรอนิกส์

"ขั้นตอนการทำเริ่มต้นจากการเก็บตัวอย่างลายมือของท่านทั้งอักษรภาษาไทยและอักษรภาษาอังกฤษ ตัวพิมพ์ และตัวเขียน ที่อยู่บนคีย์บอร์ดทั้งหมด โดยให้ท่านคัดลายมือ 1 ตัวอักษร คัดประมาณ 5 ครั้ง แล้วนำไปสแกน ตีสเกล กำหนดพิกัด และใช้ซอฟต์แวร์เข้ามาช่วย ทำทีละตัว ทั้งตัวตรง ตัวเอียง ตัวหนา หลังจากนั้นให้ท่านตรวจสอบ ปรากฏว่าเหมือนตั้งใจคัดเกินไป เพราะปกติเวลาที่ท่านเขียนหนังสือลายมือท่านจะมีการเชื่อมต่อกันของตัวอักษร ระยะของช่องไฟไม่เท่ากัน เช่น ฎ หรือ ฐ ท่านจะลากหางยาว แต่ฟอนต์ปกติทั่วไปจะต้องอยู่ในกรอบ ถ้าปี๊บฐานเข้ามาจะไม่สวย ท่านจึงคิดให้ใหม่อีกรอบ เราก็มาแก้ไขใหม่จนกระทั่งครบทุกตัวอักษร เมื่อแล้วเสร็จจึงปรึกษาท่านเรื่องชื่อของฟอนต์ ท่านให้ใช้ชื่อ "อาทิตย์ฟอนต์" เพราะเป็นลายมือของท่าน และเชื่อว่าชาวมหาวิทยาลัยรังสิตทุกคนเห็นก็รู้ สำหรับตัวผมเองรู้สึกภาคภูมิใจที่สามารถทำอะไรที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวให้แก่มหาวิทยาลัย และท่านเองก็ให้ความสำคัญกับเรื่องนี้เช่นกัน ผลลัพธ์ที่ได้ ออกมาเป็นอย่างที่ตั้งใจไว้ และอยากให้นำไปใช้งานได้จริง แต่ขอให้อ่านอย่างถูกกาลเทศะ" หัวหน้าสาขาวิชาเทคโนโลยีสารสนเทศ คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวเสริม

อัตลักษณ์องค์กร สู่การสร้างอาร์เอสยู แปรนด์ดิ้ง

ผศ.สมเกียรติ รุ่งเรืองวิริยะ ผู้อำนวยการสำนักงานประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวว่า มหาวิทยาลัยรังสิต เป็นมหาวิทยาลัยเอกชนที่มีความหลากหลายของสาขาวิชาที่สุดแห่งหนึ่ง และเป็นมหาวิทยาลัยเอกชนแห่งเดียวที่ได้รับการประเมินคุณภาพโดยสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา (องค์การมหาชน) สมศ. ให้อยู่ในระดับดีมาก (4.62) กลุ่มสถาบันที่เน้นการผลิตบัณฑิต

"จุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยรังสิต มีการเปิดบริษัทที่เรียกว่ากลุ่มบริษัทในเครืออาร์เอสยู เป็นจำนวนมากถึง 13 บริษัท ซึ่งถามว่าทำไมต้องเปิดบริษัทใหม่ ทำไมต้องทำธุรกิจที่ไม่ใช่เรื่องการศึกษาหรือมหาวิทยาลัย คำตอบคือ ต้องการให้องค์ความรู้ที่เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยสามารถเชื่อมโยงและสอดคล้องกับสังคมภายนอก

ได้จริงๆ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องประกาศตัวเองให้สังคมรู้ว่าเรามีความเชี่ยวชาญทางด้านไหนบ้าง การเปิดกลุ่มบริษัทอาร์เอสยูทั้งหมดจึงล้วนมาจากการต่อยอดทางวิชาการของคณะทั้งสิ้น เช่น คณะทันตแพทยศาสตร์ นำมาสู่การเปิดอาร์เอสยูเดนทัล กลุ่มแพทยศาสตร์และวิทยาศาสตร์สุขภาพ นำมาสู่การเปิดบริษัทอาร์เอสยูเฮลแคร์ ฯลฯ ซึ่งล้วนแต่เกี่ยวข้องกับการขยายจุดแข็งเพื่อเชื่อมโยงกับมหาวิทยาลัยรังสิต ซึ่งทั้งหมดมีความเป็นเอกภาค มีเอกลักษณ์ เป็นหนึ่งเดียวกัน จึงควรทำในเรื่องของแบรนด์ดิ้ง ซึ่งมีอยู่ 2 มิติ คือ 1.รูปลักษณ์ภายนอก เช่น การกำหนดฟอนต์ใหม่ การออกแบบสื่อประชาสัมพันธ์ใหม่ทั้งหมด เพื่อให้มีความเกี่ยวพันกัน 2.จิตวิญญาณขององค์กร คือ การที่พนักงานไม่ว่าจะอยู่บริษัทไหนก็ตามต้องรู้สึกได้ถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันว่าเรามีภาระหน้าที่เดียวกันในเรื่องของการพัฒนาศักยภาพของประเทศ ซึ่งเป็นเรื่องที่มาวิทยาลัยให้ความสำคัญมาก เพราะเป็นเรื่องของการสร้างคุณภาพทางการศึกษา สร้างศักยภาพของประเทศ จึงอยากให้เรื่องของแบรนด์ดิ้งเป็นการสื่อสารที่ทั่วถึงทั้งภายในและภายนอก ให้รู้ซึ่งถึงการปฏิบัติหน้าที่ของตนเองในแต่ละวันด้วยว่าสิ่งที่ตนกำลังทำอยู่นั้นสำคัญต่อประเทศมาก" ผู้อำนวยการสำนักงานประชาสัมพันธ์ มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าว

สำหรับการก้าวขึ้นสู่ปีที่ 26 มหาวิทยาลัยรังสิต (ปี 2553) แสดงจุดยืนที่ชัดเจนยิ่งขึ้น นั่นคือ การเป็นชุมพลแห่งปัญญาของชาติ เพื่อปฏิรูปประเทศไทยสู่สังคมธรรมาธิปไตย จึงเป็นที่มาของตราสัญลักษณ์ใหม่ ซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่

เครื่องหมายโลกุตระ หมายถึง พุทธปัญญา ความหยั่งรู้ และเพียรพยายามให้หลุดพ้นจากวิภังขารสู่นิพพาน แต่ในที่นี้มุ่งถึงการใช้ปัญญาเพื่อการพัฒนาที่อยู่บนพื้นฐานการรู้แจ้ง หรือ enlightened development

ดวงอาทิตย์ หมายถึง พรายแสงแห่งปัญญา ที่ให้แสงสว่างส่องมายังโลก สร้างภูมิพลังหล่อเลี้ยงชีวิต มนุษย์ สรรพสัตว์ พืชพันธุ์ัญญาหาร และสิ่งมีชีวิตทั้งหมด

ปรัชญาของมหาวิทยาลัยรังสิตภายใต้สัญลักษณ์ใหม่ จึงเกิดขึ้นเพื่อสนองวัตถุประสงค์ในการสร้างสถาบันอุดมศึกษาที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการ ส่งเสริมการพัฒนาความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ความใส่ใจในการเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ผนวกกับจิตสำนึกที่ดีงามและคุณธรรม เพื่อสร้างสรรค์ความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศชาติ เครื่องหมายของมหาวิทยาลัยรังสิตจึงเปรียบเสมือนดวงอาทิตย์ที่สาดส่องพรายแสงแห่งปัญญา นำมรรคาเยาวชนสู่การพัฒนาบนพื้นฐานการรู้แจ้ง เพื่อเป็นพลังสรรค์สร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่ถือธรรมเป็นใหญ่ ถือความถูกต้องเป็นหลัก และเพื่อต่อยักษ์ังคมธรรมาธิปไตยอย่างแท้จริง มหาวิทยาลัยรังสิตจึงเดินหน้า

ปรับโฉมองค์กรใหม่ โดยการเปลี่ยนอัตลักษณ์องค์กรใหม่ทั้งระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมใหม่และรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ท่ามกลางความตอกย้ำของสังคมไม่ว่าจะเป็นปัญหานักการเมืองไม่รู้ถูกรู้ผิด จ้องแต่จะกอบโกยเอาผลประโยชน์เข้าตัวเอง ส่งผลกระทบกับหลายภาคส่วนทั้งเศรษฐกิจ สังคม ฯลฯ

อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวว่า สังคมไทยตอนนี้มีปัญหาหลายด้าน ทั้งปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจอยู่ในภาวะวิกฤติ ปัญหาทางสังคม ซึ่งส่งผลให้เยาวชนเติบโตไร้ทิศทางโดยสิ้นเชิง เด็กเป็นจำนวนมากไม่ได้รับการศึกษา แม้ได้รับการศึกษาก็ไม่ถูกทิศทาง

“ผมคิดว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องมาหาแนวทางใหม่ ที่เป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการเป็นประเทศไทยอย่างที่เราเคยภูมิใจมาในอดีต ซึ่งแนวทางใหม่ที่แสวงหาต้องเป็นสังคมที่นำความสุข มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มีความเป็นธรรม มีความอยู่ดีกินดี ประกอบอาชีพด้วยความมั่นคง เจริญรุ่งเรือง สังคมที่ให้ความเป็นธรรมกับทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจนหรือร่ำรวย สามารถจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะเรียกสังคมนี้ว่า ‘สังคมธรรมาธิปไตย’ ”

อธิการบดีมหาวิทยาลัยรังสิตยังกล่าวอีกด้วยว่า เป้าหมายและปณิธานของมหาวิทยาลัยรังสิตนั้นไม่ใช่การตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินการในสุญญากาศ แต่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบ้านเมือง สร้างประเทศชาติและเยาวชน

“ประเทศชาติและเยาวชนที่เรามุ่งมั่นที่จะสร้าง ต้องทำเพื่อเสริมสร้างความเพียบพร้อมของประเทศชาติของเราที่จะเป็นสังคมธรรมาธิปไตยอย่างที่เราใฝ่ฝัน”

มหาวิทยาลัยรังสิตต้องเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะผลักดันไม่ว่าจะเป็นงานวิชาการ งานวิจัย ชีวิต การฝึกอบรม การสร้างแสงสว่างและปัญญาให้เกิดขึ้นกับเยาวชน เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตยมันต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและสิ่งที่เราอยากให้เห็นเกิดขึ้นจริงในสังคมไทย” อาทิตย์ อุไรรัตน์ กล่าว

ทั้งนี้กระบวนการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยในมหาวิทยาลัยรังสิตนั้น ทางมหาวิทยาลัยได้จัดตั้งคณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยมี ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง เป็นประธานกรรมการ และมีผู้บริหารของมหาวิทยาลัยอีกหลายท่านเป็นกรรมการ พร้อมทั้งได้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน

อานันท์ หาญพานิชย์พันธ์ รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวว่า การที่มีคณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยขึ้นมา นั้นเพราะอธิการบดี อาทิตย์ อุไรรัตน์ มีเป้าหมายที่ชัดเจนว่าจะร่วมสร้างสังคม โดยเน้นที่การมีความรับผิดชอบและการบริการสังคม

“การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ทรงคุณวุฒิอย่างนายแพทย์ประเวศ วะสี คุณเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ รวมทั้งท่านอื่นๆ เราก็นำไปต่อยอดเพื่อหาหนทางที่จะปฏิรูปการเรียนการสอน ปฏิรูปสื่อ โดยจะร่วมมือกับองค์กรภายนอกเพื่อร่วมกันสร้างสังคมธรรมาธิปไตยขึ้นมา และมีคณะกรรมการดำเนินการเรียนการสอนซึ่งจะเกี่ยวข้องกับนักศึกษาโดยตรง”

ด้านประธานกรรมการคณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง กล่าวว่า สังคมธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครอง แต่เป็นสังคมที่ใช้ธรรมนำหน้า ใช้ธรรมเป็นใหญ่ ไม่ใช่เสียงข้างมากเป็นใหญ่ ไม่ใช่สังคมที่เงินเป็นใหญ่

“เรื่องสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มหาวิทยาลัยรังสิตจะทำเพียงลำพังไม่ได้ ต้องจับมือกับสถาบันการศึกษาอื่นๆ ร่วมกับองค์กรอื่นๆ ผมดีใจที่มหาวิทยาลัยรังสิตปักธงจะสร้างสังคมธรรมาธิปไตยขึ้นมา เพราะมหาวิทยาลัยสำหรับผมแล้ว มหาวิทยาลัยจะต้องสร้างองค์ความรู้ขึ้นมาให้มีประโยชน์กับสังคม ถ้ามหาวิทยาลัยเป็นเพียงที่สอนหนังสือให้กับนักศึกษา นั้นไม่ใช่มหาวิทยาลัย แต่เป็นโรงเรียน

มหาวิทยาลัยรังสิตอยากเห็นสังคมธรรมาธิปไตยเป็นอย่างไร ต้องเริ่มที่ตัวเองก่อนตั้งแต่การบริหารมหาวิทยาลัย การบริหารคณะต่างๆ ในมหาวิทยาลัย รวมทั้งกิจกรรมขององค์กรนักศึกษา ก็ต้องมุ่งไปหาสังคมธรรมาธิปไตย รวมทั้งระบบการเรียนการสอนไม่ใช่ ให้นักศึกษาฟังจากผู้สอนเพียงอย่างเดียว แต่ต้องมีความคิดเห็นร่วมกัน มหาวิทยาลัยควรเป็นผู้เริ่มองค์ความรู้และเผยแพร่องค์ความรู้ออกไปให้เกิดประโยชน์ อย่างงานวิจัยต่างๆ ก็ต้องทำงานวิจัยที่มีประโยชน์สามารถจะนำไปใช้ได้จริง และงานวิจัยที่ได้มานั้นจะเก็บไว้เฉยๆ ไม่ได้ ต้องเผยแพร่ออกไปให้เป็นประโยชน์กับสังคม”

กลยุทธ์ในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยในมหาวิทยาลัยรังสิตนั้น ได้มีการตั้งศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจเพื่อปฏิรูปขึ้นมา โดย ดร.อนุสรณ์ ธรรมใจ คณบดีเศรษฐศาสตร์ กล่าวว่า ศูนย์ฯ นี้เกิดจากแนวคิดของอธิการบดี ที่เห็นว่าปัญหาบ้านเมืองมีหลายด้าน และหลายๆ เรื่องต้องมีการปฏิรูป งานวิจัยจะต้องเป็นงานวิจัยเชิงลึก ซึ่งสามารถที่จะช่วยให้ประเทศมีการปรับเปลี่ยนและพัฒนาองค์ความรู้ทางเศรษฐกิจให้ดีและมีการแข่งขันดีขึ้น

3.1.2 การดำเนินการของหน่วยงานภายในองค์กรมหาวิทยาลัยรังสิต

3.1.2.1 กิจกรรมสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ประจำปีการศึกษา 2558 ของสำนักงานพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต

สำนักงานพัฒนาสังคม (Office of Social Development) จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2555 ได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน โดยอาศัยความรู้เป็นเครื่องมือในการศึกษาวิเคราะห์เพื่อเสนอทางออกแก่สังคม มุ่งมั่นส่งเสริมและสนับสนุน ให้นักศึกษาได้เรียนรู้ และกล้าแสดงออก ถึงบทบาทที่เชื่อมโยงกับสังคมในบริบททางด้านการเมือง เศรษฐกิจและสังคม ให้มากยิ่งขึ้น นอกเหนือบทบาทหน้าที่ทางด้าน การเรียนการสอนในชั้นเรียน พร้อมส่งเสริมให้เกิดตัวแบบในทางอุดมคติ สนับสนุนและประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย เพื่อส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศและการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ประสานงานกับ องค์กรภายในมหาวิทยาลัยและภายนอก โดยการให้ความรู้และวิทยากรให้แก่หน่วยงานต่าง ๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มหาวิทยาลัยและสังคม เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงบทบาทหน้าที่เพื่อนำไปสู่สังคมที่ดีขึ้นที่เรียกว่า “สังคมธรรมาธิปไตย” ทั้งนี้ ได้มีการดำเนินโครงการ โดยจะแบ่งดังนี้

1. กิจกรรมสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มหาวิทยาลัยกับสังคม
2. กิจกรรมสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มหาวิทยาลัยกับนักศึกษา
3. กิจกรรมสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มหาวิทยาลัยกับท้องถิ่น

โครงการเวทีพลเมือง งานส่งเสริมสนับสนุนโครงการ/กิจกรรม ทางวิชาการและกิจกรรมต่างๆ ให้นำไปสู่ “สังคมธรรมาธิปไตย”

การเสวนาผ่านงานเขียนหนังสือ “บันไดดนตรี ที่บ้านอุ่นรัก” ด้วยสำนักงานพัฒนาสังคม ร่วมกับแผนงานสื่อศิลปวัฒนธรรมสร้างเสริมสุขภาพ จัดเสวนาในประเด็นจิตอาสาและการจัดการความรู้ KM (Knowledge Management) ผ่านงานเขียนหนังสือ “บันไดดนตรี ที่บ้านอุ่นรัก” เพื่อถ่ายทอดประสบการณ์และถอดบทเรียนการสอนดนตรีเดี่ยวและดนตรีกลุ่มสำหรับเด็กพิเศษ ผ่านการเสวนาในหัวข้อ “บันไดดนตรี-ที่มา, เจตนา และความหวัง” โดยกำหนดจัดขึ้นในวันพฤหัสบดีที่ 20 สิงหาคม 2558 เวลา 12.00-16.30 น. ณ ห้องอดิทธอเรียน (11-101) อาคารรัตนคุณากร (อาคาร 11) มหาวิทยาลัยรังสิต

สำนักงานพัฒนาสังคมได้ดำเนินกิจกรรมสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ประจำปีการศึกษา 2558 โดยมี การดำเนินงานดังนี้

“เสวนา จากปลายคลื่นสู่ยอดดอย : ทุนทำร้ายทะเล ทำลายป่าเขา โครงการเวทีพลเมืองการเสวนาใน หัวข้อ “จากปลายคลื่นสู่ยอดดอย : ทุนทำร้ายทะเล ทำลายป่าเขา” จัดขึ้นวันอังคารที่ 3 พฤศจิกายน 2558 เวลา 15.00-17.00 น. ห้อง Auditorium 11-101 อาคารรัตนคุณากรโดยวิทยากร บรรจง นะแส สมาคมรักษ์ ทะเลไทย, ประยงค์ ดอกกล้าโย มูลนิธิพัฒนาภาคเหนือ ,ชาญวิทย์ อร่ามฤทธิ อนุกรรมการด้านสิทธิชุมชน คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ ดำเนินรายการโดย ดร.อาภา หวังเกียรติ วิทยาลัยวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ที่ประชุมการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของชาวบ้านต่ออุปสรรคในการแก้ไขปัญหาที่ดินที่เกิด จากการสร้างเขื่อนปากมูลและหาแนวทางร่วมกัน

“โครงการเสวนาวิชาการ ดูหนัง ฟังคน ครั้งที่ 2 ตอน : “ ทองคำจ๋า” พี่ลาก่อน สำนักงานพัฒนาสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต จัดโครงการเสวนา ในหัวข้อดูหนัง ฟังคน ครั้งที่ 2 ตอน : “ ทองคำจ๋า” พี่ลาก่อนวันจันทร์ที่ 25 เมษายน พ.ศ. 2559 เวลา 12.00 – 16.00 น. ณ ห้องจัดเลี้ยง ศาลาดนตรีสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต โดยมี วิทยากรและตัวแทนนักศึกษาและชาวบ้านที่เข้าร่วมลงพื้นที่เหมืองแร่ทองคำ จ.พิจิตร อาทิ ดร.สมิทธิ ตุงคะสมิต , ดร.อาภา หวังเกียรติ,ดร.อรนันท์ พรหมมาโน, อาจารย์คมสัน โพธิ์คง, ตัวแทนภาคประชาชน นางสาวธัญญา รัศมี สินทรธรรมทัช, นางธัญนันท์ พงษา, ตัวแทนนักศึกษาที่ลงพื้นที่เหมืองแร่ทองคำ จ.พิจิตร

การเสวนา “นักศึกษา คุณค่ากับสังคม และพี่น้องชาวบ้าน“ จัดขึ้นในวันเสาร์ที่ 13 กุมภาพันธ์ 2559 ห้องประชุมอดิทธอดิเลียม อาคาร 11 มหาวิทยาลัยรังสิต โดยมีตัวแทนนักศึกษาชมรมต่างๆ อาทิ นายกสโมสร นักศึกษามหาวิทยาลัยรังสิต ปี 2558 , นายกสโมสรนักศึกษาวิทยาลัยนวัตกรรมสังคมปี 2558, ชมรมดนตรีสากล, ชมรมเด็กอัจฉริยะ, ตัวแทนนักศึกษาวิทยาลัยนิเทศศาสตร์ เต่าคลานฟิล์ม , ชมรมบำเพ็ญประโยชน์เพื่อ สิ่งแวดล้อม, ตัวแทนชมรมอาสา และตัวแทนกลุ่ม P2A นำการเสวนาโดย...คุณชาญวิทย์ อร่ามฤทธิ ผู้จัด รายการวิทยุ "สภาคความคิด" F.M.105 Smile Radio

โครงการ Friday Club กิจกรรมสร้างศิลป์ สร้างสุข ในหัวข้อ เพิ่มสุนทรีย์ะด้านศิลปะ สำหรับอาจารย์ และบุคลากรมหาวิทยาลัยรังสิตภายใต้ชื่อ “สร้างศิลป์ สร้างสุข” จัดกิจกรรม Workshop สถานที่ อาคาร คุณหญิงพัฒนา (อาคาร 8) ห้อง 8-801 Workshop จัดเป็นกลุ่ม กลุ่มละไม่เกิน 15 ท่าน ต่อคอร์ส (คอร์สละ 10 ครั้ง)

ART LANE สำนักงานพัฒนาสังคม จัดกิจกรรม ART LANE (ถนนของศิลปะ) โดยมีกิจกรรมศิลปะ ระบายสีในรูปแบบต่างๆ อาทิ ระบายสีบนพื้นถนน ที่จัดเตรียมอยู่บริเวณลานกิจกรรมศาลาดนตรีสุริยเทพ

ลานแบริเป็นลานกิจกรรมนักศึกษา ที่เปิดโอกาสให้นักศึกษาได้ทำกิจกรรมที่ไม่มีข้อจำกัด ไม่มีกรอบ อยู่ภายใต้แนวคิดของการสร้างความสุขด้วย คติกิจกรรมสร้างสรรค์มาทำ เป็นงานศิลปะที่ไม่มีขอบเขต หรือ ข้อบังคับใดๆ เป็นการสร้างความสุขให้กับตนเองและเพื่อนๆ สร้างงานสร้างรายได้ ทดลองเป็นผู้ประกอบการ โดยไม่มีข้อจำกัด

3.1.2.2 สถาบันปฏิรูปประเทศไทย มหาวิทยาลัยรังสิต

จากแนวคิดและการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตยของมหาวิทยาลัยรังสิตดังกล่าว ในปี 2556 ก็ได้ จัดตั้งสถาบันปฏิรูปประเทศขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางทั้งด้านวิชาการและการเคลื่อนไหวในการปฏิรูปประเทศ เพื่อ เป็นองค์กรชั้นนำในการเคลื่อนไหวในเรื่องการพัฒนาประเทศ พัฒนาประชาธิปไตย และเพื่อการแก้ไขปัญหาได้ อย่างยั่งยืนและเป็นจริง การสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการในด้านการปฏิรูปประเทศไทย การเมือง การปกครอง และระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนเรียกร้อง ผลักดันร่วมกับภาคประชาสังคมจึงเป็น สิ่งสำคัญ อันเป็นประโยชน์ต่อขบวนการภาคประชาชนและการปฏิรูปประเทศไทยเป็นอย่างยิ่ง โดยมีแนวคิด เปลี่ยนจากคนใช้ที่รกรักษาอาการ มาเป็นการเยียวยา รักษาตนเอง ให้กับเครือข่ายองค์กรเคลื่อนไหว สังคม ต่างๆ โดยต้องปฏิรูปความคิด พื้นฟูความคิด พื้นฟูชีวิต โดยแนวทางงานสถาบันปฏิรูปประเทศจะแบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1. งานเคลื่อนไหวของการเมืองภาคประชาชน เช่น การจัดเวทีระดมความคิด เสนอ แลกเปลี่ยน และ 2. งานวิชาการ ฐานข้อมูลการเมืองเพื่อการปฏิรูปประเทศต่างๆและการบริการวิชาการ

การขับเคลื่อนงานปฏิรูปประเทศของสถาบันปฏิรูปประเทศ

1) สถาบันปฏิรูปประเทศไทย (สปท.) ได้ดำเนินการติดตามและผลักดันการปฏิรูปประเทศมากระยะหนึ่ง โดยภารกิจในการผลักดันการปฏิรูปของ สปท. นั่นคือการสร้างความต่อเนื่องของกระบวนการปฏิรูปที่มีความ ยั่งยืน และ สปท. จะติดตามการร่างรัฐธรรมนูญ และการจัดเวทีขับเคลื่อนคู่ขนานกับสภาขับเคลื่อนฯ และเข้า ร่วมผลักดันกับเครือข่ายภาคประชาสังคมให้มีความต่อเนื่องและยั่งยืน เพื่อดำเนินการปฏิรูปประเทศให้เป็น รูปธรรมก่อนเข้าสู่การเลือกตั้งนั้น สถาบันปฏิรูปประเทศไทย(สปท.) จึงได้รวบรวมข้อมูลจากการระดมความคิด เห็นจากเวทีต่างๆ คือ “การสัมมนา 10 ประเด็นเด่นนวัตกรรมการเมืองไทย” ที่ สปท. จัดร่วมกับ คณะกรรมการปฏิรูปการเมือง สภาปฏิรูปแห่งชาติที่จัดขึ้นระหว่างวันที่ 24 มกราคม – 28 มีนาคม 2557 รวมทั้งเวทีการสัมมนาวิชาการเรื่อง “หลักการและหลักไมล์ของรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูป” ในวันที่ 23 พฤศจิกายน

2557 นั้น โดยข้อเสนอการปฏิรูปดังกล่าวจะจัดพิมพ์เป็นเอกสาร และโปสเตอร์ โบรชัวร์ เพื่อแจกจ่ายให้ สื่อมวลชนและประชาชนทั่วไปได้รับทราบ รวมทั้งการนำข้อเสนอดังกล่าวไปยื่นต่อประธานสภาขับเคลื่อนการปฏิรูปแห่งชาติด้วย

2) การจัดทำข้อเสนอ 11 ประเด็นเด่น การปฏิรูปหรือ “รังสิตโมเดล”

ประเด็นที่ 1. การปฏิรูปการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ

ประเด็นที่ 2. การปฏิรูปพลังงาน

ประเด็นที่ 3. การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม

ประเด็นที่ 4. การกระจายอำนาจ (ปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดิน)

ประเด็นที่ 5. การปฏิรูปเศรษฐกิจภายใต้ระบบการแข่งขันเสรีที่เป็นธรรมเพื่อสังคม

ประเด็นที่ 6. การปฏิรูปการศึกษา

ประเด็นที่ 7. การปฏิรูปภาคการเกษตร

ประเด็นที่ 8. การปฏิรูปการจัดการทรัพยากร

ประเด็นที่ 9. การปฏิรูปภาคแรงงาน

ประเด็นที่ 10. การปฏิรูปสื่อ

ประเด็นที่ 11. การแก้ไขปัญหาคนจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม

ทั้งนี้ การขับเคลื่อนประเด็นการปฏิรูปประเทศดังกล่าว สถาบันปฏิรูปประเทศไทย (สปท.) มหาวิทยาลัยรังสิต จึงได้ดำเนินการจัดการประชุมทางวิชาการเพื่อจัดทำข้อเสนอว่าด้วยการปฏิรูปประเทศไทย (ป+ป) เพื่อรวบรวมข้อมูลข้อเสนอการปฏิรูปประเทศในด้านต่างๆ ในการร่วมกันหาทางออกและข้อเสนอการปฏิรูปประเทศ โดยมีสถาบันปฏิรูปประเทศไทย(สปท.) มหาวิทยาลัยรังสิต เป็นผู้ประสานการจัดงาน ซึ่งผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย อดีต สปช. สสร. และ สว. นักวิชาการ สื่อมวลชน นักศึกษา ภาคประชาชน และ

ประชาชนทั่วไป ซึ่งงานดังกล่าวมีกำหนดจัดขึ้นในวันที่ 20-21 สิงหาคม 2559 ณ มหาวิทยาลัยรังสิต ต.หลักหก อ.เมือง จ.ปทุมธานี โดยแนวคิดดังกล่าวเกิดขึ้นจากการสัมมนาวิชาการเพื่อการปฏิรูปประเทศในวันที่ 5 มิถุนายน 2559 ณ โรงแรมสุโกศล พญาไท ผู้เข้าร่วมสัมมนาประกอบด้วย อดีต สปช. สสร. และ สว. นักวิชาการ สื่อมวลชน นักศึกษา ภาคประชาชน และประชาชนทั่วไปจำนวน 200 คน ที่ประชุมมีความเห็นต่อสถานการณ์และมีมติดังนี้

- การปฏิรูปควรดำเนินการอย่างจริงจังก่อนเลือกตั้ง โดยเฉพาะในประเด็นสำคัญเร่งด่วน เช่น การปฏิรูปตำรวจ การจัดการด้านพลังงานที่เป็นธรรม การปราบปรามการทุจริต การกระจายอำนาจ การแก้ปัญหาความเหลื่อมล้ำความยากจน การจัดการทรัพยากรที่เป็นธรรมและยั่งยืน

- สถานการณ์ของประชาชนโดยเฉพาะคนจนคนระดับล่าง ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งกำลังมีปัญหาในโครงการรัฐหลายพื้นที่ ควรมีทำที่เป็นมิตรต่อกัน และและเน้นการมีส่วนร่วมในการคลี่คลายปัญหา

ดังนั้น จึงได้จัดงานมหกรรมการปฏิรูปประเทศ(ป+ป)ในวันที่ 20-21 สิงหาคม 2559 ณ มหาวิทยาลัยรังสิต เพื่อเป็นเวทีให้ทุกภาคฝ่ายเข้ามามีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นเสนอแนะและผลักดันการปฏิรูปประเทศร่วมกันทั้งในระยะสั้นระยะยาว เพราะการปฏิรูปประเทศไทยเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ หากเราต้องการเห็นความสันติสุขในประเทศของเรา ซึ่งผลการสัมมนาข้อสรุปดังนี้คือ 1)ให้สถาบันปฏิรูปประเทศไทย (สปท.ม.รังสิต) เป็นกองเลขานุการทำหน้าที่ประสานงานกับเครือข่ายต่างๆ เพื่อจัดเวทีและจัดกิจกรรม 2)จัดทำข้อเสนอว่าด้วยการปฏิรูปฯ 11 ประเด็นสำคัญ "รังสิตโมเดล" เผยแพร่ รับฟังและเสนอแนะต่อสังคม 3) จัดตั้งคณะทำงาน 14 คณะเพื่อทำข้อเสนอการปฏิรูป 14 ด้าน และให้แต่ละคณะไปจัดทำแผนการขับเคลื่อนและการประสานเครือข่ายที่เกี่ยวข้องในแต่ละประเด็น 3) ขยายเครือข่ายจัดเวทีสัมมนาประชาชนปฏิรูปประเทศไทย ครั้งที่ 1 ในรูปแบบ "มหกรรมประชาชนปฏิรูปประเทศไทย" เพื่อให้กลุ่มองค์กรภาคประชาชนได้มาร่วมสะท้อนปัญหาและเสนอแนวทางการแก้ปัญหาและการปฏิรูปประเทศ

3) การเสวนาสังคมธรรมาธิปไตย “เปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยแบบตะวันตก สู่แนวทางสังคมธรรมาธิปไตย” วันเสาร์ที่ 1 ตุลาคม 2559 ณ ห้องประชุม 1-801 มหาวิทยาลัยรังสิต

การสัมมนามีข้อเสนอจากผู้ ดังนี้คือ

สังคีต พิริยะรังสรรค์ คณบดีวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคมและประธานสถาบันปฏิรูปประเทศไทย มหาวิทยาลัยรังสิต ได้กล่าวเปิดการสัมมนาว่า ในนามของสถาบันปฏิรูปประเทศไทยขอขอบคุณทุกท่านที่สละ

เวลามาร่วมสัมมนาในวันนี้ ดร.อาทิตย์กล่าวไว้ว่า ไม่มีทางที่ประเทศจะเดินหน้าได้เลย ถ้าราชการและนักการเมืองร่วมมือกันโกงประเทศชาติตลอดเวลา ดังนั้น จึงต้องมาตั้งโจทย์ใหม่นั้นคือ การสอนในเรื่องสังคม ธรรมาธิปไตย โดยเริ่มต้นจากนักศึกษาทุกคนที่จะได้เรียนวิชาสังคมธรรมาธิปไตย (RSU101) แต่อย่างไรก็ตามที่ผ่านมาพบว่า **ความรู้และเนื้อหาของวิชาธรรมาธิปไตยของผู้สอนแต่ละคนยังมีความเข้าใจไม่ตรงกันและยังไม่ตกผลึก** หากจะเริ่มความรู้จากประสบการณ์การปกครองแบบตะวันตกที่เป็นต้นตำรับในเรื่องประชาธิปไตย ตั้งแต่ปรัชญาคลาสสิกของอดัม สมิท ที่กล่าวถึงเรื่องอุดมการณ์แบบทุนนิยมไปจนถึงอุดมการณ์แบบประชาธิปไตย และพิจารณาประวัติศาสตร์การเมืองของฝรั่งเศสและอังกฤษนั้นต่างกัน ถ้าพิจารณาจะเห็นว่ามิบริบทไม่เหมือนกัน

วิทยากร เชียงกุล กล่าวว่า เราควรคิดที่จะสร้างประชาธิปไตยแบบเราว่าจะทำอย่างไรและควรเป็นอย่างไร เราควรวิเคราะห์สังคมไทยให้ต้องแท้ตามความเป็นจริง ที่ผ่านมามีการเสนอคำใหม่ขึ้นมาเพราะว่าเราใช้คำเก่าในแบบที่เสียหาย ในที่นี้คำว่าธรรมาธิปไตยเป็นคำเก่า แต่เราต้องทำให้คำเก่าคำนี้มีความหมายที่ชัดเจนขึ้นมาให้ได้ โดยเฉพาะการเน้นในเรื่องความเป็นธรรมในสังคมและเรื่องความเป็นธรรมในเรื่องการแบ่งปันทรัพยากรและความเป็นธรรมกับธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

อภิชัย พันระเสน ได้กล่าวถึงความเชื่อในแบบของชาวตะวันตกในเรื่องประชาธิปไตย ความเสมอภาค ความเป็นธรรม ในประเทศไทยก็มีการนำประชาธิปไตยแบบตะวันตกมาใช้ แต่ควรจะเป็นแบบไหน ดังนั้น **คนทั้งประเทศต้องมีการนำเรื่องคุณธรรมเข้ามาเป็นแนวคิดและนำมาปรับใช้ด้วย ประเทศถึงจะเดินหน้าต่อไปได้** รวมทั้งแนวคิดเรื่องทศพิธราชธรรมและแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงก็ต้องนำมาใช้ประโยชน์และนำมาใช้ให้เหมาะสมกับสังคมไทยด้วย แต่ประเด็นสำคัญคือ เราจะฝึกคนให้มีคุณธรรมได้อย่างไร

พิภพ ธงไชย ได้กล่าวถึงประสบการณ์การต่อสู้เรื่องประชาธิปไตยมายาวนานทั้งในเรื่องโครงสร้างและการศึกษา แต่ทำไมไม่ค่อยมีใครให้ความสำคัญในด้านการศึกษา ในฐานะที่มีประสบการณ์จากหมู่บ้านเด็กที่จัดการศึกษาแบบทางเลือก การศึกษาโดยเน้นที่ตัวเด็กและให้ความรู้ตามความสนใจของเด็กจะเป็นการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ดังนั้น ในเรื่องสังคมธรรมาธิปไตยจะต้องเป็นการจัดการศึกษาให้เด็กเข้าใจและซึมซับอย่างเป็นธรรมชาติตั้งแต่เด็ก และต้องมีสภาพแวดล้อมของการเรียนรู้ที่เหมาะสมด้วย

ปรีดา เตียสุวรรณ์ ได้กล่าวว่า สังคมจะดีได้เราต้องพิจารณาจากความสุขมวลรวมหรือดัชนีความสุขมวลรวม มากกว่าจะสนใจแต่ GDP อย่างเช่นในปัจจุบัน ในเมื่อเราสนใจแต่ GDP ที่ผ่านมา การบริหารประเทศ

จึงล้มเหลวในการกระจายทรัพยากร การกระจายอำนาจ การกระจายงบประมาณ เป็นต้น นั่นคือความไม่เป็นธรรมและความเหลื่อมล้ำ แนวคิดธรรมาธิปไตยจะสามารถนำมาใช้ให้เกิดความเป็นธรรมขึ้นในสังคมได้

กษิต ภิรมย์ กล่าวว่า หัวใจสำคัญในระบบสังคมไทยในขณะนี้คือ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วมในรัฐของประชาชน ประชาชนส่วนใหญ่เข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่สำคัญและข้อมูลข่าวสารที่เป็นประโยชน์ได้ อย่างไรก็ตามข้อมูลข่าวสารที่มากมายตามแหล่งต่างๆ นั้น ประชาชนกลับไม่สามารถแยกแยะความเป็นจริงว่าข้อมูลเหล่านั้นถูกต้องหรือไม่มากนักเลยได้ การเข้าถึงข้อมูลข่าวสารและการมีส่วนร่วมของประชาชนรวมถึงความเป็นประชาธิปไตยจะต้องเริ่มที่โรงเรียนและจะต้องมีการปลูกฝังการเรียนรู้ให้เด็กๆ โดยครูจะต้องมีการกระตุ้นให้เด็กได้เกิดการถกเถียงและสร้างการเรียนรู้และพัฒนาการสมองของเด็ก

ทิพากร ตันติสุนทร กล่าวว่า ได้ร่วมงานเรื่องการผลักดันการปฏิรูปการศึกษากับกษิต ภิรมย์ การเสวนาในวันนี้สำคัญมากซึ่งจะเป็นการสร้างความเข้มแข็งของภาคพลเมือง โดยพื้นฐานในสังคมไทยยังไม่มีจินตภาพในเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย คนทั่วไปยังไม่รู้ว่าคืออะไรและต้องทำอะไรและไม่รู้ว่าจะปรับใช้อย่างไร เราต้องเน้นประเด็นการสร้างการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่างๆ ของทุกสังคม โดยเน้นมาจากชุมชนฐานรากหรือชุมชนเข้มแข็ง เราควรมีระบบ Training ที่ทำให้ทุกคนเข้าใจตรงกันว่าการเมืองนั้นเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตและช่วยกันทำให้การเมืองมันดีขึ้น และประชาธิปไตยของเราก็จะเน้นคุณธรรมมากขึ้น รวมทั้งความคิดเห็นที่แตกต่างกันทางการเมืองเราต้องเรียนรู้ว่าเราจะอยู่ร่วมกันได้อย่างไร ในเรื่องนี้ควรมีการพูดคุยกันทั้งประเทศจะมีประโยชน์ต่อประชาชนส่วนมากได้

กล่าวโดยสรุป แนวคิด หลักการ วิธีการ กระบวนการและระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยจะยึดถือเอาเสียงส่วนใหญ่ของประชาชนเป็นการสำคัญในการปกครอง ซึ่งจะยึดหลักการความเป็นใหญ่ของประชาชนเป็นสำคัญ ส่วนธรรมาธิปไตยนั้นไม่ใช่ระบอบการปกครองแต่จะเน้นตัวธรรมะคือหลักคำสอนของทุกศาสนาในเรื่องคุณธรรม จริยธรรมเป็นหลัก ซึ่งถ้าเรานำหลักคำสอนมานำทาง แล้วจะเห็นว่าทั้งแนวคิดหรือกระบวนการวิธีการต่างๆ ตามระบอบประชาธิปไตยที่เราทราบกันคืออยู่แล้วนั้น ย่อมไม่สำคัญเท่ากับหลักการหรือปรัชญาแบบธรรมาธิปไตยที่ยึดถือความถูกต้องเป็นธรรมเป็นหัวใจสำคัญในการบริหารประเทศ เพราะระบอบการปกครองทั่วโลกจะต้องมีธรรมาธิปไตยเป็นพื้นฐานสำคัญ ถ้าหากขาดหลักธรรมแล้ว การปกครองในระบอบนั้นๆ จะไม่ประสบความสำเร็จและจะได้รับการต่อต้านและไม่ยอมรับตามมานั่นเอง ดังนั้น การจะสร้างสังคมธรรมาธิปไตยได้ จึงจะต้องเริ่มที่การเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมของคน และคนที่เราควรที่จะเปลี่ยนแปลงและมีโอกาสเปลี่ยนแปลงได้มากที่สุด คือตัวเราเองแต่ละคน เราต้องกล้าเรียนรู้ที่จะมองตัวเองอย่างวิพากษ์วิจารณ์ว่าเราเป็นนักประชาธิปไตยจริงมากน้อยแค่ไหน มีจุดแข็งจุดอ่อนอย่างไร

อ่านหนังสือที่ก้าวหน้า คุยกับคนที่ก้าวหน้า ศึกษาจากประสบการณ์ของกลุ่มที่ก้าวหน้า เพื่อเราจะได้เปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมของเราที่ยังอาจไม่เป็นประชาธิปไตยและรักความเป็นธรรมอย่างเต็มที่ให้ก้าวหน้ายิ่งขึ้น เราถึงจะสามารถเข้าไปมีบทบาทในการที่จะช่วยให้การศึกษาเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ค่านิยม พฤติกรรมของลูกเรา คู่ครองเรา นักเรียนนักศึกษาหรือคนในการดูแลของเราอย่างได้ผล

4) การอบรมระยะสั้นหลักสูตรผู้นำธรรมาธิปไตย

สถาบันปฏิรูปประเทศไทย ได้จัดทำหลักสูตรอบรมระยะสั้น ในโครงการ “อบรมผู้นำธรรมาธิปไตย” ขึ้น เพื่อเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจเรื่องความเป็นผู้นำตามหลักธรรมาธิปไตยและความรู้อื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่น ตุลาการวิวัฒน์ พลเมืองวิวัฒน์ ผู้นำภาคประชาชนยุคใหม่ ทุนผูกขาดกับธุรกิจการเมือง กำจัดคอร์รัปชั่น สวัสดิการสังคมและบูรพาวิวัฒน์ เป็นต้น ผู้เข้ารับการอบรมจะได้รับความเข้าใจสามารถวิเคราะห์และอธิบายต่อสังคม สาธารณะในเรื่องความเป็นผู้นำธรรมาธิปไตยได้ รวมทั้งการสร้างเครือข่ายผู้นำธรรมาธิปไตยในการพัฒนาความสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และการเคลื่อนไหวทางสังคมต่างๆ อย่างเป็นระบบ หลักสูตรผู้นำธรรมาธิปไตย ได้ดำเนินการจัดอบรมสัปดาห์ละ 1 วัน (วันอาทิตย์) เป็นเวลา รวม 5 สัปดาห์ ระหว่างวันที่ 10 พฤษภาคม-7 มิถุนายน 2558 ณ อาคาร 1-801 มหาวิทยาลัยรังสิต มีผู้เข้ารับการอบรม ประกอบด้วย นักศึกษา นักเคลื่อนไหวทางสังคม อาจารย์ พนักงานรัฐวิสาหกิจ ข้าราชการเกษียณ พนักงานเอกชน และสมาคมคนตาบอด

ความคาดหวังก่อนเข้ารับการอบรม ผู้เข้ารับการอบรมส่วนใหญ่ให้ข้อมูลในสัปดาห์แรกก่อนที่จะมีการบรรยายตามเนื้อหาหลักสูตร สรุปดังนี้คือ

1. ยอมรับว่ายังไม่มี ความเข้าใจในเรื่องธรรมาธิปไตยและสังคมธรรมาธิปไตย จึงต้องการความรู้เพิ่มเติมและยินดียิ่งที่สถาบันปฏิรูปประเทศไทยและมหาวิทยาลัยรังสิตจะดำเนินการผลักดัน เพราะเป็นเรื่องสำคัญที่ต้องดำเนินการ
2. ต้องการให้มหาวิทยาลัยรังสิตและมหาวิทยาลัยทั่วประเทศเป็นเจ้าภาพในการขับเคลื่อนงานด้านพัฒนาการศึกษา
3. ยังไม่รู้ว่า จะเรียนรู้เรื่องอะไรบ้าง แต่รู้ว่า จะได้พบปะเครือข่ายและความรู้ใหม่รวมทั้งเชื่อถือในด้านวิชาการของมหาวิทยาลัยรังสิตจึงตอบรับการอบรมทันที

จากการประเมินของผู้จัดสัมมนา สามารถประเมินได้ว่า ผู้เข้ารับการอบรม มีการตื่นตัวและทำงานกันอย่างแข็งขันอย่างเกินความคาดหมาย บางคนที่ติดธุระแต่ก็พยายามติดตามขอข้อมูลขอเอกสารจากเจ้าหน้าที่ตลอดเวลา สังเกตได้ว่าช่วงแลกเปลี่ยนในแต่ละประเด็นผู้ดำเนินรายการมักจะคุมเวลาไม่ค่อยได้เพราะมีการแลกเปลี่ยนกันอย่างหลากหลายแต่ละคนก็อยากพูดอยากแสดงความคิดเห็นกันทั้งนั้น โดยเฉพาะในสัปดาห์สุดท้ายที่ให้นำเสนอรายกลุ่ม พบว่า มีการเตรียมตัว เตรียมข้อมูลมาดีมาก นอกจากนี้จากการพูดคุยนอกห้อง และคุยใน LINE จะเห็นว่าหลังจบการเรียนรู้ก็ยังมีแลกเปลี่ยนข้อมูลกันตลอดเวลา

3.1.2.3 การจัดให้มีการเรียนสอน วิชา RSU 101 ธรรมาธิปไตย

นเรศวร์ พันธราธร รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวว่า “ธรรมาธิปไตย” ที่ต้องการให้เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยรังสิต เราทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันสร้างให้เกิดขึ้นมา ทั้งนี้ ฝ่ายวิชาการได้พัฒนาวิชาเรียนขึ้นมาเรียกว่า “วิชาRSU 101 ธรรมาธิปไตย” ซึ่งจะเป็นวิชาบังคับของนักศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 1/2556 เป็นต้นไป โดยวิชาดังกล่าวจะมีการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติ ลงภาคสนาม และทำโครงการ เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจบริบทของสังคมและการเป็นพลเมืองมากยิ่งขึ้น

“ประเทศของเรามีปัญหาเรื่องระเบียบวินัย คุณธรรม จริยธรรม และการคอร์รัปชันกันมาก ซึ่งรวมแล้วก็คือ สังคมขาดธรรมาธิปไตยนั่นเอง อนาคตอยากเห็นนักศึกษามหาวิทยาลัยรังสิตทุกคนที่จบออกไปเป็นตัวอย่างของพลเมืองที่ดี รวมกันเป็นสังคมอุดมคติตามที่มหาวิทยาลัยรังสิตต้องการ ไม่มากก็น้อยนักศึกษาเหล่านั้นจะได้รับการถ่ายทอดเรื่องธรรมาธิปไตย ซึ่งไม่เฉพาะแค่วิชาเรียนเพียงอย่างเดียว แต่มหาวิทยาลัยจะสอดแทรกเรื่องธรรมาธิปไตยไว้กับทุกๆ กิจกรรม เพื่อให้นักศึกษาค่อยๆ ซึมซับเรื่องดังกล่าวด้วยตนเอง ซึ่งปัจจุบันเทคโนโลยีเข้ามามีส่วนสำคัญอย่างมากในชีวิตประจำวันของทุกคน จึงคิดว่าสื่ออิเล็กทรอนิกส์น่าจะมีส่วนช่วยด้านการเรียนการสอนในวิชานี้ได้เป็นอย่างดี” รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ กล่าวเสริม

พงศ์ภัทร อนุเมธีราชกิจ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวถึงการเรียนการสอนวิชา RSU 101 ว่า แนวคิดของวิชานี้โดยหลักๆ คือ การสร้างให้นักศึกษาเป็นพลเมืองที่ดีตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน ประเทศ กระทั่งการเป็นพลเมืองโลก มีจิตสำนึกของความเป็นธรรมาธิปไตย โดยเน้นการสร้างทักษะชีวิตให้แก่ศึกษามากกว่าการเรียนในห้องเรียน โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาลงพื้นที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยและชุมชน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นชุมชนที่มีปัญหาเท่านั้น แต่อาจจะเป็นชุมชนต้นแบบที่ดีก็ได้

ตามแต่เรื่องที่นักศึกษาสนใจ เพื่อนำมาถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนๆ และอาจารย์ในห้องเรียน กล่าวคือ ชุมชนจะเป็นการเรียนรู้นอกห้องเรียน โดยใช้แนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้คือ ชุมชนการเรียนรู้ครูเพื่อศิษย์ (professional learning community, PLC) ครูเพื่อศิษย์ต้องเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากครูผู้สอน ไปเป็นครูฝึก หรือ ผู้อำนวยการความสะดวกรในการเรียนรู้ ดังนี้แล้วนักศึกษาจะเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ มีทักษะของการสื่อสารและมีทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยพยายามกระตุ้นให้นักศึกษาใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไม่เฉพาะในช่วงเรียนเท่านั้น นักศึกษายังสามารถใช้เทคโนโลยีสื่อสารกับอาจารย์ผู้สอนได้ตลอดเวลา เมื่อนักศึกษาไว้ใจก็จะเปิดใจคุยกับอาจารย์ได้ทุกอย่าง จะส่งผลให้ระบบอาจารย์ที่ปรึกษาแข็งแกร่งขึ้น “มีนักวิชาการเคยพูดว่า การเรียนในมหาวิทยาลัยนักศึกษาชั้นปีที่ 1-2 ถือว่าเป็นการเตรียมตัวเปลี่ยนจากนักเรียนมาเป็นนักศึกษา เพราะพวกเขาเหล่านั้นเคยมีครูเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้ ส่วนปี 3-4 เป็นการเตรียมตัวนักศึกษาให้เป็นบัณฑิตมีความพร้อมในการเป็นพลเมือง ดังนั้น หากนักศึกษาได้เรียนวิชานี้จึงถือเป็นการเตรียมตัวในการเรียนวิชาต่อไป เพราะเขาต้องทำงานกันเพื่อน ทำงานเป็นทีม ต้องเรียนรู้ด้วยตัวเอง ต้องสื่อสารเป็น ใช้เทคโนโลยีได้ ต้องมีความรับผิดชอบต่อตนเอง และต้องสำนึกในสังคมด้วย วิชานี้นอกจากจะเป็นวิชาที่ปรับตัวให้แก่นักศึกษาแล้ว ยังจะเป็นการสร้างความพร้อมและตระหนักถึงบทบาทภาระหน้าที่ในการเป็นพลเมืองที่ดีของสังคมแก่นักศึกษาต่อไป”

3.1.2.4 การจัดตั้งสถาบัน Gen Ed

สถาบัน Gen Ed จัดตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2560 ที่โรงแรมโซฟิเทล สุขุมวิท ในงานแถลงข่าวประจำปี “มหาวิทยาลัยรังสิต RSU 5.0” มหาวิทยาลัยรังสิต เปิดตัวสถาบัน General Education หรือ Gen.Ed. ซึ่งเป็นสถาบัน Gen.Ed. เป็นสถาบันที่มุ่งเน้นการพัฒนาวิชาการศึกษาทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการพัฒนาทางการศึกษาไทยในปัจจุบัน ด้วยด้วยแนวคิด “อนาคตสร้างได้ด้วยตนเอง ด้วยแนวทางเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสังคมธรรมาธิปไตย” คือเป้าหมายสำคัญของสถาบัน Gen.Ed. ที่ต้องการวางรากฐานความคิดให้กับนักศึกษายุคใหม่ ในการออกแบบอนาคตของตนเอง ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมด้วยแนวคิดธรรมาธิปไตย

สถาบัน Gen.Ed จึงบอกเลือกรูปแบบการเรียนการสอนในการตีกรอบความคิดของนักศึกษา แต่หากเป็นการจุดประกายความคิดของนักศึกษา ด้วยการสอนทางเลือกของทฤษฎี องค์ความรู้ และประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญที่มีอยู่ในโลกวิชาการ และโลกแห่งความเป็นจริง โดยเริ่มจากวิชาธรรมาธิปไตย ที่เป็นการสอนทั้งในด้าน Ecology Economy Culture และ Politics เพื่อให้ นักศึกษาตกผลึกความคิด สร้างแนวทางการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตในวิถีทางของตนเอง และ วิชา Passage to ASEAN การเรียนรู้วัฒนธรรม และการ

สัมผัสประสบการณ์ในต่างแดน เพื่อต่อยอดไปสู่วิชาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ (creative business) และ วิชาประยุกต์ทางวัฒนธรรม (cultural application)

อาทิศย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรังสิต ระบุว่า สถาบัน Gen.Ed. เป็น ต้นแบบของนวัตกรรม การศึกษา ซึ่งจะไม่ซ้ำกับหลักสูตรของมหาวิทยาลัยอื่น การศึกษาไม่ได้มีแต่วิชาการแต่เพียงอย่างเดียว แต่ต้องมี วิชาการงาน วิชาคน เพราะที่ผ่านมามีการศึกษาสอนแต่วิชาการเพียงอย่างเดียว ซึ่งหากนักศึกษาจบการศึกษาไปแล้วก็ อาจจะไม่ประสบความสำเร็จในด้านการทำงาน ทางมหาวิทยาลัยรังสิตจึงจัดตั้งสถาบัน Gen.Ed. ขึ้นมา เพื่อนำร่องให้นักศึกษาเรียนรู้ชีวิตในโลกกว้าง

ด้าน นฤพนธ์ ไชยยศ ผู้อำนวยการสถาบัน Gen.Ed. กล่าวว่า สถาบัน Gen.Ed. หรือ General Education มีการปรับรูปแบบและทิศทางของวิชาศึกษาทั่วไป ด้วยวิธีการเรียนการสอนเน้นการคิด และลงมือทำ เพื่อให้นักศึกษาได้รับประสบการณ์ และสามารถนำไปใช้เพื่อให้ประสบความสำเร็จในอาชีพและการดำเนินชีวิตได้ วิชาศึกษาทั่วไปที่เกิดขึ้นภายใต้สถาบัน Gen.Ed. จะวางพื้นฐานทางความคิดให้กับนักศึกษา ทั้งในด้าน ธรรมชาติป้ไต่ย ความคิดสร้างสรรค์ วัฒนธรรม และสังคม ซึ่งหัวใจสำคัญของสถาบัน Gen.Ed. ที่ว่า “อนาคต สร้างได้ด้วยตนเอง ด้วยแนวทางเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสังคมธรรมชาติป้ไต่ย” สถาบัน Gen.Ed จึงบอกเล่ารูปแบบ การเรียนการสอนในการตีกรอบความคิดของนักศึกษา แต่เปลี่ยนเป็นการจุดประกายความคิดของนักศึกษา ด้วยการดึงความสนใจ ของนักศึกษา มาบูรณาการกับทฤษฎี องค์ความรู้ และประสบการณ์จากผู้เชี่ยวชาญ จากโลกวิชาการ และโลกแห่งความเป็นจริง ซึ่งวิชาเหล่านี้ได้มีการปรับปรุงและพัฒนาทั้งในด้านการออกแบบ การสอน ผู้สอน และการผลิตสื่อการสอนที่เชื่อมโยงกับเทคโนโลยีดิจิทัลโดยใช้วิชาศึกษาทั่วไป

ขณะที่ วิบูล ทิพยเนตร รองคณบดี สถาบัน Gen.Ed. เผยกับผู้สื่อข่าวว่า วัตถุประสงค์ของสถาบัน คือ ต้องการพัฒนาด้านการศึกษาของนักศึกษา ซึ่งเดิมมหาวิทยาลัยมีรายวิชาธรรมชาติป้ไต่ย (RSU101) อยู่แล้ว สถาบันได้เพิ่มรายวิชา อีก 4 วิชา ดังนี้

วิชา RSU 102 การเรียนรู้วัฒนธรรม และวิชา RSU 103 คือ วิชาการสัมผัสประสบการณ์ต่างแดน (Passage to ASEAN) มีวัตถุประสงค์เพื่อปูพื้นฐานให้นักศึกษาไปสู่อินเตอร์หรืออาเซียนซึ่งต้องการผนวกให้ นักศึกษาไทยและต่างชาติมาเรียนร่วมกัน เนื่องจากปัจจุบันเด็กไทยค่อนข้างอ่อนเรื่องภาษา

วิชา RSU 104 วิชาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Business) เป็นวิชาที่ปูพื้นฐานด้านธุรกิจที่ นักศึกษาสามารถประยุกต์กับสิ่งที่ตัวเองเป็นอยู่ เพื่อนำไปสู่อนาคต ที่นักศึกษาจะสามารถเป็นเจ้าของธุรกิจเอง ได้

วิชา RSU 105 วิชาประยุกต์ทางวัฒนธรรม (Cultural Application) เพื่อต้องการให้นักศึกษาหา แนวทางของการเป็นคนรุ่นใหม่ของตัวเอง รายวิชาทั้งหมดนี้ เพิ่มมาเพื่อเป็นทั้งวิชาเลือกเสรีและวิชาบังคับ ซึ่ง ต้องขึ้นอยู่กับหลักสูตรของแต่ละคณะ และเริ่มเปิดสอนในปี 2560

3.1.2.5 การจัดตั้งคลินิกกฎหมาย

คลินิกทางกฎหมายเป็นแนวคิดใหม่ประเทศไทย แต่เป็นการจัดการศึกษาทางกฎหมายที่ดีของ หลายประเทศ เช่น ประเทศสหรัฐอเมริกา ที่ทุกมหาวิทยาลัยที่เปิดการเรียนการสอนด้านกฎหมายจะมีการเปิด คลินิกทางกฎหมาย เป็นต้น โดยคลินิกทางกฎหมายนอกจากจะเป็นแนวทางในการพัฒนานักศึกษาให้มี คุณภาพเพียงพอ ในการทำงานได้ เน้นสร้างนวัตกรรมทางกฎหมายที่เกิดจากคนรุ่นใหม่แล้ว จะเป็นการ ช่วยเหลือชุมชน ผู้ด้อยโอกาสทางกฎหมาย ส่วนการช่วยเหลือระดับบุคคล เรามีสำนักงานกฎหมายให้ คำแนะนำ ช่วยเหลืออยู่แล้ว ซึ่งถ้าชุมชนใดได้รับความเดือดร้อน สามารถติดต่อขอความช่วยเหลือด้าน กฎหมายจากคลินิكدังกล่าว

การตั้งคลินิกเพื่อช่วยเหลือประชาชนทางสังคมและกฎหมายดังกล่าว โดยความร่วมมือของคณะ นิติศาสตร์และวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม โดยทำ MOU ร่วมกับมูลนิธิชุมชนไทย และกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย เพื่อจัดโครงการพิสูจน์สัญชาติคนไทยพลัดถิ่น ในหลายจังหวัด เช่น จังหวัดประจวบฯ จังหวัดระนอง จังหวัดเชียงใหม่ คลินิكدังกล่าวยังได้เข้าไปช่วยเหลือประชาชนที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ ของภาครัฐ เช่น โครงการเหมืองแร่ โครงการมอเตอร์เวย์ ปากช่อง ชาวเลหาดราไวย์จังหวัดภูเก็ต โดยคณะ นิติศาสตร์ ร่วมกับวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม ได้จัดตั้ง "คลินิกช่วยเหลือประชาชนทางสังคมและกฎหมาย มหาวิทยาลัยรังสิต" โดย การเรียนการสอนด้านนิติศาสตร์มีความจำเป็นที่ต้องทำให้นักศึกษาที่ต่อไปจะเป็นนัก กฎหมายของประเทศได้เรียนรู้กฎหมายทั้งทฤษฎี องค์ความรู้จากตำรา และการลงพื้นที่ ช่วยเหลือ รับผิดชอบต่อ ปัญหาความทุกข์ยากของประชาชน เพราะขณะนี้ ต้องยอมรับว่า หน่วยงาน หรือนักกฎหมายที่คำนึงถึง ผลประโยชน์ของชุมชน ให้คำแนะนำด้านกฎหมายของประชาชน มีน้อย ดังนั้น ทางคณะนิติศาสตร์ ม.รังสิต ซึ่ง

น่านโยบายของมหาวิทยาลัยในการเป็นสังคมธรรมาธิปไตย ให้ความเป็นธรรมและเสมอภาคกับประชาชนทุกคน ได้เปิด คลินิกดังกล่าว เปิดโอกาสให้นักศึกษาลงพื้นที่เรียนรู้ปัญหาชาวบ้าน เข้าใจชุมชน และร่วมแก้ปัญหา โดยใช้ความรู้ด้านกฎหมาย ผลิตนักศึกษาเป็นนักกฎหมายรุ่นใหม่ที่กำลังถึงประโยชน์ของส่วนร่วม สามารถสื่อสาร รู้จักการถ่ายทอดความรู้ด้านกฎหมายด้วยภาษาที่เข้าใจง่าย รวมถึงช่วยเหลือประชาชน ชุมชนสร้างความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม นอกจากนี้การเข้าถึงชุมชนสังคม นักกฎหมายจะมีความรู้ด้านกฎหมาย นั่งอยู่ในศาล บัลลังก์อย่างเดียวไม่ได้ แต่ต้องเป็นนักกฎหมายต้องลงพื้นที่ ให้คำแนะนำ เป็นที่ปรึกษาและประเมินสถานการณ์ช่วยเหลือประชาชน ต้องผู้รับใช้ประชาชน ซึ่งความร่วมมือเปิดคลินิกครั้งนี้ เป็นการสร้างนักกฎหมายรุ่นใหม่ที่จะพร้อมรับใช้สังคม สร้างชุมชนเข้มแข็งทางด้านกฎหมาย ภายใต้ความช่วยเหลือจะนำหลักการด้านกฎหมายทางวิชาการ และความร่วมมือกับมหาวิทยาลัยอื่นๆ เป็นการสร้างเครือข่ายทางกฎหมาย และผลิตงานวิจัยด้านกฎหมายที่มาจากประชาชน เพื่อพัฒนาชุมชนแต่ละพื้นที่ด้วย

3.1.2.6 โครงการข้าวแลกค่าเทอม

การดำเนินงานโครงการช่วยเหลือ “ลูกชานามมหาวิทยาลัยรังสิต จ่ายค่าหน่วยกิตด้วยข้าว โดยมหาวิทยาลัยได้มีคำสั่งที่ 1462/2559 เรื่องโครงการช่วยเหลือ “ลูกชานามมหาวิทยาลัยรังสิต จ่ายค่าหน่วยกิตด้วยข้าว” และคำสั่งที่ 1463/2559 เรื่องแต่งตั้งคณะกรรมการพิจารณากำหนดระเบียบ กฎเกณฑ์และแนวทางการปฏิบัติในการช่วยเหลือนักศึกษาลูกชานาม มหาวิทยาลัยรังสิต ลงวันที่ 7 พฤศจิกายน 255 คำสั่งดังกล่าวเป็นผลมาจากวิกฤตเรื่องราคาข้าวเปลือกตกต่ำ ด้วยสาเหตุและปัจจัยต่างๆ ในช่วงเดือนกันยายน – พฤศจิกายน 255 เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของนักศึกษาและครอบครัวที่ประกอบอาชีพชาวนา มหาวิทยาลัยจึงกำหนดมาตรการพิเศษ เฉพาะกิจ เพื่อบรรเทาปัญหาของนักศึกษาลูกชานามในภาคการศึกษาที่ 2/2559

แนวคิดนี้มหาวิทยาลัยมีระเบียบและกระบวนการในการช่วยเหลือ บรรเทาปัญหาของนักศึกษาที่ประสบวิกฤต ไม่สามารถชำระค่าเทอมได้ อยู่แล้วตามระบบปกติ เช่นการผ่อนผัน ผ่อนชำระค่าเทอม ฯ แต่กรณีวิกฤตราคาข้าวครั้งนี้ มุ่งแก้ปัญหาแก่ครอบครัวชาวนาที่มีผลผลิตของตน (ข้าวเปลือก ข้าวสาร) ซึ่งก็คือมูลค่าแท้จริง แต่ยังไม่สามารถแปรเป็นเงินได้ด้วยเหตุของวิกฤตด้านราคา มหาวิทยาลัยจึงเห็นว่า การช่วยเหลือให้ “จ่ายค่าหน่วยกิตเป็นข้าว” หรือ “ข้าวเปลี่ยนเป็นค่าเทอม” สำหรับวิกฤตเฉพาะหน้านี้ อยู่ในวิสัยที่สามารถทำได้ เนื่องจากระบบบริหารจัดการสมัยใหม่มีความก้าวหน้า เครือข่ายผู้ประสงค์จะช่วยเหลือรับซื้อข้าวจากชาวนามีอยู่กว้างขวาง และมหาวิทยาลัยมีหน่วยงานที่มีข้อมูล ความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านนวัตกรรมเกษตร

และมีประสบการณ์ในการปฏิบัติจริงจากโครงการชานาอัจฉริยะที่ตำบลหนองสาหร่าย จังหวัดกาญจนบุรี เพราะฉะนั้น ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัย กับนักศึกษาและครอบครัวชานา เพื่อศึกษา คิดค้นวิธีการที่จะทำให้ “ข้าวเปลี่ยนเป็นค่าเทอม” จึงมีความเป็นไปได้ ขณะเดียวกัน มหาวิทยาลัยก็จะใช้โครงการนี้เป็นโอกาสของการศึกษา วิจัย สร้างองค์ความรู้ในฐานะที่โครงการนี้เป็น “นวัตกรรม” ในทางการบริหารจัดการอย่างหนึ่ง

คุณสมบัติและเงื่อนไขของนักศึกษาผู้เข้าร่วมโครงการ

- 1) เป็นลูกชานา หรือผู้ปกครองเป็นชานา
 - 2) เป็นผู้ได้รับผลกระทบโดยตรงจากวิกฤตราคาข้าวตกต่ำในรอบการผลิตนี้ (กันยายน ตุลาคม พฤศจิกายน 2559)
 - 3) ครอบครัวมีผลผลิตเป็นข้าวเปลือก และ/หรือข้าวสาร เป็นของตนเอง เพื่อสามารถชำระแทนค่าเทอมได้
 - 4) นักศึกษาต้องไม่มีข้อบกพร่องเป็นที่ประจักษ์ ในประเด็น ความซื่อสัตย์สุจริต และ ความรับผิดชอบ
- กรณีขทุนการศึกษา หรือครอบครัวไม่มีผลผลิต (ข้าวเปลือก ข้าวสาร) คงเหลือ จะไม่อยู่ในข่ายความช่วยเหลือตามมาตรการนี้ (โดยนักศึกษาต้องร้องขอผ่านระเบียบและมาตรการอื่นๆ ของมหาวิทยาลัย เช่นการผ่อนผัน ผ่อนชำระค่าเทอม เป็นต้น) แต่คณะกรรมการจะรวบรวมปัญหา เสนอมหาวิทยาลัยต่อไป

กระบวนการดำเนินงาน

- 1) นักศึกษารอกข้อมูลตามแบบฟอร์มในระบบ online อย่างช้าภายในวันที่ 5 ธันวาคม 2559 (โดยระหว่างนี้ นักศึกษาก็ลงทะเบียนเรียนไปตามกระบวนการปกติ)
- 2) คณะกรรมการ ทายอรวบรวมรายชื่อนักศึกษา เพื่อขอความร่วมมือจากคณะ/วิทยาลัยในการตรวจสอบคุณสมบัติเบื้องต้น และคณะกรรมการจะแจ้งรายชื่อให้นักศึกษาให้สำนักงานทะเบียนทราบ เพื่อชะลอการเรียกเก็บค่าเทอมซึ่งกำหนดภายในวันที่ 8 ธันวาคม 2559

3) รายชื่อที่ผ่านการตรวจสอบ คัดกรองเบื้องต้นจากคณะ/วิทยาลัยแล้ว คณะกรรมการจะตรวจสอบสัมภาษณ์นักศึกษา (หรือบางกรณีอาจลงพื้นที่จริง) เพื่อยืนยันความถูกต้องของข้อมูล

4) เนื่องจากปัญหาของชาวนาแต่ละครอบครัว แต่ละพื้นที่ จะมีความแตกต่างกัน การกำหนดมาตรการของแต่ละรายปัญหาหรือกลุ่มปัญหา จะใช้วิธีปรึกษาหารือร่วมกันระหว่างคณะกรรมการ กับนักศึกษาและครอบครัวชาวนา โดยคำนึงถึงหลักความเป็นธรรม (ราคาที่เหมาะสม) ความสะดวกและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ (การขนส่ง การส่งมอบ)

5) การตกลง ตัดสินใจในมาตรการร่วมกันนี้ อยู่บนหลักการของ “ความสมัครใจ” และอยู่บนฐานของ “การช่วยเหลือตัวเองได้มากที่สุด” จากนั้นจึงขอรับการสนับสนุนในส่วนที่ขาดจากมหาวิทยาลัย

6. คณะกรรมการสรุปผลการดำเนินงาน รายงานต่ออธิการบดี

ผลการดำเนินงานมีนักศึกษาแจ้งความประสงค์เข้าร่วมโครงการในวันที่ 8พ.ย. 2559 แล้วจำนวน 34 คน เป็นเงินราว 2,000,000 บาท

นอกจากนี้ มหาวิทยาลัยยังได้เปิดพื้นที่ให้ชาวนาได้นำข้าวมาขายเพื่อเป็นการช่วยเหลือชาวนาโดยตรง บริเวณหน้าอาคารอาทิตย์อุไรรัตนอาคาร 1 มหาวิทยาลัยรังสิตได้จัดงานระดมน้ำใจช่วยชาวนาไทยโดยเปิดตลาดขายข้าวสารในงาน ‘ถนนข้าวสาร ณ ลานแบร์’ ระหว่างวันที่ 10-11พ.ย.2559 โดยมีชาวนาจาก จังหวัดกาญจนบุรี, ชัยนาท, สุรินทร์, บุรีรัมย์ และเขตภาคอีสานนำข้าวสารชนิดข้าวหอมมะลิ, ข้าวขาว, ข้าวไรซ์เบอร์รี่ นำมาชั่งกิโลขายในราคาถูกทำให้ผู้ซื้อซึ่งส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาบุคลากรในมหาวิทยาลัยและประชาชน โดยรอบมหาวิทยาลัยที่ทราบข่าวต่างพากันเข้ามาจับจ่ายซื้อข้าวสารของชาวนาเป็นจำนวนมาก

3.1.2.7 มหาวิทยาลัยรังสิต มอบรางวัลบัณฑิตเหรียญทองสังคมนิยมไทยแก่บัณฑิตที่ทำกิจกรรมเพื่อส่วนรวม พร้อมเป็นพลเมืองที่ดีตามแนวทางแห่งสังคมนิยมไทย

โดยแนวคิดที่ว่า สถาบันอุดมศึกษาเปลี่ยนหน้าที่จากการ "สร้างคน" มาเป็นการทำหน้าที่ "สร้างคนต้นแบบ" ที่มีทั้งความสำเร็จและความรับผิดชอบต่อสังคม ซึ่งนอกจากบัณฑิตจะมีความตั้งใจใฝ่รู้แล้วยังสนับสนุนให้บัณฑิตมีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมเพื่อสังคม เป็นการสร้างบัณฑิตให้เป็นคนดีและคนเก่งไปพร้อมกัน ซึ่ง รางวัลดังกล่าวนี้คณะกรรมการมหาวิทยาลัยได้มีการคัดเลือกบัณฑิตผู้ที่เหมาะสมและมอบรางวัลนี้ ในพิธีประสาทปริญญา ประจำปี 2559 โดยบัณฑิตทั้ง 2 คนที่ได้รับ การคัดเลือกนอกจากจะมีผลการเรียนดีแล้ว

ยังทำกิจกรรมเพื่อสังคมมากมาย คือ นางสาวรัศมี สุขรัक्षा บัณฑิตคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ผู้ได้รับรางวัลบัณฑิตเหรียญทองสังคมธรรมาธิปไตย กล่าวว่า ตนได้รับการปลูกฝังมาเสมอว่าการเรียนนิติศาสตร์ไม่ใช่แค่เรื่องของการใช้กฎหมายให้ถูกต้องเหมาะสมเท่านั้น แต่ผู้เรียนต้องนำความรู้ที่ได้ไปช่วยเหลือประชาชนในสังคมด้วย โดยที่ผ่านมามีส่วนในการทำงานเพื่อสังคม อาทิ โครงการคลินิกกฎหมายที่ทางคณะนิติศาสตร์ จัดขึ้นร่วมกับวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม โดยการลงพื้นที่ไปช่วยเหลือชาวบ้านแก้ไขปัญหาทั้งในด้านกฎหมายตลอดจนการดำเนินการด้านคดีต่างๆ เพื่อหาทางช่วยเหลือชาวเลราไวย์ โครงการช่วยเหลือประชาชนผู้ด้อยโอกาสที่มีปัญหาสถานะบุคคลเกี่ยวกับสัญชาติที่จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โครงการต่างๆ ที่จัดขึ้นโดยชมรมราชประชานุเคราะห์ ฯลฯ ซึ่งทั้งหมดคือประสบการณ์ที่ดีที่เราสามารถใช้ความรู้ไปช่วยเหลือสังคมได้ ถือเป็นรางวัลของความภูมิใจครั้งหนึ่งในชีวิต และนายชวัลรัตน์ ท้าวแก้ว บัณฑิตคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ผู้ได้รับรางวัลบัณฑิตเหรียญทองสังคมธรรมาธิปไตย กล่าวเพิ่มเติมว่า ตลอดระยะเวลาที่ตนได้ทำงานเพื่อสังคมเป็นช่วงเวลาที่รู้สึกถึงความสุขของการเป็นผู้ให้โดยหวังเพียงแค่อวยยิ้มของผู้รับ มหาวิทยาลัยรังสิตสอนให้รู้จักสังคมแห่งการให้และการแบ่งปัน สอนให้รู้จักการทำประโยชน์เพื่อสังคม ยิ่งไปกว่านั้น ท่านอธิการบดี ยังเป็นต้นแบบของการให้ที่ไม่สิ้นสุด ที่ผ่านมามีทำกิจกรรมมากมาย แต่ที่ประทับใจและภูมิใจมากที่สุด คือ โครงการสิงห์รังสิตจิตอาสาพัฒนาชนบท โครงการค่ายอาสา คีนผืนป่าต้นน้ำ เทิดพระเกียรติพ่อหลวงสำหรับการได้รับรางวัลต้องบอกว่าเป็นอีกหนึ่งความภูมิใจของนักกิจกรรม ที่นอกจากมีโอกาสได้คิดแล้วยังได้ออกไปหาประสบการณ์นอกห้องเรียน พร้อมทั้งใช้ความรู้ความสามารถที่มีในการพัฒนาช่วยเหลือสังคมอีกด้วย

3.1.2.8 โครงการบูรณาการ 84 กิจกรรมจิตอาสา สร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตยถวายพระพรชัย 84 พรรษามหาราช

มหาวิทยาลัยรังสิต จัดโครงการบูรณาการ 84 กิจกรรมจิตอาสา สร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตยถวายพระพรชัย 84 พรรษามหาราช ดำเนินการเรียนการสอนแนวธรรมาธิปไตย เน้นการเรียนรู้ผ่านการให้บริการชุมชนโดยน้อมนำพระราชดำรัสและโครงการตามแนวพระราชดำริ มาเป็นแนวคิดหลักในการดำเนินกิจกรรมของนักศึกษาและบุคลากร เพื่อเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 84 พรรษา 5 ธันวาคม 2554 เนื่องในวโรกาสมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 84 พรรษา 5 ธันวาคม 2554 มหาวิทยาลัยรังสิตได้จัดโครงการภายใต้ชื่อ "โครงการบูรณาการ 84 กิจกรรมจิตอาสา สร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตยถวายพระพรชัย 84 พรรษา มหาราช" โดยแบ่งออกเป็น 3 โครงการใหญ่

ดังต่อไปนี้ คือ โครงการตามแนวพระราชดำริและพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เช่น โครงการปลูกหญ้าแฝก โครงการฝายแม้ว โครงการบ่อหมักสิ่งปฏิกูล โครงการบำบัดน้ำเสียโดยใช้พืช โครงการปลูกป่า โครงการปลูกปะการัง เป็นต้น โดยสโมสรนักศึกษาชมรมอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและนักศึกษาที่สนใจ จะเดินทางไปทัศนศึกษาตามโครงการในพระราชดำริ เพื่อเรียนรู้ถึงวิธีการดำเนินงาน ให้เกิดความรู้ความเข้าใจ และประโยชน์จากโครงการต่างๆ หลังจากที่เรียนรู้แล้วนักศึกษาในกลุ่มนี้จะนำความรู้มาเผยแพร่ต่อในกลุ่มนักศึกษา บุคลากรและชุมชนต่อไป

นอกจากนี้ ยังน้อมนำโครงการตามแนวพระราชดำริเศรษฐกิจพอเพียง และพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว "ชาวบ้านไม่มีใครสนใจเรื่องบัญชีจึงไม่รู้ต้นทุนกำไร" จึงได้นำแนวทาง "การลงบัญชีครัวเรือน" มาเป็นหนึ่งในกิจกรรม ทุกกิจกรรมที่จัดขึ้นได้กำหนดให้ชุมชนตำบลหลักหกอำเภอเมืองจังหวัดปทุมธานี เป็นที่ในการศึกษาและดำเนินโครงการ โครงการบูรณาการ 84 กิจกรรมจิตอาสา นี้ไม่เพียงแต่นักศึกษาเท่านั้นที่จะได้เรียนรู้ แต่ชุมชนรอบๆ มหาวิทยาลัยยังสามารถน้อมนำพระบรมราโชวาทและโครงการในพระราชดำริมาใช้เป็นแนวทางการดำเนินชีวิตได้เช่นกัน ไม่ว่าจะเป็นโครงการปลูกหญ้าแฝกเพื่อลดปัญหาน้ำเน่าเสียซึ่งชุมชนประสบอยู่รวมถึง โครงการเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นสิ่งง่ายๆ ที่ทุกครัวเรือนสามารถทำได้เลย เช่นการทำบัญชีครัวเรือน เพื่อเป็นการเตือนตัวเองไม่ให้ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งซ่านไปกับสิ่งแวดล้อมทางเศรษฐกิจซึ่งพระองค์ท่านได้มีพระราชดำรัสว่า การทำบัญชีสามารถทำได้ ทำให้รู้ถึงรายรับรายจ่าย รู้จักการบริหารเงินในครอบครัวให้มีความพอดีเหลือไว้พอใช้และเก็บออม รวมถึงการลดค่าใช้จ่ายที่ไม่จำเป็นลง สามารถวางแผนการใช้จ่ายได้ และช่วยให้ตัวเองและครอบครัวมีอนาคตที่ดี ยังมีความพอเพียงอีกมากมายที่เราสามารถนำมาเป็นแบบอยู่ในการดำรงชีวิตได้เป็นอย่างดีในสังคมปัจจุบัน ทั้งนี้ โครงการบูรณาการ 84 กิจกรรมจิตอาสา สืบสร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตย ถวายพระพรชัย 84 พรรษา มหาราช จะดำเนินการต่อเนื่องเป็นเวลา 21 ปี และออกมาเป็นกิจกรรมที่หลากหลายภายใต้การเรียนรู้แบบธรรมาธิปไตย

3.1.2.9 ทูการศึกษาเพื่อช่วยเหลือสังคม

มหาวิทยาลัยรังสิต เป็นตัวอย่างหนึ่งของการมีบทบาทสร้างสรรค์สังคม ที่กล่าวได้ว่าเป็นมหาวิทยาลัยเอกชนที่มีกิจกรรมเด่นด้านความรับผิดชอบต่อสังคม โดยได้มีการให้ทุนต่างๆ ดังนี้

- 1) ทุนการศึกษาเป็นกรณีพิเศษแก่ นายแพทย์กันตพงศ์ เล่าลือพงศ์ศิริ หมอฆ้องคนแรกในประเทศไทย

2) ทุนการศึกษาผู้ประสบภัยสึนามิ เป็นทุนการศึกษาฟรี ในระดับปริญญาตรีจำนวน 50 ทุน ให้ นักศึกษาผู้ให้แก่ นักศึกษาผู้ประสบภัยจากธรณีพิบัติภัย คลื่นยักษ์สึนามิ ในปีการศึกษา 2548 โดยแบ่งเป็น 13 คณะคือ คณะเทคโนโลยี ชีวภาพ จำนวน 2 ทุน คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ 4 ทุน วิทยาลัยวิศวกรรมศาสตร์ 10 ทุน คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ 1 ทุน คณะศิลปกรรม 6 ทุน คณะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ 3 ทุน คณะบริหารธุรกิจ 6 ทุน คณะบัญชี 2 ทุน คณะเศรษฐศาสตร์ 1 ทุน คณะศิลปศาสตร์ 5 ทุน คณะนิเทศ ศาสตร์ 6 ทุน คณะนิติศาสตร์ 3 ทุน และวิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม 1 ทุน นอกจากนี้มหาวิทยาลัยรังสิต ยังมี ความตั้งใจจริงที่จะให้ความช่วยเหลือแก่พี่น้องผู้ประสบภัยอย่างต่อเนื่อง และพยายามให้ครอบคลุมในทุกด้าน โดยก่อนหน้านี้ได้ส่งคณะช่วยเหลือลงพื้นที่ไปแล้ว 2 ชุด คือ 1.ปฏิบัติหน้าที่ในส่วนของการค้นหาศพ และ วิเคราะห์วัตถุพยานร่วมกับทีมผู้เชี่ยวชาญของแพทย์หญิงคุณหญิงพรทิพย์ โรจนสุนันท์ 2.เป็นทีมฟื้นฟู ช่วย ซ่อมสร้างอาคาร และดูแลสุขภาพชุมชน ซึ่งจากการสำรวจพบว่า มีครอบครัวได้รับผลกระทบด้านการเงินที่จะ ส่งลูกหลานเรียนต่อ

3) ทุนสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ เนื่องจากมีการเปิดหลักสูตรอิสลามศึกษาขึ้น ในปี 2550 เพื่อให้ ได้เรียนรู้และเข้าใจ อิสลามอย่างถ่องแท้ และสร้างความสมานฉันท์มาใช้ในการแก้ไขปัญหาในพื้นที่ 3 จังหวัด ชายแดนภาคใต้ อันจะนำไปสู่สันติภาพและสันติสุขในสังคมไทย มหาวิทยาลัยรังสิตยังได้มอบทุนการศึกษา 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ และอีก 4 อำเภอ ได้แก่ อำเภอนาทวี อำเภोजะนะ อำเภอสะบ้าย้อย และอำเภอเทพา จำนวน 20 ทุน

4) กิจกรรมการกุศล “มหาวิทยาลัยรังสิตเพื่อวัดพระบาทน้ำพุ” ภายใต้แนวคิด “Good Guy Gives, Good Girl Gives, Everything You Give is Good” เพื่อช่วยผู้ป่วยโรคเอดส์และเด็กกำพร้ากว่า 1,700 ชีวิต เพื่อถวายเป็นพระราชกุศลเนื่องในวโรกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ ภูมิพล อดุลยเดช

5) มอบนามสกุลให้แก่ นางสาวหทัย นักศึกษาชั้นปีที่ 2 คณะกายภาพบำบัด มหาวิทยาลัยรังสิต มี ภูมิลาเนาอยู่ที่ อำเภอท่าสองยาง จังหวัดตาก ครอบครัวเป็นชาวกะเหรี่ยงที่ไม่มีนามสกุล ซึ่งกำลังจะได้เลข ประจำตัว 13 หลัก และจะมีการทำบัตรประชาชนครั้งแรกในวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2561 โดยใช้ชื่อสกุลว่า “สืบบุญ ตะวัน” ความหมายคือ “ผู้สืบสานความดีความงามของผู้ให้ชีวิต” พร้อมทั้งให้ทุนการศึกษาคนไทยพลัดถิ่น ซึ่ง นอกจากทุนการศึกษาแล้ว ยังให้ที่พักในมหาวิทยาลัย ให้บัตรรับประทานอาหารฟรีในร้านอาหารของ มหาวิทยาลัย

กล่าวโดยรวมแล้วด้วยสถานะความเป็นมหาวิทยาลัยเป็นที่รวมขององค์ความรู้จากการค้นคว้าและวิจัย และยังมีบุคลากรทั้งผู้บริหาร และนักศึกษาซึ่งสามารถเป็นศูนย์กลางทางปัญญาได้

3.1.2.10 การปฏิรูปการศึกษา ครั้งที่ 4 มหาวิทยาลัยรังสิต

ภายหลังจากการปักธงในการขับเคลื่อนสู่สังคมธรรมาธิปไตยของมหาวิทยาลัยรังสิตแล้ว ก็ได้มีการขับเคลื่อนจากทุกภาคส่วนของมหาวิทยาลัยตามมามากมาย อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยรังสิตเคยมีการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่มาแล้ว 3 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2544) ช่วงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง โดยชูธงเรื่องการปฏิรูประบบโครงสร้างการบริหารจัดการภายใน ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2548-4549) ช่วงวิกฤตมหาวิทยาลัยออกนอกระบบ และมีคำถามว่ามหาวิทยาลัยเอกชนจะอยู่รอดหรือไม่ โดยชูธงเรื่องการปฏิรูปการเรียนการสอน ครั้งที่ 3 (พ.ศ. 2551) ช่วงการเปลี่ยนแปลงความวุ่นวายทางการเมือง ดังนั้นจึงได้มีแนวคิดการปฏิรูปมหาวิทยาลัยชูธงเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย และครั้งที่ 4 (พ.ศ. 2561) จะเป็นการปรับตัวการปฏิรูปการศึกษาครั้งสำคัญ ผู้การสร้างผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงและความเป็นมืออาชีพเพื่อเท่าทันยุค digital tech transformation โดยมีการจัดสัมมนาระดมความคิดเห็นจากคณาจารย์ขึ้นในวันที่ 8-10 กุมภาพันธ์ 2561 ณ โรงแรมชั้นทารา จ. ฉะเชิงเทรา ที่ประชุมเห็นด้วยกับการปฏิรูปการศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต ครั้งที่ 4 โดยชูธง : ปฏิรูปการศึกษายุคใหม่ RSU Model : Regenerative Education Start up and Spiritual Uniqueness เป้าหมายการศึกษาของ ม.รังสิตบัณฑิตม.รังสิต ต้อง 1. คิดเป็น 2. ทำเป็น 3. มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยมีแนวทางการจัดการศึกษา คือ 1. Personalized 2. Perfect ความสมบูรณ์แบบ 3. Free (flexible /flexibility) โดยได้กำหนดสิ่งที่จะทำต่อไปคือ

- 1) อาจารย์ทุกคนในมหาวิทยาลัยรังสิต เป็นอาจารย์ในสังกัดสถาบัน Gen Ed. ด้วย
- 2) อาจารย์ทุกคนจะได้รับการเพิ่มศักยภาพในการจัดการเรียนการสอนที่มีเสน่ห์ แตกต่างจากเดิม สร้างความตื่นตา ตื่นใจ ให้กับนักศึกษา
- 3) นักศึกษาทุกคนจะได้รับการพัฒนาศักยภาพการเป็น "ผู้นำ" เพื่อออกไปรับผิดชอบต่อสังคมและมีความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

3.2 ปัญหาและอุปสรรค

อานันท์ หาญพานิชพันธ์ (2561) รองอธิการบดีฝ่ายพัฒนาสังคม กล่าวว่า ในช่วงที่มีการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของมหาวิทยาลัยรังสิตปี 2551 ที่มหาวิทยาลัยต้องปรับบทบาทให้สามารถชี้นำสังคม นักศึกษาไม่ใช่แค่เรียน จึงมีแนวคิดสังคมธรรมาธิปไตย ต่อมาก็มีการคิดคำนิยาม ในระยะแรกมีความเห็นแตกต่างกัน 2 แนวทางคือ แนวทางแรก ต้องการคำนิยามให้ชัดจะได้เดินไปในทางเดียวกัน แนวทางที่สอง เป็นแนวคิดของ นพ. ประเวศ วะสี ที่ไม่ต้องให้คำนิยาม แต่ให้เสนอคำในความหมายกว้างๆ แล้วให้ทุกคนมาช่วยคิด เพราะถ้านิยามแล้วเราจะทะเลาะกันก่อน จะเถียงกันไม่จบ ดังนั้น เพื่อไม่ให้เป็นการถกเถียงจนเกินไปจึงได้กำหนดแนวทางปฏิรูป 9 ด้าน และจะเป็นส่วนขยายของคำว่าสังคมธรรมาธิปไตย ซึ่งนั่นทำให้คำว่าสังคมธรรมาธิปไตยไม่ลอยจนเกินไปและมีที่มามีแนวทางปฏิบัติชัดเจน ต่อมาก็ให้นำแนวคิดดังกล่าวให้สภามหาวิทยาลัยอนุมัติ จนเป็นที่มาของการเปลี่ยนโลโก้ เปลี่ยนคำขวัญ เปลี่ยนอัตลักษณ์ การปฏิรูปการเรียนการสอน และให้มีการเรียนการสอนวิชา RSU101 ของมหาวิทยาลัย จนกลายมาเป็นทิศทางที่ชัดเจนของมหาวิทยาลัย ทุกหน่วยงานในมหาวิทยาลัยก็มีการปรับแผนการดำเนินงานให้สอดคล้องกับแนวทางใหม่และการประกาศตัวดังกล่าวทำให้เกิดแรงกระเพื่อมต่อสังคม ต่อมาก็ได้มีการจัดตั้งสถาบันปฏิรูปประเทศไทยขึ้น (สปท.) นับเป็นการตกผลึกครั้งสำคัญที่มหาวิทยาลัยนอกจากจะปฏิรูปตนเองแล้ว ก็ยังต้องการปฏิรูปประเทศนับเป็นความก้าวหน้าอีกครั้งหนึ่งของมหาวิทยาลัย อย่างไรก็ตามการปรับตัวของมหาวิทยาลัยในการชูธงสังคมธรรมาธิปไตยดังกล่าว ก็ได้มีการนำมาสร้างเป็นตัวชี้วัดให้หน่วยงานต่างๆ ภายในมหาวิทยาลัยในการประเมินและจัดสรรงบประมาณว่าต้องมีกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับสังคมธรรมาธิปไตย

सानิตย์ แสงขาม (2560) กล่าวว่าในการประชุมสภามหาวิทยาลัยเมื่อปี พ.ศ. 2551 นั้น ภายในสภามหาวิทยาลัยเองก็พยายามจะหาข้อสรุปถึงความหมายของคำนี้อยู่เช่นกันว่าจะใช้คำว่าอะไรและยึดหลักใดบ้างในการนำไปปฏิบัติกับการเรียนการสอนและการทำกิจกรรมของนักศึกษาในมหาวิทยาลัยรังสิต ทุกคนก็มีคำอธิบายที่แตกต่างกันภายในการประชุมสภามหาวิทยาลัย เพียงเพื่อความมุ่งหวังให้นักศึกษา บุคลากรและเจ้าหน้าที่มีคำๆ นี้อยู่ในหัวใจของการดำรงอยู่ในมหาวิทยาลัยรังสิต

สุนีย์ ไชยรส (2561) กล่าวว่า สังคมธรรมาธิปไตยนั้นเป็นหลักการ ไม่ใช่ระบอบ และต้องผูกโยงกับประชาธิปไตย โดยธรรมาธิปไตยจะต้องไม่เข้ากับเผด็จการ และทั้งหมดก็เพื่อสังคมที่ดีขึ้น ภาพของมหาวิทยาลัยรังสิตที่ขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตยต้องสร้างให้นักศึกษาและอาจารย์ร่วมขับเคลื่อนไปด้วยกัน และจะอย่างไรให้ขอบของมหาวิทยาลัยสามารถแตะเบรคสังคมหรือวิพากษ์วิจารณ์จนเกิดแรงกระเพื่อมสู่สังคมได้ ทำอย่างไรที่จะยึดโยงความเป็นอิสระหลากหลายของทุกภาคส่วนบนฐานความรับผิดชอบได้

มหาวิทยาลัยยังไม่มีจุดเชื่อมร้อยกันเพราะยังเป็นลักษณะต่างคนต่างทำ และบทบาทนักศึกษาที่มีก้าวไปทำจิตอาสาสู่ภายนอกต่างๆ บ้าง แต่ยังเป็นขบวนการที่ยังไม่เข้มแข็ง ดังนั้น ต้องได้รับการสนับสนุนจากมหาลัยเช่นการให้มีสถานศึกษาหรือมีงบประมาณสนับสนุนการทำกิจกรรมเพื่อสังคม

อนุสรณ์ ธรรมใจ (2561) กล่าวว่า คำว่าสังคมธรรมาธิปไตยเป็นการปกครองที่ยึดความถูกต้องและชอบธรรม ขึ้นอยู่กับว่าสังคมหรือเหตุการณ์ในขณะนั้นดีความอย่างไร อาจจะเป็นแนวคิดของสำนักคิดแต่ยังไม่ได้พัฒนาผ่านการเรียนรู้การคิดและยังไม่มีใครให้นิยามที่ชัดและต้องนิยามคำว่าความถูกต้องเป็นอย่างไรให้ได้ ซึ่งบางเรื่องขึ้นอยู่กับค่านิยม ความเชื่อในแต่ละช่วงเวลา สังคมธรรมาธิปไตยมิได้ขัดแย้งกับประชาธิปไตย แต่เป็นส่วนเสริมเพราะยึดหลักความถูกต้อง อย่างไรก็ตามบทบาทของมหาวิทยาลัยที่เน้นเรื่องสังคมธรรมาธิปไตยที่ผ่านมาก็สามารถตอบใจพยานให้นักศึกษาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางสังคมมากขึ้นและมีจิตสำนึกทางสังคมมากกว่านักศึกษาทั่วไป แต่ก็ต้องเพิ่มทักษะการคิดวิเคราะห์ให้นักศึกษา และเป็นนิเวศการเรียนรู้การสอนที่มีความคล่องตัว ในเรื่องการเรียนการสอน RSU101 สามารถใช้มาเป็นเกณฑ์ประเมินเรื่องคุณธรรมได้ แต่ก็ต้องสร้างตัวชี้วัดที่ชัดเจนและต้องทำค่านิยมที่ชัดเจนที่ต้องมีการตกลงกัน

อย่างไรก็ตาม จากนโยบายการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยได้ประกาศไปในปี พ.ศ. 2551 ซึ่งระยะเวลาการขับเคลื่อนในวาระเริ่มแรกนั้น มหาวิทยาลัยรังสิตได้มีการกำหนดแนวทางที่ชัดเจนเพื่อผลที่มีประสิทธิภาพ และได้ดำเนินการด้านต่างๆ ที่เป็นแนวทางไปสู่ความเป็นสังคมธรรมาธิปไตย โดยเฉพาะในมิติของการทำกิจกรรมของนักศึกษาเกิดการเปลี่ยนแปลง มีความยึดโยงกับประชาชนมากขึ้น สนใจปัญหาของชาวบ้านและช่วยกันระดมความคิดเพื่อเสนอทางออกให้กับปัญหาดังกล่าวโดยไม่มองข้ามแต่อย่างใด และหลังจากมหาวิทยาลัยรังสิตได้เห็นชอบแนวทาง “มหาวิทยาลัยรังสิตกับสังคมธรรมาธิปไตย” ในการประชุมสภามหาวิทยาลัยครั้งที่ 4/2551 เมื่อวันที่ 26 พฤศจิกายน 2551 มหาวิทยาลัยรังสิตได้ดำเนินกิจกรรม และรณรงค์ในรูปแบบและวิธีการต่างๆ ในรอบ 2 ปี (2552 – 2553) โดยดำเนินการใน 6 ลักษณะ คือ

- 1) การสื่อสารสร้างความเข้าใจแนวคิดสังคมธรรมาธิปไตยภายในมหาวิทยาลัยและกับสาธารณะ
- 2) การส่งเสริมบทบาทสื่อมวลชนเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย
- 3) การส่งเสริมคณะวิชาให้จัดกิจกรรมที่เชื่อมโยงการเรียนการสอนกับปัญหาสังคม
- 4) ความร่วมมือกับองค์กรเครือข่ายเพื่อสร้างกิจกรรมสร้างสังคมธรรมาธิปไตย
- 5) โครงการศึกษาและพัฒนาตามนโยบายสร้างสังคมธรรมาธิปไตย กรณีศึกษาชุมชน จังหวัดปทุมธานี และ
- 6) ส่งเสริมโครงการของคณะวิชาและหน่วยงานสนับสนุนให้มีเนื้อหาและเป้าหมายสังคมธรรมาธิปไตย

เมื่อมีการดำเนินการตามนโยบายไปได้ระยะเวลาพอสมควรจึงได้มีการจัดการสัมมนาเชิงปฏิบัติการใน ส่วนของผู้บริหารและบุคลากรภายในมหาวิทยาลัยเพื่อรายงานความคืบหน้าของแนวคิดสู่การปฏิบัติ “มหาวิทยาลัยรังสิต คือ ชุมพลังปัญญาของชาติ” โดยได้แบ่งกลุ่มเป็นกลุ่มย่อยจำนวน 6 กลุ่ม ได้แก่

กลุ่มที่ 1 วิทยาลัยแพทยศาสตร์, คณะเภสัชศาสตร์, คณะพยาบาลศาสตร์, คณะเทคนิคการแพทย์, คณะกายภาพบำบัด, คณะการแพทย์แผนตะวันออก, คณะทันตแพทย์, คณะทัศนมาตร และคณะ วิทยาศาสตร์

กลุ่มที่ 2 วิทยาลัยวิศวกรรมศาสตร์, คณะเทคโนโลยีสารสนเทศ, สถาบันการบิณ, คณะ เทคโนโลยีชีวภาพ, คณะศิลปะและการออกแบบ, คณะดิจิทัลอาร์ต และคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์

กลุ่มที่ 3 สถาบันรัฐประศาสนศาสตร์, วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม, วิทยาลัยนานาชาติ, คณะบริหารธุรกิจ , คณะบัญชี, คณะเศรษฐศาสตร์, คณะศึกษาศาสตร์, คณะนิเทศศาสตร์, คณะศิลปะศาสตร์, คณะนิติศาสตร์, คณะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวและการบริการ, สถาบันการทูตและการต่างประเทศ และบัณฑิตวิทยาลัย

กลุ่มที่ 4 ฝ่ายวิชาการ, ฝ่ายกิจการนักศึกษา, ฝ่ายการตลาด และสถาบันภาษาอังกฤษ

กลุ่มที่ 5 ฝ่ายแผนการเงิน, ฝ่ายบริหาร, ฝ่ายธุรกิจสัมพันธ์, ฝ่ายเทคโนโลยี

กลุ่มที่ 6 ฝ่ายการต่างประเทศ, สำนักงานตรวจสอบภายใน และฝ่ายพัฒนาสังคม

โดยผลการประชุมกลุ่มย่อยได้มีการเสนอแนวทางในการปฏิรูปประเทศไทยสู่สังคมธรรมาธิปไตยใน ลักษณะที่หลากหลาย ได้แก่ การมุ่งการเรียนรู้กับชุมชนและท้องถิ่น การกำหนดบทบาทของมหาวิทยาลัยด้าน การชี้นำสังคม เพิ่มเติมจากบทบาท 4 ด้าน ได้แก่ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การบริการวิชาการ และการ ส่งเสริมศิลปวัฒนธรรม

การปรับปรุงระบบการทำงานภายในให้เป็นระบบ โปร่งใส เท่าเทียม เป็นธรรม การจัดตั้งกองทุนเพื่อ สร้างสังคมธรรมาธิปไตยเป็นเวทีเพื่อสร้างความเข้าใจให้สังคมได้รับรู้ ในแต่ละกลุ่มนั้นก็ได้มีการเสนอวิธีการ ต่างๆ ผู้ศึกษาวิจัยสามารถสรุปได้ดังนี้

ให้ปรับปรุงโครงการเดิมให้สอดคล้องกับสังคมธรรมาธิปไตยมากขึ้น พัฒนาโครงการวิจัยสหวิทยาการ เกี่ยวกับชุมชนทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย จัดกิจกรรมที่มีการเรียนรู้และร่วมบริการประชาชนที่มีลักษณะ

เป็นสหวิทยาการโดยการทำโครงการและกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับธรรมาธิปไตยสำนักงานเลขาธิการสภามหาวิทยาลัยรังสิตได้สรุปโครงการที่มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยดังนี้

- 1) จำนวนโครงการทั้งหมดที่เป็นสังคมธรรมาธิปไตยในปี พ.ศ. 2553 มีทั้งสิ้น 314 โครงการ จาก 37 คณะ/หน่วยงาน/ฝ่าย (ตารางที่ 1)

ยุทธศาสตร์	ปีการศึกษา 2553	สอดคล้องกับสังคมธรรมาธิปไตย(ร้อยละ)
ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและคุณธรรม สามารถเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันและเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ	29	5.49
ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการพัฒนางานวิจัย งานสร้างสรรค์และนวัตกรรมที่มีคุณภาพ	9	3.02
ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการก้าวสู่การเป็นมหาวิทยาลัยอิเล็กทรอนิกส์	5	2.37
ยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการพัฒนามหาวิทยาลัยรังสิตสู่การเป็นสถาบันการศึกษานานาชาติที่มีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากล	3	5.56

ที่มา : สำนักงานเลขาธิการสภามหาวิทยาลัยรังสิต

- 2) จำนวนโครงการทั้งหมดที่เป็นสังคมธรรมาธิปไตยในปี พ.ศ. 2554 มีทั้งสิ้น 306 โครงการ จาก 35 คณะ/หน่วยงาน/ฝ่าย (ตารางที่ 2)

ยุทธศาสตร์	ปีการศึกษา 2554	สอดคล้องกับสังคมธรรมาธิปไตย(ร้อยละ)
ยุทธศาสตร์ที่ 1 ด้านการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพและคุณธรรม สามารถเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันและเสริมสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนของประเทศ	22	3.21

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ด้านการพัฒนางานวิจัย งานสร้างสรรค์และนวัตกรรมที่มีคุณภาพ	10	2.52
ยุทธศาสตร์ที่ 3 ด้านการก้าวสู่การเป็นมหาวิทยาลัยอิเล็กทรอนิกส์	7	2.44
ยุทธศาสตร์ที่ 4 ด้านการพัฒนามหาวิทยาลัยรังสิตสู่การเป็นสถาบันการศึกษานานาชาติที่มีคุณภาพและมาตรฐานระดับสากล	2	1.50

ที่มา : สำนักงานเลขาธิการสภามหาวิทยาลัยรังสิต

นอกจากนั้น ยังกิจกรรมที่สอดคล้องกับการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่มีได้ปรากฏในรายงานดังกล่าว โดยเป็นการจัดทำโครงการหรือรวมกลุ่มกันไปเพื่อทำกิจกรรม ตามที่ผู้ศึกษาวิจัยได้รวบรวมได้และเห็นว่าเป็นกิจกรรมที่นำไปสู่สังคมธรรมาธิปไตย มีหน่วยงาน/ชมรม/สโมสร ดังต่อไปนี้

1) ชมรมอาสาพัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยรังสิต มีสมาชิกอยู่ระหว่าง 60 – 70 คน ต่อปี โดยกิจกรรมหลักของชมรมนี้จะเน้นการสร้างอาคารเรียนให้กับโรงเรียนในถิ่นทุรกันดารห่างไกล ที่หน่วยงานรัฐหรือภาคเอกชนไม่สามารถเข้าไปได้ถึง จึงทำให้โรงเรียนเหล่านี้ขาดโอกาสในการศึกษาอย่างมาก ผลเสียตกอยู่ที่ตัวนักเรียนซึ่งเป็นความเหลื่อมล้ำอีกประการหนึ่งที่สำคัญของระบบการศึกษาไทย ตลอดจนการเรียนรู้อัตนวิสัยของชาวบ้านโดยรอบบริเวณโรงเรียนที่ได้ลงพื้นที่ และกิจกรรมของชมรมดังกล่าวมีการจัดกิจกรรมขึ้นทุกปี ปีละ 2 – 3 ครั้ง โดยเป็นช่วงปิดภาคเรียนไม่มีการเรียนการสอน การลงพื้นที่แต่ละครั้งใช้ระยะเวลาราว 7 – 15 วัน

2) คณะนิติศาสตร์ โดยสโมสรนักศึกษาคณะนิติศาสตร์ ที่มีการตั้งศูนย์ที่ปรึกษาทางกฎหมายเพื่อประชาชน เป็นการเปิดโอกาสการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างชุมชน/ประชาชน และนักศึกษา ตลอดจนอาจารย์ในการทำความเข้าใจปัญหาของประชาชนในการได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมจากรัฐ

3) คลินิกช่วยเหลือประชาชนทางสังคมและกฎหมาย ซึ่งเป็นความร่วมมือโดยคณะนิติศาสตร์ วิทยาลัยนวัตกรรมสังคม วิทยาลัยรัฐกิจ วิทยาลัยนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ในการตั้งเป็นศูนย์รับเรื่องร้องเรียนจากประชาชนที่มีความเดือดร้อนจากการที่ได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมจากรัฐ เพื่อเป็นตัวแทนในการดำเนินเรื่องต่อไปตามกระบวนการยุติธรรม ตลอดจนการเรียนรู้ซึ่งกันและการระหว่างดำเนินการช่วยเหลือประชาชน โครงการที่เป็นที่ประจักษ์คือโครงการช่วยพิชิตผู้สัญชาติให้กับบุคคลที่มีปัญหาสถานะทาง

ทะเปียน (คนไทยพลัดถิ่น) บริเวณแถบแนวชายแดนตะวันตกของประเทศไทย ที่ดำเนินการมาตั้งแต่ต้นปี พ.ศ. 2559 จนถึงปัจจุบัน โดยเป็นการทำบันทึกข้อตกลงร่วมกับกรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย

4) สโมสรนักศึกษาวิทยาลัยนวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต มีภารกิจหลักคือการเรียนรู้กับชุมชนและพื้นที่ เพื่อสร้างองค์ความรู้แบบบูรณาการ โดยยึดหลักการสร้างความเป็นธรรมในสังคมและความเหมาะสมของแต่ละบริบทเป็นสิ่งสำคัญ ได้ดำเนินโครงการต่างๆ มากมาย อาทิเช่น การทำกิจกรรมอาสาทำกับข้าวแจกประชาชนที่มารักษาพยาบาลพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตร รัชกาลที่ 9 เมื่อปลายปี พ.ศ. 2559 ณ หอสงนามหลวง โดยการดำเนินการดังกล่าวได้ทำงานร่วมกับภาคีเครือข่ายต่างๆ เช่น กรมกิจการทหารเรือ กองทัพเรือ กลุ่มนักเรียนภูฏานในมหาวิทยาลัยรังสิต และภาคส่วนต่างๆ อีกโครงการคือการลงพื้นที่ช่วยประชาชนที่ประสบอุทกภัยน้ำท่วมที่ภาคใต้เมื่อต้นปี พ.ศ.2559 โดยเป็นการระดมสิ่งของเครื่องใช้ที่จำเป็นเพื่อลงพื้นที่ให้ทันต่อสถานการณ์ ตลอดจนการเรียนรู้ในรายวิชาต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยตามนโยบายของมหาวิทยาลัย

อย่างไรก็ตามจากผลการดำเนินงานที่ผ่านมาของหน่วยงานต่างๆภายในมหาวิทยาลัยรังสิต และจากความเห็นของคณาจารย์ต่างๆ พบว่า คนส่วนใหญ่ทั้งภายนอกและภายในมหาวิทยาลัยยังเข้าใจเรื่องสังคมธรรมาธิปไตยไม่ตรงกัน จะเห็นได้จากการอธิบายและการให้คำนิยามจะมีความเห็นค่อนข้างหลากหลายตามประสบการณ์ของแต่ละคน แต่ก็ยังมีจุดร่วมกันคือการถือความถูกต้อง ความดีงามเป็นเรื่องสำคัญ และจากกิจกรรมต่างๆ ที่มหาวิทยาลัยได้ดำเนินการก็มีความหลากหลาย ดังจะเห็นได้จากการวัดผลของสำนักงานเลขาธิการสภามหาวิทยาลัยรังสิต ที่เน้นโครงการที่เกี่ยวข้องกับสังคมธรรมาธิปไตยและนำมาเป็นเกณฑ์ในการประเมินผลงานนั้น จะเห็นว่า มีการประเมินเพียงแค่ปี 2551-2554 เท่านั้น หลังจากนั้นก็ได้ประเมินอีก แต่ก็ถือว่าการเริ่มต้นที่ดี

ซึ่งจากการปรับตัวของมหาวิทยาลัยดังกล่าวแล้วในขณะที่มหาวิทยาลัยรังสิตก้าวขึ้นสู่ที่ 1 ของมหาวิทยาลัยเอกชน แล้วในขณะที่ชาติบ้านเมืองวุ่นวาย จึงได้มีแนวคิดด้านสังคมไปพร้อมกัน คือ

มหาวิทยาลัยไม่ใช่หอคอยางช้าง

คำว่า อธิปไตย” แปลว่า เป็นใหญ่

ถือเอาตนเป็นใหญ่ เรียก อัตตาริปไตย

ถือเอาโลกเป็นใหญ่ เรียก โลกาธิปไตย

ถือเอาธรรมเป็นใหญ่ เรียก ธรรมาธิปไตย

ปี 2551 ดร.อาทิตย์ได้ประกาศจุดยืนที่เป็นจุดเปลี่ยนหน้าสำคัญในประวัติศาสตร์ของมหาวิทยาลัยรังสิต นั่นคือ ชุมพลังแห่งปัญญาของชาติเพื่อปฏิรูปประเทศสู่สังคมธรรมาธิปไตย

ม.รังสิต คือใคร คือ ชุมพลังแห่งปัญญา (ตัวตน)

ม.รังสิต จะทำอะไร จะปฏิรูปประเทศ (ภารกิจ)

ม.รังสิต จะไปทางไหน จะร่วมสร้างสังคมไปสู่ธรรมาธิปไตย (เป้าหมาย)

ซึ่งเป็นการประกาศชัดเจน ให้รู้ถึงตัวตน ภารกิจ เป้าหมาย แล้วก็นำมาสู่การปรับหลักสูตรการเรียนการสอนครั้งใหญ่ มีวิชาใหม่เกิดขึ้น ที่ไม่เหมือนใคร นั่นคือ RSU101 ที่นักศึกษา ม.รังสิตทุกคนต้องได้เรียน เป็นวิชาว่าด้วยความดีงาม ความเป็นคน การศึกษาไม่ใช่ความโก้ ความรู้ไม่ได้หมายถึงสิ่งสูงส่ง เรียนมาแล้วต้องช่วยสังคมได้ งานวิจัยต้องไม่ใช่แค่ในกระดาษ สอนหนังสือต้องไม่อยู่ในห้องเรียน เป็นการต่อสู้ทางสังคม

จะเห็นว่าแนวทางการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยรังสิต ที่เน้นเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย จะสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนาของโลกตามที่ UN ได้ประกาศไว้คือ

"เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก 17 ประการ" (The Global Goals for Sustainable Development: SDGs)¹ ขององค์การสหประชาชาติ (United Nation: UN) ที่เป็นกรอบการพัฒนาต่อประเทศสมาชิกนำไปปฏิบัติให้บรรลุผลเพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนทางเศรษฐกิจ สังคมและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วย 1) ขจัดความยากจน 2) ขจัดความอดอยาก 3) การมีสุขภาพและความเป็นอยู่ที่ดี 4) การศึกษาที่มีคุณภาพ 5) ความเท่าเทียมทางเพศ 6) สุขภาพและน้ำสะอาด 7) การมีพลังงานสะอาดใช้อย่างเพียงพอ 8) งานที่มีคุณค่าและการเติบโตทางเศรษฐกิจ 9) พัฒนาภาคอุตสาหกรรม นวัตกรรมและโครงสร้างพื้นฐานให้พร้อม 10) ลดความเหลื่อมล้ำ 11) สร้างให้เกิดชุมชนเมืองที่ยั่งยืน 12) การบริโภคและผลิตอย่างมีความรับผิดชอบ 13) การดูแลเรื่องสภาพภูมิอากาศ 14) ดูแลทรัพยากรทางน้ำ 15) ชีวิตบนพื้นดิน 16) การสร้างความสงบ ยุติธรรมและสถาบันที่เข้มแข็ง และ 17) ภาคีความร่วมมือเพื่อผลักดันให้ถึงเป้าหมาย

¹ <http://www.un.or.th/globalgoals/th/the-goals/>

“สำหรับเป้าหมายทั้ง 17 ข้อนั้น อาศัยกรอบแนวคิดที่มองการพัฒนาที่ยั่งยืนผ่านมิติที่เชื่อมโยงกันของ เศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ในการรวบรวมความเห็นและข้อเสนอจากประชาชนจากทุกประเทศทั่วโลก ที่ จะใช้เป็นเป้าหมายเพื่อการพัฒนาาร่วมกันอีก 15 ปีข้างหน้าจนถึงปี 2573 เพื่อทดแทนเป้าหมายการพัฒนา แห่งสหประชาชาติ (Millennium Development Goals) ทั้ง 8 ข้อที่จะสิ้นสุดลงในปี 2558 นี้ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่มี เป้าหมายร่วมในการมุ่งขจัดความยากจนของประชากรโลกทั้งสิ้น 836 ล้านคนทั่วโลกให้หมดสิ้นไปภายในปี 2573

ด้านเป้าหมายด้านการศึกษาที่มีสาระสำคัญคือ ให้จัดการศึกษาแก่เด็กเยาวชนทุกคนตั้งแต่ระดับ ประถมวัยจนถึงมัธยมศึกษา รวมทั้งสร้างเสริมโอกาส "การเรียนรู้ตลอดชีวิต" แก่ประชาชน ซึ่งถือเป็นความท้าทาย ของประเทศด้อยพัฒนา และประเทศกำลังพัฒนาที่ยังมีเด็กและเยาวชนอีกกว่า 124 ล้านคนที่ขาดโอกาส ทางการศึกษา เพราะจากการประมาณการพบว่าจำเป็นต้องใช้งบประมาณปีละกว่า 39,000 ล้านดอลลาร์ สหรัฐฯ ต่อปี ตลอด 15 ปีข้างหน้าเพื่อบรรลุเป้าหมาย

ด้วยเหตุนี้องค์การสหประชาชาติจึงเน้นย้ำความสำคัญของเป้าหมายข้อ 17 ที่เน้นการสร้างภาคีความ ร่วมมือเพื่อผลักดันให้ถึงเป้าหมาย (Partnerships for Goals) ซึ่งส่งเสริมการทำงานร่วมกันจากทุกภาคส่วน ทั้ง ในประเทศและในระดับนานาชาติเพื่อสนับสนุนการระดมเงินทุน เทคโนโลยี การยกระดับศักยภาพของส่วน ราชการและองค์กรสาธารณประโยชน์ และความรับผิดชอบต่อเป้าหมายร่วมกัน”

SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS

Developed in collaboration with TROLLBÄCK + COMPANY | TheGlobalGoals@trollback.com | +1.212.529.1010
For queries on usage, contact: dpcampaigns@un.org

หลักสูตรในอนาคต

การศึกษาต้องศึกษาเพื่อสร้าง “มหาวิทยาลัยคือชุมพลแห่งปัญญาของชาติ เพื่อปฏิรูปประเทศไทย ไปสู่สังคมธรรมาธิปไตย” ต้องไม่ใช่ความรู้ทางวิชาการอย่างเดียว แต่ต้องวิชาการ และวิชาคนด้วย ไม่ใช่อยู่บน หอคอยงาช้าง อีโก้เยอะ แต่ไม่เกิดคุณค่าที่แท้จริงต่อบ้านเมือง ได้ปริญญา ได้เกียรตินิยม แต่ชาติไม่ได้อะไร แล้วเมื่อไรจะเจริญ

การศึกษาคือ แกนในการพัฒนาชาติ เมื่อไรที่การศึกษาคือเรื่องเดียวกับการพัฒนาชาติ เมื่อนั้นชาติจึง จะเจริญ เพราะฉะนั้น ต้องเรียนอะไร : การศึกษาที่เตรียมเป็นผู้ประกอบการ แทนที่จะศึกษาเพื่อเป็นลูกจ้าง ที่ ให้ความรู้และประสบการณ์ ทั้งในด้านวิชาการ วิชาการ และวิชาคน Gen. Ed. 25% ผู้ประกอบการ 30% และ สาขาอื่นๆ เฉพาะทางที่นักศึกษาสนใจ 45% ดังนั้น มหาวิทยาลัยรังสิตจึงมีหลักสูตรผู้ประกอบการแบบบูรณา การ คือ 1. Logistics Management (การบริหารจัดการระบบขนส่ง) 2. Property Management (การบริหาร จัดการทรัพย์สิน) และ 3. Healthcare Management (การบริหารจัดการระบบให้บริการด้านสุขภาพ) งาน

เหล่านี้ต่างชาติเอาไปหมดเลย เขาเป็นผู้บริหารจัดการ ส่วนคนไทยเป็นลูกจ้าง เป็นแรงงาน ถ้าเราอยากจะอยู่ดี
กินดี เราต้องสอนให้เด็กเป็นผู้ประกอบการเอง จะทำอะไรก็หัดคิดแบบเป็นผู้ประกอบการ

บทที่ 4

วิเคราะห์ทฤษฎีว่าด้วยสังคมธรรมาธิปไตย

วัตถุประสงค์ของบทนี้จะเป็นการใช้แนวคิดทฤษฎีต่างๆ มาอธิบายบทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิตต่อการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตยในช่วงปี พ.ศ. 2544-2561 เพื่อนำไปสู่การสังเคราะห์ “องค์ความรู้ในเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย” เช่น หลักการ หลักคิด หรือนิยามและความหมายที่ชัดเจน ฯลฯ ที่จะนำไปปรับปรุงการเรียนการสอนวิชา RSU 101 ธรรมาธิปไตย นำมาใช้ในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย และนำองค์ความรู้ดังกล่าวไปเผยแพร่ต่อสังคมสาธารณะ

4.1 บทบาท ม.รังสิต กับสังคมธรรมาธิปไตย

การศึกษาเรื่องบทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิตกับการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย พบว่าจุดเริ่มต้นของการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตยของมหาวิทยาลัยรังสิตนั้นเกิดขึ้นท่ามกลางวิกฤติประชาธิปไตยและการเมืองที่ล้มเหลว การนำหลักธรรมาธิปไตยเข้าสู่ระบบการเมือง ระบอบประชาธิปไตยและการสร้างคนที่ยู่ในหลักการธรรมาธิปไตยจึงน่าจะเป็นคำตอบและทางรอดของประชาธิปไตยที่สอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทสังคมการเมืองไทย สืบเนื่องจากมหาวิทยาลัยรังสิตมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย และมีความพยายามนำเอาองค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมาธิปไตยไปเผยแพร่ต่อสังคมสาธารณะโดยมหาวิทยาลัยรังสิต ในฐานะหนึ่งได้ทำหน้าที่เป็น “องค์กรเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคม” (Social Movement Organization: SMO) การแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่ใช้ในการอธิบายการก่อรูป ปฏิบัติการ และพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย โดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตเป็นองค์กรเคลื่อนไหวหลักสรุปได้คือ

การวิเคราะห์การก่อรูป (Formation) ปฏิบัติการ (Practices/Actions) และพลวัต (Dynamics) ของขบวนการเคลื่อนไหวแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย โดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตเป็นองค์กรเพื่อการเคลื่อนไหวทางสังคม (Social Movement Organization: SMO) จะใช้ทฤษฎีกระบวนการสร้างกรอบโครง (Framing Process Theory) เป็นตัวนำทางทฤษฎี ผสมผสานกับแนวคิดทฤษฎีต่างๆ เป็นตัวช่วยเสริมในการอธิบายและ

ขยายความการวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่ศึกษาให้มีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น อาทิ แนวคิดทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่ (New Social Movements: NSMs) แนวคิดพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) แนวคิดทฤษฎีเรื่อง “การครองความเป็นเจ้า” หรือ “การสถาปนาอำนาจนำ” (Hegemony) และ แนวคิดทฤษฎีหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) ว่าด้วยเรื่องวาทกรรม ความรู้/ความจริง อำนาจทฤษฎี

Framing Process Theory เป็นทฤษฎีที่เกี่ยวกับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมใหม่ล่าสุด ที่พัฒนาขึ้นโดยผสมผสานทั้งสองแนวทางระหว่างทฤษฎีจากสำนักการระดมทรัพยากร (Resource Mobilization Theory) กับขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแบบใหม่ (New Social Movements: NSMs) เป็นการเน้นความสนใจต่อกระบวนการของการสร้างการยอมรับของสังคมเป็นสำคัญ (Shigetomi and Makino, 2009: 4) ทฤษฎีกระบวนการสร้างกรอบเป็นทฤษฎีที่พัฒนาขึ้นโดยโรเบิร์ต ดี. เบนฟอร์ด (Robert D. Benford) และ เดวิด เอ. สโนว์ (David A. Snow) ที่นำมาใช้อธิบายกระบวนการสร้างกรอบและขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม การทำงานของการเคลื่อนไหวแบบมวลชน สโนว์ (Snow et al., 1986: 467-470) อธิบายว่าการสร้างกรอบแต่ละกรอบจะช่วยให้การพิจารณาในระดับจุลภาคของการเคลื่อนไหวเชิงมวลชน (Micromobilization Tasks) มีความชัดเจนขึ้น โดยมี 4 กรอบ (Frame) ด้วยกัน คือ

1. กรอบของการเชื่อมโยง (Frame Bridging) ซึ่งกล่าวโดยสรุปคือ เป็นกรอบในการมองปัญหาว่าคนในกระบวนการนี้คิดอย่างไร? หรือมีอุดมการณ์แบบไหน? มองปัญหาว่าอย่างไร?
2. กรอบของการขยายความ (Frame Amplification) ซึ่งกล่าวโดยสรุปคือ เป็นกรอบในการมองว่าคนในขบวนการเคลื่อนไหวนี้มองสถานการณ์อย่างไร? และต้องการเห็นเป้าหมายในการเคลื่อนไหวเป็นอย่างไร
3. กรอบของขยายตัว (Frame Extension) ซึ่งกล่าวโดยสรุปคือ เป็นกรอบในการมองว่าคนในขบวนการเคลื่อนไหวนี้มีจุดมุ่งหมายอะไร? และมีแนวคิดอย่างไร ทั้งแนวคิดในการเคลื่อนไหวและแนวคิดในการต่อต้าน?
4. กรอบของตัวเปลี่ยนผ่าน (Frame Transformation) ซึ่งกล่าวโดยสรุปคือ เป็นกรอบในการมองว่าถ้าไม่เอาแนวทางนี้มีแนวทางอื่นหรือทางเลือกอื่นหรือไม่?

กล่าวโดยสรุปคือ ทฤษฎี Framing Process Theory คือ การถามว่าแต่ละบุคคลในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมมองโลก มองปัญหา และมองสังคมเป็นอย่างไร?

เมื่อใช้ 4 กรอบ (Frame) มามองขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาภิบาลโดยมหาวิทยาลัยรังสิต จะพบว่า

1. Frame ที่หนึ่ง คือ “กรอบของการเชื่อมโยง (Frame Bridging)” ซึ่งเป็นกรอบในการมองว่าคนในแต่ละขบวนการคิดยังไง? หรือมีอุดมการณ์แบบไหน? มองปัญหาอย่างไร? หรือมองว่าสิ่งที่กำลังต่อต้านนั้นดีหรือไม่ดีอย่างไร?

มหาวิทยาลัยรังสิต (Rangsit University; ชื่อย่อ: มรส. - RSU) เป็นมหาวิทยาลัยเอกชนในประเทศไทย ถูกจัดอยู่ในลำดับที่ 20 มหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดในประเทศ นอกจากนี้ยังถูกจัดอันดับให้เป็นมหาวิทยาลัยเอกชนที่ดีที่สุด ลำดับที่ 1 ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2528 เปิดสอนหลากหลายหลักสูตร ทั้งในระดับปริญญาตรี ปริญญาโท และปริญญาเอก

ต่อมา ในวันที่ 25 มกราคม พ.ศ. 2528 ทบวงมหาวิทยาลัย ออกประกาศจัดตั้ง วิทยาลัยรังสิต (Rangsit College) ลงนามโดย นายปรีดา พัฒนถาบุตร รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยในขณะนั้น และประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 102 ตอนที่ 28 ก ฉบับพิเศษ หน้า 5 เมื่อวันที่ 1 มีนาคม พ.ศ. 2528 โดยเป็นไปตามที่ระบุใน ใบอนุญาตจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ที่ 2/2528

เมื่อวันที่ 31 กรกฎาคม พ.ศ. 2533 ทบวงมหาวิทยาลัย ออกประกาศอนุญาตให้วิทยาลัยรังสิต เปลี่ยนประเภทสถาบันอุดมศึกษาเอกชน ขึ้นเป็น มหาวิทยาลัยรังสิต ทั้งนี้ ประกาศดังกล่าว ลงนามโดย นายทวิช กลิ่นประทุม รัฐมนตรีว่าการทบวงมหาวิทยาลัยในขณะนั้น และประกาศลงในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ 107 ตอนที่ 164 ง หน้า 7213 เมื่อวันที่ 4 กันยายน พ.ศ. 2533

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม เสด็จพระราชดำเนินทรงเป็นองค์ประธานในพิธีสถาปนามหาวิทยาลัยรังสิต เมื่อเวลา 15.00 น. วันพฤหัสบดีที่ 29 พฤศจิกายน พ.ศ. 2533 ซึ่งถือเป็นวันสถาปนามหาวิทยาลัยรังสิต โอกาสนี้ ทรงเยี่ยมชมอาคารหอสมุดของมหาวิทยาลัยด้วยแต่ทางมหาวิทยาลัยยังคงจัด พิธีรำลึกการสถาปนามหาวิทยาลัย ในวันที่ 25 มกราคม ของทุกปี ซึ่งเป็นวันจัดตั้งวิทยาลัยรังสิต มาจนถึงปัจจุบัน

การก่อรูป (Formation) ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย

การก่อรูป (Formation) ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาธิปไตยโดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตมีฐานะเป็น “องค์กรการเคลื่อนไหว” (Social Movement Organization: SMO) ในเรื่องดังกล่าวอย่างชัดเจน เริ่มต้นเมื่อปี พ.ศ. 2551 ซึ่งมีจุดเริ่มต้นมาจากปณิธานของ ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรังสิต ที่ระบุว่า

“สังคมธรรมาธิปไตยของมหาวิทยาลัยรังสิต นับเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญจากสถาบันอุดมศึกษาที่มีหน้าที่ “สร้างคน” มาเป็น “สร้างคนต้นแบบ” ที่ต้องมีทั้งความสำเร็จและความรับผิดชอบต่อสังคม โดยแนวทางใหม่ที่มหาวิทยาลัยรังสิตแสวงหานั้น ต้องทำให้สังคมกลายเป็นสังคมที่สงบสุข มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มีความเป็นธรรม มีการกินดีอยู่ดี ประกอบอาชีพด้วยความมั่นคง เจริญรุ่งเรือง ต้องทำให้สังคมมีความเป็นธรรมกับทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจนหรือร่ำรวย ต้องสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะเรียกสังคมแบบนี้ว่า สังคมธรรมาธิปไตย”

ปฏิบัติการ (Practices/Actions) และพลวัต (Dynamics) ของขบวนการเคลื่อนไหว

ปฏิบัติการ (Practices/Actions) และพลวัต (Dynamics) ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาธิปไตยโดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตมีฐานะเป็น “องค์กรการเคลื่อนไหวทางสังคม” ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน อยู่ในช่วงการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ของมหาวิทยาลัยรังสิต ครั้งที่ 3 (พ.ศ. 2551-2560)

ปฏิบัติการและพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหวฯ ในช่วงการปฏิรูปการศึกษาครั้งใหญ่ของมหาวิทยาลัยรังสิตครั้งที่ 3 (พ.ศ. 2551-2560):

หลักคิดของมหาวิทยาลัยรังสิตในช่วงนี้ คือ ชุมทรัพย์แห่งปัญญาของชาติ เพื่อสร้างสรรค์สังคมธรรมาธิปไตย โดยปฏิบัติการแรกในช่วงปีดังกล่าวได้เริ่มจากการออกยุทธศาสตร์ใหม่ ซึ่งเป็น “ยุทธศาสตร์สังคมธรรมาธิปไตย 8 ข้อ” (รายละเอียดกล่าวไปแล้วในบทที่ 4)

ปฏิบัติการต่อมาคือ การแต่งตั้ง “คณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย” ซึ่งได้ผ่านการเห็นชอบจากคณะกรรมการบริหารมหาวิทยาลัยในการประชุมครั้งที่ 11/2551 เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2551 เพื่อขอความเห็นชอบจากสภามหาวิทยาลัย สังคมธรรมาธิปไตยมีความหมายเบื้องต้น คือ สังคมที่เป็นธรรม ที่มีคุณธรรม และจริยธรรม “ที่เน้นธรรมเป็นใหญ่ ไม่ใช่เงินเป็นใหญ่” “ที่เน้นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่

จำนวนประชาชนเป็นใหญ่” เป็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่เน้นความเป็นธรรม ที่มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน ปฏิบัติการได้กำหนดทิศทางของมหาวิทยาลัยรังสิตไปที่การมุ่งผลิตบัณฑิต สร้างองค์ความรู้เผยแพร่ให้กับบริการสาธารณะและร่วมกับประชาชนทุกภาคส่วน เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยจะต้องเน้น “การทำความเข้าใจและการแก้ไขปัญหา 9 ประการ” ได้แก่ 1) การปฏิรูประบบสังคมอุปถัมภ์ 2) การปฏิรูประบบเศรษฐกิจ 3) การปฏิรูปสื่อมวลชน 4) การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ 5) การปฏิรูประบบราชการและรัฐวิสาหกิจ 6) การปฏิรูปกระบวนการเข้าสู่อำนาจของระบบตัวแทน 7) การปฏิรูปด้านจริยธรรมคุณธรรมของนักการเมือง 8) การปฏิรูปการเมืองภาคพลเมือง และ 9) การปฏิรูปการเรียนรู้ (รายละเอียดของแต่ละด้าน กล่าวไปแล้วในบทที่ 4)

หลังจากที่สภามหาวิทยาลัยได้มีมติเห็นชอบในการแต่งตั้งคณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยแล้ว ยังได้กำหนดแนวทางหรือกรอบในการทำงานภายในของมหาวิทยาลัยเพื่อขับเคลื่อนการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยแบบบูรณาการ โดยมีกระบวนการทั้งหมด 4 กระบวนการหลัก ได้แก่ 1) การจัดระดมความคิดเพื่อให้ได้แนวคิดที่ชัดเจนของการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย 2) พัฒนานิชาการเพื่อสร้างองค์ความรู้ของ “สังคมธรรมาธิปไตย” และการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย 3) การประชาสัมพันธ์ รณรงค์ เผยแพร่ เพื่อสร้างภาพลักษณ์ (image) ของมหาวิทยาลัย การสร้างจิตวิญญาณของบุคลากรของมหาวิทยาลัยที่เห็นความสำคัญของสังคมธรรมาธิปไตย และ 4) การพัฒนาการบริหารจัดการภายในมหาวิทยาลัย ให้สอดคล้องกับการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย (รายละเอียดแต่ละกระบวนการ กล่าวไปแล้วในบทที่ 4)

ปฏิบัติการต่อมาคือ คณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยก็ได้แต่งตั้งคณะอนุกรรมการ อีก 6 ชุด เพื่อให้สามารถดำเนินงานด้านต่างๆ บรรลุเป้าหมายการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ได้แก่ 1) คณะอนุกรรมการจัดการเรียนการสอนเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย 2) คณะอนุกรรมการกิจกรรมพิเศษเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย 3) คณะอนุกรรมการวิจัยและเผยแพร่องค์ความรู้เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย 4) คณะอนุกรรมการประสานองค์กรและสถาบันภายนอกเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย 5) คณะอนุกรรมการกิจกรรมนักศึกษาเพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย และ 6) คณะอนุกรรมการประชาสัมพันธ์เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย (รายละเอียดของบทบาทหน้าที่ในแต่ละคณะอนุกรรมการ กล่าวไปแล้วในบทที่ 4)

ภายหลังจากการแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการดังที่ได้กล่าวมาแล้ว การขับเคลื่อนการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยก็ได้ดำเนินต่อมาอย่างต่อเนื่อง โดยระยะเริ่มแรกทางมหาวิทยาลัยได้กำหนดขอบเขตระยะเวลาว่าอยู่ในระหว่างระยะเวลาการพัฒนาการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย 10 ปี จากปี พ.ศ. 2552 – 2562

เพื่อต่อย้ำสังคมธรรมาธิปไตยอย่างแท้จริง มหาวิทยาลัยรังสิตจึงเดินทางปรับภาพลักษณ์องค์กรใหม่ โดยเปลี่ยนอัตลักษณ์องค์กร เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมใหม่และรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต ต่อมาในปี พ.ศ. 2553 ก็ได้มีการปรับเปลี่ยนตราสัญลักษณ์มหาวิทยาลัยรังสิต โลโก้ เพื่อให้สอดคล้องกับแนวคิดสังคมธรรมาธิปไตยดังกล่าว ตัวแบบตราสัญลักษณ์ อัตลักษณ์องค์กรใหม่ แสดงดังรูปข้างล่าง

ร่วมสร้างสังคม

ธรรมาธิปไตย

มหาวิทยาลัยรังสิต

ต่อมาเมื่อปี พ.ศ. 2553 ซึ่งการก้าวขึ้นสู่ปีที่ 26 มหาวิทยาลัยรังสิต มีการปรับเปลี่ยนคำขวัญ (motto) ของมหาวิทยาลัยใหม่เป็น “การเป็นชุมชนพลังแห่งปัญญาของชาติ เพื่อปฏิรูปประเทศไทยสู่สังคมธรรมาธิปไตย” และมีการเปลี่ยนตราสัญลักษณ์ใหม่ ดังภาพข้างล่าง

มหาวิทยาลัยรังสิต
RANGSIT UNIVERSITY

ปรัชญาของมหาวิทยาลัยรังสิตภายใต้สัญลักษณ์ใหม่ จึงเกิดขึ้นเพื่อสนองวัตถุประสงค์ในการสร้างสถาบันอุดมศึกษาที่มีความเป็นเลิศทางวิชาการ ส่งเสริมการพัฒนาความรู้และเทคโนโลยีใหม่ๆ ความใส่ใจใน

การเรียนรู้ต่อเนื่องตลอดชีวิต ผนวกกับจิตสำนึกที่ต้งามและคุณธรรม เพื่อสร้างสรรค้ความเจริญก้าวหน้าให้แก่ประเทศไทย

ส่วนเครื่องหมายของมหาวิทยาลัยรังสิตอันใหม่เป็นสัญลักษณ์ที่สื่อถึง ดวงอาทิตย์ที่สาดส่องพรายแสงแห่งปัญญา นำมรรคาเยาวชนสู่การพัฒนาบนพื้นฐานการรู้แจ้ง เพื่อเป็นพลังสรรค้สร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่ถือธรรมเป็นใหญ่ ถือความถูกต้องเป็นหลัก และเพื่อตอกย้ำสังคมธรรมาธิปไตยอย่างแท้จริง มหาวิทยาลัยรังสิตจึงเดินหน้าปรับโฉมองค์กรใหม่ โดยการเปลี่ยนอัตลักษณ์องค์กรใหม่ทั้งระบบ เพื่อให้สอดคล้องกับสังคมใหม่และรองรับการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

ในช่วงวิกฤติการเมืองในในช่วง พ.ศ. 2551-2553 ดร.อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีได้มีการเปลี่ยนแปลงคำนิยามของเป้าหมายและปณิธานของมหาวิทยาลัยรังสิต เพื่อให้สอดคล้องกับปัญหาและการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยกล่าวว่า

“...สังคมไทยตอนนี้มีปัญหาหลายด้าน ทั้งปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจอยู่ในภาวะวิกฤติ ปัญหาทางสังคม ซึ่งส่งผลให้เยาวชนเติบโตไร้ทิศทางโดยสิ้นเชิง เด็กเป็นจำนวนมากไม่ได้รับการศึกษา แม้ได้รับการศึกษาก็ไม่ถูกทิศทาง...”

ผมคิดว่าถึงเวลาแล้วที่จะต้องมาหาแนวทางใหม่ ที่เป็นแนวทางที่เหมาะสมสำหรับการเป็นประเทศไทยอย่างที่เราเคยภูมิใจมาในอดีต ซึ่งแนวทางใหม่ที่แสวงหาต้องเป็นสังคมที่นำความสงบสุข มีการเมืองที่เป็นประชาธิปไตย มีความเป็นธรรม มีความอยู่ดีกินดี ประกอบอาชีพด้วยความมั่นคง เจริญรุ่งเรือง สังคมที่ให้ความเป็นธรรมกับทุกคน ไม่ว่าจะยากดีมีจนหรือร่ำรวย สามารถจะอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข ซึ่งจะเรียกสังคมนั้นว่า สังคมธรรมาธิปไตย...

เป้าหมายและปณิธานของมหาวิทยาลัยรังสิตนั้นไม่ใช่การตั้งขึ้นมาเพื่อดำเนินการในสุญญากาศ แต่ตั้งขึ้นเพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างบ้านเมือง สร้างประเทศไทยและเยาวชน ประเทศไทยและเยาวชนที่เรามุ่งมั่นที่จะสร้าง ต้องทำเพื่อเสริมสร้างความเพียบพร้อมของประเทศชาติของเราที่จะเป็นสังคมธรรมาธิปไตยอย่างที่เราใฝ่ฝัน...

มหาวิทยาลัยจะดำเนินการอยู่ในหอคอยงาช้างโดยไม่เกี่ยวข้องกับสังคมที่แท้จริงนั้นไม่ได้มหาวิทยาลัยรังสิตต้องเป็นส่วนหนึ่งในการที่จะผลักดันไม่ว่าจะเป็นงานวิชาการ งานวิจัย ชีวิต การฝึกอบรม การสร้างแสง

สว่างและปัญญาให้เกิดขึ้นกับเยาวชน เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตยมันต้องสอดคล้องกับสภาพความเป็นจริง และสิ่งที่เราอยากให้เห็นเกิดขึ้นจริงในสังคมไทย”

ปฏิบัติการที่เป็นรูปธรรมของขบวนการเคลื่อนไหวนี้ในเรื่องสังคมธรรมาธิปไตยของมหาวิทยาลัยรังสิต ในช่วงปี พ.ศ. 2553 คือ การจัดตั้งคณะกรรมการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยมี ดร.เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง เป็นประธานกรรมการ และมีผู้บริหารของมหาวิทยาลัยอีกหลายท่านเป็นกรรมการ กลยุทธ์ในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยในมหาวิทยาลัยรังสิตสรุปได้ ดังนี้ 1. การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้ทรงคุณวุฒิในสังคมหลายๆ คน 2. การตั้งศูนย์วิจัยเศรษฐกิจและธุรกิจเพื่อปฏิรูปขึ้นมา โดยมี ดร.อนุสรณ์ ธรรมใจ คณบดี เศรษฐศาสตร์เป็นผู้อำนวยการศูนย์ดังกล่าวนี้

นอกจากนี้ ยังมีปฏิบัติการต่างๆ ของหน่วยงานภายในองค์กรมหาวิทยาลัยรังสิต สรุปได้ ดังนี้

1. เดือนพฤษภาคม ปี พ.ศ. 2555 ได้มีการก่อตั้ง **สำนักงานพัฒนาสังคม (Office of Social Development)** โดยหนึ่งในหน้าที่สำคัญในการผลักดันแนวคิดสังคมธรรมาธิปไตย คือ การสนับสนุนและประสานงานกับหน่วยงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย เพื่อส่งเสริมให้เกิดบรรยากาศและการดำเนินกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ประสานงานกับ องค์กรภายในมหาวิทยาลัยและภายนอก โดยการให้ความรู้และวิทยากรให้แก่หน่วยงานต่างๆ เพื่อให้เกิดประโยชน์แก่มหาวิทยาลัยและสังคม เพื่อให้ประชาชนตระหนักถึงบทบาทหน้าที่เพื่อนำไปสู่สังคมที่ดีขึ้น โดยมีการดำเนินกิจกรรมต่างๆ ได้แก่ 1. กิจกรรมสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มหาวิทยาลัยกับสังคม 2. กิจกรรมสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มหาวิทยาลัยกับนักศึกษา และ 3. กิจกรรมสร้างสังคมธรรมาธิปไตย มหาวิทยาลัยกับท้องถิ่น

รูปแบบกิจกรรมในรูปแบบต่างๆ เช่น 1. การเสวนาผ่านงานเขียนหนังสือ “บันไดดนตรี ที่บ้านอุ่นรัก” (20 สิงหาคม 2558) 2. การจัดเสวนาทางวิชาการ หัวข้อ “จากปลายคลื่นสู่ยอดดอย : ทุนทำร้ายทะเล ทำลายป่าเขา” (3 พฤศจิกายน 2558) 3. โครงการเสวนาวิชาการ ดูหนัง ฟังคน ครั้งที่ 2 ตอน “ทองคำเจ้า พี่ลาก่อน” (25 เมษายน พ.ศ. 2559) 4. การเสวนา “นักศึกษา คุณค่ากับสังคม และพี่น้องชาวบ้าน” (13 กุมภาพันธ์ 2559) 5. โครงการ Friday Club จัดกิจกรรม Workshop ในหัวข้อ “สร้างศิลป์ สร้างสุข” (13 กุมภาพันธ์ 2559) 6. กิจกรรม ART LANE (ถนนของศิลปะ) โดยมีกิจกรรมศิลปะระบายสีในรูปแบบต่างๆ (13 กุมภาพันธ์ 2559)

2. **ปฏิบัติการเพื่อสร้างคนผ่านกระบวนการกล่อมเกลாதงสังคม (Socialization):** การจัดให้มีการเรียนสอน วิชา RSU 101 ธรรมาธิปไตย (วิชาที่ว่าด้วยคุณธรรม จริยธรรม)

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.นเรศวร์ พันธราธร รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวว่า

“ธรรมาธิปไตยที่ต้องการให้เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยรังสิต เราทุกฝ่ายต้องร่วมมือกันสร้างให้เกิดขึ้นมา ทั้งนี้ ฝ่ายวิชาการได้พัฒนาวิชาเรียนขึ้นมาเรียกว่า “วิชาRSU 101 ธรรมาธิปไตย” ซึ่งจะเป็นวิชาบังคับของนักศึกษาตั้งแต่ปีการศึกษา 1/2556 เป็นต้นไป โดยวิชาดังกล่าวจะมีการเรียนการสอนที่เน้นการปฏิบัติ ลงภาคสนาม และทำโครงการ เพื่อให้นักศึกษาเข้าใจบริบทของสังคมและการเป็นพลเมืองมากยิ่งขึ้น”

ส่วน ดร.พงศ์ภัทร อนุมติราชกิจ รองอธิการบดีฝ่ายกิจการนักศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต กล่าวถึงการเรียนการสอนวิชา RSU 101 ว่า

“แนวคิดของวิชานี้โดยหลักๆ คือ การสร้างให้นักศึกษาเป็นพลเมืองที่ดีตั้งแต่ระดับครอบครัว ชุมชน ประเทศ กระทั่งการเป็นพลเมืองโลก มีจิตสำนึกของความเป็นธรรมาธิปไตย โดยเน้นการสร้างทักษะชีวิตให้แก่ นักศึกษามากกว่าการเรียนในห้องเรียน โดยเปิดโอกาสให้นักศึกษาลงพื้นที่ศึกษาในมหาวิทยาลัยและชุมชน ซึ่งไม่จำเป็นต้องเป็นชุมชนที่มีปัญหาเท่านั้น แต่อาจจะเป็นชุมชนต้นแบบที่ดีก็ได้ตามแต่เรื่องที่นักศึกษาสนใจ เพื่อนำมาถ่ายทอดและแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนๆ และอาจารย์ในห้องเรียน กล่าวคือ ชุมชนจะเป็นการเรียนรู้ นอกห้องเรียน โดยใช้แนวคิดที่สำคัญในการเรียนรู้คือ ชุมชนการเรียนรู้ครูเพื่อศิษย์ (Professional Learning community, PLC) ครูเพื่อศิษย์ต้องเปลี่ยนบทบาทของตนเองจากครูผู้สอน ไปเป็นครูฝึก หรือ ผู้อำนวยการ ความสะดวกในการเรียนรู้ ดังนี้แล้วนักศึกษาจะเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้ มีทักษะของการสื่อสารและมีทักษะการใช้เทคโนโลยีเพื่อการเรียนรู้ มหาวิทยาลัยพยายามกระตุ้นให้นักศึกษาใช้เทคโนโลยีในการสื่อสารแลกเปลี่ยนเรียนรู้ไม่เฉพาะในชั่วโมงเรียนเท่านั้น นักศึกษายังสามารถใช้เทคโนโลยีสื่อสารกับอาจารย์ผู้สอนได้ตลอดเวลา ...”

3. ปฏิบัติการในการสร้างผู้นำทางสังคม ผ่านการจัดหลักสูตรอบรมระยะสั้น **“หลักสูตรผู้นำธรรมาธิปไตย รุ่นที่ 1”** ระหว่างวันที่ 10พฤษภาคม-7 มิถุนายน 2558 โดยมีรายวิชาที่อบรม ดังนี้

วิชาที่ 1 **ทำไมธรรมาธิปไตย?** บรรยายโดย รศ.วิทยากร เชียงกุล

วิชาที่ 2 **ตุลาการวิวัฒน์** บรรยายโดย อาจารย์คมสัน โพธิ์คง

วิชาที่ 3 **พลเมืองวิวัฒน์** บรรยายโดย นพ.พลเดช ปิ่นประทีป

วิชาที่ 4 **ผู้นำภาคประชาชนยุคใหม่** บรรยายโดยอาจารย์สุริยะใส กตะศิลา

วิชาที่ 5 **บูรพาภิวัฒน์** (ในมิติทางวัฒนธรรม) บรรยายโดย ดร.เทียนชัย วงศ์ชัยสุวรรณ

วิชาที่ 6 **กำจัดคอรัปชั่น: ก้าวแรกสู่การปฏิรูป** บรรยายโดย รศ.ดร.สังคิต พิริยรังสรรค์

วิชาที่ 7 **สวัสดิการประชาชน : จากครรภ์มารดาถึงเชิงตะกอน** บรรยายโดย อาจารย์บุญส่ง ชเลธร

วิชาที่ 8 **บูรพาภิวัฒน์** (ในมิติทางเศรษฐกิจการเมือง) บรรยายโดย ศ.ดร.เอนก เหล่าธรรมทัศน์

4. **ปฏิบัติการในการสร้างเครือข่ายทางสังคมเพื่อเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง ผ่านการก่อตั้ง “สถาบันปฏิรูปประเทศไทย (สปท.)”** มหาวิทยาลัยรังสิต เพื่อเป็นศูนย์กลางทั้งด้านวิชาการและการเคลื่อนไหวในการปฏิรูปประเทศ เพื่อเป็นองค์กรชั้นนำในการเคลื่อนไหวในเรื่องการพัฒนาประเทศ พัฒนาประชาธิปไตย และเพื่อการแก้ไขปัญหาได้อย่างยั่งยืนและเป็นจริง การสร้างองค์ความรู้ทางวิชาการในด้านการปฏิรูปประเทศไทย การเมือง การปกครอง และระบอบประชาธิปไตยที่ถูกต้อง ควบคู่ไปกับการขับเคลื่อนเรียกร้อง ผลักดันร่วมกับภาคประชาสังคม โดยการจัดกิจกรรมทางสังคม เช่น

4.1 การสัมมนา 10 ประเด็นเด่นนวัตกรรมการเมืองไทย ที่ สปท. จัดร่วมกับคณะกรรมการปฏิรูปการเมือง สถาบันปฏิรูปแห่งชาติ (วันที่ 24 มกราคม – 28 มีนาคม 2557) 4.2 การสัมมนาวิชาการเรื่อง “หลักการและหลักไมล์ของรัฐธรรมนูญฉบับปฏิรูป” (23 พฤศจิกายน 2557) 4.3 การจัดทำข้อเสนอ 11 ประเด็นเด่นการปฏิรูป หรือ “รังสิตโมเดล” หรือ “มหกรรม ป+ป ประชาชนปฏิรูปประเทศไทย” ครั้งที่ 1 ในนามสมัชชาประชาชนปฏิรูปประเทศไทย (สปป.) (23 พฤศจิกายน 2557) โดยการขับเคลื่อนของสถาบันปฏิรูปประเทศไทย (20-21 สิงหาคม พ.ศ. 2559) 4.4 การเสวนา “สังคมธรรมาธิปไตย เปลี่ยนผ่านประชาธิปไตยแบบตะวันตก สู่วิถีทางสังคมธรรมาธิปไตย” (1 ตุลาคม 2559)

5. **ปฏิบัติการเพื่อสร้างคนผ่านกระบวนการกลมกลืนทางสังคม (Socialization): การจัดตั้งสถาบัน General Education (Gen Ed – เจน เอ็ด)**

สถาบัน Gen Ed จัดตั้งขึ้น เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2560 ที่โรงแรมโซฟิเทล สุขุมวิท ในงานแถลงข่าวประจำปี “มหาวิทยาลัยรังสิต RSU 5.0” มหาวิทยาลัยรังสิต เปิดตัวสถาบัน General Education หรือ Gen.Ed. ซึ่งเป็นสถาบัน Gen.Ed. เป็นสถาบันที่มุ่งเน้นการพัฒนาวิชาการศึกษาทั่วไป โดยมีวัตถุประสงค์หลักคือการพัฒนาทางการศึกษาไทยในปัจจุบัน ด้วยด้วยแนวคิด “อนาคตสร้างได้ด้วยตนเอง ด้วยแนวทางเชิงสร้างสรรค์ เพื่อสังคมธรรมาธิปไตย” คือเป้าหมายสำคัญของสถาบัน Gen.Ed. ที่ต้องการวางรากฐานความคิด

ให้กับนักศึกษายุคใหม่ ในการออกแบบอนาคตของตนเอง ให้เป็นไปเพื่อประโยชน์ของส่วนรวมด้วยแนวคิด
ธรรมาธิปไตย

สถาบัน Gen.Ed ได้ปรับเปลี่ยนและยกเลิกรูปแบบการเรียนการสอนในการตีกรอบความคิดของ
นักศึกษา แต่หากเป็นการจุดประกายความคิดของนักศึกษา ด้วยการสอนทางเลือกของทฤษฎี องค์ความรู้ และ
ประสบการณ์ของผู้เชี่ยวชาญที่มีอยู่ในโลกวิชาการ และโลกแห่งความเป็นจริง เพื่อต้องการให้นักศึกษาหา
แนวทางของการเป็นคนรุ่นใหม่ของตัวเอง รายวิชาทั้งหมดนี้ เพิ่มมาเพื่อเป็นทั้งวิชาเลือกเสรีและวิชาบังคับ ซึ่ง
ต้องขึ้นอยู่กับหลักสูตรของแต่ละคณะ และเริ่มเปิดสอนในปี 2560 โดยมี 5 วิชาหลัก ได้แก่ 1. วิชา RSU 101
ธรรมาธิปไตย 2. วิชา RSU 102 การเรียนรู้วัฒนธรรม 3. วิชา RSU 103 คือ วิชาการสัมผัสประสบการณ์ต่าง
แดน (Passage to ASEAN) 4. วิชา RSU 104 วิชาธุรกิจเชิงสร้างสรรค์ (Creative Business) และ 5. วิชา
RSU 105 วิชาประยุกต์ทางวัฒนธรรม (Cultural Application)

6. ปฏิบัติการเพื่อสร้างคนผ่านการปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการศึกษา: การปฏิรูป การศึกษา ครั้งที่ 4 มหาวิทยาลัยรังสิต

ภายหลังจากการบักธงในการขับเคลื่อนสู่สังคมธรรมาธิปไตยของมหาวิทยาลัยรังสิตแล้ว ก็ได้มีการ
ขับเคลื่อนจากทุกภาคส่วนของมหาวิทยาลัยตามมามากมาย อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยรังสิตเคยมีการปฏิรูป
การศึกษาครั้งใหญ่มาแล้ว 3 ครั้ง โดยครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2544) ช่วงเกิดวิกฤตเศรษฐกิจต้มยำกุ้ง โดยชูธงเรื่องการ
ปฏิรูประบบโครงสร้างการบริหารจัดการภายใน ครั้งที่ 2 (พ.ศ. 2548-4549) ช่วงวิกฤตมหาวิทยาลัยออกนอก
ระบบ และมีคำถามว่ามหาวิทยาลัยเอกชนจะอยู่รอดหรือไม่ โดยชูธงเรื่องการปฏิรูปการเรียนการสอน ครั้งที่ 3
(พ.ศ. 2551) ช่วงการเปลี่ยนแปลงความรุนแรงทางการเมือง ดังนั้นจึงได้มีแนวคิดการปฏิรูปมหาวิทยาลัยชูธง
เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย และครั้งที่ 4 (พ.ศ. 2561) จะเป็นการปรับตัวการปฏิรูปการศึกษาครั้งสำคัญ สู่การ
สร้างผู้นำเพื่อการเปลี่ยนแปลงและความเป็นมืออาชีพเพื่อเท่าทันยุค Digital Tech Transformation โดยมีการ
จัดสัมมนาระดมความคิดเห็นจากคณาจารย์ขึ้นในวันที่ 8-10 กุมภาพันธ์ 2561 ณ โรงแรมชั้นทारा จ.
ฉะเชิงเทรา ที่ประชุมเห็นด้วยกับการปฏิรูปการศึกษา มหาวิทยาลัยรังสิต ครั้งที่ 4 โดยชูธง: ปฏิรูปการศึกษา
ภายใต้แนวคิด “อินโนเวทีฟ สตาร์ทอัพ อองเทอเพอเนอชิพ” (Innovative Startup Entrepreneurship) มุ่งผลิต
บัณฑิต เป็นผู้ประกอบการที่มีความคิดสร้างสรรค์ ด้วยจิตสำนึกสังคมธรรมาธิปไตย

เป้าหมายการศึกษาของ ม.รังสิตบัณฑิตม.รังสิต ต้อง 1. คิดเป็น 2. ทำเป็น 3. มีความเป็นมนุษย์ที่
สมบูรณ์ โดยมีแนวทางการจัดการศึกษา คือ 1. Personalized 2. Perfect 3. Free (flexible /flexibility) โดยได้

กำหนดสิ่งที่จะทำต่อไปคือ 1) อาจารย์ทุกคนในมหาวิทยาลัยรังสิต เป็นอาจารย์ในสังกัดสถาบัน Gen Ed. ด้วย 2) อาจารย์ทุกคนจะได้รับการเพิ่มศักยภาพในการจัดการเรียนการสอนที่มีเสน่ห์ แตกต่างจากเดิม สร้างความตื่นตา ตื่นใจ ให้กับนักศึกษา และ 3) นักศึกษาทุกคนจะได้รับการพัฒนาศักยภาพการเป็น "ผู้นำ" เพื่อออกไปรับผิดชอบต่อสังคมและมีความพร้อมในการรับมือกับการเปลี่ยนแปลงสังคม

7. ปฏิบัติการทางสังคมเพื่อการปฏิรูปเชิงโครงสร้าง: การเข้าร่วมและสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต่อต้านรัฐบาลที่มีพฤติกรรมทุจริตคอร์รัปชัน

มหาวิทยาลัยรังสิตได้เข้าไปมีบทบาทในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองอย่างมีนัยยะสำคัญ โดยจะเห็นได้จากบุคลากรหรือคณาจารย์บางส่วนได้เข้าไปมีบทบาทในการเคลื่อนไหว เช่น การเข้าไปขึ้นเวทีปราศรัยเพื่อให้ความรู้แก่ประชาชนที่เข้าร่วม ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมืองขนาดใหญ่ที่มหาวิทยาลัยรังสิตได้เข้าไปสนับสนุนการเคลื่อนไหวมี 2 ขบวนการ ได้แก่ 1. ของพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย (People's Alliance for Democracy: PAD) หรือเรียกว่า “พันธมิตร (พธม.)” หรือ “คนเสื้อเหลือง” เป็นกลุ่มการเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศไทยที่มีบทบาทสำคัญในช่วง ในช่วงปี พ.ศ. 2548-2552 และ 2. คณะกรรมการประชาชนเพื่อการเปลี่ยนแปลงประเทศไทยให้เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (People's Democratic Reform Committee: PDRC) หรือ “กปปส.” ในช่วงปี พ.ศ. 2556-2557

จากการก่อรูป (Formation) ปฏิบัติการ (Practices/Actions) และพลวัต (Dynamics) ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย โดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตมีฐานะเป็น องค์กรหลักของการเคลื่อนไหวทางสังคม ตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2551-2560) หากใช้ Framing ว่าด้วย “กรอบของการเชื่อมโยง (Frame Bridging)” ของทฤษฎีกระบวนการสร้างกรอบโครง (Framing Process Theory) มาใช้ในการวิเคราะห์หรือทำความเข้าใจขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย โดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตมีฐานะเป็นองค์กรการเคลื่อนไหว จะพบว่า **ชุดเหตุผลหลัก**ของขบวนการเคลื่อนไหวนี้ในการมองปัญหา กล่าวโดยสรุปได้ ดังนี้

“ข้าราชการและนักการเมืองรวมหัวกันทุจริตคอร์รัปชันประเทศชาติ สังคมไทยกำลังเกิดวิกฤติด้านคุณธรรมและจริยธรรม ที่เน้นแต่เรื่องเงินเป็นใหญ่ แต่ไม่เน้นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่ ดังนั้น เพื่อให้ไปสู่สังคมการเมืองไทยที่มีคุณธรรมและจริยธรรมและป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันของข้าราชการและ

นักการเมือง ต้องสร้างคนดีสู่สังคม (บัณฑิต) ให้มีคุณธรรมจริยธรรม และต้องมีการปฏิรูปประเทศในเชิงโครงสร้าง เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย”

โดยจะเห็นได้จากการกำหนดพันธกิจ 9 ประการของมหาวิทยาลัยรังสิต ได้แก่ 1) การปฏิรูประบบสังคมอุปถัมภ์ 2) การปฏิรูประบบเศรษฐกิจ 3) การปฏิรูปสื่อมวลชน 4) การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ 5) การปฏิรูประบบราชการและรัฐวิสาหกิจ 6) การปฏิรูปกระบวนการเข้าสู่อำนาจของระบบตัวแทน 7) การปฏิรูปด้านจริยธรรมคุณธรรมของนักการเมือง 8) การปฏิรูปการเมืองภาคพลเมือง และ 9) การปฏิรูปการเรียนรู้ ซึ่งเป็นภาพสะท้อนของ “ความใฝ่ฝัน/ความเชื่อและความต้องการ” ที่จะเห็น “สังคมการเมืองที่มีคุณธรรมจริยธรรมและการปฏิรูปประเทศในเชิงโครงสร้าง เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย” และไม่ต้องการเห็น “สังคมการเมืองที่ไร้คุณธรรมและจริยธรรม ที่เน้นแต่เรื่องเงินเป็นใหญ่ ไม่เห็นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่” ซึ่งก็คือตัวสะท้อน “อุดมการณ์ (Ideology)” ของขบวนการเคลื่อนไหวนี้ นั่นเอง ซึ่งเรียกว่า **“อุดมการณ์ธรรมาธิปไตย/ประชาธิปไตยเชิงคุณธรรม (Ideology of Dhamma Democracy/Moral Democracy)”**

2. Frame ที่สอง คือ “กรอบของการขยายความ (Frame Amplification)” ซึ่งเป็นกรอบในการมองว่าคนในขบวนการเคลื่อนไหวนี้มองสถานการณ์อย่างไร? และต้องการเห็นเป้าหมายในการเคลื่อนไหวเป็นอย่างไร?

จากปณิธานของผู้นำทางความคิดหลักของการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตยอย่างอาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีฯ รวมไปถึงความคิดเห็นของบุคลากรและนักวิชาการที่พิบทยาทสำคัญอย่างเจิมศักดิ์ ปิ่นทอง อานันท์ หาญพานิชย์พันธ์ วิทยากร เชียงกูล สังคีต พิริยะรังสรรค์ เอนก เหล่าธรรมทัศน์อนุสรณ์ ธรรมใจ สุริยะใส กตะศิลา ฯลฯ หากใช้กรอบของการขยายความ (Frame Amplification) ของทฤษฎีกระบวนการสร้างกรอบโครง (Framing Process Theory) ในการอธิบายผลหรือทำความเข้าใจขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย โดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตมีฐานะเป็นองค์กรหลักในการเคลื่อนไหวจะพบว่า

ความใฝ่ฝัน/ความเชื่อและความต้องการของคนในขบวนการเคลื่อนไหวนี้มองว่า ระบบสังคมการเมืองไทยกำลังล้มเหลว เพราะนักการเมืองและข้าราชการรวมหัวกันทุจริตคอร์รัปชันประเทศชาติอย่างมหาศาล คนไทยและสังคมไทยกำลังเกิดวิกฤติด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่กำลังมีค่านิยม “เห็นเงินเป็นใหญ่” แต่ไม่เน้นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่ ดังนั้น แนวทางในการแก้ปัญหา คือ การสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยการผลักดันให้มีการปฏิรูปประเทศในเชิงโครงสร้าง และการสร้างคนดีสู่สังคม (บัณฑิต) ให้มีคุณธรรมจริยธรรม

คืนสู่สังคม เพื่อให้สังคมการเมืองไทยมีคุณธรรมและจริยธรรม และสามารถที่จะป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันของข้าราชการและนักการเมืองได้ การมองสถานการณ์ดังกล่าวเป็นการขยายความเพื่อสร้างความชัดเจนของการอธิบายความของ Framing อันแรกให้มีความกระจ่างให้มากขึ้น โดยที่การขยายความใน 2 ด้าน

ด้านแรก การขยายความด้านคุณค่า (Value Amplification) ซึ่งได้แก่ **คุณค่าของ “คุณธรรมจริยธรรม**ของผู้มีอำนาจอย่างข้าราชการและนักการเมือง และของบัณฑิตที่จบมาจากมหาวิทยาลัยรังสิตที่จะคืนสู่สังคม” การขยายความด้านคุณค่าดังกล่าวเป็นภาพสะท้อนถึงเป้าหมายปลายทางของขบวนการเคลื่อนไหวนี้ คือ การสร้างสังคมธรรมาธิปไตย

ด้านที่สอง การขยายความด้านความเชื่อ (Belief Amplification) ของขบวนการเคลื่อนไหวนี้ที่นำโดยองค์กรที่เป็นสถาบันทางวิชาการอย่างมหาวิทยาลัยรังสิตที่มีอาทิศย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีฯ เป็นผู้นำหลักทางความคิด มี**ความเชื่อ**ว่า “การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่เอธรรมหรือความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่ นั้น ผู้มีอำนาจอย่างข้าราชการและนักการเมืองควรมีคุณธรรมจริยธรรมในการใช้อำนาจและการบริหารราชการแผ่นดิน และบัณฑิตที่จบไปจากมหาวิทยาลัยรังสิตต้องเป็นผู้นำหรือพลเมืองที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการประกอบวิชาชีพ โดยต้องต่อต้านค่านิยมเรื่องเงินเป็นใหญ่ และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของสังคม ดังนั้นการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ต้องทำใน 2 ระดับ คือ **ระดับโครงสร้าง** ซึ่งต้องมีการปฏิรูปประเทศเชิงโครงสร้าง และ**ระดับปัจเจก/บุคคล** ซึ่งต้องมีการสร้างคนที่จบไปจากมหาวิทยาลัยรังสิตเป็นผู้นำทางสังคมและพลเมืองที่มีคุณธรรมจริยธรรม” ซึ่งความเชื่อดังกล่าวเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับความเชื่อกระแสหลักของคนส่วนใหญ่ ทั้งนักการเมือง ข้าราชการ และประชาชนทั่วไป ซึ่งถูกครอบงำโดยชุดอุดมการณ์หลักอย่างอุดมการณ์ทุนนิยม (Capitalism) และลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) แบบตะวันตก ที่ขาดคุณธรรมและจริยธรรม เน้นแต่เรื่องเงินเป็นใหญ่ แต่ไม่เน้นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่

3. **Frame ที่สาม** คือ “**กรอบของขยายตัว (Frame Extension)**” ซึ่งเป็นกรอบในการมองว่า คนในขบวนการเคลื่อนไหวนี้มีจุดมุ่งหมายอะไร? และมีแนวคิดอย่างไร ทั้งแนวคิดในการเคลื่อนไหวและแนวคิดในการต่อต้าน?

โดยหลักการแล้ว กรอบของขยายตัว (Frame Extension) จะเป็นการดำเนินการเพื่อสนับสนุนและปกป้อง **“คุณค่าและความเชื่อ (Value and Belief)”** ของกรอบของการขยายความ (Frame Amplification) หากใช้แนวคิดนี้ในการอภิปรายผลหรือทำความเข้าใจขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เรื่องสังคม

ธรรมาธิปไตย โดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตมีฐานะเป็นองค์กรหลักในการเคลื่อนไหว จะแบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก คือ แนวคิดในการเคลื่อนไหวและแนวคิดในการต่อต้าน

ส่วนแรก แนวคิดในการเคลื่อนไหว งานศึกษานี้พบว่า จุดมุ่งหมายปลายทางของขบวนการเคลื่อนไหวนี้ในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ได้ใช้ 2 แนวคิดหลัก คือ 1. **การพัฒนาคนผ่านกระบวนการกลุ่มเกลาทางสังคม (Socialization)** โดยมีจุดมุ่งหมายคือ การผลิตบัณฑิตที่มีคุณธรรมจริยธรรมและมีความรับผิดชอบต่อสังคม จากการศึกษาพบว่า มหาวิทยาลัยรังสิตมีการออกแบบการเรียนการสอนภายในที่ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ตามปณิธานของผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัย ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของกระบวนการกลุ่มเกลาทางสังคม (socialization) ที่เห็นได้ชัดเจนมีอย่างน้อย 4 ด้าน ได้แก่ 1.1 การแต่งตั้งคณะกรรมการและคณะอนุกรรมการอีก 6 ชุด เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย 1.2 การออกแบบวิชา RSU 101 ธรรมาธิปไตย เป็นวิชาบังคับขั้นพื้นฐานที่นิสิตนักศึกษาทุกคนจะต้องเรียน 1.3 การจัดตั้งสถาบัน General Education (Gen Ed – เจน เอ็ด) และ 1.4 การปรับเปลี่ยนกระบวนทัศน์ทางการศึกษาให้มีความเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมอย่างการปฏิรูปการศึกษาและการเรียนการสอนภายในมหาวิทยาลัย 2. **การต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงเชิงระบบผ่านการเคลื่อนไหวทางสังคม** โดยมีจุดมุ่งหมายคือ การเคลื่อนไหวเรียกร้องให้เกิดการปฏิรูปประเทศในเชิงโครงสร้าง โดยให้ความสำคัญกับเรื่องคุณธรรมจริยธรรมนำสังคมและการเมืองจากการศึกษาพบว่า มหาวิทยาลัยรังสิตมีการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบโดยให้ความสำคัญกับเรื่องคุณธรรมจริยธรรมและความรับผิดชอบต่อสังคม เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยตามปณิธานของผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัย ตัวอย่างที่เป็นรูปธรรมของการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อต่อสู้เพื่อเปลี่ยนแปลงระบบที่เห็นได้ชัดเจนมีอย่างน้อย 2 เรื่อง ได้แก่ 2.1 การเข้าร่วมและสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ต่อต้านรัฐบาลที่มีพฤติกรรมทุจริตคอร์รัปชันอย่างพันธมิตรและ กปปส. และ 2.2 การก่อตั้ง “สถาบันปฏิรูปประเทศไทย (สปท.)”

การขับเคลื่อนทั้ง 2 แนวคิดดังกล่าว ขบวนการเคลื่อนไหวนี้ ส่วนใหญ่ใช้วิธีการการรณรงค์ผ่านพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ในรูปแบบต่างๆ เช่น การสนับสนุนขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมการเมือง การจัดเวทีทางวิชาการ การรณรงค์แนวความคิดผ่านสื่อทีวีผ่านดาวเทียมอย่าง RSU Wisdom TV และผ่านสื่อ Social Media ในรูปแบบต่างๆ ขบวนการเคลื่อนไหวนี้นอกจากจะมีการปรับองค์กรภายในแล้ว ยังมีการเชื่อมประสานกับภาคีเครือข่ายที่เป็นกลุ่มพันธมิตรต่างๆ เพื่อขับเคลื่อนแนวความคิดความเชื่อไปสู่สังคมธรรมาธิปไตยด้วย ซึ่งจะเห็นได้ว่า ขบวนการเคลื่อนไหวนี้ในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยตรงกับค่านิยมของ “ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่” (New Social Movements: NSMs) ขบวนการเคลื่อนไหวนี้ถือว่า

เป็นขบวนการทางสังคม ไม่ใช่ขบวนการทางการเมือง เพราะมุ่งความสนใจในเรื่องของคุณค่า ค่านิยม วิธีชีวิต และวัฒนธรรม โดยจะพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวนี้ 1. เป็นขบวนการเคลื่อนไหวที่มีขบวนการเคลื่อนไหวบนฐานของชนชั้นใดเพียงชนชั้นเดียว 2. มีประเด็นที่เคลื่อนไหวมีเรื่องแคบๆ เกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของผลประโยชน์ส่วนร่วมด้วย 3. ไม่ได้เรียกร้องผ่านกลไกทางการเมืองที่ดำรงอยู่เป็นด้านหลัก แต่ใช้การรณรงค์ผ่านพื้นที่สาธารณะต่างๆ ซึ่งเป็นปริภูมิของภาคประชาสังคม (civil society) และ 4. มีเป้าหมายในการเรียกร้องที่มีใช้เพื่อต้องการช่วงชิงอำนาจรัฐ

4.2 แนวคิดในการต่อต้าน

ขบวนการเคลื่อนไหวนี้มันสะท้อนความขัดแย้งอย่างน้อยใน 3 มิติ มิติแรก ความขัดแย้งในมิติของโครงสร้างทางอำนาจ โดยจะพบว่า ในขบวนการเคลื่อนไหวนี้ซึ่งเป็น “ฝ่ายอำนาจประชาชน” ในฐานะสถาบันทางวิชาการ (ของเอกชน) และเครือข่ายพันธมิตรองค์กรภาคประชาสังคมต่างๆ ได้ต่อสู้ขับเคลื่อนความคิดผ่านวาทกรรมและผ่านปฏิบัติการทางสังคมการเมืองในรูปแบบต่างๆ กับ “ฝ่ายอำนาจรัฐ” (นักการเมืองและข้าราชการ) ในฐานะชนชั้นท่าทางการเมืองที่ครองอำนาจ มิติที่สอง ความขัดแย้งในมิติของวิถีคิด/ฐานคิด โดยจะพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวนี้มีวิถีคิด/ฐานคิด ที่เชื่อมั่นในเรื่องระบบคุณธรรมจริยธรรมนำการเมือง โดยมองว่าการที่นักการเมืองและข้าราชการทุจริตอย่างมหาศาลในทุกวันนี้เป็นเพราะส่วนหนึ่งนักการเมืองและข้าราชการขาดคุณธรรมจริยธรรม อีกส่วนหนึ่งคือระบบเชิงโครงสร้างทางการเมืองมีปัญหา ดังนั้น ต้องปฏิรูปแก้ไขให้ดีขึ้น โดยผ่านการสร้างคนที่เก่งและมีคุณธรรมจริยธรรมออกสู่สังคมและการปฏิรูปในเชิงโครงสร้าง ส่วนคู่ขัดแย้งคือฝ่ายอำนาจและ และ/หรืออำนาจทุนใหญ่ มีวิถีคิด/ฐานคิดที่เชื่อในการแนวทางพัฒนากระแสหลักตามการครอบงำของระบบทุนนิยม และ/หรือ แนวคิดประชาธิปไตยและค่านิยมแบบสังคมตะวันตก และ มิติที่สาม ความขัดแย้งในมิติของอุดมการณ์ โดยจะพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวนี้ถูกชี้นำโดยอุดมการณ์ทางสังคมการเมืองที่เรียกว่า “ธรรมาธิปไตย” ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณธรรมจริยธรรม ความถูกต้องดีงาม การเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม และการต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชั่น ส่วนคู่ขัดแย้งคือ “ฝ่ายอำนาจรัฐ” (นักการเมืองและข้าราชการ) และภาคส่วนอื่นๆ ของสังคม” ที่ถูกครอบงำโดยอุดมการณ์หลัก (Dominant Ideology) อย่าง อุดมการณ์ทุนนิยม (Capitalism) และลัทธิบริโภคนิยม (Consumerism) แบบตะวันตก ที่เห็นเงินและผลประโยชน์เป็นใหญ่ โดยไม่ได้ตระหนักถึงมิติทางคุณธรรมจริยธรรม ความถูกต้องดีงาม หรือการเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม

งานวิจัยนี้พบว่า “วิธีการหลัก” ในการต่อต้านในเชิงอำนาจ เพื่อขับเคลื่อนความคิดความเชื่อไปสู่เป้าหมายที่เรียกว่า “สังคมธรรมาธิปไตย” คือ การใช้วิธีการการรณรงค์ผ่านพื้นที่ประชาสังคม (Civil Society) ในรูปแบบต่างๆ อาทิ การลงโทษโดยสังคม (Social Sanction) ในรูปแบบต่างๆ เช่น การออกแถลงการณ์ การทำงานวิจัยทางวิชาการ การจัดเวทีวิชาการ/เวทีสาธารณะ การเดินขบวน (March) และการจัดนิทรรศการ (Exhibition) อีเว้นท์ (Event) ทางศิลปะและวัฒนธรรม การเข้าร่วมสนับสนุนปฏิบัติการทางสังคมเพื่อต่อต้านการคอร์รัปชันหรือเรียกร้องให้มีการปฏิรูป เป็นต้น งานศึกษานี้ยังพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวนี้ใช้วิธีการต่อต้านอำนาจ ทั้ง “การต่อต้านที่เปิดเผย” ทั้งผ่านทาง สื่อโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม สื่อ Social Media บางอย่าง (โดยเฉพาะอย่างยิ่ง Facebook) และพื้นที่สาธารณะต่างๆ และ “การต่อต้านที่ไม่เปิดเผย” ผ่านการประชุมในวงปิด หรือสื่อ Social Media บางอย่าง (เช่น แอปพลิเคชัน LINE เป็นต้น) ส่วนมาตรการของการลงโทษโดยสังคมที่พบ มีทั้งการลงโทษโดยสังคมเชิงลบ (Negative Social Sanction) เช่น การประณามนักการเมืองและข้าราชการที่ทุจริต หรือการเรียกร้องให้ฝ่ายอำนาจรัฐต้องปฏิรูปประเทศในเชิงโครงสร้าง เป็นต้น และการลงโทษโดยสังคมเชิงบวก (Positive Social Sanction) ผ่านรูปแบบและวิธีการต่างๆ เช่น มหาวิทยาลัยรังสิตให้ทุนการศึกษาแก่คนที่เสียสละให้สังคม หรือคนที่ด้อยโอกาสหรือขาดแคลนทุนทรัพย์มาเรียนต่อในมหาวิทยาลัยรังสิต รวมถึงการมอบรางวัลเพื่อเชิดชูเกียรติให้คนที่ทำงานและเสียสละให้สังคมที่โดดเด่น ทั้งในรูปแบบปริญญาเกิตติมศักดิ์ หรือการมอบใบประกาศนียบัตรต่างๆ เป็นต้น

แนวคิดทฤษฎีเรื่องพื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ของฮาเบอร์มาส (Jurgen Habermas) แนวคิดทฤษฎีเรื่อง “การครองความเป็นเจ้า” หรือ “การสถาปนาอำนาจนำ” (Hegemony) ของกรัมสกี (Antonio Gramsci) และแนวคิดเรื่องวาทกรรม (Discourses) ความรู้/ความจริง (Knowledge/Truth) อำนาจ (Power) ของฟูโกต์ (Michel Foucault) สามารถนำมาวิเคราะห์ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากแนวคิดในการเคลื่อนไหวและแนวคิดในการต่อต้าน ของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมแนวใหม่เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย โดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตมีฐานะเป็น องค์กรหลักของการเคลื่อนไหวทางสังคม ได้ในแง่ที่ว่า

พื้นที่สาธารณะ (Public Sphere) ในขบวนการเคลื่อนไหวแบ่งออกเป็น 2 ปริมาณคือ 1. พื้นที่ในสื่อต่างๆ ทั้งการสื่อสารบนโทรทัศน์ผ่านดาวเทียม RSU Wisdom TV หรือบนสื่อ social media ต่างๆ และ 2. พื้นที่สาธารณะบนท้องถนนและสถานที่ต่างๆ (Public Spaces) พื้นที่ในสื่อต่างๆ เป็นพื้นที่ของ “การต่อสู้ทางความคิด” (War of Position) เพื่อการครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ หรือ การสถาปนาอำนาจนำ (Hegemony) โดยมีการต่อสู้และขับเคลื่อนกันระหว่างวาทกรรมทางเลือก (Alternative Discourses/Counter-Hegemonic Discourses) ต่างๆ ที่ถูกผลิต (Produce) จากขบวนการเคลื่อนไหวนี้เพื่อนำไปสู่การสร้างสังคม

ธรรมาธิปไตย ไม่ว่าจะเป็นจากตัวอธิการบดี คณะผู้บริหาร คณะทำงานในแต่ละชุด นักวิชาการ พันธมิตรและเครือข่ายแนวร่วมต่างๆ ที่เป็นนักเคลื่อนไหวทางสังคม/เครือข่าย NGO เป็นต้น และ**วาทกรรมหลัก** (Dominant Discourses/Hegemonic Discourses) ของฝ่ายอำนาจรัฐ (ข้าราชการและนักการเมือง) ฝ่ายอำนาจทุนใหญ่ หรือโดยนักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ (Experts)

วาทกรรมหลัก (Dominant Discourses/Hegemonic Discourses) ที่ถูกผลิตขึ้นจากฝ่ายอำนาจรัฐ (ข้าราชการและนักการเมือง) หรือฝ่ายอำนาจทุนในขบวนการเคลื่อนไหวนี้ ซึ่งเป็น **“อำนาจ”** (Power) รูปแบบหนึ่ง ที่อยู่ในรูปของ **“ความรู้/ความจริง (Knowledge/Truth)”** ที่ตั้งอยู่บนฐานของความเชื่อในเรื่องการแนวทางพัฒนากระแสหลักตามการครอบงำของระบบทุนนิยม (Capitalism) และ/หรือ แนวคิดประชาธิปไตยและค่านิยมแบบสังคม (ลัทธิบริโภคนิยม) แบบตะวันตก ภายใต้การครอบงำของชุดอุดมการณ์หลักก็คือ อุดมการณ์ทุนนิยม (Capitalism) ได้แก่ 1. “ระบอบประชาธิปไตยตัดสินกันด้วยจำนวนเสียงส่วนใหญ่ในสภา” (วาทกรรมหลักของนักการเมืองส่วนใหญ่และคนในสังคมส่วนหนึ่ง) 2. “เรื่องคุณธรรมจริยธรรม หรือความเป็น “คนดี” เป็นเรื่องนามธรรมและขึ้นอยู่กับมุมมอง ไม่ควรนำมาโยงเกี่ยวกับการเมือง” (วาทกรรมหลักของนักการเมืองส่วนใหญ่และคนในสังคมส่วนหนึ่ง) 3. “ยอมรับรัฐบาลทุจริตคอร์รัปชันได้ ถ้าทำให้ประเทศชาติพัฒนา ประชาชนอยู่ดีกินดี ตนเองได้ประโยชน์ด้วย (นักการเมืองไม่ว่ารัฐบาลไหนก็โกง)” (ทัศนคติอันตรายที่เห็นเงินเป็นใหญ่ที่ยังเป็นวาทกรรมหลักในสังคม)

ในขณะที่ขบวนการเคลื่อนไหวนี้ ก็ผลิตชุด**วาทกรรมทางเลือก** (Alternative Discourses/Counter-Hegemonic Discourses) ต่างๆซึ่งเป็น **“อำนาจ”** (Power) รูปแบบหนึ่ง ที่อยู่ในรูปของ **“ความรู้/ความจริง (Knowledge/Truth)”** ที่ตั้งอยู่บน**ความเชื่อ**เรื่อง “การสร้างสังคมธรรมาธิปไตยที่เอาธรรมหรือความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่” นั้น ผู้มีอำนาจอย่างข้าราชการและนักการเมืองควรมีคุณธรรมจริยธรรมในการใช้อำนาจและการบริหารราชการแผ่นดิน และบัณฑิตที่จบไปจากมหาวิทยาลัยรังสิตต้องเป็นผู้นำหรือพลเมืองที่มีคุณธรรมจริยธรรมในการประกอบวิชาชีพ โดยต้องต่อต้านค่านิยมเรื่องเงินเป็นใหญ่ และต้องคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวมของสังคม ดังนั้น การสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ต้องทำใน 2 ระดับ คือ ระดับโครงสร้าง ซึ่งต้องมีการปฏิรูปประเทศเชิงโครงสร้าง และระดับปัจเจก/บุคคล ซึ่งต้องมีการสร้างคนที่จบไปจากมหาวิทยาลัยรังสิตเป็นผู้นำทางสังคมและพลเมืองที่มีคุณธรรมจริยธรรม” ที่เน้น**คุณค่า**ในเรื่อง“คุณธรรมจริยธรรมของผู้มีอำนาจอย่างข้าราชการและนักการเมือง และของบัณฑิตที่จบมาจากมหาวิทยาลัยรังสิตที่จะคืนสู่สังคม” ได้แก่ 1. “ธรรมาธิปไตย: ระบอบประชาธิปไตยที่ดีไม่ได้ตัดสินกันด้วยเสียงส่วนใหญ่ แต่ต้องใช้ธรรม หรือความถูกต้องดีงามเป็นใหญ่” 2. “คุณธรรมจริยธรรมนำการเมือง: การนำระบบคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปควบคุมกำกับผู้มี

อำนาจ ทั้งนักการเมืองและข้าราชการ” 3. “การไม่ยอมรับรัฐบาลทุจริตคอร์รัปชัน: การทำให้คนในสังคมเป็นคนดีและมีคุณธรรมจริยธรรม และส่งเสริมให้คนเก่งและเป็นคนดีที่มีคุณธรรมจริยธรรมเข้าไปปกครองบ้านเมือง”

ปฏิบัติการเชิงวาทกรรม (Discursive Practice) ของขบวนการเคลื่อนไหวนี้เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตมีฐานะเป็น องค์กรหลักของการเคลื่อนไหวทางสังคม ที่อยู่บนพื้นที่สาธารณะตามท้องถนนและพื้นที่ต่างๆ และอยู่บนพื้นที่สื่อต่างๆ นั้น ได้ใช้วิธีการการรณรงค์ทางสังคมเพื่อแสดงออกในเชิงสัญลักษณ์ในการต่อต้านการครอบงำของ **วาทกรรมหลัก (Dominant Discourses/Hegemonic Discourses)** ต่างๆ ที่กล่าวไปแล้วข้างต้น โดยผ่านรูปแบบต่างๆ เช่น การออกแถลงการณ์ การทำงานวิจัยทางวิชาการ การจัดเวทีวิชาการ/เวทีสาธารณะ การเดินขบวน (march) และการจัดนิทรรศการ (Exhibition) อีเว้นท์ (Event) ทางศิลปะและวัฒนธรรม การเข้าร่วมสนับปฏิบัติการทางสังคมเพื่อต่อต้านการคอร์รัปชันหรือเรียกร้องให้มีการปฏิรูปประเทศ การให้ทุนการศึกษาให้กับคนที่เสียสละให้สังคมหรือคนที่ด้อยโอกาสหรือขาดแคลนทุนทรัพย์มาเรียนต่อในมหาวิทยาลัยรังสิต การมอบปริญญาเกิตติมศักดิ์เพื่อเป็นรางวัลเพื่อเชิดชูเกียรติให้คนที่ทำงานและเสียสละให้สังคมที่โดดเด่น เป็นต้น สาร (Message) หลักๆ ที่ถูกส่งไปยังสังคมที่แสดงออกถึง **ความไม่ฝัน/ความเชื่อและความต้องการ**ของคนในขบวนการเคลื่อนไหวนี้คือระบบสังคมการเมืองไทยกำลังล้มเหลว เพราะนักการเมืองและข้าราชการมีการทุจริตคอร์รัปชันประเทศชาติอย่างมหาศาล คนไทยและสังคมไทยกำลังเกิดวิกฤติด้านคุณธรรมและจริยธรรม ดังนั้น แนวทางในการแก้ปัญหาคือ การสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยการผลักดันให้มีการปฏิรูปประเทศในเชิงโครงสร้าง และการสร้างบัณฑิตที่เป็นคนเก่งและคนดีที่มีคุณธรรมจริยธรรมคืนสู่สังคม เพื่อให้สังคมการเมืองไทยมีคุณธรรมและจริยธรรม และสามารถที่จะป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันของข้าราชการและนักการเมืองได้

ผลลัพธ์ของการต่อสู้ทางความคิด (War of Position) เพื่อการครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์หรือการสถาปนาอำนาจนำ (Hegemony) ผ่านปฏิบัติการเชิงวาทกรรม (Discursive Practice) ทั้งที่อยู่พื้นที่บนสื่อมวลชนต่างๆ และบนพื้นที่สาธารณะต่างๆ ของขบวนการเคลื่อนไหวนี้ ปรากฏว่า ชุด **วาทกรรมทางเลือก (Alternative Discourses/Counter-Hegemonic Discourses)** ต่างๆ สามารถสถาปนาอำนาจนำทั้งอำนาจนำ/การครองความเป็นเจ้าทางอุดมการณ์ (Ideological Hegemony) และ/หรือ อำนาจนำ/การครองความเป็นเจ้าทางวัฒนธรรม (Cultural Hegemony) ได้ในระดับหนึ่ง แต่ยังไม่เพียงพอที่เอาชนะชุด **วาทกรรมหลัก** ของฝ่ายอำนาจรัฐได้ กล่าวคือ สังคมเริ่มหันมาให้ความสนใจในเรื่องคุณธรรมจริยธรรมของนักการเมืองและข้าราชการ และต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชันของรัฐบาล วาทกรรมเรื่อง “ธรรมาธิปไตย” หรือ

“สังคมธรรมาธิปไตย” ได้รับการยอมรับ (Consent) จากนักวิชาการ นักการเมือง ข้าราชการ และคนในสังคมในระดับหนึ่ง ยังไม่สามารถสร้างฉันทามติร่วมของภาคส่วนต่างๆ ในสังคมได้

ยกตัวอย่างที่เป็นรูปธรรม เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ซึ่งได้ชื่อว่า “รัฐธรรมนูญฉบับปราบโกง” ที่ให้ความสำคัญกับเรื่องคุณธรรมจริยธรรม การป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันและการปฏิรูปประเทศ เพราะรัฐธรรมนูญฉบับนี้มีกลไกในการป้องกันและปราบปรามการทุจริตอย่างเข้มข้น ซึ่งมีกลไกปราบปรามการทุจริตในหลายระดับตั้งแต่การเข้าสู่อำนาจทางการเมือง และกระบวนการตรวจสอบและการลงโทษเมื่อเข้าสู่อำนาจ โดยมีหนึ่งในเครื่องมือที่สำคัญ คือ “มาตรฐานทางจริยธรรม” ซึ่งระบุไว้ใน หมวด 12 องค์การอิสระ มาตรา 219 ที่ระบุว่า

“ให้ศาลรัฐธรรมนูญและองค์การอิสระร่วมกันกำหนดมาตรฐานทางจริยธรรมขึ้นใช้บังคับแก่ตุลาการศาลรัฐธรรมนูญและผู้ดำรงตำแหน่งในองค์การอิสระ รวมทั้งผู้ว่าการตรวจเงินแผ่นดินและหัวหน้าหน่วยงานธุรการของศาลรัฐธรรมนูญและองค์การอิสระ และเมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้ ทั้งนี้ มาตรฐานทางจริยธรรมดังกล่าวต้องครอบคลุมถึงการรักษาเกียรติภูมิและผลประโยชน์ของชาติ และต้องระบุให้ชัดเจนด้วยการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรฐานทางจริยธรรมใดมีลักษณะร้ายแรง

ในการจัดทำมาตรฐานทางจริยธรรมตามวรรคหนึ่ง ให้รับฟังความคิดเห็นของสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา และคณะรัฐมนตรี ประกอบด้วย และเมื่อประกาศใช้บังคับแล้วให้ใช้บังคับแก่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา และคณะรัฐมนตรีด้วย แต่ไม่ห้ามสภาผู้แทนราษฎร วุฒิสภา หรือคณะรัฐมนตรีที่จะกำหนดจริยธรรมเพิ่มขึ้นให้เหมาะสมกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน แต่ต้องไม่ขัดหรือแย้งกับมาตรฐานทางจริยธรรมตามวรรคหนึ่ง และให้ประกาศในราชกิจจานุเบกษา”

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญ 2560 ยังได้ให้ความสำคัญกับการปฏิรูปประเทศ โดยระบุไว้ในหมวด 16 เรื่อง “การปฏิรูปประเทศ” แต่ในข้อเท็จจริงยังพบว่า การปฏิรูปประเทศยังมีข้อจำกัด ทั้งในเรื่องทิศทาง ปรัชญา และเนื้อหาการปฏิรูป ซึ่งยังพบว่าแนวทางการปฏิรูปของรัฐบาลและ “แนวทางของมหาวิทยาลัยรังสิต ในนาม รังสิตโมเดล” ยังมีความแตกต่างกันหลายๆ ประเด็น

สภาวะการขัดแย้งต่อผู้กันระหว่างวาทกรรมหลักของฝ่ายอำนาจรัฐและวาทกรรมทางเลือกของขบวนการเคลื่อนไหวนี้ ยังไม่มีฝ่ายใดเอาชนะ เบียดขับ หรือสามารถสร้างยอมรับ (Consent) ของคนส่วนใหญ่ในสังคมเหนืออีกฝ่ายได้อย่างชัดเจน และการต่อสู้ก็ยังดำเนินต่อไป

4. **Frame ที่สี่** คือ “กรอบของตัวเปลี่ยนผ่าน (Frame Transformation)” ซึ่งเป็นกรอบในการมองว่า ถ้าไม่เอาแนวทางนี้ มีทางเลือกอื่นหรือไม่?

จากการศึกษาพบว่า ขบวนการเคลื่อนไหวนี้เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยมีมหาวิทยาลัยรังสิตมีฐานะเป็น องค์กรหลักของการเคลื่อนไหวทางสังคม ได้นำเสนอ “ทางเลือกในการปฏิรูปประเทศ” โดยให้ความสำคัญกับเรื่องมิติคุณธรรมจริยธรรมและการป้องกันการทุจริตคอร์รัปชันของข้าราชการและนักการเมือง โดยมีรูปธรรมที่ชัดเจนแบ่งเป็น 2 ช่วง ดังนี้

1. เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2551 มหาวิทยาลัยรังสิตได้ประกาศแนวทางการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย โดยเสนอให้มีการปฏิรูปประเทศ 9 ด้าน คือ 1) **การปฏิรูประบบสังคมอุปถัมภ์** ที่เล่นพรรคเล่นพวก แลกเปลี่ยนผลประโยชน์ในกลุ่มสังคมอุปถัมภ์ แต่จะพัฒนาเพื่อสร้างสังคมที่มีเมตตา เอื้อเฟื้อ โดยไม่เอื้อประโยชน์ให้พรรคพวกที่กระทบหรือแย้งชิงผลประโยชน์และสิทธิของผู้อื่น 2) **การปฏิรูประบบเศรษฐกิจ** ที่มีการผูกขาดตัดตอนโดยคนบางกลุ่มแล้วมุ่งผูกขาดระบบการเมืองเพื่อเอื้อประโยชน์ทางเศรษฐกิจ 3) **การปฏิรูปสื่อมวลชน** ที่ทำงานรับใช้ทุนและผู้มีอำนาจ ให้หันกลับมาทำการรณรงค์ให้ใฝ่รู้ รักการอ่าน และคิดวิเคราะห์ 4) **การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ** เพื่อให้เป็นสังคมรากฐานของธรรมาธิปไตย 5) **การปฏิรูประบบราชการและรัฐวิสาหกิจ** ให้มีธรรมาภิบาลและมีจิตวิญญาณรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริง 6) **การปฏิรูปกระบวนการเข้าสู่อำนาจของระบบตัวแทน** เพื่อให้การเมืองเป็นแบบธรรมาธิปไตย 7) **การปฏิรูปด้านจริยธรรมคุณธรรมของนักการเมือง** ที่ปัจจุบันตกต่ำและมีมาตรฐานต่ำกว่าคนทั่วไป 8) **การปฏิรูปการเมืองภาคพลเมือง** เพื่อสร้างระบบการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงของประชาชน 9) **การปฏิรูปการเรียนรู้** ที่มีใช้เพียงเพื่อฝึกทักษะ (Skills) แต่ฝึกให้คนในสังคม คิดใคร่ครวญไตร่ตรองและวิเคราะห์อย่างเป็นระบบ

2. เมื่อวันที่ 23 พฤศจิกายน 2557 มหาวิทยาลัยรังสิตได้ประกาศแนวทางการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ที่เรียกว่า “รังสิตโมเดล” โดยเสนอให้มีการปฏิรูปประเทศ 11 ด้าน คือ ประเด็นที่ 1. การปฏิรูปการป้องกันและปราบปรามการทุจริตและประพฤติมิชอบ 2. การปฏิรูปพลังงาน 3. การปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม 4. การกระจายอำนาจ (การปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดิน) 5. การปฏิรูปเศรษฐกิจภายใต้ระบบการแข่งขันเสรีที่เป็นธรรมเพื่อสังคม 6. การปฏิรูปการศึกษา 7. การปฏิรูปภาคการเกษตร 8. การปฏิรูปการจัดการทรัพยากร 9. การปฏิรูปภาคแรงงาน 10. การปฏิรูปสื่อ และ 11. การปฏิรูปปัญหาคนจนและความเหลื่อมล้ำในสังคม

บทที่ 5

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาเรื่องบทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิตกับการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย เกิดจากวิกฤติการเมืองที่ล้มเหลวต่อเนื่อง และคำถามกระทั้งความพยายามของสังคมไทยที่จะปฏิรูประบอบประชาธิปไตยให้เหมาะสมสอดคล้องกับบริบทสังคมไทย ให้ประชาธิปไตยมีความเข้มแข็งตั้งมั่นและยั่งยืนในสังคมไทย โดยเฉพาะการแก้ไขปรับปรุงขีดจำกัดของระบอบประชาธิปไตยที่กอดกุมเสียงข้างมากจนละเลยเสียงข้างน้อย หรือมองข้ามความถูกต้องชอบธรรม หรือปัญหาและความชอบธรรมของความเป็นตัวแทนในยุคที่สำนึกพลเมืองเริ่มตื่นตัวและเป็นกระแสสูงมาอย่างต่อเนื่อง จึงมีข้อเสนอและความพยายามนำหลักคุณธรรมและจริยธรรมมาเป็นองค์ประกอบแห่งอำนาจหรือออกแบบระบบการเมืองและระบอบประชาธิปไตยที่ถูกกำกับและยึดโยงด้วยหลักคุณธรรม (Moral Democracy) มากขึ้น อาทิ ศุภวัชรินทร์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรังสิต ได้กล่าวไว้ว่า “สังคมธรรมาธิปไตย” คือสังคมที่มีความเป็นธรรม ต้องมีความเป็นธรรมมากขึ้น มีความเป็นธรรมอย่างไร ซึ่งการขับเคลื่อนแนวทางสังคมธรรมาธิปไตยนั้น มหาวิทยาลัยรังสิตในฐานะสถาบันการศึกษาต้องมีองค์ความรู้อย่างไรในเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย ซึ่งต้องกำหนดความหมายที่ชัดเจนขึ้นมา และต้องมาตั้งโจทย์ใหม่นั้นคือการเรียนการสอนในเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย จึงเป็นคำถามสำคัญของงานวิจัยชิ้นนี้ว่า มหาวิทยาลัยรังสิตควรมีบทบาทอย่างไรในการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย และมหาวิทยาลัยรังสิต ควรจะสร้างองค์ความรู้อะไร เพื่อการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย ซึ่งจะทำให้สามารถนำผลการศึกษาคือ องค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมาธิปไตย ที่เป็นมาตรฐานเดียวกันมาใช้ในการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยรังสิต และนำองค์ความรู้สังคมธรรมาธิปไตย เผยแพร่สู่สาธารณะ นอกจากนี้ผลการศึกษาเรื่องสังคมธรรมาธิปไตย จะทำให้มหาวิทยาลัยรังสิต เป็นผู้นำในเรื่องการนำคุณธรรม จริยธรรม มาแก้ปัญหาการเมืองที่ล้มเหลวและก้าวข้ามความขัดแย้งในสังคมไทย และจะทำให้ทราบว่า บทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิต ควรดำเนินการอย่างไรในการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย การศึกษาครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมโดยรวมในเรื่องการนำแนวคิดคุณธรรมจริยธรรมมาใช้ในการแก้ปัญหาสังคมไทยในท่ามกลางความขัดแย้งในปัจจุบัน การวิจัยครั้งนี้เน้นการตอบโจทย์บทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิตต่อการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตย ผ่านกิจกรรมทั้งในและนอกมหาวิทยาลัย และกระบวนการเรียนการสอนในวิชา RSU 101 ได้อย่างไรโดยเน้นกรอบ 3 ประเด็นคือ 1) การสร้างสรร

พลังขึ้นใหม่ (Newness) 2) การพัฒนาจากความรู้และความคิดสร้างสรรค์ และ 3) การมีประโยชน์ต่ออาจารย์ นักศึกษา เศรษฐกิจและสังคม การวิจัยนี้ให้ความสำคัญต่อการค้นหายุทธศาสตร์คำอธิบายและเป็นการสร้างองค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมาธิปไตยเพื่อนำไปสู่การการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัยและการขับเคลื่อนสังคมโดยรวม ผลการศึกษา พบว่า

5.1 บทบาทมหาวิทยาลัยรังสิตกับสังคมธรรมาธิปไตย

5.1.1 การขับเคลื่อนในระดับนโยบาย

ในช่วงวิกฤตการณ์ทางการเมืองปลายปี 2548 ต่อเนื่องมาจนเกิดรัฐประหารในวันที่ 19 กันยายน 2549 ความขัดแย้งก็ยังไม่คลี่คลายและดำรงอยู่และดำเนินไปอย่างต่อเนื่องประกอบกับความขัดแย้งได้ลุกลามกลายเป็นความแตกแยกของผู้คนในสังคมไทย ยังไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อน ทั้งยังชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องและขีดจำกัดของระบอบประชาธิปไตยไทยที่ถือตัวแบบมาจากตะวันตกโดยปราศจากการเข้าใจและเข้าถึงเนื้อหาที่เป็นจิตวิญญาณของประชาธิปไตยจริงๆจนทำให้ประชาธิปไตยถูกใช้เป็นข้ออ้างของนักการเมืองและเสียงข้างมากละเลยความชอบธรรม เข้ากระทำการผูกขาดอำนาจทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายนิติบัญญัติ กระทั่งแทรกแซงฝ่ายตุลาการเป็นระยะ จนทำให้วิกฤตความขัดแย้งไม่มีแนวโน้มที่จะคลี่คลายหรือยุติลงแต่อย่างใด

ด้วยเหตุดังนั้น มหาวิทยาลัยรังสิตได้ถือเอาเป็นวาระสำคัญในการไตร่ตรองและพิจารณาบทบาทของมหาวิทยาลัยรังสิตในฐานะที่เป็นสถาบันการศึกษาสำคัญอีกแห่งหนึ่งในประเทศและในสังคมไทย สถาบันมหาวิทยาลัยรังสิตจึงได้ต้องหันเหในความสำคัญที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการนำพาสังคมไทยก้าวผ่านความแตกแยกให้เร็วที่สุดที่ประชุมกรรมการสภาฯ จึงมีมติเห็นชอบเมื่อ ปี 2551 ให้มหาวิทยาลัยรังสิตขับเคลื่อนแนวทางการสร้างสังคมธรรมาธิปไตยโดยมีหลักการสำคัญดังนี้

สังคมธรรมาธิปไตย มีความหมายเบื้องต้น คือ สังคมที่เป็นธรรม ที่มีคุณธรรมและจริยธรรม “ที่เน้นธรรมเป็นใหญ่ ไม่ใช่เงินเป็นใหญ่” “ที่เน้นประโยชน์สุขของประชาชนเป็นใหญ่ ไม่ใช่จำนวนประชาชนเป็นใหญ่” เป็นการพัฒนาประชาธิปไตยที่เน้นความเป็นธรรม ที่มีประสิทธิภาพและมีความยั่งยืน

ทิศทางของมหาวิทยาลัย จะมุ่งผลิตบัณฑิต สร้างองค์ความรู้เผยแพร่ ให้กับบริการสาธารณะและร่วมกับประชาชนทุกภาคส่วน เพื่อสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย จะต้องเน้นการทำ

ความเข้าใจและการแก้ไขปัญหาอย่างน้อย 9 ประการคือ 1) การปฏิรูประบบสังคมอุปถัมภ์ 2) การปฏิรูประบบเศรษฐกิจ 3) การปฏิรูปสื่อมวลชน 4) การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นและการกระจายอำนาจ 5) การปฏิรูประบบราชการและรัฐวิสาหกิจ 6) การปฏิรูปกระบวนการเข้าสู่อำนาจของระบบตัวแทน 7) การปฏิรูปด้านจริยธรรมคุณธรรม 8) การปฏิรูปการเมืองภาคพลเมือง และ 9) การปฏิรูปการเรียนรู้

นอกจากนี้บทบาทของอภิศาธา อภิศาธา อภิวัตน์ ก็มีส่วนอย่างสำคัญในฐานะที่สถานภาพทางสังคมนั้นถือเป็นผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้รับการยอมรับและมี และมีวิสัยทัศน์ในหลายเรื่องที่ได้รับการความสนใจติดตามจากผู้คนในสังคมประกอบกับที่เคยเป็นอดีตนักการเมืองที่สร้างผลงานไว้เป็นที่ประจักษ์และได้รับการยอมรับสูงจนถูกกล่าวขานว่าเป็นวีรบุรุษประชาธิปไตยในช่วงที่ดำรงตำแหน่งประธานรัฐสภาและได้ ส่วนมติของรัฐสภาโดยการเสนอชื่ออานันท์ ปันยารชุน เป็นนายกรัฐมนตรีแทนพลอากาศเอกสมบุญ ระหงส์ ที่รัฐสภาลงมติเห็นชอบมาทั้งนี้การตัดสินใจของอภิศาธา อภิวัตน์ ในครั้งนั้นแม้จะเป็นการหักมติของรัฐสภา แต่ได้รับการสรรเสริญและคำชื่นชมจากคนไทยเป็นจำนวนมากจนเรียกกันว่า “วีรบุรุษประชาธิปไตย” ซึ่งยอมสะท้อนถึงภาวะผู้นำในสถานการณ์วิกฤติในตัวของอภิศาธา อภิวัตน์ ได้เป็นอย่างดี

จากการวิจัยจะพบว่า เฉพาะตัวของอภิศาธา ในฐานะอภิศาธาที่ต้องทำหน้าที่บริหารและนำพา มหาวิทยาลัยนั้นได้เสนอแนวคิดสังคมธรรมาธิปไตยต่อทั้งในงานสัมมนาบุคลากรภายในมหาวิทยาลัยกระทั่งในวงประชุมสัมมนาในโอกาสต่างๆ ที่จัดขึ้นภายนอกมหาวิทยาลัย โดยนักคิดเรื่องสังคมธรรมาธิปไตยที่อภิศาธาเน้นย้ำอยู่หลายครั้งจะให้ความสำคัญกับสังคมที่เป็นธรรมสังคมที่ความดีความถูกต้องเป็นความชอบธรรมไม่ใช่สังคมที่ถือเอาอำนาจหรือเสียงข้างมากเป็นความชอบธรรมไปเสียทั้งหมดและจะต้อง อยู่บนหลักการที่อยู่ในแนวทางของคุณธรรมและจริยธรรมไม่ว่าจะเป็นคนทำงานในฝ่ายบริหารนิติบัญญัติและตุลาการ

นอกเหนือจากบทบาทในฐานะผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้นำในระดับชาติที่มีบทบาทสูงในสังคมการเมืองไทยที่พยายามปรับเปลี่ยนและปฏิรูประบบการเมืองและระบบประชาธิปไตยให้เข้าสู่แนวทางสังคมธรรมาธิปไตยแล้ว อภิศาธา ในฐานะอภิศาธาของมหาวิทยาลัยรังสิตยังเห็นว่า ระบบที่ดีอย่างเดียวไม่พอถ้าเราไม่สามารถสร้างคนที่มีสำนึกดีสำนึกในความถูกต้องในวิถีสังคมธรรมาธิปไตยได้ ระบบนั้นก็ไม่สามารถทำงานได้อย่างที่ควรจะเป็น ซึ่งก็มีตัวอย่างให้เห็นอยู่ตลอดไม่ว่าจะเป็นระบบกฎหมายระบบการบริหารงานนั้นมีการออกแบบที่ดีไว้แต่เมื่อเป็นคนที่ไม่มีคุณภาพเข้าสู่ระบบระบบนั้นก็กลายเป็นระบบที่ฉ้อฉลไปในที่สุดเช่นระบบการเมืองไทยที่เรามีประสบการณ์ที่เจ็บปวดร่วมกันมาแล้วเมื่อครั้งเราร่วมกันร่างรัฐธรรมนูญฉบับ 2540 จนได้ชื่อว่าเป็นรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนและเป็นรัฐธรรมนูญที่ดีที่สุดในโลกอีกฉบับหนึ่งแต่ถูกใช้ไปแค่ไม่กี่ปีก็มีการฉีกรัฐธรรมนูญโดยระบบธุรกิจการเมืองขนาดใหญ่จนสุดท้ายทำให้โครงสร้างและสถาบันทางการเมืองที่ออกแบบ

ไว้ค่อนข้างดี ล้มเหลวและพังครืนลงในที่สุดจนกลายเป็นต้นตอของวิกฤตความแตกแยกในสังคมการเมืองไทย มากระทั่งปัจจุบัน

กล่าวเฉพาะในมหาวิทยาลัยรังสิต อาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดี ได้เน้นย้ำถึงหลักคิดสังคมนิยมประชาธิปไตย ในโอกาสต่างๆอย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะเป็นงานสัมมนาประจำปีของบุคลากร การประชุมผู้บริหารมหาวิทยาลัย งานรับนักศึกษาใหม่งานมอบปริญญาบัตรกระทั่งงานเฟสซีหรืองานต้อนรับนักศึกษาใหม่จะพบว่า อาทิตย์ อุไรรัตน์ ได้ให้แนวคิดสังคมนิยมประชาธิปไตยต่อที่ประชุมสัมมนาดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง

5.1.2 การขับเคลื่อนในระดับปฏิบัติการ

นับตั้งแต่สภามหาวิทยาลัยรังสิตได้มีมติเห็นชอบในแนวทางการสร้างสังคมนิยมประชาธิปไตย และการเน้นย้ำผ่านวิสัยทัศน์ของอาทิตย์ อุไรรัตน์ อธิการบดีมหาวิทยาลัยรังสิต มาอย่างต่อเนื่องแล้วนั้น

ในระดับภาคปฏิบัตินั้นได้มีการกำหนดให้นักศึกษาที่เข้าศึกษาที่มารังสิตทุกคนจะต้องเรียนวิชา RSU 101 หรือวิชาธรรมาธิปไตยซึ่งเป้าหมายของวิชานี้คือการสร้างคนสร้างนักศึกษาให้เป็นผู้หน้าที่ทำงานเป็นที่รู้จัก เสียสละแบ่งปันและมีสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมจนหลักการดังกล่าวได้กลายเป็นอัตลักษณ์ของบัณฑิตที่จบจากมหาวิทยาลัยรังสิต

โดยเนื้อหาการเรียนการสอนของวิชา RSU101 หรือวิชาธรรมาธิปไตยนั้นจะเน้นการทำกิจกรรมทั้งในและนอกมหาวิทยาลัยโดยให้นักศึกษาได้มีประสบการณ์ตรงจากการลงสัมผัสภาคสนามและนำมาถกเถียง แลกเปลี่ยน เปิดมุมมองกระทั่งปลูกฝังจิตสำนึกการเสียสละ จิตอาสาให้กับนักศึกษาที่เข้าใหม่ แม้ว่าจะเป็นแค่วิชาเดียวแต่ก็ได้ผลต่อนักศึกษาในระดับหนึ่ง ต่อมาได้ออกแบบก่อตั้งสถาบัน GEN ED เพื่อรับผิดชอบได้หมวดวิชาทั่วไป ซึ่งต้องมีเนื้อหาวิชาและกระบวนการเรียนการสอนแบบใหม่ที่สามารถต่อยอดให้นักศึกษา เป็นบัณฑิตที่มีสำนึกรับผิดชอบต่อสังคมตามเป้าหมายของมหาวิทยาลัย

นอกจากนี้ในส่วนของงานกิจการนักศึกษาก็ได้มีการออกแบบกิจกรรมนักศึกษาเป็นวิธีที่จะบ่มเพาะนักศึกษาในคณะและวิทยาลัยต่างๆตลอดเวลา โดยพบว่านักศึกษามหาวิทยาลัยรังสิตได้สมัครสร้างกิจกรรมทั้งในมหาวิทยาลัยและภายนอกมากมายเป็นระยะหลายกิจกรรมปรากฏในสื่อสารมวลชน เป็นที่วิพากษ์วิจารณ์และได้รับคำชื่นชมจากสังคม

นอกจากนี้ยังได้มีการกำหนดดัชนีชี้วัดเพื่อประเมินการจัดสรรงบประมาณของมหาวิทยาลัยในกิจกรรม และโครงการต่างๆว่าอยู่บนพื้นฐานและหลักการสังคมธรรมาธิปไตยหรือไม่

5.1.3 บทบาทมหาวิทยาลัยรังสิตในทางสังคม

กิจกรรมนอกมหาวิทยาลัยนั้นจะพบว่า บทบาทของนักศึกษามหาวิทยาลัยรังสิตได้ทำกิจกรรมอย่าง สม่ำเสมอต่อการเข้าร่วมช่วยเหลือสนับสนุนการเคลื่อนไหวเรียกร้องของประชาชนกลุ่มปัญหาต่างๆหรือ แม้กระทั่งบทบาทของคณาจารย์ที่ให้บริการให้คำปรึกษาให้ข้อชี้แนะต่อประชาชนและสังคมก็ถือว่ามีความโดดเด่นสูง

ในช่วงกระแสการปฏิรูปประเทศไทยขึ้นสูงจนเป็นวาระของประเทศนั้น มหาวิทยาลัยรังสิตได้ร่วมกับ เครือข่ายองค์กรภาคประชาสังคมจัดตั้งสถาบันปฏิรูปประเทศไทย (สปท.) ขึ้นเพื่อทำหน้าที่เชื่อมประสานระดม ความคิดเห็นจัดเวทีคู่ขนานกับแม่น้ำห้าสายของรัฐบาล คสช. และได้มีการจัด มหกรรมประชาชนหรือที่เรียกว่า ปขป เพื่อให้ตัวแทนภาคประชาสังคมกลุ่มต่างๆและปัญญาชนนักวิชาการได้เสนอแนะมาตรการและแนว ทิศทางการปฏิรูปต่อรัฐบาล คสช.

มหาวิทยาลัยรังสิตยังได้จัดทำข้อเสนอที่เป็นแบบฉบับเฉพาะของมหาวิทาลัยรังสิตหรือที่เรียกว่า รังสิตโมเดลโดยมีข้อเสนอว่าด้วยการปฏิรูป 11 ด้าน ด้วยกัน

ต่อเนื่องมาถึงช่วงวิกฤติราคาข้าวตกต่ำ มหาวิทยาลัยรังสิตได้ตั้งคณะกรรมการ โดยมีกรรมการทั้งจาก คณาจารย์ได้มาเท่าไรร่วมกับนักวิชาการจากข้างนอกจัดทำข้อเสนอว่าด้วยการปฏิรูปนโยบายข้าวต่อรัฐบาล เพื่อแก้ปัญหาชาวนาอย่างยั่งยืน

ทั้งในช่วงการเสด็จสวรรคตของในหลวงรัชกาลที่ 9 ได้น้อมนำทฤษฎีใหม่และเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็น ศาสตร์พระราชาเพื่อจัดการเรียนการสอนและเผยแพร่ให้กับนักศึกษาของวัดรังสิตหลายขนาดด้วยกัน

5.2 องค์ความรู้เรื่องสังคมธรรมมาธิปไตย

นิยาม (Definition)

ปัญหาและอุปสรรคหนึ่งที่ผ่านมาในการขับเคลื่อนสังคมธรรมมาธิปไตย คือ การรับรู้และความเข้าใจของบุคลากรของมหาวิทยาลัยมีคำอธิบายที่ไม่เป็นเอกภาพ และแตกต่างกันภายในการประชุมสภามหาวิทยาลัย เพราะที่ผ่านมายังไม่มีใครให้นิยามที่ชัดและต้งนิยามคำว่าความถูกต้องเป็นอย่างไร มีแต่เพียงการเสนอคำในความหมายกว้างๆ ดังนั้น เพื่อสร้างการรับรู้และความเข้าใจที่เป็นเอกภาพของบุคลากรของมหาวิทยาลัยรังสิตต่อนิยามของคำว่า “ธรรมมาธิปไตย และสังคมธรรมมาธิปไตย” ของบุคลากรภายใน เพื่อสร้างความเป็นเอกภาพในการอธิบายและสื่อสารกับสังคมาภายนอก ผู้วิจัยขอเสนอให้มี “การนิยามความหมายที่ชัดเจน” หรือ “การให้ความหมายอย่างแคบ” ของคำว่าธรรมมาธิปไตย และสังคมธรรมมาธิปไตย เพื่อที่จะได้เดินไปในทิศทางเดียวกัน และเพื่อนำไปสู่การสร้าง “ตัวชี้วัดที่ชัดเจน” ให้หน่วยงานต่างๆ ภายในมหาวิทยาลัยในการประเมินและการจัดสรรงบประมาณในการจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับปณิธานของมหาวิทยาลัยในการสร้างสังคมธรรมมาธิปไตย

การนิยามความหมายที่ชัดเจน” หรือ “การให้ความหมายอย่างแคบ” ของคำว่าธรรมมาธิปไตย และสังคมธรรมมาธิปไตย ในที่นี้ จะอาศัยการประมวลจากการอ้างอิงตามพระไตรปิฎก และทัศนะของปราชญ์ที่ถูกยอมรับว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)

บรรจบ บรรณรุจิ (“ธรรมราชา-พระธรรมราชา : รากฐานประชาธิปไตยที่คนไทยน่าจะพึงประสงค์”, ในหลักการปกครองโดยธรรม, กรุงเทพฯ, สถาบันพระปกเกล้า, 2557 หน้า 26) ได้อธิบายไว้ว่า คำว่า “ธรรม” ในเบื้องต้นจึงมีความหมายว่า “สิ่งที่มีอยู่หรือสิ่งที่ดำรงอยู่” ซึ่งรากศัพท์นี้น่าจะเป็นที่มาของคำว่า “Truth (ความจริง, สิ่งที่มีอยู่จริง)”

นอกจากนั้น ตามพระไตรปิฎกแล้ว “ธรรม” ยังมีอีก 14 ความหมาย คือ 1) ภาวะที่แท้จริง (สภาวะ) 2) สิ่งที่ต้องเรียนรู้ (ปริตติ) 3) ความรอบรู้ (ปัญญา) 4) ความถูกต้อง/ความเหมาะสม (ญาญ/ยุดติ) 5) ความจริง / สิ่งที่มีอยู่จริง (สจจ) 6) ปกติ/ ธรรมดา (ธมฺมตา) 7) ความดี (คุณ) 8) เหตุให้เกิด (เหตุ) 9) สิ่งที่เกิดเป็นปัจจัยของกันและกัน คือ อวิชชาเป็นปัจจัยให้เกิดสังขารฯ เป็นปัจจัยให้เกิดวิญญานฯ ฯลฯ (ปัจจุยฺยปฺพนฺธมฺม) 10) สิ่งที่ถูกจิตหรือวิญญานรับรู้ (อารมฺมณ) 11) สิ่งของ (ภณฺฑ) 12) สมภาิ 13) นิพพาน และ 14)หน้าที่

ศาสตราจารย์พิเศษ อติศักดิ์ ทองบุญ ได้ถอดความอธิปไตยยสูตรอันว่าด้วย**ธรรมาธิปไตย**ไว้ว่า “ธรรมาธิปไตย เป็นคำเก่ามีความหมายดังที่พระพุทธเจ้าตรัสไว้ในอธิปไตยยสูตร คัมภีร์อังคุตตรนิกายติกนิบาต (พระไตรปิฎก เล่ม 20) สรุปว่า

“ธรรมาธิปไตย (หรือ) ความมีธรรมเป็นใหญ่ ถือธรรมเป็นใหญ่ หมายถึง การยกความถูกต้อง ความ เป็นจริงหรือความสมควรตามธรรม เป็นเหตุ เพื่อละชั่ว ทำดี ทำใจให้บริสุทธิ์”

ศ.กิตติคุณ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ เห็นว่า ถ้าจะพิจารณากันให้ลึกซึ้งก็จะเห็นว่าอัตตาธิปไตยก็ดี โลกาธิปไตยก็ดี ธรรมาธิปไตยก็ดี ในพุทธพจน์หาใช่ระบอบการปกครองไม่ แต่หมายถึง **“การตัดสินใจของคน ที่จะทำความดีว่าจะยึดอะไรเป็นใหญ่”**

ในอธิปไตยยสูตรพระพุทธองค์มีพุทธดำรัสคัดความมาจากพระไตรปิฎกอังคุตตรนิกาย ติกนิบาต ฉบับ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 20 ให้ความหมายว่า **“ธรรมาธิปไตย แปลว่า ความมีธรรมเป็นใหญ่”**

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ก็ได้ชี้ให้เห็นว่า

“ธรรมาธิปไตยไม่ใช่ระบอบการปกครอง... คำว่า “ธรรมาธิปไตย” ไม่ได้ใช้เป็นแบบแผนการปกครอง ที่นี้ธรรมาธิปไตยคืออะไร มันคือหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของบุคคลที่อยู่หรือร่วมอยู่ในระบบ การปกครองนั้น”

ดังนั้น ถ้าหากจะมีการประมวลความหมายของธรรมาธิปไตยในแง่มุมต่างๆ ดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยขอ เสนอ “การนิยามความหมายที่ชัดเจน” หรือ “การให้ความหมายอย่างแคบ” ของคำว่า “ธรรมาธิปไตย” และ “สังคมธรรมาธิปไตย” ว่า

ธรรมาธิปไตย คือ **“หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดีของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยที่ยึดเอาความจริง ความถูกต้องและความดีเป็นใหญ่” (Rules of Good Decision Making of The People in Democratic System by Holding Truth, Justice and Virtues as The Main Priority)”**

คำอธิบาย

ความหมายที่ชัดเจน หรือ ความหมายอย่างแคบของธรรมาธิปไตย (Dhamma Democracy หรือ Moral Democracy) ที่ว่า **“หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดีของประชาชนในระบอบประชาธิปไตยที่ยึดเอาความจริง**

จริง ความถูกต้องและความดีเป็นใหญ่ (Rules of Good Decision Making of The People in Democratic System by Holding Truth, Justice and Virtues as The Main Priority)” เป็นนิยามที่แบ่งออกเป็น 2 ส่วนหลัก

ส่วนแรก “หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของประชาชนในระบบประชาธิปไตย...” ซึ่งเป็นไปตามทัศนะของพระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) ที่กล่าวว่า “**ธรรมาธิปไตย คือ หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของบุคคลที่อยู่หรือร่วมอยู่ในระบบการปกครองนั้น**” เมื่อ ระบบการปกครองของประเทศไทย คือ การปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงให้ความหมายอย่างแคบว่า “หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจของประชาชนในระบบประชาธิปไตย...”

ส่วนที่สอง “..ที่ยึดเอาความจริง ความถูกต้องและความดีเป็นใหญ่” คำว่า “ธรรมาธิปไตย” เกิดจาก “ธรรม + ธิปไตย” ซึ่งพระไตรปิฎกอังคุตตรนิกาย ติกนิบาตร ฌบัมมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เล่ม 20 ให้ความหมายว่า “ธรรมาธิปไตย แปลว่า ความมีธรรมเป็นใหญ่” ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกใช้ความหมายของคำว่า “ธรรม” ตามพระไตรปิฎก โดยอ้างอิงจาก 3 ความหมายหลักในภาษาบาลี (จากทั้งหมด 14 ความหมาย) 1. สจฺจ (สัจจะ) ที่แปลว่า “ความจริง (Truth)” 2. ญาย/ยุตฺติ (ญาเย/ยุติ) ที่แปลว่า “ความถูกต้อง (Justice)” และ 3. คุณ (คุณะ) ที่แปลว่า “ความดี (Virtues)” ส่วนความหมายของ ธิปไตย ตามทัศนะของ ศ.กิตติคุณ บวรศักดิ์ อูวรรณโณ หมายความว่า “การตัดสินใจของคน... ว่าจะยึดอะไรเป็นใหญ่”

กล่าวโดยสรุป รวมความของคำว่า “ธรรม + ธิปไตย” ผู้วิจัยจึงให้ความหมายว่า “หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดีของประชาชนในระบบประชาธิปไตยที่ยึดเอาความจริง ความถูกต้องและความดีเป็นใหญ่”

ดังนั้น “สังคมธรรมาธิปไตย” จึงหมายถึง “สังคมประชาธิปไตยที่ประชาชนมีหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดีที่ยึดเอาความจริง ความถูกต้องและความดีเป็นใหญ่” (The Democratic Society That The People Have Rules of Good Decision Making by Holding Truth, Justice and Virtues as The Main Priority)

ประเภทของหลักธรรมาธิปไตยของ “ธรรมาธิปไตย” (Dhamma Democracy หรือ Moral Democracy)

ผู้วิจัยขอเสนอว่า หลักธรรมาธิปไตย หรือ หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดีของประชาชนในระบบประชาธิปไตยที่ยึดเอาความจริง ความถูกต้องและความดีเป็นใหญ่ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท (อ้างอิงจากแนวคิดของ ศ.กิตติคุณ บวรศักดิ์ อูวรรณโณ)

ประเภทแรก หลักธรรมาธิปไตยสำหรับผู้ปกครองและผู้ใช้อำนาจรัฐในระบบประชาธิปไตย

หลักธรรมาธิปไตยสำหรับผู้ปกครองและผู้ใช้อำนาจรัฐในระบบประชาธิปไตย คือ **หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดี**ของผู้ปกครองและผู้ใช้อำนาจรัฐ ซึ่งต้องสอดคล้องกับ **“วัฒนธรรมและค่านิยม 11 ประการของผู้นำในประชาธิปไตยที่ดีหรือมีคุณภาพ”** ดังนี้ (1) ต้องมีค่านิยมยอมรับอำนาจสูงสุดของประชาชน (2) ทำพรรคการเมืองให้มีการบริหารเป็นประชาธิปไตย (3) ทำให้การหาเสียงและการเลือกตั้งอิสระและเที่ยงธรรม (4) เคารพกฎหมาย (5) โปร่งใสในการกระทำ (6) ถูกตรวจสอบได้และรับผลการตรวจสอบ (7) ส่งเสริมการมีส่วนร่วมที่เหมาะสมของประชาชน (8) ขยายความเสมอภาคในมิติต่าง ๆ (9) ลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจสังคม (10) บริหารประเทศด้วยความซื่อสัตย์และยึดประโยชน์สุขของประชาชนเป็นเป้าหมายสูงสุด (11) มีการตรวจสอบประเมินตนเองตลอดเวลา

หลักเกณฑ์หรือตัวชี้วัดของหลักธรรมาธิปไตยสำหรับผู้ปกครองและผู้ใช้อำนาจรัฐในระบบประชาธิปไตย

หลักเกณฑ์หรือตัวชี้วัดของหลักธรรมาธิปไตยสำหรับผู้ปกครองและผู้ใช้อำนาจรัฐในระบบประชาธิปไตย สรุปได้ 2 ประการหลัก ดังนี้

1. ต้องยึดมั่นในหลักธรรมสำคัญในการปกครองอย่างน้อย 4 ประเภท ได้แก่ (1) ราชธรรม 10 (คือ ทศพิธราชธรรม) (2) จักรวรรดิวัตร 12 (4) ราชสังคหวัตถุ 4 และ (4) ราชพละ หรือ ขัตติยพละ 5
2. ต้องประพฤติปฏิบัติตัวให้สอดคล้องกับ **“ตัวชี้วัด 4 ด้าน”** ของหลักธรรมาธิปไตยสำหรับผู้ปกครองและผู้ใช้อำนาจรัฐในระบบประชาธิปไตย

1. **ตัวชี้วัดในเชิงกายภาพ (Physical Indicator)** ซึ่งเน้นที่การให้ (หรือทาน) ซึ่งหมายถึงการสงเคราะห์ ทั้งที่เป็นวัตถุที่จำเป็นแก่การยังชีพให้ประชาชนพ้นความยากจน

2. **ตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรม (Behavioral Indicator)** ซึ่งประกอบด้วย

- ศีล 5 ซึ่งจะทำให้ละเว้นความชั่วทั้งปวง เช่น ลดคอร์รัปชั่น (อทินนาทาน)
- กุศลกรรมบถ 10 ซึ่งเน้นการทำความดีทางกาย วาจา และใจ ซึ่งแสดงทั้งความดีส่วนตัว และความ เป็นแบบอย่างที่ถูกต้องแก่ประชาชน

3. ตัวชี้วัดในเชิงจิตภาพ (Mental Indicator) ซึ่งประกอบด้วย

- ความเสียสละ (บริจาค) ส่วนตัว ส่วนครอบครัว เพื่อประโยชน์มหาชน
- ความซื่อตรง (อาชชวะ) จริงใจ ไม่หลอกลวงประชาชน
- ความอ่อนโยน (มัทวะ) ทั้งกาย วาจา และใจ ไม่ถือตัวไม่มีมานะ
- รู้จักยับยั้งชั่งใจ (ตบะ) โดยเฉพาะยับยั้งตนไม่ให้มัวเมาในความอยากได้ (ตัณหา) อยากใหญ่ มีอำนาจบาตรใหญ่ (มานะ) และจิตใจคับแคบ (ทิวฐิ)
- ความไม่โกรธ (อภโธระ) คือ ไม่มีอคติ ไม่อาฆาตมาดร้าย
- การไม่เบียดเบียน (อวิหิงสา) ไม่บังคับกดขี่คน ไม่เบียดเบียนสร้างความเดือดร้อน ให้ผู้อื่น
- ความอดทน (ขันติ)
- ความหนักแน่น (อวิโรธนะ) ยึดมั่นในความถูกต้อง เทียงธรรม ตามกฎหมาย ตามประเพณี ไม่ยอมให้ใครทำสิ่งผิด และขจัดความชั่วร้ายไม่ดีทั้งปวง

4. ตัวชี้วัดด้านปัญญาภาพ (Intellectual Indicator) คือ มีสติปัญญาในการบริหาร 4 ประการ คือ

- ฉลาดในการเศรษฐกิจ (สัสสมะระ) ด้วยการดำเนินนโยบายเศรษฐกิจให้ประชาชนอยู่ดีกินดี ทั้งทางการเกษตร การพาณิชย์
- ฉลาดในการใช้คนให้ถูกต้อง (ปฐิสมะระ) บำรุงข้าราชการ พนักงานของรัฐให้เหมาะสมกับความรู้ความสามารถและผลงาน บริหารงานอย่างมีกลยุทธ์
- ฉลาดในการตอบสนองความต้องการที่ถูกต้องของประชาชน (สัมมาปาสะ) แก้ปัญหาสังคมได้ถูกต้อง สร้างความสามัคคี
- ฉลาดในการสื่อสาร (วาชเปยยะ) พูดดี พูดเก่ง พูดจริง พูดไพเราะ สามารถสื่อสารกับประชาชนและข้าราชการ เจ้าหน้าที่ภาครัฐได้อย่างดีมีประสิทธิภาพ

ประเภทที่สอง หลักธรรมาธิปไตยสำหรับประชาชนและพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

หลักธรรมาธิปไตยสำหรับประชาชนและพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย คือ **หลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดี**ของประชาชนและพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งต้องสอดคล้องกับหนังสือ **วัฒนธรรมพลเมือง (The Civic Culture) 10 ประการ** ของกาเบรียล อัลมอนด์ และชิดนีย์ เฮอร์บา ได้แก่ 1. มีความสนใจการบ้านการเมือง ติดตามการบริหารบ้านเมือง และนโยบายสาธารณะทั้งระดับชาติและท้องถิ่น 2. มีความภูมิใจในความเป็นส่วนหนึ่งของชาติ 3. พูดคุย ถกแถลงเรื่องการเมือง การเมืองอย่างสม่ำเสมอ 4. มี

ความมั่นใจในความสามารถที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง 5. มีส่วนร่วมในการเลือกตั้ง 6. มีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมทางการเมืองระดับท้องถิ่น ระดับชาติ 7. เป็นสมาชิกพรรคการเมือง ชมรม หรือสมาคมที่เคลื่อนไหวทางการเมือง 8. ยอมรับความแตกต่าง ยึดถือหงสา และสันติวิธี 9. มีความร่วมมือและเชื่อใจในความร่วมมือของพลเมือง 10. หวังให้รัฐบาลปฏิบัติต่อตนและคนอื่นอย่างเป็นธรรม

หลักเกณฑ์หรือตัวชี้วัดของหลักธรรมาธิปไตยสำหรับประชาชนและพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

หลักเกณฑ์หรือตัวชี้วัดของหลักธรรมาธิปไตยสำหรับประชาชนและพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ต้องสอดคล้องกับ “**หลักธรรมราชา**” (ธรรมสำหรับราษฎร = แนวทางที่จะทำให้ราษฎรที่มีคุณธรรม จริยธรรม ที่ดีตัดสินใจทุกอย่างโดยธรรมหรือความถูกต้อง) ซึ่งประกอบด้วย 2 หลักเกณฑ์หรือตัวชี้วัด ได้แก่

1. **ธรรมชั้นสูงสำหรับราษฎร** ตามหนังสือ “ธรรมานุญชีวิต” ของพระพรหมคุณาภรณ์ ก็คือ มีวินัยชาวพุทธครบ 3 ประการ คือ (1) เว้นความชั่ว 14 ประการ มีทุนชีวิตที่ดี (รู้จักคบคน รู้จักใช้ทรัพย์) มีความสัมพันธ์ที่ดี (ทศ 6 และเกื้อกูลสังคม) (2) มีจุดมุ่งหมายที่ดีในชีวิต และ (3) และมีธรรมานุญชีวิตที่ดี
2. **ธรรมชั้นต่ำสำหรับราษฎร** คือ
 - ละความชั่ว (ศีล 5) ทำความดี (กุศลกรรมบถ 10) ทั้งกายวาจาใจ
 - ยึดหลักธรรมาธิปไตยในการตัดสินใจทางการเมืองทั้งการเลือกตั้งและการลงประชามติ
 - มีส่วนร่วมในการปกครองที่ดี (มือบริหารปิยธรรม 7 ประการ)

5.3 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อขับเคลื่อนสังคม

ข้อเสนอของผู้วิจัยสำหรับรูปธรรมของการขับเคลื่อนสังคมธรรมาธิปไตยมี 3 ประการ (สอดคล้องกับแนวคิดของ ศ.กิตติคุณ บวรศักดิ์ อุวรรณโณ)

5.3.1 การกำหนด “หลักธรรมาธิปไตย” ไว้ในรัฐธรรมนูญ

ถ้าพึ่งแต่เพียงประชาธิปไตย (Democracy) แบบเดิม แม้จำเป็นก็ไม่เพียงพออีกต่อไป เพราะประชาธิปไตยมีจุดอ่อน ในตัวของมันเองมาก โดยเฉพาะเมื่อผู้ปกครองที่มาจาก การเลือกตั้งของประชาชน ใช้

อำนาจโดยมิชอบและประชาชนเองก็อาจตกอยู่ภายใต้การครอบงำของทุนนิยม และความอยากได้ ดังนั้น จึงต้องมีการกำหนดกฎเกณฑ์กติกาสูงสุดขึ้นมาเพื่อกำกับการใช้อำนาจของทั้งผู้ปกครองและประชาชน โดยรัฐธรรมนูญ แต่ปัญหาของรัฐธรรมนูญที่ผ่านมาพบข้อบกพร่องว่า

“... เน้นเฉพาะการควบคุมตรวจสอบผู้แทนที่ประชาชนเลือกเข้าไปในรัฐสภาหรือรัฐบาล ซึ่งจำเป็นต้องทำ แต่ไม่เพียงพอ หากแต่รัฐธรรมนูญจะต้องควบคุมและตรวจสอบประชาชนด้วย เพราะประชาชนเป็นผู้ใช้อำนาจสูงสุด ถ้ารัฐธรรมนูญควบคุมตรวจสอบแต่ตัวแทน กลับละเลยตัวการประชาธิปไตยก็จะมีช่องว่างสำคัญ หากประชาชนผู้มีอำนาจสูงสุดข้อผิดพลาดเอง ก็จะเกิดสถานการณ์อย่างที่ท่านพุทธทาสได้ประณาม “ประชาธิปไตยมีดมืด” เอาไว้ ถ้าคนส่วนใหญ่เลือกตั้งตัดสินใจด้วยอัตตาธิปไตย (เพราะเห็นแก่เงิน, มิฉชาติฐิติ ฯลฯ) หรือโลกาธิปไตย (ตามกระแส) ก็จะได้ผู้แทนที่เลว เพราะผู้แทนราษฎรคือ กระจกสะท้อนประชาชนผู้เลือกตั้ง ดังที่นายอุทัย พิมพ์ใจชน อดีตประธานรัฐสภาได้กล่าวไว้ ดังนั้น หากจะอุดช่องว่างนี้ รัฐธรรมนูญต้องควบคุมและตรวจสอบทั้งผู้แทนราษฎรทุกระดับและประชาชนเองด้วย” (บรรศักดิ์ อุวรรณโณ, 2559)

ผู้วิจัยขอยกตัวอย่าง บทบัญญัติว่าด้วย “มาตรา 3 ของหมวด 1 บททั่วไป” ว่าด้วยหลักอำนาจอธิปไตยของปวงชน (Popular Sovereignty) ในรัฐธรรมนูญ 3 ฉบับ: รัฐธรรมนูญ 2540 รัฐธรรมนูญ 2550 รัฐธรรมนูญ 2560 เพื่อชี้ให้เห็นถึง “ข้อความ” ที่ถูกบัญญัติไว้รัฐธรรมนูญมาตราดังกล่าว

รัฐธรรมนูญ 2540 มาตรา 3

“อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

รัฐธรรมนูญ 2550 มาตรา 3

“(วรรคแรก) อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้”

(วรรคสอง) การปฏิบัติหน้าที่ของรัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล รวมทั้งองค์กรตามรัฐธรรมนูญ และหน่วยงานของรัฐ ต้องเป็นไปตามหลักนิติธรรม”

รัฐธรรมนูญ 2560 มาตรา 3

“(วรรคแรก) อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ”

(วรรคสอง) รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กรอิสระ และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย และหลักนิติธรรม เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและความผาสุกของประชาชนโดยรวม”

ผู้วิจัยเสนอว่า ควรบัญญัติเพิ่มเติม “หลักธรรมาธิปไตย” ไว้ในมาตรา 3 ของรัฐธรรมนูญฉบับต่อไป (ถ้ามี) ดังนี้

รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ... มาตรา 3

(วรรคแรก) อำนาจอธิปไตยเป็นของปวงชนชาวไทย พระมหากษัตริย์ผู้ทรงเป็นประมุขทรงใช้อำนาจนั้นทางรัฐสภา คณะรัฐมนตรี และศาล ตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ

(วรรคสอง) รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล องค์กฤษฎีกา และหน่วยงานของรัฐ ต้องปฏิบัติหน้าที่ให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญ กฎหมาย หลักนิติธรรม และหลักธรรมาธิปไตย เพื่อประโยชน์ส่วนรวมของประเทศชาติและประโยชน์สุขของประชาชนโดยรวม”

หลังจากนั้น ผู้วิจัยเสนอว่า ต้องนำหลักธรรมาธิปไตยที่ระบุไว้ในมาตราดังกล่าว ไปออกเป็น “กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ” (พ.ร.ป.) ว่าด้วย “พ.ร.ป. ว่าด้วยหลักธรรมาธิปไตย” ว่าด้วยหลักเกณฑ์ในการตัดสินใจที่ดีของประชาชนในระบบประชาธิปไตยยึดเอาความจริง ความถูกต้องและความดีเป็นใหญ่ โดยต้องมีอย่างน้อย 7 ด้าน ได้แก่

1. หลักสิทธิและเสรีภาพ (Rights and Freedom of Person)
2. หลักความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibilities)
3. หลักความเสมอภาค (Equality)
4. หลักศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (Human Dignity)
5. หลักภราดรภาพ (Fraternity)
6. หลักการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development: 17 Sustainable Development Goals (SDGs))
7. หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy)
8. หลักการเสรีนิยมประชาธิปไตย (Liberal Democracy)

อนึ่ง หลักการเสรีนิยมประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ต้องประกอบไปด้วย 7 องค์ประกอบ ได้แก่

องค์ประกอบที่ 1 เป็นระบบการเมืองที่มีการแบ่งแยกอำนาจ (Separation of Powers) ตามระบบของมองเตสกีเยอ(Montesquieu)

องค์ประกอบที่ 2 มีการถ่วงดุลอำนาจ (Balance of Powers)

องค์ประกอบที่ 3 ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยมจะต้องเน้นหลักการที่ว่าด้วยเสรีภาพ (Freedom) โดยเสรีภาพนี้มี 2 ลักษณะ คือ 3.1 เสรีภาพอัตวิสัย (subjective freedom) หมายถึง หลักการเคารพสิทธิปัจเจกบุคคล และ 3.2 เสรีภาพวัตถุวิสัย (objective freedom) หมายถึง การมีสิทธิในทางการเมือง

องค์ประกอบที่ 4 หลักการความเท่าเทียม (Equality)

องค์ประกอบที่ 5 หลักการที่ว่าด้วยการเลือกตั้งทั่วไป (Universal Suffrage)
 องค์ประกอบที่ 6 ระบบประชาธิปไตยเสรีนิยมต้องคู่กับทุนนิยม ที่จะละเมิดสิทธิของปัจเจกบุคคลไม่ได้
 องค์ประกอบที่ 7 ในระบบประชาธิปไตยเสรีนิยมหลักการแห่งการถ่วงดุลยังหมายถึง การมีองค์กร
 อิสระ ไม่ว่าจะเป็นคณะกรรมการการเลือกตั้ง ผู้ตรวจการรัฐสภา (ombudsman) และครอบคลุมถึงการถ่วงดุล
 ผ่านสื่อมวลชน

5.3.1 การสร้างผู้นำธรรมาธิปไตย และธรรมราชาภิบาลในสังคม

ถ้าพึงแต่การบัญญัติรัฐธรรมนูญและกฎหมายให้เกิดหลักธรรมาธิปไตยคงไม่เพียงพอ ดังนั้น รัฐและ
 สังคมทุกภาคส่วนต้องร่วมกันอย่างขันแข็งในการสร้างสังคมธรรมาธิปไตย ผู้นำธรรมาธิปไตย และธรรมราชาภิบาล
 ด้วยการทั้งให้การศึกษาแบบเป็นทางการ (Formal Education) และพลเมืองศึกษา(Civic Education) โดยการ
 เรียนรู้ในระบบในทุกระดับและทุกภาคส่วน ทั้งภาคครอบครัว ชุมชน โรงเรียนและมหาวิทยาลัย รวมทั้งใน
 หน่วยงานทั้งหลาย เพื่อให้เกิดกระบวนการทางสังคมที่จะยกย่องผู้นำธรรมาธิปไตย และธรรมราชาภิบาล และลด
 ละ เลิกผู้นำและราชาภิบาลที่ไม่ยึดถือหรือละเมิดหลักธรรมาธิปไตย ต่อเมื่อการลงโทษโดยสังคม/สภาพบังคับทาง
 สังคม (Social Sanction) เกิดขึ้นในทุกภาคส่วนเท่ากัน วัฒนธรรมและค่านิยมธรรมาธิปไตยจึงจะเกิดขึ้นและ
 หยั่งรากลึกลงในสมาชิกทุกผู้ทั้งผู้นำและผู้ตาม โดยการดำเนินการนี้ รัฐต้องร่วมมือกับทุกภาคส่วนอย่างแท้จริง

5.3.2 การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล ผู้นำและราชาภิบาล

การติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลสังคมและประชาชนว่ายึดถือและปฏิบัติตามหลักธรรมาธิปไตย
 หรือไม่ แบ่งออกเป็น 2 แบบ

1) แนวทางการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล “ผู้นำ”

องค์กรทางการเมือง องค์กรตามรัฐธรรมนูญและผู้นำภาครัฐ จะต้องมีการตรวจสอบ ติดตามและ

ประเมินผลใน 2 ระดับ คือ

- **ระดับองค์กร** ต้องมีการติดตามตรวจสอบประเมินผลทั้งความเป็นประชาธิปไตยทางกายภาพ
 (โครงสร้าง กระบวนการเนื้อหาสาระ และเป้าหมายและผลการดำเนินการ) รวมทั้ง ความเป็นประชาธิปไตยทาง
 จิตภาพ และพฤติกรรมของคณะรัฐมนตรี รัฐสภา และองค์กรต่างๆ ตามรัฐธรรมนูญและหน่วยงานของรัฐโดย

องค์กรที่เป็นอิสระและดำเนินการอย่างเป็นกลาง ปราศจากอคติ และประกาศผลให้ประชาชนทราบทุกปี ภายใต้ตัวชี้วัดที่สร้างขึ้นอย่างครบถ้วน รอบด้าน

- **ระดับบุคคล** นายกรัฐมนตรี รัฐมนตรีจะต้องถูกประเมินความเป็นผู้นำธรรมาธิปไตย โดยองค์กรที่เป็นอิสระ เป็นกลางปราศจากอคติ ภายใต้ตัวชี้วัดทั้ง 4 แบบ (ตัวชี้วัดในเชิงกายภาพ ตัวชี้วัดเชิงพฤติกรรม ตัวชี้วัดในเชิงจิตภาพ และตัวชี้วัดด้านปัญญาภาพ) และประกาศผลให้ประชาชนทราบทุกปี

หากมีการละเมิดจริยธรรมของผู้นำเหล่านี้ จะต้องมีการสอบสวนและเอาผิดตามโทษานุโทษ โดยคณะกรรมการจริยธรรมแห่งชาติ ซึ่งศาลและองค์กรตามรัฐธรรมนูญร่วมกันแต่งตั้งจากบุคคลซึ่งเป็นที่ยอมรับของสังคม

2) แนวทางการติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผล “ราษฎร์”

องค์กรทุกองค์กรไม่ว่าจะสังกัดในภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมจะต้องมีการประเมินตนเองในเรื่องการเสริมสร้างพลเมืองที่เป็นธรรมราษฎร์และจะต้องมีการยกย่องหน่วยงานที่มีการดำเนินการดีเด่น และนำบทเรียนดังกล่าวเผยแพร่ให้องค์กรอื่นๆ ได้ศึกษา

บรรณานุกรม

เอกสารภาษาไทย

กาญจนา แก้วเทพ, กิตติ กันภัย และปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. มองสื่อใหม่ มองสังคมใหม่.

กรุงเทพฯ : เอดิชั่น เพรส โปรดักส์, 2543 หน้า 166

กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมืองกับการ

สื่อสารศึกษา กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์, 2551

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, NEW SOCIAL MOVEMENT ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบ

ใหม่, 2540, สำนักพิมพ์วิภาฯ หน้า 2-3

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, รัฐ-ชาติกับ (ความไร้) ระเบียบโลกชุดใหม่, กรุงเทพฯ, วิภาฯ, 2549

ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, วาทกรรมการพัฒนา: อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณะ และความเป็นอย่างอื่น =

Development discourse. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: วิภาฯ., 2549 หน้า 19-21

ชัยณรงค์ เครือนวน. (2558). ปฏิบัติการและการต่อสู้ทางวาทกรรมในการพัฒนาอุตสาหกรรม: ศึกษากรณี

การพัฒนาอุตสาหกรรมภายใต้ตัวแบบมาบตาพุด. คุชฎินิพนธ์ปริญญาวิทยาศาสตรดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมืองและการบริหารจัดการ, คณะรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์, มหาวิทยาลัยบูรพา.

ทิพย์พาพร ตันติสุนทร. การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง. สถาบันนโยบายศึกษา, กรุงเทพฯ. 2556.

ธีรยุทธ บุญมี. (2551). มิเชล ฟูโกต์= Michel Foucault. กรุงเทพฯ: วิภาฯ.

บรรจบ บรรณรุจิ , “*ธรรมราชา-พระธรรมราชา : รากฐานประชาธิปไตยที่คนไทยน่าจะพึง*

ประสงค์”, ในหลักการปกครองโดยธรรม, กรุงเทพฯ,สถาบันพระปกเกล้า, 2557

บวรศักดิ์ อุวรรณโณ (ศ.กิตติคุณ). *บทความ “หลักนิติธรรม ประชาธิปไตย และธรรมาธิปไตย”*, 2559

เปาซี เลงฮะ.(2551). เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการทีมงานเพื่อชักจูงแนวทางการดำเนินงาน

โครงการรททหายาพด้วยศาสตร์การสร้างสันติสุขตามวิถีชุมชน ภายใต้โครงการบูรณาการพลังชีวิต: มัสยิด ตาดีกา และปอเนาะวิถีชุมชนดั้งเดิม. สำนักงานส่งเสริมและสนับสนุนวิชาการ 12 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ 22-24 กุมภาพันธ์ 2551 ณ โรงแรมเจบี หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์. สังคมธรรมาธิปไตย. วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต. 2560.

ประกาศ ป็นตบแต่ง. (2552). กรอบการวิเคราะห์การเมืองแบบทฤษฎีขบวนการทางสังคม.

เชียงใหม่: มูลนิธิไฮนริค เบิลด์ ส นักงานภูมิภาคตะวันออกเฉียงใต้. หน้า 23

ภิรมย์ จินธาดา, เอกรินทร์ สังข์ทอง, และเรชา ชูสุวรรณ, *ความยุติธรรมทางสังคมกับการจัดการศึกษา (Social Justice and Education Management)*, 2558

พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมฺมจิตโต) “ธรรมราชา” ในสารนิพนธ์พุทธศาสตร์บัณฑิต, เรียบเรียง
จากปาฐกถาในการประชุมวิชาการของสถาบันพระปกเกล้า ครั้งที่ 15 ,2556,7กุมภาพันธ์
2557 ในโอกาสเฉลิมฉลอง 120 ปี พระบรมราชสมภพพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พจนานุกรม พุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ 2545,
กรุงเทพฯ: เอส อาร์ พรินติ้ง,แมสโปรดักส์, 2545

พระพรหมคุณาภรณ์, กาลานุสรณ์: พระพุทธศาสนาในอารยธรรมโลก, กรุงเทพฯ: มหพันธ์ไฟเบอร์
ซีเมนต์, พิมพ์ครั้งที่ 3, 2552

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, “ธรรมราชา”, ในหลักการปกครองโดยธรรม, กรุงเทพฯ: สถาบัน
พระปกเกล้า, 2557

พฤทธิสถาน ชุมพล, ม.ร.ว. , ใน สิริพรรณ นกสวน และเอก ตั้งทรัพย์วัฒนา, คำและความคิดใน
รัฐศาสตร์ร่วมสมัย กรุงเทพฯ, สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546 หน้า 399-341
วิภา อุดมฉันท, การผลิตสื่อโทรทัศน์และสื่อคอมพิวเตอร์ : กระบวนการสร้างสรรค์และเทคนิค
การผลิต พิมพ์ครั้งที่ 2 กรุงเทพฯ บู้คส์ พอยท์, 2544 หน้า 158

วิทยากร เชียงกุล. สังคมธรรมาธิปไตย. วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต. 2560.

สมเกียรติ ตั้งนโม, การเปลี่ยนรูปโครงสร้างของพื้นที่สาธารณะ, ฮาเบอร์มาส : พื้นที่สาธารณะที่ถูก
รัฐและทุนนิยมปล้นเอาไป, บทความลำดับที่ 1003 เผยแพร่ครั้งแรกวันที่ 12 สิงหาคม 2549

สุริยะใส กตะศิลา, อุดมการณ์ทางการเมืองของมวลมหาประชาชนในวิกฤติประชาธิปไตย,

คู่มือฉบับใหม่ หลักสูตรปรัชญาประชาธิปไตย สาขาวิชาผู้นำทางสังคม ธุรกิจ และการเมือง วิทยาลัย
นวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต, 2558

สังคีต พิริยะรังสรรค์. การลงโทษโดยสังคม (Social Sanctions). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 2558

สังคีต พิริยะรังสรรค์ และคณะ. สังคมธรรมาธิปไตย. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรังสิต, 25๖

อนุสรณ์ อุณโณ และคณะ, หนังสือ “อ่านวิพากษ์ มิเชล ฟูโกต์”, 2558

อภิชัย พันธะเสน. สังคมธรรมาธิปไตย. วิทยาลัยนวัตกรรมการสังคม มหาวิทยาลัยรังสิต. 2560.

อรรถพล วงศ์ชัย, การเคลื่อนไหวทางสังคมกลุ่มเครือข่ายสุราพื้นบ้าน : กรณีเครือข่ายสุราพื้นบ้านกิ่ง
อำเภอแม่อน จังหวัดเชียงใหม่ และอำเภอสอง จังหวัดแพร่, 2550 หน้า 49

อานันท์ กาญจนพันธุ์. (2552). คิดอย่างมิเชล ฟูโกต์คิดอย่างวิพากษ์: จากวาทกรรมของอัตบุคคลถึงจุด
เปลี่ยนของอัตตา. เชียงใหม่: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อดิศักดิ์ ทองบุญ, “ศึกษาวิเคราะห์คำประชาธิปไตยกับธรรมาธิปไตยตามทัศนะพระพรหมคุณา
ภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต)” ในปรัชญาพุทธกับการเมืองการปกครอง, กรุงเทพฯ: สถาบันพระปกเกล้า

อนุก เหล่าธรรมทัศน์. ปาฐกถาพิเศษเรื่องทิศทางประเทศไทย. มูลนิธิพัฒนาประชาธรรม. 15 พฤษภาคม
2557

เอกสารภาษาอังกฤษ

- Benford, Robert D. and Snow, David A. *Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment*. *Annual Review of Sociology*, 26, forthcoming, 2000
- Bennet, Vivien. *The Evolution of Urban Popular Movements in Mexico*, cited in Escobar & Alvarez / (eds.), 1992, p.241
- Benhabib, Seyla. *Situating the Self: Gender, Community, and Postmodernism in Contemporary Ethics*, 1992, p. 90-94
- Crook, Steve and Jane Pakulski. 'Shades of Green: Public Opinion on Environmental Issues in Australia', *Australian Journal of Political Science* 30(1), 1995, p. 57
- Donatella della Porta and Mario Diani. *Social Movements: An Introduction*, 1999, p.11
- Diamon, Larry (2015). Facing up to the democracy recession, *Journal of democracy*, January (26) : 141-155
- Diamond, Larry, Lecture at Hilla University for Humanistic Study, "What is Democracy", 21 มกราคม 2004
- Diggs.B.J (1973-01-01) the Common goal as reason for Political Action" in *Ethics* 83 (4)
- Fleischacker, S. (2005). *A short history of distributive justice*. Massachusetts: Harvard University Pres.
- Fraser, N. (1997). *Justice Interruptus: Critical Reflections on the "Postsocialist" Condition*. New York: NY Routledge

- Foucault, Michel. (1969). *The Archaeology of Knowledge*
- (1970a). "The order of discourse." 48-78. In Robert Young, ed., *Underlying the Text: A Post-Structurist Reader*. Boston: Routledge and Kegan Paul, 1981.
- (1970b). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences*. New York: Vintage Books.
- (1971). *L'ordre du discours*. Paris: Gallimard
- (1972a). "Politics and the study of discourse". 53-72. In Burchell et al, eds., 1991.
- (1972b). *The Archaeology of Knowledge*. New York: Pantheon Books.
- (1997). *Language, Counter-memory, Practice: Selected Essays and Interviews*. Edited with an Introduction by Donald F. Bouchard. Ithaca: Cornell University Press. Second Printing, 1980.
- (1977a). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. New York: Vintage Books, 1979.
- (1979). *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*
- (1980). *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writing 1972-1977*. New York: Pantheon Books.
- (1981). "Questions of method". 73-86. In Burchell et al, eds., 1991.
- (1982). "The subject and power". 208-226. In Dreyfus and Rabinow, 182.
- Gamson, William A. et.al., *Encounters with unjust authority*, 1982
- Goffman, Erving. *Frame Analysis: An Essay on the Organization of Experience*, 1974 p.21-23; cited in Benford and Snow, A. *Framing Processes and Social Movements: An Overview and Assessment*, 2000, p.614-615
- Habermas, Jürgen. *The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of Bourgeois Society*, 1992
- Further Reflections on the Public Sphere*, 1992. p 453-454
- Held, David (1993) .*Prospects for Democracy*. Polity Press
- Huntington, Samuel P., *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, 1991
- John Adams, "letter to John Taylor, Aril 15, 1814 in *The works of John Adams*, ed. Charls Francis Adams, vol 6

- Kekes, J. (2003). *The illusions of egalitarianism*. Ithaca: Cornell University Press.
- Melucci, Alberto. *Challenging Codes: Collective Action in the Information Age*, 1985. p.214
- Offe, C., *New social movements: Challenging the boundaries of institutional politics*. *Social Research*, 2 (4), 1985, p.817 – 868
- Morlino, Leo nardo, *What is a “good” Democracy? Theory and Empirical Analysis*, paper presented at The Conferences on “The European Union, nation’s fates, and the quality of Democracy. Lessons from Southern Europe “univ of California Berkeley, October 31 – November 2, 2002
- Michael L. Gross.(1997). *Ethics and Activism: The Theory and Practice of Political Morality*. N.d.
- Miller, D. (1976). *Social justice*. London: Oxford University Press.
- Miller, D. (1999). *Principles of social justice*. Cambridge: Oxford University Press
- Miller, P. M., & Engel, M. T. (2011). *Forging vertical linkages in the public sphere: School-church engagement for social justice*. *Educational Foundations*, 25(1-2), 25-42.
- Princen, Thomas. *Environmental NGOs in World Politics*, 1994. p. 51-52
- Rawls, John. *A Theory of Justice*; Oxford; Oxford University Press, revised edition,1999
- Rawls, J. (1999). *A theory of justice (Revised edition ed.)*, Cambridge/Massachusetts: Harvard University Press
- Saxer, Marx (2009).*Performance Matters- Challenge for the Democratic Model and Democracy Promotion*,IPG 3/2009 : 81-99
- Standish, P. (2011). *Social justice in translation: Subjectivity, identity, and occidentalism*. *Educational Studies in Japan: International Yearbook*, 6, 69-79.
- Scheufele, Dietram A. & Tewksbury, David. *Framing, Agenda Setting, and Priming: The Evolution of Three Media Effects Models*, 2007. p.10
- Shigetomi, Shinichi and Makino, Kumiko. (eds), *Protest and. Social Movements in the Developing World*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing, 2009, p.4
- Snow, David A., R. Burke Rochford, Jr., Steven K. Worden, And Robert D. Benford. 1986. *Frame Alignment Processes, Micromobilization, and Movement Participation.*, *American Sociological Review* 51, p.464-481
- Stahl, Bernd Carsten. (2004). *Whose Discourse? A Comparison of the Foucauldian and*

Habermasian Concepts of Discourse in Critical IS Research, De Montfort University
 Verba, Sidncey; Almond Gabricl, the Civic Culture ,Princeton princctonuniv.press,1963
 Young, I. M. (1990). *Justice and the politics of difference*. Princeton, NJ: Princeton University
 Press.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

ภาษาไทย

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), “ธรรมาธิปไตยไม่มาจึงหาประชาธิปไตยไม่เจอ” (จุดบรรจบ :รัฐศาสตร์กับ
 นิติศาสตร์) , ใน www.watnyanaves.net/upsads/File/books/pdf/nodemocracy-then-no-democracy

กิติพัฒน์ นนทปัทมะดุลย์, ทฤษฎีความยุติธรรมของจอห์น ราวล์ส (John Rawls' A Theory of Justice)

<http://www.chaoprayanews.com/2013/02/07/ทฤษฎีความยุติธรรมของจอ/>, 7 กุมภาพันธ์ 2556

วิวัฒน์ชัย อัดถาวร, “ยุติธรรม VS อยุติธรรม”, ตีพิมพ์ครั้งแรก: คอลัมน์ เศรษฐศาสตร์เพื่อชีวิต หนังสือพิมพ์ไทย

โพสต์ ฉบับวันที่ 15 มีนาคม 2555, ที่มา: <http://openworlds.in.th/2012/05/wiwatchai-on-justice/>

ผาสุก พงศ์ไพจิตร, เติ้ดจการทางรัฐสภา,

แหล่งสืบค้น: <http://thaipoliticdictionary.com/2011/10/30/เติ้ดจการทางรัฐสภา>, 30 ตุลาคม 2554

เข้าถึงเมื่อวันที่: 2 ธันวาคม 2560

วรภรณ์ วนาพิทักษ์, พื้นที่สาธารณะ Political public sphere and freedom on the Internet,

แหล่งสืบค้น: <http://www.oknation.net/blog/nidnhoi/2011/07/06/entry-2> , 4 ตุลาคม 2558 เข้าถึง

เมื่อวันที่: 2 ธันวาคม 2560

ภาษาอังกฤษ

www.democracy-building.info>definition of democracy Link: www.worldjusticeproject.org/what-rule-law

Amartya Sen (2009). The Idea of Justice, Link:

<https://dutraeconomicus.files.wordpress.com/2014/02/amartya-sen-the-idea-of-justice-2009.pdf>

Platt, Suzy (1989), editor, Respectfully Quoted: a dictionary of Quotations

Tessler, Mark; Gao, Eleanor. Democracy and the political culture orientations of ordinary

citizens: a typology for the Arab world and beyond, Univ.of Michigan ,in www.lsu.umich.edu

Way, Almon Leroy. Constitutional Democracy, Link:

www.proconservative.net/CUNAPoISci201BUnitOnePg1b.shtml

